INTERNATIONAL CONGRESS ON AFRO-EURASIAN RESEARCH I

"State, Society, Knowledge and Information Technology in Afro-Eurasian Countries"

PROCEEDINGS

Edited by
Halil Adıyaman - Hakan Arıdemir - Niyazi Kurnaz - Özer Özçelik

12-15 OCTOBER 2016
ALMATY / KAZAKHSTAN

This Congress was supported by Dumlupınar University Scientific Research Projects Commission (No:2016-38).

First Published in Kütahya, Turkey by the Afro-Eurasian Research.

ISBN: 978-605-4931-49-1

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored, retrieved system, or transmitted, in any form or by any means, without the written permission of the publisher, nor be otherwise circulated in any form of binding or cover.

Evliya Çelebi Yerleşkesi Tavşanlı Yolu 10.km
Kütahya / Türkiye
afroeurasia.org

©Copyright 2016 by the Afro-Eurasian Research. The individual essays remain the intellectual properties of the contributors.

BOARDS OF ICAR-2016

HONORARY COMMITTEE

Prof. Dr. Musa YILDIZ (President of Akhmet Yassawi International Turkish-Kazakh University)
Prof. Dr. Remzi GÖREN (Rector of Dumlupınar University)
Prof. Dr. Mehmet KUTALMIŞ (Rector of Akhmet Yassawi International Turkish-Kazakh University)
Prof. Dr. Fadil HOCA (Rector of International Vizyon University)
Prof. Dr. Yücel OĞURLU (Rector of International University of Sarajevo)
Prof. Dr. İbrahim TAŞ (Rector of Bilecik Şeyh Edebali University)
Prof. Dr. A. Kemal ÇELEBİ (Rektor of Celal Bayar University)
Prof. Dr. Muzaffer ŞEKER (Rector of Necmettin Erbakan University)

COORDINATORS OF THE CONGRESS

Assoc. Prof. Dr. Niyazi KURNAZ	Dumlupınar University	Turkey
Assoc. Prof. Dr. Nevzat ŞİMŞEK	Akhmet Yassawi University	Kazakhstan

ORGANIZATION COMMITTEE*

Assoc. Prof. Dr. Özgür ÖNDER	Dumlupınar University	Turkey
Assoc. Prof. Dr. Hayal Ayça ŞİMŞEK	Akhmet Yassawi University	Kazakhstan
Asst. Prof. Dr. Halil ADIYAMAN	Dumlupınar University	Turkey
Asst. Prof. Dr. Hakan ARIDEMİR	Dumlupınar University	Turkey
Asst. Prof. Dr. Özer ÖZÇELİK	Dumlupınar University	Turkey
Dr. Aidarbek AMIRBEK	Akhmet Yassawi University	Kazakhstan
Dr. Erkin BAYDAROV	Akhmet Yassawi University	Kazakhstan
Dr. Farkhod AMINJONOV	Akhmet Yassawi University	Kazakhstan
Lidiya PARKHOMCHIK	Akhmet Yassawi University	Kazakhstan

EXECUTIVE COMMITTEE*

Prof. Dr. Hüseyin AKTAŞ	Celal Bayar University	Turkey
Prof. Dr. Murat ÇEMREK	Necmettin Erbakan University	Turkey
Prof. Dr. Mustafa MIYNAT	Celal Bayar University	Turkey
Assoc. Prof. Dr. Mehmet AKINCI	Aksaray University	Turkey
Assoc. Prof. Dr. Buğra ÖZER	Celal Bayar University	Turkey
Asst. Prof. Dr. Coşkun ÇILBANT	Celal Bayar University	Turkey
Dr. Bilgehan EMEKLİER	Celal Bayar University	Turkey

SCIENTIFIC COMMITTEE*

Prof. Dr. Akmatali ALIMBEKOV	Kyrgyz-Turkish Manas University	Kyrgyzstan
Prof. Dr. Nurullah ÇETİN	Ankara University	Turkey
Prof. Dr. Hakan ÇETİNTAŞ	Balıkesir University	Turkey
Prof. Dr. Yusuf DOĞAN	Cumhuriyet University	Turkey
Prof. Dr. Mehmet ERDEM	Fırat University	Turkey
Prof. Dr. İbrahim ERDOĞAN	Muş Alpaslan University	Turkey
Prof. Dr. E. J. ETUK	University of Calabar	Nigeria
Prof. Dr. Zoran FILIPOVSKI	International Vision University	Macedonia
Prof. Dr. Fadil HOCA	International Vision University	Macedonia
Prof. Dr. Mesut İDRİZ	International University of Sarajevo	Bosnia and Herzegovina
Prof. Dr. Selehattin KARAPINAR	Istanbul University	Turkey
Prof. Dr. Bilhan KARTAL	Anadolu University	Turkey
Prof. Dr. Boraş Smailoviçti MIRZALIEV	Akhmet Yassawi University	Kazakhstan
Prof. Dr. Musa MUSAI	International Vision University	Macedonia
Prof. Dr. Gulnar NADIROVA	Al-Farabi Kazakh National University	Kazakhstan
Prof. Dr. Sheripzhan NADYROV	Al-Farabi Kazakh National University	Kazakhstan
Prof. Dr. Dick NG'AMBI	ETILAB, University of Cape Town	South Africa
Prof. Dr. Gulnara NYUSSUPOVA	Al-Farabi Kazakh National University	Kazakhstan
Prof. Dr. Oraye Dicta OGISI	Delta State University	Nigeria
Prof. Dr. Yücel OĞURLU	International University of Sarajevo	Bosnia and Herzegovina
Prof. Dr. Florence OLELE	Delta State University	Nigeria

Prof. Dr. M. Başaran ÖZTÜRK	Niğde University	Turkey
Prof. Dr. H. Mustafa PAKSOY	Kilis 7 Aralık University	Turkey
Prof. Dr. Şakir SAKARYA	Balıkesir University	Turkey
Prof. Dr. Udo STEINBACH	HUMBOLDT-VIADRINA	Germany
Prof. Dr. Kubatbek TABALDIYEV	Kyrgyz-Turkish Manas University	Kyrgyzstan
Prof. Dr. Süleyman UYAR	Akdeniz University	Turkey
Prof. Dr. İsmail TATLIOĞLU	Bahçeşehir University	Turkey
Prof. Dr. Fahri UNAN	Kyrgyz-Turkish Manas University	Kyrgyzstan
Prof. Dr. Gabriel UMOH	University of Uyo	Nigeria
Prof. Dr. Anarkül URDALETOVA	Kyrgyz-Turkish Manas University	Kyrgyzstan
Prof Dr. Ayşegül YARAMAN	Marmara University	Turkey
Prof. Dr. Mehmet YÜCE	Uludağ University	Turkey
Prof. Dr. Bayan ZHUBATOVA	Al-Farabi Kazakh National University	Kazakhstan
Prof. Dr. Mahmut ZORTUK	Dumlupınar University	Turkey
Assoc. Prof. Dr. Elmira ADİLBEKOVA	Akhmet Yassawi University	Kazakhstan
Assoc. Prof. Dr. Mehmet AKINCI	Aksaray University	Turkey
Assoc. Prof. Dr. Ceenbek ALIMBAYEV	Kyrgyz-Turkish Manas University	Kyrgyzstan
Assoc. Prof. Dr. Ali ARI	Kırklareli University	Turkey
Assoc. Prof. Dr. Arzu ARIDEMİR	İstanbul University	Turkey
Assoc. Prof. Dr. Mehmet ARSLAN	Al-Farabi Kazakh National University	Kazakhstan
Assoc. Prof. Dr. Nursaule AYTBAYEVA	Akhmet Yassawi University	Kazakhstan
Assoc. Prof. Dr. Mustafa BIYIKLI	Dumlupınar University	Turkey
Assoc. Prof. Dr. Baykal BİÇER	Dumlupınar University	Turkey
Assoc. Prof. Dr. Metin BOŞNAK	International University of Sarajevo	Bosnia and Herzegovina
Assoc. Prof. Dr. Nurgül BOZKURT	Dumlupınar University	Turkey
Assoc. Prof. Dr. Muhittin DEMİRAY	Gaziosmanpaşa University	Turkey
Assoc. Prof. Dr. Osman EMIN	International Vision University	Macedonia
Assoc. Prof. Dr. Erkan ERDEMİR	İstanbul Şehir University	Turkey
Assoc. Prof. Dr. Yusuf GÜMÜŞ	Dokuz Eylül University	Turkey
Assoc. Prof. Dr. Ebrar IBRAIMI	International Vision University	Macedonia
Assoc. Prof. Dr. Mehmet KARA	Mustafa Kemal University	Turkey
Assoc. Prof. Dr. Garip KARTAL	International Vision University	Macedonia
Assoc. Prof. Dr. Gülizar KURT GÜMÜŞ	Dokuz Eylül University	Turkey
Assoc. Prof. Dr. Niyazi KURNAZ	Dumlupınar University	Turkey
Assoc. Prof. Dr. Elena MIHAJLOVA	Ss. Cyril and Methodius University	Macedonia
Assoc. Prof. Dr. Abdülmecit NUREDIN	International Vision University	Macedonia
Assoc. Prof. Dr. Mensur NUREDIN	International Vision University	Macedonia
Assoc. Prof. Dr. Özgür ÖNDER	Dumlupınar University	Turkey
Assoc. Prof. Dr. Buğra ÖZER	Celal Bayar University	Turkey
Assoc. Prof. Dr. Sadettin PAKSOY	Kilis 7 Aralık University	Turkey
Assoc. Prof. Dr. Celaleddin SERİNKAN	Pamukkale University	Turkey
Assoc. Prof. Dr. Özcan SEZER	Bülent Ecevit University	Turkey
Assoc. Prof. Dr. Kalina SOTIROSKA	International Vision University	Macedonia
Assoc. Prof. Dr. Nevzat ŞİMŞEK	Akhmet Yassawi University	Kazakhstan
Assoc. Prof. Dr. Hakan TAŞ	Marmara University	Turkey
Assoc. Prof. Dr. Süleyman UYAR	Akdeniz University	Turkey
Assoc. Prof. Dr. Adnan VRAYNKO	International Vision University	Macedonia
Asst. Prof. Dr. Roza ABDIKULOVA	Kyrgyz-Turkish Manas University	Kyrgyzstan
Asst. Prof. Dr. Raziya ABDIYEVA	Kyrgyz-Turkish Manas University	Kyrgyzstan
Asst. Prof. Dr. Halil ADIYAMAN	Dumlupınar University	Turkey
Asst. Prof. Dr. Zuhra ALTIMIŞOVA	Kyrgyz-Turkish Manas University	Kyrgyzstan
Asst. Prof. Dr. Hakan ARIDEMİR	Dumlupınar University	Turkey
Asst. Prof. Dr. Cengiz BUYAR	Kyrgyz-Turkish Manas University	Kyrgyzstan
Asst. Prof. Dr. Eftal Şükrü BATMAZ	Akhmet Yassawi University	Kazakhstan
Asst. Prof. Dr. Yavuz CANKARA	Bilecik Şeyh Edebali University	Turkey
Asst. Prof. Dr. Mahmut ERDOĞAN	Gümüşhane University	Turkey
Asst. Prof. Dr. Ayşe Sıla ÇEHRELİ	Marmara University	Turkey
Asst. Prof. Dr. Orhan ÇELTİKÇİ	Süleyman Demirel University	Turkey
Asst. Prof. Dr. Burçin Cevdet ÇETİNSÖZ	Mersin University	Turkey
Asst. Prof. Dr. Hasan DEMİR	Sakarya University	Turkey

Asst. Prof. Dr. Mücahid DÜNDAR	Sakarya University	Turkey
Asst. Prof. Dr. Azamat MAKSÜDÜNOV	Kyrgyz-Turkish Manas University	Kyrgyzstan
Asst. Prof. Dr. Seyil NAJIMUDINOVA	Kyrgyz-Turkish Manas University	Kyrgyzstan
Asst. Prof. Dr. Ozan ÖRMECİ	Girne American University	T.R. of Northern Cyprus
Asst. Prof. Dr. Özer ÖZÇELİK	Dumlupınar University	Turkey
Asst. Prof. Dr. Anđela Jakšić STOJANOVIĆ	Mediterranean University	Montenegro
Asst. Prof. Dr. Nurdin USEEV	Kyrgyz-Turkish Manas University	Kyrgyzstan
Asst. Prof. Dr. Kürşad YAĞCI	İstanbul University	Turkey
Dr. Muhammed ADIL	TASEN / TASCA	Tunisia
Dr. Nazim CAFEROV	Azerbaijan State University of Economics	Azerbaijan
Dr. Altınbek COLDOŞEV	Kyrgyz-Turkish Manas University	Kyrgyzstan
Dr. Bilgehan EMEKLİER	Celal Bayar University	Turkey
Dr. I. P. SOLOMON	University of Uyo	Nigeria

SECRETARIAT
Res.Asst. Fadime ÇELİK

GRAPHIC - DESIGN
Res.Asst. Erkan ÖZKARAKAŞ
Res.Asst. Onur KARAKUŞ
Res.Asst. Kübra ÇİÇEKLİ

*** The lists are written in title and surname alphabetical order.**

Supports

We would like to thank all the visible and invisible heroes who have worked hard in organizing the congress…

Table of Contents

Environmental Problems in Afro-Eurasia 10-19

Features and Prospects for the Sustainable Land Use Of the Almaty Agglomeration.....20-25

Thermal Tourism and Thermal Tourism Potential in Turkey Evaluation of Turkish Tourism.26-35

Possibility of Turkish Union within the Context of European Union in the Eurasia in The 21st Century.....36- 40

Chinese 'Soft Power' In Africa: Honoring Tradition and Expanding Engagement 41-61

Some Appreciationson Epos Studies In Kazakhstan.....62- 69

Research of the Works for The Period The Kazakh Khanate.....70-76

2008 Georgian-Russian Conflict's Implications for Relations Georgia and West: NATO and Eu Perspective.....77- 94

Art Understanding Of Şerif Benekçi and His Point Of Wiev about Artist.....95-101

The Relationship between National Culture and Capital Structure In Afro Eurasian Countries The Post-Crisis Period: A Comparative Perspective 102-126

Ukraine's Geopolitical Importance for Russian's Eurasian Union.....127-139

Silk Road New Economic Zone and Turkish -Speaking Countries.....140-148

Technological Development and Efficiency in Oil Refining Industry Of Azerbaijan.....149-155

Assessment Of Life Quality Level Of Population Of The Republic Of Kazakhstan Based On Two-Dimensional Staticdynamic Analysis Methodology 156-165

An Emperical Investigation between Overconfidence and Leverage: The Case Of Bist Construction Industry.....166-176

Changing World And Influence Of Confucianism In Contemporary Chinese Polical System.....177-187

Tourism As A Barometer Of Unequal Exchanges Among Afro-Eurasian Countries.....188-194

Afro- Eurasian As Space In Ahmet Yesevi Centered Novels.....195-199

The Role of State President's Security Policies in the Presidency and Semi Presidency Systems.....200-217

For Cooperation and Participation in Municipalities Strategic Management.....218-230

SELECTED FULL-TEXT PAPERS

AFROAVRASYA'DA ÇEVRESEL SORUNLAR

Alaeddin Yalçınkaya

ÖZET

Çevre sorunları 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren varlığını duyurmaya başlamış ve 21. Yüzyıl başı itibarıyla uluslararası politikanın temel sorunlarından biri haline gelmiştir. Sorunun önde gelen konuları arasında küresel ısınma, hava kirliliği, çölleşme, mevcut su kaynaklarının, bitki ve hayvan türlerinin azalması gibi başlıklar sayılabilir. Öncelikle öngörüsüz, plansız sanayileşmenin sonucu olan bu durum, daha çok eski sömürgeci/sanayileşmiş ülkelerin doğal kaynakları hesapsız kullanması sonucu ortaya çıkmıştır. Afro-Avrasya'da çevresel sorunların temelinde ise Avrupa'nın Afrasya'yı sömürüsü yer almaktadır. Bildiride SSCB döneminde Moskova'nın aşırı pamuk üretimi programı sonucu Aral Gölü'nün kuruma sürecine girmesi ele alınmaktadır. Bağımsızlık sonrası başta Kazakistan olmak üzere Orta Asya cumhuriyetlerinin, Aral Gölü'nü kurtarma yolundaki girişimleri ile bu çabaların ulaştığı sonuçlar, bugünkü durum çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu yöndeki girişimlerin sonucu dikkate alınarak Aral Gölü kaynaklı çevresel felaketlerin sona erdirilmesi konusunda kararlı işbirliğinin gereği üzerinde durulmaktadır. Bu programın maliyetine Rusya'nın da katılması gereğine işaret edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aral Gölü, Çölleşme, Orta Asya Cumhuriyetleri, Afro-Avrasya, Çevre Koruması.

ENVIRONMENTAL PROBLEMS IN AFRO-EURASIA

ABSTRACT

Environmental problems have had their presence felt since the half of the 20th century, and they have become one of the major concerns of international politics since the beginning of the 21st century. Global warming, air pollution, desertification, depletion of existing water resources, reduction of plant and animal species are some of the leading causes of the problem to list. Primarily the result of careless and unplanned industrialization, these problems for the most part associated with colonial/industrialized powers' unrestrictive use of naturel resources. European colonizaiton is the fundemantal cause of environmental issues in the Afro-Eurasia region. This presentation is concerned with shrinking of Aral Sea as a result of Moscow's excessive cotton production in the era of Soviet Union. The efforts particularly by Kazakhstan and other Central Asian republics after independence to reverse the process is evaluated with. The achievements of these attempts are evaluated with respect to current situation. Taking the effects of these initiatives into consideration, to end the environmental disaster in the Aral Sea, the need for decisive cooperation is highlighted. It is also argued that Russia should share the cost this program.

Keywords: Aral Sea, Desertification, Central Asian Republics, Afro-Eurasia, Environmental Protection.

GİRİŞ

Afro-Avrasya, Asya, Avrupa ve Afrika'dan oluşup dünyanın anakarasıdır (Mainland). Anakarada ele alınan çevresel sorunlar mahiyet itibariyle Amerika, Avustralya veya kutuplardan farklı değildir. Esasen "küresel ısınma" kavramında da görüldüğü gibi sorun bir bölge ile sınırlı olmayıp "küresel" tehlike veya felaket aşamasına gelmiştir. Netice itibariyle insanların yoğun olarak yaşadığı kıtalarda aşırı fosil yakıt tüketimi sonucu kutuplardaki buzullar hızla erimekte ve bu durum bütün dünyayı tehdit etmektedir. Bunun dışındaki çevresel sorun kıtalara, ülkelere, bölgelere göre farklı tür ve boyutlarda olduğu halde bir bölgedeki felaketin sonuçları belirli bir süre sonra bütün dünyayı etkileyebilmektedir.

Bu tebliğde Afro-Avrasya'daki sorunların bir bölümüne değinilmiştir. Bu sorunların genel çerçevesi özetlenmekte, Aral Gölü'nün kurumasına karşı bölgesel ve uluslararası girişimlere işaret edilmekte, benzer felaketin Afrika'da örneği Çad Gölü'nün kuruması özetlenmektedir. Bu arada sözkonusu felaketlerin yer aldığı Afro-Avrasya kavramının alt bileşenlerini tespit edelim: Avrasya (Avrupa+Asya), Afrasya (Afrika+Asya), Avrika (Avrupa+Afrika).

Asya ve Avrupa kıtalarının toplamı olarak Avrasya kavramı, uluslararası strateji, jeopolitik, dış politika, uluslararası politika gibi Uluslararası İlişkilerin birçok alt dalında önemli araştırmalara konu olmuştur. I. Dünya Savaşı sonunda Rus Çarlığı'nın, Soğuk Savaş sonrasında Sovyetler Birliği'nin dağılması sürecinden sonra yaşanan Rusya Federasyonu'nun yaşadığı bunalımlara karşı Yeni Avrasyacılık Rus dış politikasının çıkış noktası olarak görülmüştür (Dugin, 1999). İki kıta arasının ayırım hatlarında tartışmalar da dikkate alındığında Avrasya bölgesinin sosyal bilimler yanında ekolojik ve zoolojik bilimler açısından da ortak değerlendirmelere konu olabilmektedir. Belirtmek gerekir ki Rusya, Avrupa devleti kabul edildiği takdirde sömürgecilik döneminde genel hatlarıyla Avrupa'nın Asya'yı kontrol ettiği görülmektedir. Osmanlı Devleti ise sömürenler ve sömürülenler arasında bir bakıma denge pozisyonundadır. Günümüzde Avrasya kavramı, Avrasya Ekonomik Birliği benzeri örnek kurumlaşmalarda olduğu gibi Rusya Federasyonu'nun daha çok eski Sovyet cumhuriyetleri ile yoğun işbirliği, bir bakıma onları yeniden nüfuz bölgesi haline getirme stratejisi olarak görülmektedir. Avrasyacılığın ortaya çıkışı, bu alanda düşünürler, bugünkü boyutları ve çeşitleri konusunda dünya çapında geniş bir araştırma ve yayın faaliyetleri bulunmaktadır.

Avrika ve Afrasya konusu ise birçok bakımdan özellikler arzettiği halde üzerinde durulmayan, dikkat çekmeyen olgulardır. Afrasia aynı isimle sadece uluslararası finans kuruluşu olarak AfrAsia Bank şeklinde literatürde yer almış olup Avrika için de benzer şekilde Eufrica şeklinde şirket isimlerine rastlamaktayız. Afrasya, genel anlamda Avrupa'nın klasik dönem sömürgeciliğinin geliştiği kıtadır. Bu dönemde iki kıta arasındaki geçişler, örneğin Güney Afrika maden ocaklarına götürülen Asyalılar (Hindistanlılar) bu kıtada beklenmedik siyasal gelişmelerin kaynağını oluşturmuştur. Sömürgecilikten kurtuluşta Asya, Afrika'dan bir adım önde olup birçok

gelişmede Afrika'ya da öncülük yapmıştır. Bağlantısızlar hareketine mensup ülkelerin yarıdan çoğu bu iki kıtada yer almaktadır. Avrika ise sömürgeciliğin her iki tarafının da (sömüren, sömürülen) en yoğun gerçekleştiği bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. 1960larla birlikte Afrika'da da sömürge ülkesi kalmadığı, Batı Avrupa'nın sömürgeci devletleri kolonilerini kaybettiği halde halen birçok Afrika ülkesi yeni sömürgecilik şartlarında eski sömürgeci gücün bir şekilde kontrolü altındadır.

21. YÜZYILDA ÇEVRESEL SORUNLAR: 20. YÜZYILDAN KÖTÜ MİRAS

Çevre kirliliği öncelikle plansız veya öngörüsüz sanayileşme ile birlikte sanayileşmiş batı ülkelerinde ortaya çıktı. Örneğin İngiltere'de daha 19. yüzyılda başta kömürden elektrik enerjisi üreten termik santralleri olmak üzere demir çelik ve diğer ağır sanayi tesislerinde ilerleyen üretim, tesislerin bulundukları bölgenin havasını, suyunu ve bitki örtüsünü gittikçe daha fazla bozmaya başladı. Bir süre sonra havasızlıktan kaynaklanan hastalıklar artmaya ve yaşam süresi kısalmaya başladı. Bununla beraber bu yaşananlar, etki kapsamı açısından oldukça yerel kalmaktaydı. Ancak Batı Avrupa'da toplumsal bilinçlenme ve demokratik katılımın ilerlemesi ile yönetimlere baskı arttı, zamanla bu tesislerin çevreyi kirletme katsayısı azaltıldı. Birçok sanayi kolunun atıkları veya dumanları ya ileri tekniklerle filtrelemeye tabi tutuldu ya da sözkonusu çevre kirleten tesisler sömürgelere veya azgelişmiş ülkelere kaydırıldı.

1970'lere gelindiğinde bu felaketin yerelle sınırlı kalmadığı, yaşanan kirliliğin hava, su, bitki aşamalarıyla birlikte bütün insanlığın ortak sığınağı olan atmosferi zedelemeye başladığı farkedildi. "Küresel Isınma" gerçeği ile birlikte dünyanın herhangi bir yerindeki sanayi tesisinin ürettiği karbondioksit ve korbonmonoksidin belli bir aşamadan sonra atmosferde birikerek sera etkisi yaptığı ortaya çıktı. Bu alanda başta BM bünyesinde imzalanan sözleşmeler olmak üzere birçok bölgesel ve global girişimler ile uluslararası hukuk belgeleri yürürlüğe girmiş olup geçen süre zarfında uluslararası örgütlerde kurumsallaşmaya gidilmiştir. 1997'de imzalanan Kyoto Protokolü öncelikle sanayileşmiş ülkelerin uzaya saldıkları karbon türevlerinin sınırlandırılması ve aşama aşama azaltılmasını amaçlamıştır. Bununla beraber en zengin ve en sanayileşmiş üstelik en fazla karbon salınımını gerçekleştiren ABD bu protokole katılmada uzun süre ayak diremiştir.

Bunun yanında kirlenmenin yerel sonuçları itibariyle hava kirliliği, çölleşme, biyolojik çeşitliliğin azalması gibi kalemlerde batılı ülkeler, önemli ölçüde tehlikeyi bertaraf etmiş durumdadır. Yapılan anlaşmalar ve çevre bilincinin gelişmesiyle beraber eski sömürgeci, gelişmiş batılı ülkelerde sorun önemli ölçüde çözüm yoluna girmiş durumdadır. Bu ülkelerde şehirlerde ve şehir dışındaki yeşil oranı, karalarda ve denizlerde yaşayan canlı çeşidi ve nüfusu, fert başına düşen toplam su ve temiz su miktarı, bütün bunların sonucu olarak tarımsal ve hayvansal üretim miktarı, diğer ülkelere göre çok daha ileri düzeydedir. Buna karşın eski sömürge veya azgelişmiş ülkelerde bitki örtüsü, yeşil oranı, canlı çeşidi ve nüfusu azalmaya devam ederken yetersiz içme ve kullanma suyu, yetersiz gıda, birçok ülkede açlıkla veya salgın

hastalıklarla mücadele şeklinde önemli sorun olarak gündemdeki yerini korumaktadır. 2016 itibariyle gelişmiş batı ülkeleri için çok daha belirginleşen mülteci çıkmazı önemli ölçüde burada sayılan sorunların beklenmedik sonucudur.

1992'de Rio'da düzenlenen konferans sonucunda imzalanan BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, BM Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi ve BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (Kyoto Protokolü bu sözleşme çerçevesinde hazırlanmıştır) bu alanda önemli bir başlangıçtır. Bu çalışmanın birincil konusu olan Aral Gölü'nün kurtarılması da BM Çölleşme İle Mücadele Sözleşmesi (United Nation Convention on Combat Desertification, UNCCD) çerçevesindeki belgelerde sıklıkla yer almaktadır. Bununla beraber imzalanan sözleşmelerin yürürlüğe girmesi ve uygulanmasında önemli sorunlar yaşanmaktadır.

Günümüzde yaşanan felaket önemli ölçüde gelişmiş ülkelerin sanayileşme sürecinde çevreyi tahrip etmelerinin sonucu olup bu süreçte eski sömürgeci ülkeler sanayi altyapısını kurarak zenginleşmişlerdir. Buna karşın günümüzde bir şekilde sanayi tesislerini kurarak kalkınmak isteyen ülkeler ise çevre kirliliğine karşı uyarılmakta veya kalkınmalarının maliyeti, daha önce sanayileşenlerden çok daha ağır olarak karşılarına çıkarılmaktadır. Bu gerçekten hareketle "çevre kirliliği, gelişmiş ülkelerin diğerlerinin gelişmesini önlemek için uydurdukları yalandır" benzeri görüşü savunan bir kitle bulunmaktadır (Sencar, 2007: 92).

Sorunun felaket aşamasına gelmesini engellemek için tedbirlerin başında fosil yakıt (kömür, petrol ürünleri) tüketiminin azaltılması bulunmaktadır. Halbuki kömüre dayalı termik santralleri en ucuz enerji kaynağıdır. Öte yandan günümüzde başta otomotiv sektörü olmak üzere birçok sanayi dalı petrole bağlıdır. Petrol aynı zamanda birçok gelişmiş ülkenin can damarı durumundaki çok uluslu şirketlerin iskeletini oluşturmaktadır. Başta örneğin Rusya olmak üzere birçok ülke açısından önde gelen ihraç ürünü durumundadır. Körfez ülkeleri petrolünün önemli bir kısmı ise Amerikan şirketleri tarafından çıkarılmakta ve pazarlanmaktadır. Kazakistan için de bu gerçek sözkonusu olduğu halde bu ülke yenilenebilir enerji (güneş, rüzgar, biyo-enerji) alanında öncülük yapanlar arasında girmiştir. (Baburajan, 2016)

ÜÇÜNCÜ DÜNYA VE ÇERVRESEL FELAKET

Çevresel felaket iki koldan gerçekleşmektedir. Bir taraftan sanayileşme çevreye saçılan zehirli gazlar, sıvılar ve diğer atıklar havayı, suyu, ormanları, atmosferi tehdit etmekte iken diğer taraftan ormanlar, tarım alanları, su kaynakları ölçüsüz bir şekilde yok edilmektedir. Eski sömürge, yeni bağımsız ülkelerde yaşanan çatışmalar ile tarım ve hayvancılık zarar görmüş, tarımsal üretim alanları yerine göre on yıllardır bombalama, yakma, yıkmalar sonucu çölleşmeye başlamıştır. Eski asırlarda birçok medeniyetlere beşiklik yapmış olan Afrika kıtasının her köşesinde sanayileşmiş batı ülkelerinden bir şekilde temin edilen silahlarla çatışmalar sürerken diğer taraftan bu kıtanın birçok bölgesinde açlıktan ölüm vakaları

görülebilmektedir. Yine salgın veya tedavi edilebilir mikrobik hastalıklar yüzünden ölümler de en fazla bu kıtada gerçekleşmektedir. Bu haliyle bilinen çevreyi kirletme veya aşırı tüketme ve tahrip etme türlerinin hepsini gelişmekte olan ülkelerde daha yoğun olarak görmekteyiz. Kömürden elektrik enerjisi üreten termik santraller, halen gelişmiş ülkelerde de bulunduğu halde bu santrallere uygulanan son derece pahalı filtreleme sistemleri sayesinde çevre önemli ölçüde korunmaktadır. Fakat azgelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler genellikle bu masrafa katlanamamaktadırlar.

2003'de ABD'nin Irak'a müdahalesi ile başlayan süreçte bu ülkede bir milyondan fazla insan ölürken Fırat ve Dicle nehirlerinin suladığı ülke ile bu nehirlerin kurulduğu Bağdat şehri virane ve çöl haline gelmiştir. Batılı merkezlerde oluşturulan Medeniyetler Diyaloğu ile izleyen süreçte yaşanan Arap Baharı aşamalarında halen birçok Orta Doğu ülkesi bölünmüş, birçok yerde iç savaş devam etmektedir. Süreç öncesinde belirli bir üretimi olan örneğin Suriye halkının bir kısmı çatışmalarda ölmüş milyonlarcası komşu ve diğer ülkelerde mülteci durumundadır. Özellikle Irak ve Suriye'de yaşanan iç savaş sonucu bu iki ülkede tarımsal üretimin durma noktasına gelmesi, nehirlerin beslediği bağlar ve bahçeler ile uygarlık mirası durumundaki Bağdat, Musul, Halep gibi şehirlerin viraneye dönmesi aynı zamanda gelişmiş ülkelerin silahlarıyla ortaya çıkan çevresel felaket örnekleridir.

Orta Doğu enerji kaynakları üzerinden sürdürülen rekabet bir asırdan fazla süredir bu bölgeyi çatışma alanı haline getirmiş ve tarımsal üretim alanlarını bitirmiştir. Benzer durum Rusya'nın Orta Asya'yı işgaliyle başlamış, Çarlık yönetimi tarafından işgal öncesinde birçok Rus seyyahına göre "dünyanın cenneti" durumundaki Fergana bölgesi, büyük bir felaketle karşı karşıya kalmıştır. Sömürgecilik döneminin plansız üretimi neticesinde en büyük çevre felaketleri Afrika kıtasında yaşanmakta olup Çad Gölü'nün kuruması önde gelen örneklerdendir. Çad, Nijerya, Nijer ve Kamerun arasında yer alan ve yaklaşık 50 yıl önce dünyanın altıncı büyük gölü iken bugün yüzde 90 oranında küçülmüştür. Aral Gölü'nü Amu Derya ve Sırı Derya beslediği gibi Çad Gölü'nü de Şari Nehri beslemektedir. Nehirden yetersiz su gelmesi ve sondajlar yüzünden bugün gölün Kamerun kısmı tamamen kurumuş olup kalan kısım Aral'a benzer şekilde ikiye bölünmüştür (Gao, 2011:1).

Aral Gölü'nü Korumada Örgütlenmeler

Tarihte büyük medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan Aral Gölü havzası, iki ana nehir Amu Derya ve Sırı Derya tarafından beslenmektedir. Bu iki nehir ise başta Kırgızistan'ın dağlık bölgeleri olmak üzere diğer komşu ülkelerdeki ırmakların birleşmesinden oluşmaktadır. Beş Orta Asya cumhuriyeti Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan ile kısmen Afganistan bu havzayı oluşturmaktadır. Nehirlerden gelen suyun azalması ile gölün kuruması olayı daha 1960larda başlamış ancak Sovyet döneminde bu konuda ciddi bir tedbir alınmamıştır. Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra gölü besleyen su kaynaklarının yönetimi, kullanımının sınırlandırılması ve paylaşılmasında anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. 10-12 Ekim 1991'de (12-15 Ekim 2016'da Afro-Avrasya konferansının toplanmasından tam 25 yıl önce) Taşkent'te beş bağımsız cumhuriyetin bakanları toplanarak ancak

işbirliği halinde sorunun çözülebileceği konusunda uzlaşarak 1991 belgesini kabul etmişlerdir. 1992'de devletlerarası ortak su kaynaklarının korunması ve kullanımı için "Almatı Ortak Yönetimde İşbirliği Anlaşması" imzalanmıştır. Daha sonra devlet başkanlarının 1993 zirvesinde aldıkları karara göre "Devletlerarası Su Koordinasyonu Komisyonu"nun (Interstate Commission for Water Coordination of Central Asia, ICWC) Orta Asya devletlerinin hakkaniyet, eşitlik ve uzlaşma esaslarına dayanan ortak bir organı olduğuna karar verilmiştir. Buna göre sözkonusu örgüt "Aral Gölü'nün Korunması için Uluslararası Fon"u da içine alan bir uluslararası örgüt statüsündedir (interstate commission, 2016).

En son 66. toplantı 2015'te Aşkabat'ta olmak üzere bu komisyon birçok toplantılar düzenlemiş, belgeler imzalanmış, kurumlar oluşturulmuş ve işbirliği zeminleri konusunda mutabakata varılmıştır. Örneğin 20-21 Eylül 2012'de yine Almatı'da düzenlenen "Orta Asya Ükeleri Arasında Su İşbirliği'nin 20 Yılı: Geçmiş Tecrübe ve Gelecek Tehditler" başlığıyla toplanmıştır. Toplantının temel gündem maddesi Aral Gölü'nü korumak üzere nehir ve ırmaklardan kullanılan suyun kullanımında ve enerjide işbirliğidir. (Twenty Years of, 2012)

Yukarıda belirtilen "Aral Gölü'nün Korunması İçin Uluslararası Fon (International Fund for Saving the Aral Sea, IFAS) bu alanda diğer bir örgütlenmedir. 28 Şubat 1997'de Orta Asya Devlet Başkanları'nın imzaladığı kararla uluslararası örgüt statüsünü kazanan bu girişim ile ihtiyaç duyulan fonun oluşturulması amaçlanmıştır. Bu örgütün merkezi de 2009'dan beri Almatı'da bulunmaktadır. Belirtmek gerekir ki Aral Gölü'nün kurumasının önlenmesi yolundaki girişimin iskeletini oluşturan bu fona beş Orta Asya cumhuriyetinin katılımı öngörüldüğü halde bu felaketten birinci derecede sorumlu olan Rusya'nın katkısını görmemekteyiz (History of IFAS, 2006).

Aral Gölü felaketi, Sovyetler Birliği döneminin Orta Asya cumhuriyetlerine bıraktığı en kötü mirastır. Devletlerin halefiyet hukukuna göre, üretilen pamuktan yararlanarak gelişen Rus tekstil sektörü bugünkü Aral Gölü felaketi ile ilgili maliyetin önemli bir kısmını yüklenmelidir. Zira "Önceki devletin (selef, Sovyetler Birliği) borçlarının da hakkaniyete aykırı olmamak üzere kural olarak yeni devlete (halef, Türk cumhuriyetleri) yansıyacağı kabul edilmektedir (Doğan, 2013: 293). Bu durumda önceki devletten kalan zarar borcunun da halef devletler yanında selef devlete rücu etmesi gerekmektedir. Sanayi devrimi tekstil sektörü ile başladığına göre Rusya'nın sanayi devrimi sürecinde Türkistan hanlıklarını işgal etmesinin anlamı ve sonuçları böylece daha iyi anlaşılmaktadır. Bunun doğal sonucu olarak Rusya'nın sanayi devrimini Aral Gölü sularını hesapsızca kullanarak ürettiği pamuk ile gerçekleştirdiğine göre bunun sonucu tahrip olan Aral Gölü'nün tamirindeki masrafa katılması beklenmektedir. Böylece BM İklim Değişikliği Çevre Sözleşmesi'ni de imzalayıp bu konuda sorumluluk almaya hazır olan Rusya'nın (Koşan, 2015: 66) daha önce verdiği zarar konusunda da sorumluluklarını yerine getirmesi gerekmektedir.

Türkistan Aksakallarından Beklenen Son Görev[1]

Sovyet sonrası bağımsızlığını kazanan Türk cumhuriyetlerinden ikisi halen aynı cumhurbaşkanı tarafından yönetilmektedir: Kazakistan ve Özbekistan. Bu cumhuriyetler aynı zamanda bölgenin bir dereceye kadar refah ve istikrar ülkesi olup geçiş dönemi çatışma ve istikrarsızlıklar, bu ülkelere pek uğramamıştır. Bu sonuçta Türkistan literatüründe saygın anlamı olan aksakallar, Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev ile Özbekistan Cumhurbaşkanı İslam Kerimov'un katkısı tartışılmaz.

Bağımsızlığını ilan aşamasında iken Kazakistan'ın kuzeyini Rusya istiyordu. Üstelik istenen bölge nüfusunun yüzde 80'ini Ruslar oluşturmaktaydı. Öte yandan bu cumhuriyette başta askeri bürokrasi olmak üzere yönetici kadronun kilit noktalarını Ruslar işgal etmekteydi. Bu şartlar altında Nazarbayev ülkesinin başkentini Rusya'nın talip olduğu kuzeye taşıyarak tehlikeyi atlattı. Bu süreçte Moskova'daki yöneticilere yönelik başarılı ve çok boyutlu siyasetini de unutmamamız gerek.

Özbekistan Türkistan'ın merkezinde bir istikrar adası durumundadır. Nüfus ve ekonomi bakımından Türk cumhuriyetlerinin en büyüğüdür. Kazakistan, ise coğrafi bakımdan en geniş Türk cumhuriyeti olup petrol ve doğalgaz zenginidir. Özbekistan ekonomisinde de fosil yakıtların belli bir ağırlığı vardır. Bu cumhuriyet sanayi bakımından da nispeten gelişmiştir.

Her iki cumhuriyetin paylaştığı Aral Gölü, Sovyet yöneticilerin gereksiz miktarda pamuk üretimini artırma politikaları sonucu onda dokuzunu kaybetmiştir. Kırgızistan dağlarından çıkan ırmakların birleşmesiyle ortaya çıkan Amu Derya ve Sırı Derya (Ceyhun ve Seyhun) nehirleri ile bunların kolları, Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Kazakistan'dan geçerek Amu Derya'ya dökülüyordu. Bu nehirlerden açılan kanallarla sulanan bağlar, bahçeler ve tarlaların üzerinde Fergana Vadisi "bin yıllık medeniyet" bölgesi haline gelmişti. Sovyet yönetimi ise bu suların tamamını pamuk üretimine tahsis etti. Bir yandan sulu tarıma dayalı bağlar ve bahçelerin ortadan kalkmasıyla tek ürüne bağlı çoraklaşma süreci yaşanırken diğer yandan her geçen yıl daha fazla kullanılan zirai gübre ve ilaçlar, suları zehirledi. 1960'lardan itibaren Aral Gölü'ne akan sular gittikçe azaldı. 2010'lara gelindiğinde gölün yüzde doksanı kurudu. Gölde artık tatlı su balıkları yerine az da olsa tuzlu su balıkları yaşayabilmektedir. Göl kıyısındaki balık işleme tesisleri Baltık ülkelerinden gelenlerle üretim yapabilmektedir.

Öte yandan gölün kurumasıyla yüzlerce hektarlık tuz ve kum deryası ortaya çıkmıştır. Nehir suyunu göle göndermek yerine yüzlerce kilometre boyunca daha fazla ürün almak isteyenler beklenmedik bir felaketle daha karşılaştılar: Aral Gölü'nün yerini alan kum ve tuz deryası yerinde durmamaktadır. Rüzgarın şiddetine göre yüzlerce kilometreye savrulan kum

[1] Bu bölümü oluşturan yazı Özbekistan'ın eski devlet başkanı İslam Kerimov'un vefatından bir hafta önce yayınlanmıştır (Türkistan Aksakalları, 2016).

ve tuzlar, üzerine konduğu tarla ve bahçeleri çölleştirmektedir. Böylece gölün suyunu alıkoyan üreticilere kuruyan gölden gelen tuz ve kum "şamarı", bırakın daha fazla ürün elde etmeyi bu bahçelerin de çölleşmesini zorunlu kılacaktır. Daha fazla üretim yerine sıfır üretim aşaması adım adım yaklaşmaktadır.

Konu Özbekistan ve Kazakistan'ın dışında BDT, BM gibi uluslararası örgütlerin de gündemine gelmiştir. Çözüm konusunda başta Özbekistan ve Kazakistan olmak üzere Türk cumhuriyetleri nezdinde birçok toplantı yapılmış, belgeler imzalanmış, ancak çözüm yolunda ciddi bir işbirliği gerçekleşememiştir. Elini taşın altına koymak, tarlalara ayrılan suları adım adım kısmak konusunda her ülke kendi sıkıntılarını öne sürmüştür.

Kazakistan'ın genellikle yalnız kalmasına rağmen en azından Kuzey Aral'ı canlandırma yolundaki fedakarlığı bölgeye örnek olmalıdır. On yıl öncesi çöl haline gelmiş olan alanda su birikintileri gittikçe artmış, sıcak aylara kadar yetişebilen kısmi sular çevrenin yeşillenmesine yol açmıştır. Bununla beraber Aral'ın kurtarılması sadece Kazakistan'ın elinde değildir. Acilen Türkmenistan ve Özbekistan'ın da öncelikle daha fazla suyu göle gönderme, sulu tarımı peyderpey azaltma konusunda "acı ilacı" içmeleri gerekmektedir ki sonu tatlı olacaktır. İşbirliği halinde Aral Gölü'nün eski haline gelmesinin 40-50 seneden önce mümkün olamayacağı bilinmektedir. Ancak çölleşmenin durması, kum ve tuz fırtınalarının sona ermesi, susuz tarım yolunda daha verimli alternatiflerin uygulanmasıyla elde edilecek başarıları, bugünkü nesil görebilecektir. Nitekim Kazakistan'da görülmeye başlanmıştır.

Türkiye'de Tuz gölü ile onlarca gölün kurumasına karşın ne yazıkki tek parti iktidarında dahi topluma biraz acı gelecek reçetelere başvurulamamaktadır. Benzer felaket Trakya'da da yaşanmaktadır. Türkistan'da ise yaşı kemale ermiş, ülkelerinin aksakalı Nazarbayev ve Kerimov bu konuda ortak karar alıp uygulamaya koyduklarında kimse karşı çıkamayacaktır. Ulusal ve uluslararası kamuoyu baskısıyla Türkmenistan ve diğer komşular da bu kararlılığa katılacaklardır. Bunun maliyeti, sadece bu cumhuriyetlere değil esas sorumlu Rusya'ya da ödetilmelidir. Bu kapsamda BM, AB, İslam İşbirliği Teşkilatı ve diğer uluslararası fonlar da devreye sokulmalıdır.

"Kıyametin kopmasının yakın olduğunu bilseniz dahi elinizdeki ağacı dikin" kültürünü paylaşanlar olarak büyük aksakallar Kerimov ve Nazarbayev'den Türkistan cumhuriyetleri, bölge ve dünya için bu büyük hizmeti beklemekteyiz. Aral'ı kurtarmak, aksakalların bütün Türkistan'a son büyük, belki de en büyük hediyesi olacaktır.

SONUÇ

Çevresel felaket 21. yüzyılın belki savaşlardan ve terörden sonra en önemli sorunu durumundadır. Bu felaket ile güvenlik sorunlarının aslında birbirleriyle iç içe geçtiği birçok örnekler vardır. 1992 BM Rio Çevre Sözleşmeleri'nden biri de Çölleşme ile mücadele olup, bu mutabakat çerçevesindeki eylem planları arasında Aral Gölü'nü kurtarmak da yer almaktadır. Bu çerçevede 3 Eylül 2003'te Havana'da yapılan "Birleşmiş Milletler Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi Kapsamında Orta Asya Ülkeleri

Alt Bölge Eylem Programı"nın ana konusunu önemli ölçüde Aral Gölü'nü kurtarmak oluşturmaktadır. (Subregional Countries, 2003)

Aral Gölü'nün yok olmasının önlenmesi ve adım adım yeniden eski varlığına kavuşması için gerek global gerekse bölgesel anlamda birçok toplantılar yapılmış, en önemlisi daha 1993'de bu konuda bir uluslararası örgüt oluşturulmuştur. Bu örgüt felaketi önleme yolunda kurulmuş olan Aral Gölü'nü Kurtarmak İçin Uluslararası Fon ile birlikte bu yöndeki girişimlere hayat verme işlevini yüklenmiştir. Örneğin yukarıda belirtilen "Devletlerarası Su Koordinasyonu Komisyonu" 66. Toplantısını 4 Nisan 2015'te Türkmenistan, Aşkabat'ta yapmıştır. Türkmenistan Su Kaynakları Bakanı'nın başkanlığındaki toplantının temel gündemi su kaynaklarının kullanımı ve yönetimi ile Aral Gölü havzasının korunmasıdır. (66. Regular, 2015)

Sonuç olarak felaketin önlenmesi konusunda bölgesel ve uluslararası görüşme, toplantı, mutabakat ve örgütleşme konusunda önemli mesafe kat edilmiştir. Hemen her toplantıda daha fazla işbirliği gereği üzerinde durulmuştur. Burada eksik olan ise sözkonusu fona gerekli desteğin bulunmasıdır. Bu anlamda uluslararası destek bütün gelişmiş ülkelerden beklenirken, ekonomisinin durumundan bağımsız olarak Rusya'dan daha fazla katkı gelmelidir. Çünkü bu göl havzasından üretilen pamuk sayesinde Rusya, sanayi devrimini gerçekleştirmiş olup, bugün aynı zamanda BM Güvenlik Konseyi Daimi üyesi ve nükleer güç durumundadır. Halbuki gölün kurumasının önlenmesi için fedekârlık yapması istenen cumhuriyetler önemli ölçüde üçüncü dünya ülkesi ve azgelişmiş ülke sınıfında bulunmaktadır.

Programın başarılı olması için gerek bölge ülkeleri gerekse başta gelişmiş ülkeler olmak üzere dünya kamuoyu daha fazla aydınlatılmalı, uluslararası fonlardan daha fazla destek için dünya kamuoyu baskısı kullanılmalıdır. Bu aşamada Kazakistan'ın başarılı tedbirleri ve programlı su kullanımı sonucu Aral Gölü'nün bu ülke kısmında yeniden canlanmaya başladığı, adım adım bölge ve dünya kamuoyuna her fırsatta duyurulmalı, konuyla ilgili yayınlar yoğunlaştırılmalıdır. Böylece çevresel felaketlerin telafisinin mümkün olmayacağı yönündeki ümitsizlikler ortadan kalkacak, bölge ülkeleri halkı ile dünya kamuoyunun daha yoğun desteğine ulaşılmış olacaktır. Aral Gölü'nün kurtarılması, başta Afrika'da çekilmekte ve küçülmekte olan Çad Gölü olmak üzere benzer felaketi yaşayan ülkelere de örnek olabilecek nitelik kazanacaktır.

KAYNAKLAR

66. Regular Meeting of the Interstate Commission for Water Coordination (2015), http://sic.icwc-aral.uz/releases/eng/258.htm 25.09.2016

Baburajan, R. (2016). Kazakistan To Continue Renewable Energy Regardless Of Oil Prices, http://www.greentechlead.com/renewable-energy/kazakhstan-continue-renewable-energy-development-regardless-oil-prices-30837 21.09.2016

Doğan, İ. (2013). Devletler Hukuku. Ankara, Astana.

Dugin, A. (1999). Geopolticheskoe Budushee Rossii, Myslit Prostranstovm. Arktogeya, Moskova. (Rus Jeopolitiği Ve Avrasyacı Yaklaşım (2005). Beşinci Baskı. Terc.: Vugar Imanov. İstanbul, Küre Yayınları).

Gao, H. Ve Diğerleri (2011). "On The Case Of The Shrinking Of Lake Chad". Iop Publishing Environmental Research Letters Environ. Res. Lett.

History Of Ifas And İts Executive Committee (2016), Http://Ec-İfas.Waterunites-Ca.Org/About/Organization/History/97-History-Of-İfas-And-İts-Executive-Committee.Html 25.09.2016

http://iopscience.iop.org/article/10.1088/1748-9326/6/3/034021/pdf 25.09.2016

http://www.icwc-aral.uz/index.htm 07.09.2016

Interstate Commisson For Water Coordination Of Central Asia (2016),

Koşan, E. (2015). Russia's Policies With Regard To Unfccc: An Entireliy Different Path From The Eu?", Enerji Ve Diplomasi, Cilt 1, Sayı 2, Yaz, Ss.66-87

Sencar, P. (2007). Türkiye'de Çevre Koruma Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi, Sbe.

Subregional Action Programme For The Central Asian Countrie On Combating Desertification Within The Uccd Context (2003). http://www.unccd.int/actionprogrammes/srapcd-eng2003.pdf 25.09.2016.

Twenty Years Of Water Cooperation Among The Central Asian Countries: Past Experience And Future Challenges (2012). http://www.icwc-aral.uz/20years/index_e.htm 25.09.2016

Yalçınkaya, A. (2016). Türkistan Aksakalları Kerimov Ve Nazarbayev'den Beklenen Son Görev: Aral Gölünün Kurtarılması. Öncevatan, 23 Ağustos.

Ziganshina, D. (2014). Promoting Transboundary Water Security In The Aral Sea Basin Through International Law. Leiden, Boston: Brill Nijhoff.

FEATURES AND PROSPECTS FOR THE SUSTAINABLE LAND USE OF THE ALMATY AGGLOMERATION

Tokbergenova Aigul A., Kairova Shna G., Kiyassova Lazzat Sh.

ABSTRACT

One of the implementation of the Land Code of the Republic of Kazakhstan is to ensure the rational use and protection of land resources through the formation of highly productive, ecologically oriented and adapted land use as well as improved economic land management mechanisms [1-2]. Authors analyzed the current state of land use, identified the geographical features of land management developed the map of current functional land zoning of Almaty agglomeration to determine the prospective directions of sustainable land use. Stable functioning of agglomeration and ensuring the population requires the formation the green and food belts as a necessary component of a holistic system structure. Although the formation of agglomerations in the world are similar by the role of the territorial organization of society, the character of the activities, but differenced by the local, natural and historical features and spatial structure of locations. Almaty agglomeration organized not strictly concentric zones, but as a radial-half annular and segment location of these zones. Therefore, all this required the adoption the set of concrete measures to ensure the preservation of existing land resources and safety from ecological threats and risks on the territory of Almaty agglomeration.

Keywords: land use, land management, sustainable development, Almaty agglomeration.

RELEVANCE

Land provides an environment for agricultural production, but it also is an essential condition for improved environmental management. The objective of sustainable land use and land management is to provide environmental, economic, and social opportunities for the benefit of present and future generations, while maintaining and enhancing the quality of the land (soil, water and air) resource. Sustainable land management is the use of land to meet changing human needs (agriculture, forestry, conservation), while ensuring long-term socio-economic and ecological functions of the land. Almaty agglomeration is one of the largest existing settlement structures Kazakhstan. Urbanization inseparably linked to the violation of the ecological balance of the region and, eventually, deteriorating environmental background.

OBJECT OF THE STUDY

Formation of settlement of Almaty agglomeration occurred in the latitudinal direction along the comfortable foothills of the Trans-Ili Alatau, in the places of the debris cone of mountain rivers. However, the formation of Almaty agglomeration has been determined not by only the favorable climatic conditions, but also by favorable economic and geographical patterns of factors - favorable economic and geographical and geopolitical location,

availability of labor, agricultural and industrial focus of economic development, dynamic developing transport and logistics system, tourist-recreational potential of the territory.

Suburban area has a sustainable air and rail links with the capital of the Republic of Kazakhstan Astana city, with regional centers, with the countries of near and far abroad. Area of suburban zone of Almaty city is 9.4 thousand square kilometers or 4.3% of the territory. The reason for the change of borders of suburban zone of Almaty were the following factors: the need for articulating a harmonious spatial development of the Almaty city and adjacent areas of Almaty agglomeration; the dynamic growth of the population of Almaty city (2800.0 thousand people) and commuters zone (1,312,400 people) for 2040; implementation of breakthrough projects; prospective population resettlement. The composition of the Almaty metropolitan area includes 46 settlements of Enbekshikazakh district, 14 settlements of Zhambyl district, 29 settlements of Ili district, 47 settlements of Karasai district, 46 settlements of Talgar district, 5 settlements of the Kapshagai town [3].

The population of Almaty agglomeration is 2 460.4 thousand people on January 1, 2015, including in Almaty city lives 1 548.4 thousand people. The increase in the number of population of Almaty agglomeration is due to natural increase and migration. In condition of continuation of increasing migratory flows and natural increase of the population of Almaty city will remain among the leaders in the rate of population growth.

The structure of the agglomeration includes 46 settlements of Enbekshikazakh district, 14 settlements of Zhambyl district, 29 settlements of the Ili district, 47 settlements of Karasai district, 46 settlements of Talgar district, 5 settlements of Kapshagai town.

RESEARCH METHODS

The studies were conducted on the basis of a combination of methods of economic and social geography: analytical, comparative - geographic, cartographic, systematic, historical, evolutionary, economic and statistical analysis and classification methods.

RESULTS AND DISCUSSIONS

Proceeding from data on structure of land fund, more than 50% of the general territory of agricultural lands, 12,2% - land of inhabited locality, 11% - Specially protested natural territories and health recreational, historical and cultural lands, 10,9% -Reserve lands, 9,3% - land of the industry, transport, communication defense and other non-agricultural lands, 4,9% water fund and 1,2% - forest fund [4].

Observed in Kazakhstan processes of territorial agglomeration proliferation accompanied by a sharp deterioration of the ecological condition of environment. On the territory of Almaty agglomeration occurs a process of reduction of arable land, the cause of which can serve a allotment of land for non-agricultural purposes. Depleting the soil the land use has led to a

sharp reduction in agricultural crop yields (Figure 1). Inefficient land use is reflected in the standard of living, life and culture of rural people, the extreme weakness of the material base of agricultural complex, infrastructure underdevelopment. Based on the actual situation on the territory of Almaty agglomeration we offer the following perspective directions of use of land of agglomeration consisting of the distribution of the territory into functionalzones.

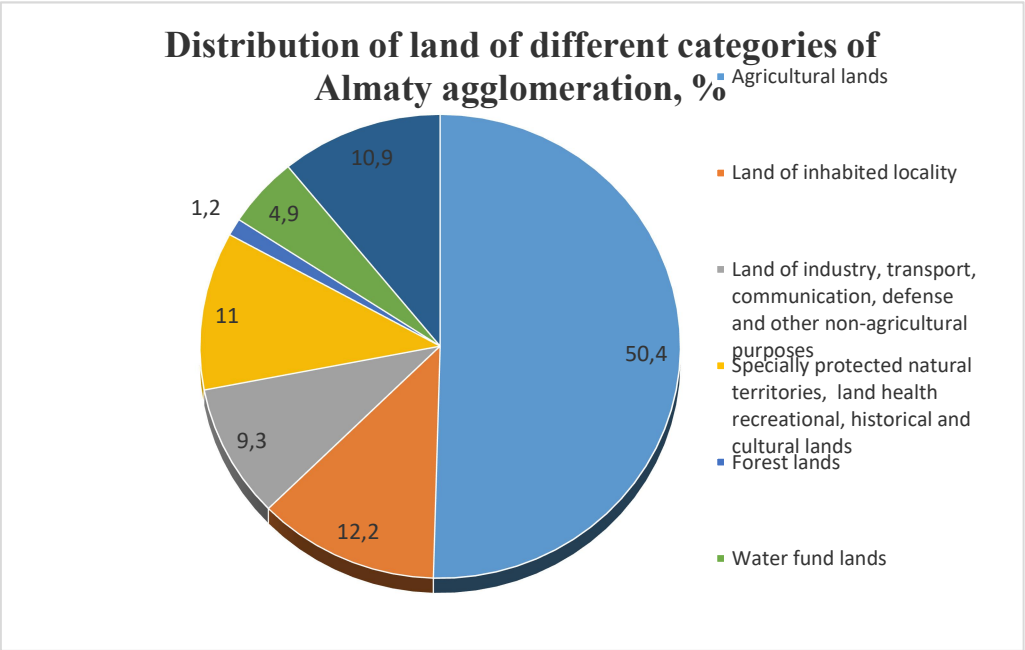

Figure 1 – Distribution of land of different categories of Almaty agglomeration, November 1, 2015., % [4]

Functional zoning is essentially a differentiation of the territory on the agro-raw resource indicators; on recreational and tourism potential; as far as possible and pREFERENCES for urban development, industrial development, engineering and transport infrastructure; to identify areas that require the creation or incorporation into existing conservation reserves and sanctuaries, etc. The zones must be allocated on the basis of specific functional specialization. For example, the foothill area of horticulture and gardening. In this area, in particular, identify and take account of the special areas most suitable for the creation of nurseries and gardens for growing breakdown of the famous Almaty aport.

To determine promising areas of land use of Almaty agglomeration, authors compiled a map of the modern functional zoning of agglomeration, shown in Figure 2. This implies that most of the agglomeration accounted for agricultural land - pasture and grasslands, arable land, due to the historical agricultural orientation of the territory. However, on the adjacent territory of Almaty region in some cases, the land used for other functional zoning,

are not complied with building codes, in particular, built up specially protected areas, buffer zones and other prohibited places; the land which estimated for farms, turned into the areas of mass individual residential development. At the same time in these areas does not provide the infrastructure for the full stay - roads, schools, kindergartens, health care facilities, engineering networks.

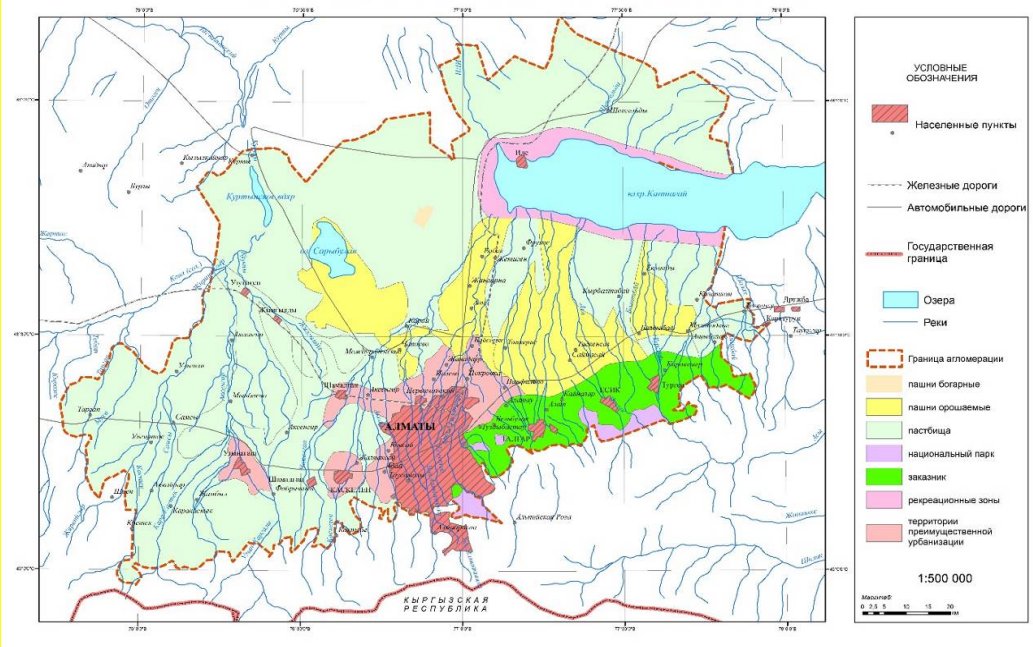

Figure 2 – Functional zoning of Almaty agglomeration *Compiled by the author, according to the Inter-regional schemes of formation of Almaty agglomeration*

Interest on the part of scientists to the sustainable development of land use, conservation and rational use of land in agriculture demonstrates the importance of problem and a variety of aspects of its manifestation in most different fields. President of our country in his messages constantly raises the issue of environmental protection, environmental management, the introduction of best available technologies, sustainable development. According to the Concept of Transition of Kazakhstan to sustainable development for 2007-2024 by 14 November 2006 - is development that meets the needs of the present generation, and without compromising the ability of future generations to meet their own needs [5]. For the Republic of Kazakhstan the transition to sustainable development, in particular sustainable land management is imperative. Economic growth through the exploitation of land resources can occur only at a certain stage. In modern conditions for the growth and development are required more progressive mechanisms [6-8]. The quantity and quality of land is one of the indicators of sustainable development of the country.

CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

On the territory of Almaty agglomeration the need of adopt a set of concrete measures ensuring the preservation of existing land resources, safety from possible threats and risks of ecological and economic nature is based on the following main principles of sustainable land management, which define approaches for making management decisions:

- ✓ Area of arable and natural lands of Almaty recommended not to change, but with the condition of the implementation of the entire territory of adaptive-landscape approach for the prevention of degradation processes, conservation and enhancement of green spaces. Adaptive-landscape systems are based on detailed, qualitative assessment of the land. This kind of assessment will reveal unsuitable for agricultural use of the land and to withdraw them from circulation.
- ✓ Construction of new satellite towns should not lead to decline in the area of agricultural land with the need of development of food belt of Almaty city, as well as lead to a deterioration of environmental conditions and the increase the burden on infrastructure.
- ✓ Development of an effective practical mechanism of implementation of the principle of the priority of the agricultural land tenure and land use by organizing effective management and sustainable use of agricultural land, which would have allowed accelerated import substitution due to the additional production of domestic products.
- ✓ To create a mechanism for the formation of sustainable land use of Almaty agglomeration, a very important part is the process of increasing the category of nature conservation land at the expense of formation of new reserves, game reserves, national parks, ie expanding the share of protected areas of the total area of the region.
- ✓ In connection with the shortage of urban land, especially in the central part of the Almaty city is required the removal of industrial enterprises outside the city, and, accordingly, the termination of a new industrial building.
- ✓ Effectiveness of the real action in final degree determined by readiness of management system, the presence of the necessary legal and regulatory and methodological framework, the economic and financial levers and incentives in environmental work, synergistic mechanisms aimed at a comprehensive solution of socio-environmental and economic problems.
- ✓ Broad public participation of all sectors of Kazakh society, representing different target groups, in the discussion and

decision-making through existing legal mechanisms, disseminate information on the problems of unsustainable land use and misuse of land, as well as involvement in process of planning and implementation of development plans of Almaty agglomeration.

- ✓ Territorial planning of land use often deals with administrative borders, while for the solution of geographical and environmental concerns must take account of natural boundaries. Almaty agglomeration, located within the five districts of the region, covers only parts of these districts which administrative comply to regional center, so it may occur difficulties while the spatial organization, planning and management of land resources.

REFERENCES

Message From The President Of The Republic Of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev To People Of Kazakhstan Dated November 30, 2015 : "Kazakhstan In The New Global Reality: Growth, Reform And Development" - Astana, 2015

Land Code Of The Republic Of Kazakhstan Dated 20.06.2003, №442-5 (With Amendments And Additions Of November 25, 2015). - Almaty LLP Publisher: Norma-K, 2016. - 140 P.

Conclusion Of The Comprehensive Urban Planning Expertise From 23.10.2015, "Inter-Regional Scheme Of Territorial Development Of Almaty Agglomeration", Astana, 2015 - 113 P.

Consolidated Analytical Report On The Condition And Use Of The Lands Of The Republic Of Kazakhstan For 2015. - Astana, 2016. - 151 P.

Decree Of The President Of The Republic Of Kazakhstan About The Concept Of Transition Of Kazakhstan To Sustainable Development For 2007-2024 By 14 November 2006.

Environmental Code Of The Republic Of Kazakhstan Dated January 9, 2007. IS "Paragraph".

Resolution Of The Government Of The Republic Of Kazakhstan Dated February 19, 2008 № 162 On Approval Of The Program "Environmental Protection Of The Republic Of Kazakhstan For 2008-2010" (With Changes And Additions On 10.11.2009). IS "Paragraph".

Glazovskyi N.F. Sustainable Agriculture And Rural Areas. Foreign Experience And The Russian Problems / N.F. Glazovskyi, N.F. Gordeev, G.V. Sdasyuk. - M: Association Of Scientific Editions KMK, 2005. - 615 P.

TERMAL TURİZM VE TÜRKİYE'DE TERMAL TURİZM POTANSİYELİNİN TÜRK TURİZMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yaşar Yılmaz, Özeryilmaz, Aktolkin Abubakirova

ÖZET

Dünyada hızla gelişme gösteren turizm sektörü, ülkelere sosyal, kültürel ve ekonomik bakımdan önemli katkılar sağlamaktadır. Bu nedenle sektördeki yeni yapılanmalar ve gelişmeler ilgili ülkeler tarafından çok yakından takip edilmektedir. Dünya Turizm Örgütü'nün (UNWTO) verilerine göre; 1980 yılında dünyada turizm amaçlı seyahat eden kişi sayısı 285 milyon, turizm harcamaları 92 miyar dolar iken, 2013 yılında ise turistik seyahate katılan kişi sayısı 1 milyarı ve harcama miktarı da 1 trilyon doları aşmış bulunmaktadır.

Dünya'da turizmin küresel GSMH içindeki payının %9,9'a ulaştığı, toplam ihracattaki payının ise %10,9 olduğu görülmektedir. Türkiye'de ise 2010 yılında turizm gelirlerinin ihracattaki payının %18,3 olduğu ve dış ticaret açığını kapatmadaki payının %34,4 olarak tespit edildiği görülmektedir. Yalnızca bu rakamlar bile sektörün büyüklüğünü gözler önüne sermektedir.

Dünyadaki gelişme paralelinde Türkiye'nin de turizm alanında hızlı ve istikrarlı bir gelişme gösterdiği söylenebilir. 1980 yılında 1.3 milyon civarında turist kabul eden ülkemiz 350 milyon dolar civarında turizm geliri elde ederken, bu rakam 2013 yılında 37 milyon kişi ve 32 milyar dolara ulaşmıştır. Bu rakam 2015 yılında; 41 milyon turist ve 31 milyar dolar civarında gerçekleşmiştir.

Dünyada 100 milyar dolarlık bir potansiyele sahip termal turizm pastasından en fazla; Almanya, Macaristan, Rusya, Fransa gibi ülkeler pay almaktadır. Bununla birlikte ülkemiz jeotermal kaynak potansiyeli açısından dünyada 7. Avrupa'da 1. Sırada olmasına rağmen, bu pastadan bir pay alamamaktadır. Termal turizm amaçlı ülkemize gelen turistlerin sayısı toplam turist sayısının % 55'i civarındadır.

Bu kapsamda yapacağımız çalışmada, dünyada termal turizm faaliyetlerinde önde olan ülkelerin başarılı olma nedenleri araştırılacak. Zengin bir jeotermal potansiyele sahip ülkemizde termal turizmin dünya termal turizminden hak ettiği payı alabilmesi için; termal kent ve kür merkezlerinin oluşturulmasının sağlayacağı avantajlar, bu kentlerdeki konaklama tesislerinde nicelik ve nitelik yönünden olması gerekenler, doğa ve kültürel değerlerimizle bütünlük arz etmesinin gerekliliği, yaz ve alternatif turizm türleri ile entegrasyonun sağlanmasına ilişkin saptamalar yapılarak gerekli önerilerin yapılmasına çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Termal Turizm, Alternatif Turizm, Sağlık Turizmi.

THERMAL TOURISM AND THERMAL TOURISM POTENTIAL IN TURKEY EVALUATION OF TURKISH TOURISM

ABSTRACT

Showing the rapid development of the world tourism industry, the country in social, cultural, and provide an important contribution to economic terms. Therefore, new structures and developments in the sector are followed closely by the country concerned. According to the World Tourism Organization (UNWTO) data; world tourism leisure travelers persons 285 million, tourism spending was 92 billion dollars while in 1980; in 2103, the number of people involved in the tourist trip 1 billion and expenditure amount also has exceeded $ 1 trillion.

These developments in parallel with Turkey also said that a rapid and stable development in the tourism sector. In 1980s, our country that accepts 1.3 million tourists, while tourism revenue of about $ 350 million, this figure has reached 37.8 million in 2013 and $ 32 billion. This figure in 2015; It was around 41 million tourists and 31 billion dollars.

Most of the thermal tourism pie with a potential $ 100 billion in the world; Germany, Hungary, Russia, countries like France are shareholders. However, our country in terms of geothermal resource potential 7th in the world. Although the 1st place in Europe, can not get a share of this pie. The number of tourists coming to our country for thermal tourism is about 55% of the total number of tourists.

The work we do in this context, why the success of the country ahead of the thermal tourism activities in the world to be explored. Our country has a rich geothermal potential in order to take its deserved share of the world tourism from the thermal spa tourism; Expected benefits from the creation of thermal cities and treatment centers, which should be of the quality and quantity of cities in accommodation facilities, nature and the necessity of not integrated with our cultural values, summer and determinations relating to the integration with alternative types of tourism are making will attempt to make the necessary proposals.

Keywords: Thermal Tourism, Alterative Tourism, Health Tourism.

GİRİŞ

Turizm sektörü dünya çapında en hızlı büyüyen, en çok istihdam sağlayan, en çok gelir üreten ve ekonomiye en çok katkı sağlayan sektörlerden biridir (Koç ve Boz, 2014). Aynı zamanda Dünya Gayri Safi Hasılası'nın yaklaşık %10'unu tek başına sağlamaktadır (UNWTO, 2014). Günümüzde turizm olgusu, hızla değişerek yeni turistik faaliyetlerin ortaya çıktığı bir sürece dönüşmektedir. Bu nedenle turistik ürünü talep edenlerin istekleri, turizmi arz eden ülkelerin ürünlerini çeşitlendirmesini beraberinde getirir. Turizmin çeşitlendirilmesi kapsamında ele alınan önemli aktivitelerden biri de termal turizmidir (Çetin, 2011)

Türkiye, Dünya üzerinde bulunduğu coğrafi konumu sebebiyle derin kırık hatları, aktif deprem kuşakları ile zengin ve farklı maden yataklarına sahip bir yapısal özellik gösteren ülke durumundadır. Bu yapısal özelliği dolayısıyla termal ya da içme suları açısından zengin kaynaklara sahip olan ülkemiz, termal kaynaklarının sayısı ve içeriklerinin zenginliği bakımından Dünya üzerindeki ilk 10 ülke arasında bulunmaktadır. Yapılan araştırmalara göre ülkemizin bütün coğrafi bölgelerine yayılan Şifalı kaynakların sayısının tahminen 2000'in üzerinde olduğu ifade edilmektedir (İbret, 2007: 138). Ancak Türkiye'nin termal turizm hareketlerinde hak ettiği yerde olmadığı da bir gerçektir.

Bu çalışma ile Türkiye'nin termal turizm potansiyelinin tespitinin yapılması ve termal kaynaklar bakımından önemli kaynaklara sahip olan Türkiye'nin bu konudaki stratejik hedeflerinin incelenmesi ve termal turizmin geleceğine yönelik politikalar geliştirlmesine yardımcı olunması hedeflenmektedir.

DÜNYADA TURİZM VE TERMAL TURİZM HAREKETLERİ

Dünya Turizm Örgütü'nün (UNWTO) verilerine gore 2014 yılında Uluslararsı seyahat edenler 1 milyar 135 milyon kişye ulaşmıştır. Bu dönemde dünya turizm gelirleri bir tirilyon 245 milyar doları bulmuştur. (Koyuncu, 2015). 2020 yılında syahat eden kişi sayısının 1.6 milyar kişiye ve harcamalarının da 2 trilyon dolara ulaşacağı öngörülmektedir.

Dünyadaki bu gelişme paralelinde Türkiye'nin de turizm alanında hızlı ve istikrarlı bir gelişme gösterdiği söylenebilir. 1980 yılında 1.3 milyon turist kabul eden ülkemiz 350 milyon dolar civarında turizm geliri elde ederken, bu rakam Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın verilerine göre; 2003 yılında 16.3 milyon turist, 13.8 milyar dolar gelir, 2010 yılında33.miyon turist ve 25 milyar dolar, 2013 yılında 37.8 milyon kişi ve 32 milyar dolara ulaşmıştır. Bu rakam 2014 yılında; 39.8 milyon turist ve 33.3 milyar dolar civarında gerçekleşmiştir. Milyarlarca dolarlık bu pastadan ülkeler daha fazla pay alabilmek için sektörde kıyasıya mücadele etmekte ve küreselleşen ekonomik koşullar işletmeleri uluslararası pazarda rekabete zorlamaktadır.

Alternatif turizm türlerinden olan termal turizm Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yayınlarında; mineralize termal sular ileçamurların, kaynağın yöresindeki çevre ve iklim faktörleri bileşiminde insan sağlığına olumlu katkı sağlamak üzere, uzman hekim denetim ve programında fizik tedavi, rehabilitasyon, egzersiz, psikoterapi, diyet gibi destek tedavilerle koordineli kür uygulamaları için yapılan turizm hareketi "termalizm" olarak adlandırılmaktadır.(İlban, Akkılıç ve Yılmaz, 2011: 40)

Günümüzde sağlık turizmi denilince akla ilk gelen termal turizm ya da kaplıca turizmidir. Ama sağlık amaçlı turizm hareketi, son on yılda aktif olarak hastane hizmetlerinden faydalanmak için düzenlenen yurt dışı seyahatleri de kapsar hale gelmiştir. Bu değişim sağlık turizminden doğan ekonomik gücün hızla artmasına ve cazip hale gelmesine neden olmuştur(Aydın,2012: 92)

Genelde sağlık turizmi; 1)Medikal(tıp)turizmi, 2) Termal turizm(Kaplıca+Spa&Wellness) 3) Yaşlı bakım amaçlı organize seyahatler olarak değerlendirilebilir.

Günümüzde insanlar güneş-deniz kum olgusunun dışında; doğal tedavi unsuru olan termal sulardan sağlık amacı, önleyici tedavi, zinde kalma ve eğlence amacı ile de seyahat etmektedirler. Günümüzde SPA & Wellness tesisi, kaplıca, içmece, termal tesis, termal kür merkezi, rehabilitasyon, sağlık ve güzellik merkezi v.b gibi çok çeşitli adlar altında faaliyet gösteren tesislerin dünyada giderek çoğalmaya başlamıştır.

Sağlık turizmi dünyada 100 milyar dolarlık bir hacme ulaşarak, tüm ülkelerin iştahını kabartan bir konuma ulaşmıştır. Sadece termal turizm ya da SPA turizmi ile sınırlı kalmamış, medikal uygulamaları da kapsar duruma gelmiştir (Aydın,2012: 92). 2010 yılında dünyada sağlık turizmi cirosunun 100 milyar dolar olduğu belirlenmiştir. Bu tespite gore sağlık turizminin son beş yıl içindeki gelişimi, beklentilerden çok daha yüksek düzeyde olduğu görülmektedir (Öztürk ve Bayat, 2011: 142). Dünya'da Termal Turizm amaçlı olarak Almanya ve Macaristan'a 10 Milyon kişi, Rusya'ya 8 Milyon kişi, Fransa'ya yaklaşık 700 Bin, İsviçre'ye 800 Bin ve İspanya'ya 400 Bin kişi, Japonya'nın ise sadece Beppu şehrine 12-13 Milyon kişi termal turizm amaçlı olarak seyahat etmektedir. (YİGM, 2012).

Almanya (Bad-Kissngen ve Baden-baden), Fransa (Vichy, Aixler Bains), İtalya (Bataglio, Ischia), Çekoslovakya (Karisbad Marienbad) ve Avusturya (Bad Ischi, Böckstein) gibi Avrupa ülkeleri bu alanda yaptıkları yatırımlar ile termal turizme yeni bir boyut kazandırmıştır **(**Akbulut 2010: 36). Almanya'da 263 belgeli termal merkez bulunurken; Fransada 104, İspanyada 128, İtalyada 360 civarında termal tesis bulunmaktadır. Japonyada 1500 kaplıcada 100 milyon geceleme kapasiteli termal turizm yapılmaktadır. (YİGM, 2012).

TÜRKİYE'NİN TERMAL TURİZM POTANSİYELİ VE SORUNLARI

Türkiye jeotermal kaynaklar açısından Dünya çapında bir potansiyele sahip olup, Avrupa'da ise kaynak potansiyeli açısından birinci, kaplıca uygulamaları konusunda ise üçüncü sırada bulunmaktadır (YİGM, 2011).

Sıcaklıkları 20°C ile 110°C, debileri 2-500 lt/s arasında değişen 1.300 dolayında termal (jeotermal) kaynak bulunmaktadır. Bu kaynakların yaklaşık 229 adedi termal turizme kaynaklık etmektedir. Termal turizm ve içme suyu amacıyla kullanılan bu 229 kaynağın bölgesel olarak dağılımı Tablo.1'de gösterilmektedir (Aksu ve Aktuğ, 2011: 9).

Tablo:1.Termal Su Kaynaklarının Bölgesel Dağılımı

Bölge Adı	Soğuk Sular 0-19 °C	Ilık Sular 20-25 °C	Sıcak Sular 36-36 °C	Çok Sıcak Sular 46-99 °C	Toplam
Marmara	7	8	8	30	53
Ege	5	17	28	31	81
İç Anadolu	10	10	14	17	51
Karadeniz	4	4	3	3	14
Akdeniz	1	3	2	-	6
Doğu ve G.Doğu Anadolu	4	7	8	5	24
TOPLAM	31	49	63	86	229

Kaynak: Ceren AKSU,Emine AKTUĞ Güney Ege Bölgesi Termal Turizm Araştırma Raporu, 2011,s.9

Bu kaplıcaların %33.5'i Ege, %28'i Orta Anadolu, %20'si Marmara, %10'u Doğu ve Güneydoğu Anadolu, %4.5'sı Akdeniz ve %3.5'i Karadeniz bölgelerinde yer almaktadır. Tabolo'dan da görüldüğü üzere termal su kaynaklarının; Ege ve Orta Anadolu bölgesinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Termal sağlık turizmi için uygun su kaynakları açısından dünyanın en zengin ülkelerinden biri olan Türkiye, elindeki bu imkânları maalesef doğru bir şekilde kullanamamaktadır. Özellikle işletme konusundaki yetersizlikler, insan kaynakları ve tanıtımla ilgili sorunlar kaynaklarımızın atıl kalmasına neden olmaktadır. Ülkemizde termal kaynakların yalnızca % 10 civarı kullanılmaktadır. Birçok Avrupa ülkesindeki iklim şartları nedeniyle termal sağlık tesislerinden yararlanma yani kür süresinin yıllık 100-120 gün civarında olmasına karşın Türkiye'de bu süre 220-240 gün civarındadır. Kür uygulamasına uygun sürenin anlamlı derecede uzunluğu termal sağlık turizmi açısından en önemli avantajlardan biridir. (SATURK: 6)

Tabl:2.de Türkiye'deki turizm işletme belgeli ve kaplıca işletme ruhsatlı tesislerde 2009'da ortalama kalış süresi, doluluk oranı, turistlerin tesislere geliş sayısı ve geceleme sayıları gösterilmektedir. Tablodan da anlaşılacağı üzere ziyaretçiler tesislerden günübirlik ya da hafta sonu ziyaretleri şeklinde faydalanmaktadır.

Tablo:2. Tesislerde Ortalama Kaliş Süresi, Doluluk Orani, Tesise Geliş Sayisi ve Geceleme Sayilari (2009)

	Ortalama Kalış Süresi (gün)			**Doluluk Oranı (%)**		
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam
Termal Otel	5,1	2,1	2,3	4,23	25,32	29,55
Kaplıca	1,3	2,5	2,4	1,8	33,8	35,6
	Tesise Geliş Sayısı			**Geceleme Sayısı**		
Termal Otel	18.639	265.611	284.250	94.133	563.232	657.365
Kaplıca	29.778	289.671	319.449	39.965	738.069	778.034

Kaynak: Ceren AKSU, Emine AKTUĞ, Güney Ege Kalkınma Ajansı Termal Turizm AraştırmaRaporu,2011: 11.

Kültür ve Turizm Bakanlığından termal amacına yönelik olarak (Sağlık Bakanlığınca kür merkezi uygun görülen) turizm yatırım belgesi almış 15 tesisin yatak sayısı 7.447, turizm işletme belgesi almış 50 tesisin yatak sayısı ise 15.796'dir. Yaklaşık olarak 6.174 yatak kapasiteli 35 tesis ise yerel idare tarafından belgelendirilmiştir(Tablo:3.).

Tablo:3.Termal Turizm Tesisleri

Termal Turizm Tesisleri	**2006**		**2010**	
	Tesis Sayısı	**Yatak Kapasitesi**	**Tesis Sayısı**	**Yatak Kapasitesi**
Turizm İşletme Belgeli	37	9.736	50	15.796
Turizm Yatırım Belgeli	8	2.438	15	7.757
Belediye Belgeli	33	5.593	35	6.174
Toplam	78	17.767	100	29.727

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü), (2011). Türkiye'de Sağlık ve Termal Turizm. http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,11479/turkiyede-saglik-ve-termal-turizm.html.

Kaynak zenginliği açısından Avrupada 1. ve dünyada ilk 7 ülke arasında yer alan Türkiye'nin bu alandaki ileri gitmiş ülkelerin yatak kapasitelerini dikkate aldığımızda, bu alanda çok gerilerde olduğumuz görülmektedir.

Türkiye'de turizm çeşitlendirilmesi ve uzatılması ve dünyadaki bu pastadan hak ettiği payı alabilmesi gerekmektedir. Bunun için öncelikle sektörüntemel sorunları tesbit edilmeli ve çözümüne için yol ve yöntemleraranmalıdır. Bu kapsamda temel sorunları şu ana başlıklar altında toplayabiliriz.

Mevcut termal tesislerde ortalama geceleme süresi oldukça kısa olarak gerçekleşmektedir. Bu sürenin kısalığına; tesislerin fiziki donanımlarının eksikliği, uzman personel çalıştırılarak hizmet kalitesinin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Geceleme süresinin kısa olmasının bir diğer nedeni de; işletmeler kalış sürelerini uzatmaya yönelik; çevre gezileri, çeşitli sportif aktifeler veya alternatif turizm olasılıklarını devreye sokacak yol ve yöntem arayışlarına girmemelerinden kaynaklanmaktadır.

Turizm işletme belgeli tesisler fiziki yapıları, donanım imkânları, hizmet kaliteleri bakımından tartışılabilir. Ancak bu gün termal tesislerin birçoğu yerel idareler tarafından belgelendirilmiştir. Diğer yandan birçok termal tesis belediye vey il özel idareleri tarafından işletilmektedir. Belediye tarafından işletilen tesislerde yerel baskılar sonucu işin özelliğne uygun personel istihdamı mümkün olmamaktadır.

Türkiye'de kaplıcaların yaklaşık %25'inde özel mülkiyet söz konusudur. Yerel idarelerin deneyim, bütçe, mevzuat darboğazları nedeniyle %90'dan fazlasıstandartların altında olan termal tesislerin, bu sorunlar çözümlenmeden geliştirilmesi zordur (Akbulut, 2010: 41).

Kaynakların sürdürülebilirliği adına kullanımda gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir. Örneğin İzmir Balçova kaplıcası çevresinde kurulan yeni

yerleşimler ve kaplıca tesisleri sebebiyle kaynağın çıktığı dere yatağı kurutulmuştur. Sivas Sıcak Çermik kaplıca alanında bulunan sahada taş ocakları işletilmiş, sıcak su kaynağı bundan olumsuz etkilenmiştir. Bu konuya ilişkin en bilindik örneklerden biri de Pamukkale'dir. 1988 yılında Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) tarafından Dünya Mirası Listesi'ne alınan Pamukkale, civar tesislerde kullanılan sıcak su ve travertenler üzerinde yürümeye izin verilmesi nedeniyle zarar görmeye başlamıştır. 1990 yılında da Özel Çevre Koruma Bölgesi ilan edilmiştir (Aksu, Aktuğ, 2011: 11)

ÜLKEMİZDE TERMAL TURİZM HEDEFLERİ

Kültür ve Turizm Bakanlığı yenilenebilir olan jeotermal kaynakların daha etkin ve verimli şekilde kullanmasına yönelik geleneksel kaplıca kullanımından farklı bir anlayış ve yaklaşım geliştirilmeye çalışılmaktadır. Termal turizmin geliştirilmesi yönünde kür parkı, kür merkezi ve konaklama entegrasyonu sağlayan tesisleri bünyesinde bulunduran uluslararası standartlara sahip nitelikli tesislerin sayısını çoğaltmayı hedeflenmektedir. Bu kapsamdaki hedeflerin ülke genelinde yaygınlaştırılması bakanlığın politikaları içerisinde önemli yer tutmaktadır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Termal Turizmi geliştirmeye yönelik çalışmalar sonucunda;

- ✓ 12 ay - 4 mevsim turizm imkânı yaratılarak tesislerde yüksek doluluk oranları elde edilebilecek,
- ✓ Sürekli istihdam oluşturulabilecek,
- ✓ Yatırım ve işletme karlılığı elde edilebilecek (kür uygulamalarının 14-21 gün arasında olması nedeniyle),
- ✓ Yüksek iç turizm talebi karşılanabilecek,
- ✓ Bölgesel dengesizliklerin kıyı alanları dışına yaygınlaştırılması sağlanabilecek,
- ✓ Yaşlanan ABD ve AB nüfus yapısının oluşturduğu talepten yararlanılabilecek,
- ✓ Orta Doğu ve komşu ülkeler turizm pazar payının arttırılması sağlanabilecektir.

Bu amaç doğrultusunda; Termal Turizm Master Planı ile Kısa, Orta, Uzun Dönem (2007-2023) hedefler belirlenmiştir.

- ✓ Kısa Dönem (2007-2012) : 50.000
- ✓ Orta Dönem (2012-2017) : 100.000
- ✓ Uzun Dönem (2017-2023) : 500.000

Termal Yatak kapasitesi işletmeye açılarak Kültür ve Turizm Bakanlığı, termal turizm alanında; Avrupa'nın en önemli ve Dünyanın ilk beş ülkesi arasında yer almayı hedeflemektedir

Bu hedeflerle termal turizminde konaklama, kür merkezi ve kür parkı entegrasyonu sağlayan, Dünyayla rekabet edebilecek nitelikte yatak kapasitesinin işletmeye açılması hedeflenmektedir. Diğer yandan; mevcut yatak kapasitesinin de kalitesinin artması ve mevcut destinasyonların dönüşümün sağlanması amaçlanmaktadır. (YİGM-3) Türkiye'de turizm sektörüne yönelik olarak çeşitli teşvik ve destekler bulunmaktadır. Bu teşvik ve desteklerişu anabaşlıklar altında toplamak mümkündür.

- ✓ KOSGEB Kapsamında Sağlanan Destek ve Hizmetler.
- ✓ Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı Kapsamında Uygulanan Teşvik ve Destekler.
- ✓ 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu ile Sağlanan Teşvikler.
- ✓ 1319 Sayılı Emlak Vergisi Kanunu'nda Yer Alan Muafiyetler.
- ✓ Türkiye İhracat Kredi Bankası (EXIMBANK) Tarafından Sağlanan Kredi İmkânları.
- ✓ Yabancı Sermaye Yatırımlarının Teşviki.
- ✓ Yurtdışı Turizm Fuarlarına Katılım Desteği.

SONUÇ

Günümüzde termal turizm tüm dünyada dikkatle takip edilmekte, özellikle termal kaynak potansiyeline sahip ülkeler 100 miyar dolarlık pastadan daha fazla pay alabilmenin yol ve yöntemlerini araştırmaktadır. Özellikle son yıllarda termal turizm klasik yıkanma amacının dışında; zinde kalma, önleyici tedavi, rekreasyon, eğlence, dinlence, spor vb. geniş bir yelpaze kapsamında algılanmaya başlanmıştır. Bunun için birçok ülkede işletmelerin, mimari yapısından rekreasyon alanlarının varlığına kadar dikkatle dizayn edildiğini görmekteyiz.

Ülkemiz zengin termal kaynak potansiyeline sahip olmasına ve bu alanda gelişmiş birçok ülkeye göre avantajlı olmasına rağmen termal turizm kapsamında yeterli sıçramayı gerçekleştirememiştir. Zira, termal turizm için; temel unsurlarından 1.si doğal kaynağın varlığıdır. 2.'si ise nicelik ve nitelik yönünden yeterli, uluslararası standartta termal tesislere sahip, termal kent niteliğindeki merkezlerin varlığıdır.

Türkiye 1.unsur bakımından şanslı olmakla birlikte 2. Unsur yönünden yeterli seviyeye ulaşamadığı için, termal kaynaklarımızın ancak %10'nu kullanılmaktadır.

Sorunun varlığı dikkate alınırsa, çözüm yol ve yöntemleri bulunabilir. Bu nedenle öncelikle sektörün sorunları belirlenip çözüm önerileri çeşitli kurum ve kuruluşların katılımı ile tartışmaya açılmalıdır. Bu kapsamda; Külür ve Turizm Bakanlığı'nın uygulamaya koyduğu"Termal Turizm Master Planı"hedefleri sektöre ivme kazandırmaya yönelik olması bakımından olumlu bir gelişme olarak görülebilir. Bununla birlikte, kalkınma planları

incelendiğinde bakanlığın belirlediği 2023 hedeflerine ulaşılmasının pek mümkün olmadığı görülmektedir.

KAYNAKLAR

Akbulut, G. (2010). Türkiye'de Kaplıca Turizmi Ve Sorunları. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(1):35-54

Aksu, C., Aktuğ, E. (2011). Güney Ege Bölgesi Termal Turizm Araştırması, http://geka.gov.tr/dosyalar/o_19v5e3rnhs11tg319h35c11c928.pdf (Erişim: 05.07.2016).

Aydın. O. (2012). Türkiye'de Alternatif Bir Turizm; Sağlık Turizmi. Kmü Sosyal Ve Ekonomi̇ K Araştirmalar Dergi̇Si 14 (23): 91-96

Çetin, T. (2011). Termal Turizm Potansiyeli Açısından Kozaklı (Nevşehir) Kaplıcaları. Turkish Studies, 6, 1

İbret, B. Ü. (2007). Türkiyede Yeni Gelişen Bir Termal Turizm Merkezi: Çavundur Kaplicasi. Doğu Coğrafya Dergisi, 12(18).

İlban, M.O, Akkılıç, M.E Ve Yılmaz, Ö. (2011). Termal Turizmde Tüketici Satın Alma Davranışını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Gönen Örneği, Öneri, 9 (36),: 39-51

Koç, E. & Boz, H. (2014). Psychoneurobiochemistry Of Tourism Marketing. Tourism Management, 44, 140-148.

Koyuncu, S. (2015). Dünya Genelinde Turizm Geliri 1.5 Trilyon Doları Buldu!, Turizm Global Dergisi,http://www.turizmglobal.com/dunya-genelinde-turizm-geliri-1-5-trilyon-dolari-buldu/ (Erişim: 15.06. 2016).

Öztürk, M., & Bayat, M. (2011). Uluslararası Turizm Hareketlerinde Sağlık Turizminin Rolü Ve Kalite Çalışmalarının Önemi Bir Literatür Çalışması. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(2), 135-156.

Saturk (Sağlık Turizm Koordinasyon Kurulu). Türkiye'de Termal SağlıkTurizmi. www.saturk.gov.tr/images/pdf/tyst/07.pdf(Erişim: 15.06.2016).

Unwto (World Tourism Organisation). (2014). Unwto Travel And Tourism Economic Impact, http://www.wttc.org//media/files/reports/economic%20impact%20research/regional%20reports/world2014.pdf (Erişim 01 nisan 2015).

Yigm (T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı, Yatırım Ve İşletmeler Genel Müdürlüğü), (2012). Dünyada Sağlık Ve Termal Turizm. www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/tr,11478/dunyada-saglik-ve-termal-turizm.html (Erişim: 14.06.2016).

Yigm (T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı, Yatırım Ve İşletmeler Genel Müdürlüğü), (2011). Türkiye'de Sağlık Ve Termal Turizm.

http://yigm.kulturturizm.gov.tr/tr,11479/turkiyede-saglik-ve-termal-turizm.html (erişim: 11.05.2016).

Yigm (T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı, Yatırım Ve İşletmeler Genel Müdürlüğü-3). "Kültür Ve Turizm Bakanlığının Yaklaşım Ve Hedefleri. http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/tr,11484/kultur-ve-turizm-bakanliginin-yaklasimi-ve-hedefleri.html(erişim: 11.07.2016).

21. YÜZYILDA AVRASYA'DA AB BAĞLAMINDA TÜRK BİRLİĞİNİN OLABİLİRLİĞİ

Aykut Kar

ÖZET

Uygarlık tarihi boyunca ekonomik zenginlikleri ve stratejik önemi ile Avrasya, dünyanın gözünü ayırmadığı merkezlerden birisi konumundadır. Rusya'nın avucunun içerisinde sımsıkı tuttuğu bu Türk cumhuriyetleri, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte tek başlarına kalmışlardır. Adı geçen bölge, zamanla küresel güçlerin üzerinde stratejik oyunlar oynadığı bir "*satranç tahtası'*na dönüştüğü bir duruma gelmiştir. Günümüzde Rusya Federasyonu ve Amerika Birleşik Devletleri için adı geçen bu devletler, Avrasya Bölgesi'nin ve Orta Asya Devletleri'nin çeşitli doğal zenginliklerinden faydalanmak ve bu avantajı diğer küresel güçlere kaptırmamak en önemli hedeflerinden birisi olmuştur. Bilindiği üzere Orta Asya Devletleri'nin arasında bulunan Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Kırgızistan, Türkiye ile tarih, köken, dil ve din bakımından ortak noktalara sahiptir. Dış dünyadan soyutlanmış olan bu beş cumhuriyet Ulu önder Mustafa Kemal Atatürk'ün Cumhuriyetin 10.yılında büyük bir öngörü ile belirttiği gibi tekrardan toparlanmalı ve büyük Türkiye oluşturulmalıdır. Bildirimde bu Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye'nin ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkilerine detaylı olarak değinileceği gibi bu ilişkilerin geliştirilebilmesi ve Avrasya Birliği'nin doğabilmesi için neler yapılması gerektiğinden bahsedilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türkistan, Avrasya Birliği, Türk Birliği.

POSSIBILITY OF TURKISH UNION WITHIN THE CONTEXT OF EUROPEAN UNION IN THE EURASIA IN THE 21ST CENTURY

ABSTRACT

Eurasia is one of the centers where the world keeps an eye on with its economic wealth and strategic importance throughout the history of civilization. The Turkic republics clutched tightly in the palm of Russia get stuck all alone with the collapse of the Soviet Union. The mentioned region has been transformed into a chessboard where global powers play strategic games on over time. These countries have become one of the most important goals for the Russian Federation and the United States of America in order to benefit from a variety of natural wealth of Eurasian region and Central Asian states and not to lose this advantage to other global powers. As it is known, Azerbaijan, Kazakhstan, Uzbekistan, Turkmenistan and Kyrgyzstan among these countries have common grounds with Turkey in terms of history, origin, language and religion. As the great leader Mustafa Kemal Ataturk presciently indicated in the 10th year of Republic, these five republics which were isolated from the world should gather strength and establish greater Turkey. In this proceeding, the economic, political and cultural relations of Turkey and these Turkic republics will be discussed in detail and also what needs to be done to develop these relationships and generate Eurasian Union will be mentioned.

Keywords: Turkistan, Eurasia Union, Turkish Union.

GİRİŞ

1980 yılının sonrasında yaşanan gelişmelere paralel olarak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasıyla birlikte Ruslar tarafından Orta Asya olarak nitelendirilen coğrafyada Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Kırgızistan gibi Türkiye ile kültür ve tarih ortaklığı bulunan devletler kurulmuştur. Kurulan bu devletler, Ruslar tarafından bu bölgelerde bulunan doğal kaynaklara bağlı olarak ekonomik çıkarlar sebebiyle kullanılmış ve bu ülkeler üzerinde tabiri caize satranç oyunu oynanmış ve oynanmaya devam edilmektedir. Adı geçen bu devletler ise bölgede değişen siyasi dengeler sayesinde büyük ölçüde Rusya'dan ve kimi zamanda Amerika Birleşik Devletleri'nden yana olarak kısaca bu ülkelere bağımlı hale gelmiştir. Adı geçen devletlerin Türkiye ile bağları, Ruslar tarafından unutturulmuş ve kendi güdümünde resmen haritaları bile çizilmiş vaziyette olan bu devletçikler oluşturulmuştur.

Türkistan Coğrafyası

Bu kavram, ideolojilerden ve ülkeden ülkeye değişmektedir. Coğrafi olarak Türkistan'ın Batısı; Hazar Denizi ve Ural dağlarının güney kısımları, Doğusu; Altay, Altın Dağları ve Doğu Türkistan'ın doğu kısımları, Güneyi: Horasan Dağları, Küpet Dağı, Afganistan'ın kuzey kısımları, Hindukuş sırtları, Mustağ (Buzdağı), Küenlin Dağları ve Ural Dağlarından başlayarak Kazakistan'ın kuzey bozkırları, Cungarya ve Sibirya bozkırları tarafından sınırlanmıştır. Fakat günümüzde bu toprakların Ruslar tarafından etki alanı bulunan bağımsız Türk Devletleri bölümü için Orta Asya kavramı kullanılmış ve bu kavram artık yerleşmiştir. (Devlet vd., 1993:418) Bu durum sayesinde günümüzde Orta Asya kavramını, Türkistan kavramından daha fazla duyar olmuşuzdur. Konumuz aslında Türkistan coğrafyası olmadığı için bu konu hakkında detaylı bilgiyi *Yard. Doç. Hasan BAHAR* tarafından kaleme alınan *''Türkistan'ın Coğrafi Konumu ve İlk Çağ Kaynaklarına Göre Konumu''* adlı makalesi incelenebilir.

Dilde Fikirde İşte Birlik

Türkistan coğrafyası, yüzyıllardır komşu ve kardeş halklarımızı bünyesinde barındırdığı açıktır. Adı geçen coğrafyada bulunan kardeş ve komşu halklarımıza baktığımızda, Türkiye'nin bu topluluklarla tarihi ve kültürel bağları yüzyıllar ötesine dayandığını görmekteyiz. Bu yüzden Türkiye'nin Türkistan Coğrafyası'na yönelik politikası, yayılmacı ve emperyal güdülerle olmaması gerektiği açıktır. Avrupa Birliği modeline benzer ama kendimize has Türk Devletleri arası kültürel, ekonomik ve siyasi birliğin sağlanmasına yönelik olması gerekmektedir. İsmail Gaspıralı'nın dediği gibi *''dilde, fikirde ve işte birlik''* sağlanmalıdır. (Toker, 2001:34.) Böylelikle aslında Ruslar tarafından bu coğrafyada yaşayan Türkler ayrı birer milletmiş gibi Azeri, Kırgız, Kazak gibi çeşitli kavramlar altında göstermek Yüce Türk milletini bölme oyunlarından sadece birisidir. Fakat Türkiye, Türkistan Coğrafyası'nda olan bu varlıktan haberi olmasını bir yana bırakalım komşumuz olan İran'da 25 milyona yakın Türk'ün yaşadığının bile farkında değildir.

İlk söz olarak belirttiğimiz gibi bu topraklar üzerinde bir politika oluşturulması gerekmektedir. Bu doğrultuda ilk yapılması gerekenlerden birisi akademik olarak yapılmış olan yanlış kavramları düzeltilmesidir. Bunlar yukarıda bahsettiğimiz üzere Türk Cumhuriyetleri yerine Türki Cumhuriyetler teriminin kullanılması ve Azerbaycan Türk'ü yerine Azeri, ya da Kırgız Kazak Türkü yerine Kırgız, Kazak denmesi yine aynı şekilde Türkistan Coğrafyası yerine ''Orta Asya'' kavramının sık kullanılması gibi yanlışlarından bir an önce vazgeçmemiz gerekmektedir. Tüm bu yapılan yanlışların düzeltilmesiyle birlikte aslında Rusların kullanmış olduğu bu kavramları kullanarak, 300 milyona yakın Türk kardeş ve komşu halklarımızı ötekileştirip sanki farklı bir toplumcasına buradaki kardeşlerimizi ayrı tutmamıza sebep olduğu açıktır. Ülkemizin bu topluluklara karşı olan kültürel ve tarihsel birlikteliğimiz adına buradaki olan halkların korunması ve sahip çıkılması gerekmektedir. Bu birliktelik ile birlikte ekonomik, kültürel ve tarihsel bağlarımızı zenginleştirmemiz ve bütünleştirmemiz gerektiği şarttır. Yeri gelmişken Atatürk'ün Türk Diline verdiği önemi bir kez daha ifade etmek istiyorum. *''İstanbul'da çıkan bir gazeteyi Kaşgar'daki Türk de anlayabilmeli''* demiştir. (Günaydın, 2009:1) Böylelikle aslında bu birlikte olmak hedefinin ne kadar önemli ve bağdaştırıcı bir güç olduğu açıktır. Aslında bu konu üzerine aynı ortak bir tarih kitabının yazılması gibi çeşitli çalışmalar olduğu bilinmektedir. Fakat aşağıda da bahsedileceği üzere adı geçen devletler ile birliktelik bağlarımızın güçlü olmaması sebebiyle bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için daha sürenin olduğu gözlenmektedir. Bu hedefler ulaşıldığında, ortak bir kültür ve dil birliği ile birlikte aslında fikir birliği sağlanacak ve ortak bir kültür inşa edilecektir. Burada örnek vermek gerekirse Rus kültürü çevresinde geliştirilmiş aynı destanların farklı adlar kullanılmasıyla farklı destanmış gibi algılanması Rusların Türkleri Kazak, Kırgız, Özbek diye ayırması sonucu Türk topluluklarına farklı kültür ve kimlikler yaratılmıştır. Böylelikle Türkistan Coğrafyası'nda yaşayan bu halkların farklı bir bilinçte yetişmesi ve buna paralel olarak öz dillerini unutmalarına yol açmıştır. Kazakistan'ın petrol ve uranyum, Türkmenistan'ın son birkaç yılda iki katına çıkan doğalgaz rezervleri, Azerbaycan'ın Avrasya'nın Kuveyt'i olarak nitelendirilmesi ve Türkiye'nin hızla artan sanayileşme hamleleri ve yakın kıta havzaları arasında kavşak noktasında bulunması, Türk Devletleri arası ekonomik bütünleşmenin ne derece önemli ve gerekli olduğunu kanıtlamaktadır. Bu birliktelik Türk Devletleri için gerekliliktir böylece dünyada olan güç ağırlığı Türkistan Coğrafyası'na kayacaktır.

Kısaca Türk Cumhuriyetleri İle İlişkiler

Bahsettiğimiz üzere bu coğrafyada yer alan Türk Devletleri kendileri için en uygun ortamda hareket etmektedir. Bu doğrultuda ilk olarak Azerbaycan'a baktığımızda Türkiye ile dost ve kardeş ülke olarak tanımlanmıştır. Fakat ilişkilerin içeriği ve boyutları çoğu zaman Bakü - Tiflis - Ceyhan Boru Hattı, bu hattın bölgesel ve uluslararası piyasalara etkisi, bölgedeki istikrarın sağlanması ve bölgesel işbirliğine katkıda bulunması konularına indirgenmiş durumda olduğu görünmektedir. (Ergun, 2007:241.) Kazakistan ile olan ilişkilerimize baktığımızda ise Nazarbayev'in *''Dünyanın bu bölgesindeki*

Türkçülük sadece Sovyet egemenliğine karşı reaksiyon olarak siyasi bir akım haline gelmiştir... Ben Türkçülük ya da İslamcılığı halkları kesin kalıplara sokma fikrine karşıyım. Bunların hiç bir başarı şansı yoktur. Şu anda şahit olduğumuz ey, Türkçe konuşan halklar arasında paylaşılan ortak değerler nedeniyle gelişen Türkler arası bir yaklaşımdır. Fakat bu tehlikeli şovenizme dönüşemez" diyerek konuya yaklaşımının nasıl olduğunu belirtmiştir. (Hatipoğlu, 2007:381-382.) 1995'te kabul edilen ve başkanın yetkilerini artıran anayasa değişikliği sonrasında Rusça, devlet dili olmamakla birlikte resmi dil yapılmıştır. Kültürel açıdan değerlendirmemiz gerekirse Türkiye ve Kazakistan arasındaki ilişkilerin son yıllarda olumlu gelişmelere sahne olduğu söylenebilir. İki ülke arsındaki kültürel ilişkiler, Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi'nin (TÜRKSOY) faaliyetleri çerçevesinde gelişim göstermiştir. Kazakistan özelinde, Uluslararası Geleneksel Almatı Müzik Festivali'ne katılım, Türkistan şehrinin 1500. yılı kutlamaları ve Ahmet Yesevi Türbesi'nin açılış törenlerine iştirak, Antalya Altın Portakal Film Festivali'ne Kazakistan filmlerinin dâhil edilmesi gibi faaliyetler, TÜRKSOY bünyesinde gerçekleştirilmiştir. (Hatipoğlu, 2007:398.) Özbek hükümetine baktığımızda ise ilişkilerin iyi olduğunu söylemek güçtür. Türkmenistan'ın ise resmi dili olan Türkmen Türkçesi, Azerbaycan Türkçesinden sonra Türkiye Türkçesi'ne en yakın dildir. İki ülke vatandaşları arada tercüman olmadan rahatlıkla konuşabilecek biçimde birbirlerini anlamaktadır. Bugün, Türkmenistan'da Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık'taki bürokratların arasında birçok Türk bulunmaktadır. Milli Eğitim, Tekstil ve Enerji Bakanları'nın yardımcıları Türk kökenli olup Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıdırlar. Kültürel açıdan iki ülke ilişkilerinin oldukça olumlu bir görüntü sergilediği söylenebilir. Birçok Kırgız öğrenci Türkiye'de eğitim görürken, özellikle Bişkek'te açılan bazı Türk okulları, Türkiye Türkçesi eğitimi vermektedir. (Terzioğlu, 2001:113-122.)

SONUÇ

Buradan aslında kısaca başkalarının oyununda figüran yerine kendi oyununu kurgulayan bir ülke olmak istiyorsak hızla değişen dünya düzeninde yerimizi almalı ve Türk Birliği'ni merkez alan bir politika izlemeliyiz. Türk devletleri arasındaki birliğin sağlanmasıyla birlikte Türk dünyasını ilgilendiren Karabağ meselesi, Doğu Türkistan ve Türk dünyasını ilgilendiren diğer meselelerin çözüme kavuşması noktasında ilerleme sağlanacaktır. Türk Birliği sadece Türk Devletlerinin geleceğini açısından önemli değildir. Çünkü Türklük veya Türk Birliği etnik bir tanımlamadan öte adalet, demokrasi ve sömürüye karşı milli bir duruş demektir. Bu duruş sergilendiği ve Türk Devletleri arasındaki birlik gerçekleştiği sürece Avrasya bölgesindeki sorunların çözülmesi kolaylaşacak ve bunun neticesinde bölgesel ve küresel barışın gerçekleşmesi sağlanacaktır. Fakat günümüz koşullarında Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye arasındaki ilişkiler genel olarak değerlendirildiğinde, ekonomik ve ticari ilişkilerin yeterince gelişmemiş olmasında Türk dış politikasındaki eksikliklerin olduğu açıktır. Türkiye ile ilişkilerde, eskiye göre oldukça iyi olsa da yeterli düzeye ulaşılamadığı kabul edilmelidir. Bu doğrultuda ülkelerin farklı ulus devlet inşa süreçlerine sahip olması, Sovyet mirasının siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel etkileri,

güvenlik ihtiyaçları gibi sebeplerle Türkiye ile ilişkiler oldukça zayıftır. Ulu önder Atatürk'ün ve Turancılık ideali sahibi Türkeş'in bu öngörü ve önerilerine rağmen, Türkiye Türk Dünyası'na ilişkin uzun vadeli bir strateji oluşturamamıştır.

KAYNAKÇA

Devlet, N. (1993) Başlangıcından Günümüze İslam Tarihi, Ek Cilt, İstanbul.

Ercilasun, A. B. (1992) Gaspıralı'nın Fikirleri, Türk Dünyası Üzerine İncelemeler, Ankara:Akçağ Yayınları.

Ergun, A. (2007) Türkiye-Azerbaycan İlişkileri, Türkiye'nin Avrasya Macerası 1989-2006, Ankara:Nobel Yayınları.

Günaydın, G. (2009) Atatürk'ün Türk Diline ve Dilde Birliğe Verdiği Önem.

Güngörmüş Kona, G. (2004) Ortadoğu, Orta Asya ve Kesişen Yollar, İstanbul:IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Güngörmüş Kona, G. (2008) Türkiye-Orta Asya Cumhuriyetleri Ekonomik İlişkileri ve Rusya Faktörü. İstanbul:IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Hatipoğlu, E. (2007) Türkiye-Kazakistan İlişkileri, Türkiye'nin Avrasya Macerası

1989-2006, Ankara:Nobel Yayınları.

Kaymaz, Z. (2005) İsmail Bey Gaspıralı'da Dilde Birlik Fikri, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal Of Turkish World Studies, Cilt: V, Sayı 1, s. 75-78.

Muradov, R. (2004) Azerbaycan'ın Ekonomik Yapısı, Potansiyeli ve Yatırım İmkanları, Türk Cumhuriyetlerinde Yatırım İmkânları Sempozyumu, İstanbul:Tasam Yayınları.

Mütercimler, E. (1997) 21. Yüzyıl ve Türkiye Yüksek Stratejisi, İstanbul:Erciyes Yayınları.

Terzioğlu, S.S. (2001) Türkmenistan'ın Azınlıklar Konusundaki Siyaseti, Avrasya Dosyası Türkmenistan Özel Sayısı, VII, Yaz, s.113-122.

Togan, Z. V. (1981) Bugünkü Türkili Türkistan ve Yakın Tarihi, Ankara:Enderun Kitabevi.

CHINESE 'SOFT POWER' IN AFRICA: HONORING TRADITION AND EXPANDING ENGAGEMENT

Tatiana DEYCH, Azhar SERIKKALIYEVA

Основоположник концепции «мягкой силы» Джозеф Най пишет, что после окончания холодной войны в практике международных отношений появляются новые, «ненасильственные» орудия внешней политики, смысл которых – заставить другие страны, не принуждая их к этому, «захотеть того, чего хочешь ты», получить преимущества путем «притяжения»[Nye J., 2009]. Именно «притяжение», по мнению Ная, – основа концепции «мягкой силы». Вместе с тем, ученый считает «твердую» и «мягкую» силы двумя сторонами одной медали, поскольку обе используются для достижения одних целей.

Китайские ученые интерпретировали понятие «мягкой силы», выведя его за культурно-идеологические рамки. Они заявили, что главный источник китайской «мягкой силы» следует видеть в модели развития КНР, ее внешней политике и институтах, деятельность которых имеет различные аспекты, включая культурную дипломатию, многостороннюю дипломатию, программы помощи [Fijalkowski Lukasz, 2011]. Все, кроме военных, насильственных мер, трактуется китайскими учеными как часть «мягкой силы»: экономическая помощь, списание долгов, расширение доступа на рынки, выход «вовне», культурное, научное сотрудничество и прочее. Эти средства широко применяются во внешней политике КНР последних лет, в том числе, в ее африканской политике.

Некоторые ставят под сомнение наличие «мягкой силы» у Китая. Никто не был более скептически настроен относительно китайской «мягкой силы», чем сам Джозеф Най. В частности, Най подверг критике усилия Пекина по приобретению «мягкой силы» через централизованные схемы, как распространение институтов Конфуция [2] или создания Китайской ассоциации общественной дипломатии. Несмотря на то, что китайцы «тратят миллиарды долларов, чтобы увеличить свою мягкую силу, страна имеет ограниченную отдачу от своих инвестиций. Китай допускает ошибку, думая о том, что главный инструмент мягкой силы это государство. Китай игнорирует собственное гражданское общество, которое могло бы выступить в качестве элемента мягкой силы. Инвестиции в государственную пропаганду не является успешной стратегией для расширения влияния мягкой силы страны: самая лучшая пропаганда – это не пропаганда», он утверждал.[Joseph S. Nye Jr., 2012] Это происходит потому, что «мягкая сила» в основном достигается, когда субъекты гражданского общества выполняют действия с глобальным

[*] В целях продвижения китайской культуры, языка и стратегической линии уже несколько лет реализуется проект создания по всему миру сети Институтов Конфуция, первый из которых был открыт в 2004 г. в Сеуле. Институт является подведомственным органом Государственной канцелярии по распространению китайского языка в мире «Ханьбань»

призывом, по словам Ная, а не через проводимые сверху вниз схемы, которые иностранцы, вероятно, могут интерпретировать как пропаганду.

Недостаточно внимания уделяется именно смысловому наполнению понятия «мягкой силы» Китая. Многие ученые настаивают на традиционности «несения культуры Поднебесной варварам», объясняя это тем, что мягкое влияние в Китае всегда использовалось, начиная с древних времен и периода правления императоров. Поднебесная всегда использовала «мягкие» инструменты для достижения своих целей, так в китайском классическом трактате «Искусство ведения войны» Сунь-цзы изложены 36 военных стратагем, описываются методы и уловки, которые позволяют достичь желаемых целей на международной арене без применения силы. «Мягкая сила» для Китая явление скорее традиционное, мы делаем попытку ее анализа сквозь призму теории Ная, так же она становится более активной ввиду «выхода Китая во вне». Если ранее это была традиционная культурная дипломатия, в основном не преследовавшая экономических целей, а в большей степени удовлетворяла политические амбиции Срединного государства, то сегодня она трансформировалась и синтезирует в себе и культурную дипломатия, а также преследует и экономические цели, и политические амбиции.

Концептуализация «мягкой силы» в Китае началась следом за экономическим ростом в стране, с периода председательства КПК Ху Цзиньтао в 2002-2012 годы. В этот период внешнеполитический курс Пекина был ориентирован на поддержку мирных деклараций, осуждение однополярного мира и политики с позиции силы, также было принято «Решение ЦК КПК по некоторым важным вопросам углубления реформы культурной системы, стимулирования великого развития и расцвета социалистической культуры».

Сегодня китайская «мягкая сила» преследует цель «наращивать понимание и познание мировым сообществом базовой национальной специфики, ценностных воззрений, пути развития, внутренней и внешней политики Китая». Становясь новой глобальной экономической державой Пекин так же как и все остальные глобальные игроки намерен развивать институты публичной дипломатии, которые выполняют следующие задачи:

- ✓ проводить многостороннюю политику с целью обеспечения всеобщей безопасности, предотвращения обострения международной обстановки; укрепление глобальной политической и экономической стабильности.
- ✓ «создать первоклассные СМИ мирового уровня» и с опорой на инновационные методы внешней пропаганды; «усиливать голос Китая» на международной арене, что позволит воздействовать на мировое общественное мнение.
- ✓ усиливать влияние китайской культуры (чжунхуа вэньхуа) за пределами Китая;

- ✓ проводить различные акции культурного характера, в которых необходимо наиболее полно представить положительные особенности китайской культуры с упором, как на современные достижения КНР, так и достойное историческое прошлое Срединной империи.
- ✓ налаживать сотрудничество в области оказания помощи в экономической и социальной сфере, здравоохранении и предоставлении гуманитарной помощи.[文化软实力（文化概念）, 2014]

Таким образом, внешняя политика Китая напрямую подчинена принципу «гармоничного мира».

Специфика китайской «мягкой силы» заключается в традиционном подходе к ней внутри страны и главное отличие от западной – это выборочная направленность. Китай не имеет популярной идеи или идеологии, которая бы нравилась широким массам, более того отказавшись от идеи коммунистического интернационализма в 1976 году и с привнесением в экономику капиталистических элементов, Поднебесная не намерена пропагандировать ни социалистический строй, ни модель собственного развития. Пекин осознанно делает ставку на культуру, в особенности язык, и финансовые вливания. Два эти элемента являются взаимодополняющими с учетом продвижения китайского бизнеса за пределы страны. С выходом китайского бизнеса на глобальный рынок, еще более возрастет и рост китайской миграции, где ханьцы являются проводниками китайского языка и культуры. В результате, Китай делает «точечные уколы» для изменения отношения к себе, что тоже является его отличительной характеристикой. Понимая, что крайне сложно убедить все население страны, китайские власти делают акцент только на тех объектах, которые имеют прямое или косвенное отношению к принятию решений в стране, к непосредственному взаимодействию с Китаем, также весьма удачно при этом учитывают ментальность и культуру стран. В 2013 году Председатель КПК Си Цзиньпин заявил, что совершенствования национальной культурной «мягкой силы» связано с реализацией «двухсотлетней цели» по великому возрождению китайской мечты (т.е. китайской нации). Усилия по укреплению генерального секретаря вокруг фундамента национальной культурной мягкой силы, усилия по распространению ценностей современного Китая, пытаются показать уникальное очарование китайской культуры, а также стремиться к улучшению международного статуса КНР.[瞭望：让我们的文化软实力硬起来, 2013]

Несмотря на повышенный интерес, Китаю еще предстоит разработать всеобъемлющую, последовательную национальную стратегию «мягкой силы». Китайская политика «мягкой силы» остается в основном разовой и, прежде всего, реактивной, с целью противодействия теории «китайской угрозы» и улучшения имиджа Китая за рубежом.[Bonnie S.

Glaser and Melissa E. Murphy, 2008] Будущее и возможность выработки стратегии «мягкой силы» всеобьемлющего характера зависит от того, станет ли Китай глобальной державой, которая будет активно вовлечена в международные дела, в том числе конфликтные ситуации, столкновения интересов. До сегодншнего дня Пекин всячески отстраняется от поддержки каких-либо действий, способных привести к возникновению новых военных конфликтов, однако статус глобальной державы может вынудить его действовать иначе. Так, от «несформированности» китайской стратегии в отношении «мягкой силы» и действий по принципу «ответной реакции», Китай постепенно переходит к методам культурной и превентивной дипломатии, характерно то, что и здесь страна придерживается метода «идти по реке, нащупывая камни», не только в угоду складывающегося глобального статуса, но и ввиду той самой специфики китайской дипломатии, а также сугубо китайских макроэкономических потребностей.

Однако мы коснемся здесь «мягкой силы» в ее классическом понимании, рассмотрев воплощение этой концепции в африканской политике Китая в сфере образования, здравоохранения, культурных и научных связей.

Китай проявляет большое внимание к сфере здравоохранения стран Африки. На йоханнесбургском (ЮАР) саммите Форума китайско-африканского сотрудничества (ФОКАК) в декабре 2015 г. принят План действий на 2016-2018гг., наметивший 10 сфер, которые получат китайское финансирование, и важное место среди них заняла сфера здравоохранения. В плане говорится о готовности Китая помочь Африке в расширении и модернизации системы здравоохранения, в борьбе с распространением малярии и других опасных заболеваний, в сокращении детской и материнской смертности. План предусматривает сотрудничество между больницами Китая и Африки (по 20 с каждой стороны), обучение с китайской помощью врачей, медсестер, младшего медицинского персонала африканских стран. Китай поможет строительству Центра Африканского Союза (АС), осуществляющего контроль за заболеваниями, региональных медицинских исследовательских центров, лабораторий, обеспечит их оборудованием для лечения и диагностики; он также намерен содействовать реализации инициатив АС в секторе здравоохранения [The Forum on China-Africa Cooperation, 2015].

Министерство здравоохранения КНР выступает в качестве спонсора, финансируя обмен визитами на министерском уровне. Подписаны и регулярно возобновляются соглашения о направлении в Африку китайских медицинских специалистов, обеспечении африканских стран медикаментами, медицинским оборудованием и материалами на безвозмездной основе. Китайские медицинские предприятия содействуют Африке в производстве медицинских препаратов, улучшении системы информации в здравоохранении, улучшении

обеспеченности ее стран диагностическими услугами и приборами. Важным решением стало создание в рамках ФОКАК Министерского форума китайско-африканского сотрудничества в сфере здравоохранения [The Forum on China-Africa Cooperation, 2015].

Работе в Африке своих медицинских специалистов Пекин во многом обязан популярности, которой пользуется здесь китайская помощь. Сотрудничеству Китая с Африкой в сфере здравоохранения в 2013 г. исполнилось 50 лет. Первая китайская медицинская бригада прибыла в Алжир в марте 1963 г. сразу после окончания войны против французских колонизаторов. А в конце 2005 г. в Африке работали уже 37 медицинских бригад в составе 1100 человек [RusChina. 27.12.2005]. Китайские медики работали в отдаленных регионах, нередко лишенных транспорта и связи, в тяжелых климатических условиях. С 1963 по 2006 гг. в сотрудничестве со своими африканскими коллегами они оказали помощь 240 млн. пациентов и многим спасли жизни. Они делали операции на сердце, удаляли опухоли, переливали кровь, используя в своей практике не только достижения современной медицинской науки, но и опыт традиционной китайской медицины, в частности, в области акупунктуры и массажа.

Китай осуществлял сотрудничество со странами Африки в профилактике и лечении таких инфекционных заболеваний, как малярия. Еще в 60-е гг. Китай начал оказывать Африке помощь в борьбе с малярией. Бригады китайских медиков были направлены в Танзанию, Мавританию, Мали и другие страны. Они помогали местным больницам диагностировать и лечить малярию, обучали местных специалистов профилактике этого заболевания. Китай оказал помощь Танзании в создании противомалярийного медицинского центра.

В 1987 г. была начата экспериментальная программа сотрудничества между Китаем и Танзанией в сфере лечения ВИЧ-инфекции. С этого момента и вплоть до 1999 г. Академия традиционной китайской медицины направила 7 групп в составе 34 человек в Танзанию для участия программе сотрудничества с местной больницей. Программа предусматривала лечение пациентов, больных ВИЧ-СПИДом методами традиционной китайской медицины. Опыт показал эффективность этого метода в лечении ВИЧ-инфекции. По окончании программы Китай и Африка начали вторую стадию сотрудничества, направленного на поиски более эффективного и экономически выгодного метода лечения этой болезни [Sudan Vision. An Independent Daily. Nov. 19. 2007].

В программу сотрудничества Китая и Африки в сфере здравоохранения входит сооружение в странах континента госпиталей и больниц, подготовка медицинского персонала. В 2006 г. на первом пекинском саммите ФОКАК китайское руководство обязалось построить 30 больниц и 30 центров по борьбе с малярией. Так, в 2002 г. на организованных Министерством здравоохранения КНР курсах обучения технике лечения и профилактике малярии и тропических болезней прошли обучение 30 студентов из 17 африканских стран. В том же году Министерство

здравоохранения и государственное Управление китайской традиционной медицины и фармацевтики организовали китайско-африканский форум по вопросам традиционной медицины и фармацевтики, который посетили представители 21 африканской страны. Форум разработал стратегию и наметил перспективы совместных исследований в этой сфере [China: Support to NEPAD (period June 2002 – June 2003)].

В 2008 г. тогдашний премьер Госсовета КНР Вэнь Цзябао заявил, что Китай подготовит 1 тыс. врачей, медсестер и менеджеров для сектора здравоохранения стран Африки и 30 стран получат новые больницы от Китая [Speech by Chinese Premier Wen Jiabao. N.Y.September 25, 2008]. В 2009 г. на министерской конференции ФОКАК в Египте китайский премьер озвучил новое обещание: предоставить медицинское оборудование и препараты для борьбы с малярией 30 больницам и 30 противомалярийным центрам, построенным в Африке с его помощью, и обучить 3 тысячи врачей и медсестер для работы в этих больницах и центрах [Xinhua. August 11, 2009]. Китай организовывал краткосрочные учебные курсы (от трех недель до месяца) по борьбе с малярией, по традиционной китайской медицине, планированию семьи и другим темам. Поддержка планирования семьи осуществлялась в Зимбабве, Мали, Нигерии.

Китай профинансировал строительство кардиологического центра в Танзании, жителям которой для лечения такого рода заболеваний приходилось ездить в ЮАР или Индию, построил Центр репродуктивного здоровья в Уганде.

Китайский профессор Ли Аньшань писал в 2011 г., что за последние 46 лет более 20 тысяч китайских медицинских специалистов работали за рубежом и пролечили 240 пациентов, в основном, в Африке [Li Anshan. 2011. P. 13]. Китай оказывал неотложную помощь в кризисных ситуациях, например, в 1998 г. Гвинее-Бисау, Коморским островам, Уганде по поводу эпидемии холеры; он регулярно поставлял медицинский персонал и медикаменты беженцам из стран Африканского Рога, Судана и других государств. Китайские медицинские специалисты уже давно реализуют в Африке программу «Идти к свету», оперируя катаракту и другие глазные заболевания; они также проводят вакцинацию жителей африканских стран против малярии.

Сообщалось, что китайские врачи, работающие в Мали с 60-х гг., составляют часть малийской системы здравоохранения. В отличие медицинских специалистов из других стран, многие из них изучают язык бамбара, что позволяет им общаться с пациентами и местными коллегами. В стране работают также специалисты в области традиционной китайской медицины. А в Южной Африке традиционная китайская медицина принята как альтернативная у городского среднего класса [AFRASO. 01 Feb. 2016].

Примером сотрудничества Китая с Африкой в сфере здравоохранения могут послужить китайско-эфиопские отношения. С 1974 г. Китай направил в Эфиопию 20 медицинских бригад, более 300 врачей и медсестер. Эти бригады обслужили более 2 млн. пациентов, провели 74165 хирургических операций и спасли жизни 42812 человек. На торжествах в ознаменование 45-летия установления дипломатических отношений меду КНР и Эфиопией китайский посол в стране Юифан Ла (Yifan La) воздал должное руководителю первого китайского медицинского отряда Мей Геньяну, который работал в г. Джимме в течение двух лет (с 1973 по 1975), и спас многие жизни. Однажды он провел за день 7 операций и помог 313 пациентам. В 1975 г. Мей его команда направились в Каффатаун на юго-западе Эфиопии, чтобы помочь пострадавшим, и на обратном пути Мей погиб. Ему был 51 год. Он был похоронен на местном кладбище в 355 км к юго-западу от Аддис-Абебы. Эфиопское правительство создало мемориал и поставило памятник на могиле, и в течение 40 лет местная семья ухаживает за могилой в благодарность и из уважения к памяти Мея и других китайских медицинских специалистов. «Дружба между Китаем и Эфиопией была создана усилиями и жертвами таких людей, как Мей»,- сказал посол [Yifan La.China Daily Africa.2015-12-06].

На «круглом столе» по вопросам сотрудничества Китая и Африки в сфере здравоохранения в феврале 2011 г. было подписано соглашение между Китайским министерством здравоохранения, Всемирным банком и Эфиопским министерством здравоохранения о сотрудничестве, причем в фокусе соглашения было материнское и детское здоровье и проблема здравоохранения в деревнях [A Report of the CSIS Freeman Chair in China Studies and the CSIS Global Health Policy Center.Nov 2011].

Премьер-министр Эфиопии Хайлемариам Десалень в ходе визита в Китай в сентябре 2015 г., где он принял участие в торжествах по случаю 7-й годовщины победы Китая в борьбе против японской агрессии и в войне против фашизма, заявил, что Эфиопия получала поддержку Китая не только во время борьбы против фашистской агрессии, но и в мирное время, и он надеется, что традиционная дружба будет продолжаться из поколения в поколение. Эфиопия считает Китай предпочтительным партнером» [Embassy of the People’s Republic of China in the Federal Democratic Republic of Ethiopia. 2015/09/04].

Как заявил министр иностранных дел Китая Ван И, здравоохранение является одной из главных сфер, куда Китай инвестирует средства и ресурсы, направляет своих специалистов. Он сообщил, что в настоящее время в 42 странах Африки работают более 1 тыс. китайских медицинских специалистов, и напомнил, что Китай одним из первых пришел на помощь Африке во время эпидемии лихорадки Эбола, направив Западную Африку медицинский персонал и предоставив помощь для борьбы с эпидемией. «Кризис с Эбола напомнил нам, что система здравоохранения больше не может ждать помощи, и

международное сообщество должно сделать шаги в этом направлении» [Mogomotsi Magome. SA. IOL News, April 14, 2015].

«Китай стал первой страной, приславшей в марте 2014 г. в затронутую лихорадкой Эбола Гвинею своих специалистов и оказавшей Гвинее гуманитарную помощь в размере 50 тыс долл., предоставленную Китайским Красным крестом, Гвинейскому Красному кресту, – заявил министр международного сотрудничества Гвинеи Кутубу Санох. По данным Форума китайско-африканского сотрудничества, Китай направлял помощь странам, пострадавшим от Эболы, в виде 4-х траншей. Так, в марте он предоставил каждой из трех, особенно пострадавших от Эболы стран – Гвинее, Сьерра-Леоне и Либерии медицинскую помощь стоимостью 151.600 долл. В августе 2014 г. три страны получили медикаменты на сумму 4,55 млн. долл, которая была доставлена воздушным путем. В эти страны были также направлены эксперты для обучения медицинского персонала [Forum on China-Africa Cooperation. Chinese aid contributes to West Africa's fight against Ebola. 2016/01/11]. В сентябре 2014 г. председатель Си Цзиньпин заявил, что Китай вновь направил этим странам медикаменты, продукты питания на сумму 32,54 млн долл [China Continues to Fight against Ebola. October 16, 2014].. 2 млн долл. были предоставлены на цели борьбы с Эболой ВОЗ и АС, 6 млн. _ Всемирной продовольственной программе ООН. В октябре 2014 г. Китай снова ассигновал 75-85 млн долл на поставки всего необходимого трем странам, в том числе Центру лечения лихорадки Эбола в Либерии. Помимо этого, в декабре 2014 г. Китай предложил медицинскую помощь и оборудование на 1 млн долл. китайско-гвинейскому госпиталю дружбы, потерявшему шесть врачей, лечивших пациентов от Эболы. В связи с ухудшением продовольственного положения в Гвинее, стране была оказана продовольственная помощь на 2 млн долл. [Forum on China-Africa Cooperation. 2016/01/11].

Наряду с материальной помощью, Китай направлял в Африку своих специалистов. Так, в сентябре 2014 г. в Сьерра-Леоне была направлена медицинская бригада в составе 59 человек из Китайского центра контроля и предотвращения заболеваний для работы в Госпитале дружбы в окрестностях Фритауна. Эти эксперты добавились к 115 медицинским специалистам, уже направленных Китаем в Гвинею, Либерию и Сьерра-Леоне [Panda, Ankit. The Diplomat, September 16, 2014]. В общей сложности, Китай израсходовал на медикаменты, продовольствие и другую помощь в борьбе с Эболой 120 млн долл. и направил 1200 специалистов на переднюю линию борьбы с этим опасным заболеванием [Russian.News.Cn. July 23, 2015].

За время работы китайские специалисты обучили 1600 местных медицинских работников [The Africa Report. Konye Obaji Ori. .January 13, 2015]. 25 ноября 2015 г. одновременно в Китае и в Африке состоялась церемония награждения отдельных лиц и групп за их выдающуюся работу в борьбе против эпидемии Эбола в Китае и африканских

странах. Награды получили 280 человек и 60 групп [Xinhua News Agency. Nov.25, 2015].

В июле 2015 г. в столице Экваториальной Гвинеи Малабо состоялась Международная конференция по борьбе с Эболой в Африке. Заместитель председателя Государственного комитета по делам здравоохранения и планового деторождения КНР Цзинь Сяотао, который присутствовал на конференции во главе делегации китайского правительства, заявил, что Китай предоставит помощь пострадавшим от лихорадки странам в социально-экономическом восстановлении в период после эпидемии Эболы. Он отметил, что китайская помощь с большим одобрением была воспринята в африканских странах и международном сообществе. «КНР намерена поддержать и принять участие в создании африканской системы предотвращения и контроля за эпидемиями, постройке инфраструктурных объектов медицинского назначения, а также желает оказать помощь африканским странам в создании и усовершенствовании системы общественного здравоохранения, повышении возможностей противодействия чрезвычайным эпидемическим ситуациям", — отметил он [Russian.News.Cn.. July 23, 2015].

Проведенные в 2014 г. международные исследования 255 проектов в сфере здравоохранения и санитарии, реализованных с 2000 по 2012 гг., позволили сравнить китайские проекты с проектами традиционных доноров, и прийти к выводу о том, что Китай входит в число 10 ведущих доноров Африки в сфере здравоохранения [Springer link. December 30, 2014]. В общей сложности, Китай направил 16 тыс. медицинских работников в 47 африканских стран. В соответствии с принятым в 2015 г. Планом действий в сфере здравоохранения Китай намерен продолжать направлять в Африку свои медицинские бригады, в том числе, состоящие из клинических экспертов и хирургов для проведения краткосрочных операций.

Китайские медики заслужили благодарственные отзывы в странах, которым они помогают. Еще в 2007 г. около 600 китайских медицинских работников получили награды от правительств этих стран [Sudan Vision. An Independent Daily. Nov. 19. 2007]. Африканская сторона выразила Китаю глубокую благодарность за оперативную реакцию на кризис, вызванный распространением Эболы в Западной Африке и принятые им меры с целью помешать распространению этого опасного заболевания. По данным южноафриканского исследовательского центра (Pew Research Center) на 2015 г. 70% африканцев приветствуют китайскую помощь [Shoujin, Cui. Business Report. Pretoria . Dec.9, 2015. P.15]. Заявления о китайском «неоколониализме» в Африке, - считают многие африканцы, – не выдерживают критики.

Большое значение придается Китаем сотрудничеству с Африкой в сферах образования и науки. В прошлом стороны просто обменивались студентами. Сегодня сотрудничество в сфере образования носит сложный, многоуровневый характер.

В начале 50-х гг. Китай принимал у себя 10-15 студентов из африканских стран (Египет, Кения, Камерун). К концу 1995 г. обучение в КНР прошли 18 тысяч студентов из 50 африканских стран [Sudan Vision . An Independent Daily. Nov. 19. 2007]. Ежегодно африканским странам предоставлялось свыше 1,5 тысяч стипендий для обучения в китайских ВУЗах [China: Support to NEPAD (period June 2002 – June 2003)]. В 2003 году в высших учебных заведениях КНР обучались 1793 африканских студента, что составляло 1/3 всех иностранных учащихся в стране. [Eiseman J. and Kurlantzick J. Current History. 2006. May. P. 219-224].

На пекинском Форуме «Китай-Африка» в 2006 г. председатель Ху Цзиньтао сообщил о решении правительства КНР приглашать ежегодно в китайские вузы 4 тысячи африканских студентов, а на саммите Форума в Шарм-эш Шейхе 2009 г. число приглашаемых студентов и соответственно студенческих стипендий было решено довести до 5500 [Sawahel, Waddy. Jan.2010].

В 2010-2011 учебном году правительство выделило правительственные стипендии 5710 африканским студентам [Жэньминь жибао он-лайн. 28.12. 2011].. За три года с 2009 по 2012 африканским студентам было предоставлено 18,743 стипендии, в том числе в 2012 г. – 6,717 стипендий [Forum on China-Africa Cooperation (Beijing). Beijing, August 2013]. В 2012 г. стипендии для обучения в китайских вузах были предоставлены 20 тыс. Африканцев, а в 2016-2018 гг. решено предоставить 30 тыс. [The Forum on China-Africa Cooperation, 2015].

В соответствии с решением правительства Танзании обеспечить развитие образовательного сектора, особенно системы высшего образования, Университет Дар–эс-Салама уже несколько лет реализует образовательные программы с участием Китая. С момента установления дипломатических отношений между странами 600 танзанийским студентам был предоставлен шанс получить образование в КНР. Важный аспект китайско-африканских обменов в сфере образования – направление в Африку китайских преподавателей для оказания ее странам помощи в развитии среднего и высшего образования. Китайские вузы имеют представительства в 22 странах Африки. Китайские университеты направляют в африканские страны своих преподавателей в рамках собственных программ.

Китай создал активно действующие лаборатории для помощи в изучении биологии, микробиологии, физики, аналитической химии, сельского хозяйства и т.д. Известны, в частности, микробиологическая лаборатория в Университете Яунде (Камерун), лаборатория биотехнологии в Университете Найроби (Кения), лаборатория пищевой технологии в Кот д'Ивуар.[Xinhua News . 2012-07-19].

Важным средством «борьбы за умы» африканцев является практика создания на средства Пекина в университетах африканских стран

Институтов Конфуция, где изучаются история, культура Китая и китайский язык. В основу идеи создания такого рода институтов за рубежом положена популяризация идеи конфуцианства. По мысли китайцев, называющих Конфуция «великим учителем», идеи известного китайского философа и просветителя оказали сильное влияние на культуру не только Китая, но и других стран мира. Вначале было принято решение о создании в африканских странах шести Институтов Конфуция. Открытие 19 декабря 2005 г. первого в Африке Института Конфуция в Найроби стало важным событием. А в проведенной Главным управлением Институтов Конфуция в Пекине в конце 2008 г. конференции участвовали уже представители 21 Института Конфуция из 14 стран Африки. Китайская сторона была представлена на конференции 15 университетами – участниками программы [Жэньминь жибао. 13 октября 2008 г.].

В 2013 г. в 22 странах Африки действовал 31 Институт Конфуция. А на 2015 год в африканских странах функционировали уже 46 Институтов Конфуция.. Открыт Центр изучения китайского языка в университете Яунде (Камерун). Действует китайский языковый центр в Стелленбошском Университете (ЮАР). Китайский язык изучают студенты Университета Дар–эс-Салама; при этом студенты и выпускники получают работу в действующих в стране китайских компаниях, в частности, строительных [Tarossy Istvan. Portuguese Journal of International Affairs. Spring/Summer 2012. N6].

Китайское правительство направило в 20 стран Африки 210 преподавателей китайского языка; предоставляются стипендии африканским преподавателям китайского языка для обучения в Китае. Программа изучения африканцами китайского языка быстро прогрессирует. Объясняя причины этого явления, Л.Мукаро, преподаватель и консультант Университета Зимбабве сказал, что люди, овладевшие китайским языком плюс к английскому, востребованы на рынке труда. Переводчик со знанием этих языков получает куда большую зарплату, нежели владеющий лишь английским. Сам он стал зарабатывать гораздо больше, овладев китайским. «Если вы обратите внимание на то, как китайцы распространяют свое влияние в мире, то поймете, что лучше уметь говорить на их языке», заявил он [Olaniran, F. 2013/03/03].

С 2009 по 2012 с китайской помощью в Африке построено 28 школ, а 42 школам предоставлено оборудование, в том числе, в 26 странах создано 6 компьютерных классов [Forum on China-Africa Cooperation (Beijing). Beijing, August 2013]. Помощь в развитии образования в Африке осуществляется не только на правительственном уровне. Так, в декабре 2011 г. китайские предприниматели начали реализацию в Африке проекта «Надежда», предусматривающего создание тысячи начальных школ в пяти африканских странах: первая группа начала строительство школ в Танзании, вторая - в Намибии, третья еще в нескольких странах [Жэньминь жибао он-лайн. 28.12. 2011].

Китайско-африканские образовательные программы призваны обеспечить соответствующий уровень подготовки, что позволяет реализовать академические преимущества китайских университетов и помочь удовлетворить актуальные нужды африканских стран в повышении образовательного, научного и технологического уровня населения.

В китайской программе важное место отводится подготовке специалистов различного профиля для стран Африки. Задача подготовки африканских кадров возложена на специально созданный Фонд развития человеческих ресурсов в Африке, действующий под эгидой министерств иностранных дел, коммерции, образования, науки и технологий, сельского хозяйства, здравоохранения. Каждое из этих министерств отвечает за подготовку африканского персонала в сфере своей компетенции. Под эгидой Фонда китайская сторона организует учебные курсы.

Так, в 2009 г. в Эфиопии был открыт профессионально-технический колледж - крупнейшее учебное заведение, построенное с китайским участием за рубежом. В задачи колледжа входит подготовка квалифицированных кадров по семи направлениям: механика, электротехника, электроника, автомеханика, компьютеры, технология текстильного производства, производство одежды. Параллельно с получением инженерных специальностей студенты могут пройти двухгодичное обучение китайскому языку под руководством преподавателей из Китая [China Briefing. March 27, 2013]. Телекоммуникационная компания «Хуавей Текнолоджи»» открыла пять учебных центров в странах Африки: в Египте, Тунисе, Кении, Нигерии, ЮАР, где готовят специалистов для компании. Всего на 2011 год Китаем было подготовлено для Африки более 30 тысяч специалистов в различных сферах [Shinn David H. China-Africa Relations. Dec.6, 2011]. На 5-й Министерской конференции Форума китайско-африканского сотрудничества в Пекине в июле 2012 г. было сказано, что Китай подготовил около 40 тыс. африканских специалистов в различных сферах деятельности [Xinhua news.2012-07-19.].

Чтобы помочь развитию человеческих ресурсов в Африке, Китай предложил осуществить в 2012-2015 гг. программу «Африканские таланты», в ходе реализации которой предполагалось подготовить 30 тыс. профессионалов, владеющих различными специальностями [Xinhua. Capital news. March 28, 2013]. Эта программа была успешно выполнена: число подготовленных специалистов в различных областях составило на 2015 г. 30.173 человека. [The Forum on China-Africa Cooperation, 2015].

Обучение африканских студентов в китайских вузах, подготовка специалистов для различных отраслей экономики на базе специально разработанных учебных программ, как в КНР, так и в странах континента, рассчитаны на создание в Африке прослойки людей, заинтересованных в сотрудничестве с Китаем. Пекин надеется

привлечь в Китай молодежь, в том числе, стремящуюся получить образование на Западе. Участие в формировании африканских политических и деловых элит, ориентирующихся не на Запад, а на Китай, является долгосрочной целью китайской политики.

Резко возросшее в последнее десятилетие внимание в Китае к научным исследованиям обусловило активизацию научного сотрудничества Пекина с внешним миром, включая Африку. Реализуются программы обмена учеными, осуществляются совместные исследовательские проекты. На 4-м саммите Форума китайско-африканского сотрудничества в Шарм Эш-Шейхе в 2009 г. Китай и 49 африканских стран приняли трехлетний план «стратегического партнерства в науке, технологиях и высшем образовании»; в соответствии с планом китайские университеты и колледжи устанавливают двустороннее сотрудничество с таким же числом вузов и колледжей африканских стран. Китай обязался подготовить три тысячи врачей, медсестер и представителей административного персонала из стран Африки, осуществить за три года 100 совместных исследовательских проектов, пригласить в Китай 100 аспирантов для проведения научных исследований и снабдить соответствующими приборами и аппаратурой исследователей, которые вернутся в Африку после завершения научной работы в Китае [Sawahel, Waddy. 3. Jan.2010].

План 20+20, включающий взаимодействие 20 пар ведущих китайских и африканских институтов, успешно реализовывался в следующие три года. К концу 2012 года было проведено 115 совместных исследований; 66 африканских ученых получили в Китае докторскую степень; 24 ученым, вернувшимся в Африку, чтобы завершить исследования, было предоставлено необходимое оборудование. С 2010 по 2012 г Китаем было поддержано 634 проекта тематических исследований и осуществлены обмены учеными из Китая и стран Африки в количестве 600 человек [Forum on China-Africa Cooperation (Beijing). Beijing, August 2013].

В конце октября 2010 г. в Китае состоялся первый китайско-африканский «мозговой» форум (China-Africa Think Tanks Forum - CATTF), призванный «создать механизм «мозгового» сотрудничества и обмена идеями, касающимися развития китайско-африканских отношений. Планируется, что Форум станет влиятельной международной академической платформой, в рамках которой китайские и африканские ученые будут вести дискуссии о теории и практике взаимоотношений сторон.

В арсенале «мягкой силы» Китая в Африке занимает важное место действующий с 2003 г. Форум экономического сотрудничества Китая и португалоязычных стран (Форум Макао). Инициатива создания Форума принадлежала последнему правителю Макао, генералу Роша Виейра, одному из португальских экспертов по Азии. Цель Форума – развитие связей Португалии с Макао на базе языковой общности. Идея была подхвачена Пекином, увидевшим в ней возможность использовать

бывшую португальскую колонию Макао, вошедшую в 1999 г. в состав КНР, для расширения и укрепления связей с португалоязычными странами, в том числе, с Бразилией, а также с африканскими Анголой, Мозамбиком, Гвинеей-Бисау, Кабо-Верде. Форум действует в Специальном административном районе Макао под эгидой Министерства коммерции КНР на средства Китая. Португалоязычные страны Африки, за исключением сохраняющей отношения с Тайванем Сан-Томе и Принсипи, направляют делегатов для участия в заседаниях Форума. Организуются курсы португальского языка, проводятся семинары. Форум выпускает периодические издания Макаохаб (Macaohub) и Макао мэгэзин (Macao Magazine), содержащие информацию о поругалоязычных странах и Китае. Задачи Форума не ограничиваются развитием культурного сотрудничества. Раз в два года Форум приглашает министров коммерции португалоязычных стран на встречи, где обсуждаются проблемы экономики и торговли. Часто вслед за министрами прибывают делегации бизнесменов, проводящие отдельные встречи [Loro Horta. Sept.2012. P.14].

Хотя влияние в Африке западных средств массовой информации (СМИ) сохраняет силу, Китай многое делает для того, чтобы его голос был услышан в странах континента. Агентство Синьхуа (Xinhua) еще в 1957 г. открыло свое первое бюро в Гане, в 1986 г. – зарубежное бюро в Найроби (Кения). Сейчас агентство имеет более 20 представительств в Африке, что способствует расширению контактов в сфере культурного обмена. В 2008 г. агентство Синьхуа открыло китайско-африканское новостное агентство; в 2009 г. провело Всемирный медиа-форум, на котором присутствовали представители СМИ стран Африки. В апреле 2011 Синьхуа создало фирму Сафари. ком (Safari.com). В 2011 г. Синьхуа в партнерстве с кенийским мобильным оператором начало поставлять новости для мобильных телефонов. В декабре 2012 г. агентство Синьхуа совместно с Сафари.ком запустило первый мобильный новостной сервис в Африке южнее Сахары. Пресс-канцелярия Госсовета КНР организовала для африканских журналистов серию курсов по журналистике [Kapchanga M. . Think Africa Press. 07.02.2013].

В январе 2012 г. Китайское центральное телевидение СиСиТиВи (CCTV), одно из наиболее влиятельных масс-медиа Китая, предназначенное для распространения китайских культурных ценностей и языка и представленное во многих странах, избрало столицу Кении Найроби местом своего вещания на Африку. CCTV Africa – англоязычное издание; в этом издании, а также в таких изданиях, как China Radio International, China Daily и Xinhua, работают африканцы. Эти издания, в отличие от западных, часто подвергающих Африку критике, практикуют «конструктивную журналистику». Большое место в передачах занимают новости о том, что происходит в Африке. CCTV стало первым иностранным СМИ, которое уделяет большое внимание Африке с помощью таких программ, как Africa Live, Talk Africa, Faces of Africa. В среднем оно посвящает Африке минимум 10 часов в неделю,

рассказывая ее истории миру. При этом, что, на наш взгляд, особенно важно, акцентируется внимание на успехах африканских стран, дается оптимистическая оценка ситуации на континенте и в отдельных его странах. «Мы рассказываем африканцам в позитивном ключе историю африканского народа», - заявил редактор CCTV [Mekenzie David. CNN. Sept. 5. 2012]. В декабре 2012 г. крупнейшая китайская англоязычная газета «Чайна Дейли» (China Daily) стала выпускать еженедельное тематическое приложение для Африки - «African Weekly», которое издается в Найроби национальной медиа-группой «Дейли Нейшн» (Daily Nation), крупнейшей медийной компанией Восточной и Центральной Африки [Kapchanga M. Think Africa Press. 07.02.2013].

Газета распространяется по всему континенту: с понедельника по пятницу объемом 24 страницы, в субботу и воскресенье с фото и картинками.

В Африке становятся все более заметны не только государственные китайские медийные компании, такие как CCNV Africa, China Daily Africa Weekly, Beijing Review, Xinhua News Agency, China Radio International, но и частные компании, такие, например, как частный китайский TV оператор Star Times.

Китайские предприятия вкладывают средства в сферы телекоммуникаций и медиа инфраструктуры, а африканские инвесторы ищут возможности бизнеса на китайском медиа-рынке. Так, южноафриканская группа МИН (MIN) стала вторым крупным держателем акций пекинской Бейцзин Медиа Корпорейшн Лимитед (Beijing Media Corporation Limited), а также вместе с газетным концерном провинции Аньхой создала совместную компанию Син эн Медиа групп (Xin An Media Group) [Жэньминь жибао он-лайн.22.04.2011]. Китайское международное радио ведет передачи на Африку из Кении на суахили, китайском и английском. Любопытный факт: переведена на суахили китайская опера, которая с успехом транслируется по телевидению в Восточной Африке [China-Africa cultural exchange. 04-09-2013].

Следует отметить, что информационный прорыв Китая в Африку имеет место на фоне свертывания деятельности на континенте западных информационных агентств в связи с финансовыми трудностями.

Комментируя очередной шаг китайской медиа-стратегии по обеспечению новостями Африку, специалист из южноафриканского Института международных отношений назвал усилия китайских государственных средств массовой информации по расширению влияния в Африке «частью большой стратегии «мягкой силы», нацеленной на создание позитивного образа Пекина в районах его экономической и политической активности» [Mekenzie David. CNN. Sept. 5. 2012]. Ставится задача уменьшить опасения, испытываемые за рубежом по поводу военной мощи Китая, и воспрепятствовать попыткам представить образ этой страны в негативном ключе.

Активно развиваются культурные связи Китая со странами Африки. С большинством из них Китай имеет двусторонние соглашения о сотрудничестве в сфере культуры, которые возобновляются каждые два года. В соответствии с соглашениями в Африку приезжают китайские артисты, спортсмены, осуществляется обмен делегациями работников сферы культуры. Африканские страны получают в дар от Китая книги и кинофильмы. В странах континента организуются китайские выставки фото, керамики, выставки-продажи картин китайских художников. Мероприятия, знакомящие китайцев с искусством Африки, проводятся в Китае. Состоялось несколько сотен обменов художественными коллективами; сторонами было направлено свыше 10 тысяч артистов. В числе китайских трупп, посетивших Африку, были широко известные Главная балетная труппа страны, Труппа восточной песни и танца, Китайская акробатическая группа, Уханьская акробатическая труппа, ансамбли песни и танца Даоляна и Синьцзяна. Китай посетили труппы из Республики Конго, Египта, Мали, Намибии и Южной Африки, а выступления китайских акробатов состоялись в Судане и Танзании. С 20 июля по 5 августа 2013 г. в Китае выступала труппа национального танца Маврикия [Li Xiaohua. July 29, 2013. China.org.cn. Jan 10, 2014].

Организуются выставки, знакомящие африканцев с достижениями искусства и культурным наследием Китая, а китайцев – с плодами африканской культуры. Примеры – выставка китайской живописи и скульптуры в Египте, выставки китайской живописи в Зимбабве и Тунисе, выставка китайского искусства в Бенине и китайского современного искусства в Южной Африке. Китайские художники посетили африканские страны с целью изучения местной культуры и искусства. В то же время в Китае свое искусство представили африканские страны: Марокко, Маврикий, Кабо–Верде. В июле 2013 г. была впервые организована выставка китайской живописи в Восточной Африке. Она состоялась в китайском культурном центре Маврикия; на выставке были представлены работы современных китайских художников [Li Xiaohua. July 29, 2013. China.org.cn. Jan 10, 2014].

Взаимному ознакомлению с достижениями в сфере культуры способствует организация дней (недель и месяцев) китайской культуры в Африке и африканской культуры в Китае. К этим событиям приурочиваются книжные выставки, кинофестивали. Китайской аудитории были представлены Культурная неделя Марокко, Неделя алжирского кино, Культурная неделя Туниса; африканцам – Неделя китайских кинофильмов, Месяц китайского искусства, китайская книжная ярмарка.

В Пекине действует Китайско-африканская ассоциация дружбы. Ассоциации дружбы функционируют и в целом ряде африканских стран. 23 августа 2004 г. в Пекине состоялся первый фестиваль молодежи Китая и Африки. В 2009-2012 гг. Китай осуществил такие программы в сфере культурного обмена со странами Африки, как

Китайская и африканская культуры в фокусе, Народный форум, Форум молодых лидеров и др.[Xinhua News . 2012-07-19].

В 2012 г. было принято решение о создании в Китае первого китайско-африканского культурно-производственного парка, включающего африканский культурный центр, африканский бизнес-центр, комплексы для выступлений художественных коллективов, обменов деятелей культуры, организации выставок произведений искусства, китайско-африканский конференц-центр, музей китайско-африканской дружбы, африканский театр, китайско-африканский музей искусств, зону африканских искусств и даже улицу африканской кухни. Первым мероприятием стала в июле 2012 г. выставка африканского тотемного искусства [Жэньминь жибао он-лайн.13.04.2012].

19 июля 2013 г. в Пекине состоялся «круглый стол» представителей китайской и африканской культурной сферы, на котором присутствовали 120 делегаций из Китая и 26 африканских стран, обсуждавшие возможности более успешного развития культурного сотрудничества Китая и Африки. [Li Xiaohua. July 29, 2013. China.org.cn. Jan 10, 2014]. А в августе 2013 г. Министерство культуры КНР созвало симпозиум на тему «Африканская культура – в фокусе: моделирование культурных связей между Африкой и Китаем». В симпозиуме приняли участие министры культуры 50 стран Африки [Vera Samuel, Anyagafu V.S., Njoku Saint Jerry A. Vanguard, August 18, 2013].

Получило распространение сотрудничество между китайскими и африканскими неправительственными организациями (НПО). В 2010 г. Китайская сеть неправительственных организаций международного обмена (CHIE) совместно с Китайской ассоциацией дружбы с иностранными организациями (CPAFFC) и организацией Южноафриканский диалог неправительственных организаций организовали в 2010 г. диалог НПО в Кейптауне. В августе 2011 г. состоялся первый китайско-африканский Народный форум в Найроби, на котором присутствовали 200 представителей гражданского общества из Китая и стран Африки. Собравшиеся приняли Декларацию Найроби, в которой говорилось, что форум представляет собой важную платформу для обменов между НПО [Perspectives on Emerging Powers in Africa. Issue 14. October 2011].

Таким образом, Пекин активно использует средства «мягкой силы» для создания имиджа Китая в Африке как дружественной страны, готовой оказывать африканцам помощь и поддержку и рассчитывающей на ответную поддержку с их стороны. «Мягкая сила», безусловно, является для Китая значимым орудием реализации своих внешнеполитических целей в Африке.

REFERENCES

Жэньминь жибао. 13 октября 2008 г. Жэньминь жибао он-лайн. 28.12. 2011 http://russian.people.com. cn/ 31520/7690028.html

Жэньминь жибао он-лайн.13.04.2012 http://russian.people.com/cn/31516 /7785624.html

Жэньминь жибао он-лайн.Обмен и сотрудничество между Китаем и Африкой в области СМИ. 22.04.2011.

文化软实力（文化概念） http://baike.baidu.com/item/%E6%96%87%E5%8C%96%E8%BD%AF%E5%AE%9E%E5%8A%9B/9347917 瞭望：让我们的文化软实力硬起来

The Africa Report.Konye Obaji Ori. Ebola: China sends in more medical workers to West Africa.January 13, 2015. West Africa.htm

AFRASO. Africa"s Asion Options. S2-F, Chinese Medicine in Africa. 01 Feb. 2016. www.afraso.org/en/content/S-f-chinese-medicine-africa

Bonnie S. Glaser, Melissa E. Murphy. Soft power with Chinese characteristics:the ongoing debate. https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/media /csis/pubs/090310_chinesesoftpower__chap2.pdf

China-Africa cultural exchange. A chord in our hearts04-09-2013 http://english.cctv.cn/program/newsupdate/2013/04/09/104663.shtml

China Briefing. China – The Great Infrastructure Developer. March 27,2013 http://www.china-briefing.com/news/2013/03/27/china-the-great-infrastructure-developer.htm

China Continues to Fight against Ebola. October 16, 2014. www.chinatopic.com/articles/17074/20141016/chir

China: Support to NEPAD (period June 2002 – June 2003)/ - http://www.un.org/esa/africa/support/China.htm.

Eiseman J. and Kurlantzick J. China's African Strategy // Current History. 2006. May. P. 219-224.

Embassy of the People's Republic of China in the Federal Democratic Republic of Ethiopia. China Development Bank backs Chinese investment in Ethiopia. 2015/09/04 et.china-embassy.org/eng/zagh/t1296741.htm

Fijalkowski Lukasz. China «soft power» in Africa // Journal of Contemporary African Studies. 2011. V.29. No 2. Pp. 223-232 .

Forum on China-Africa Cooperation (Beijing). Africa. Full Text – China-Africa Economic and Trade Cooperation (2013). Information office of the State Council. Beijing, August 2013.

The Forum on China-Africa Cooperation, 2015. Johannesburg Action Plan (2016-2018) Available at: www.focac.org/eng/ltda/dwijbzijhys1/t1327961.htm

Forum on China-Africa Cooperation. Chinese aid contributes to West Africa's fight against Ebola. 2016/01/11

Kapchanga M. Changing Channels: the Rise of Chinese Media in Africa // Think Africa Press. 07.02.2013.

Li Anshan. Chinese Medical Cooperation in Africa: With Special Emphasis on the Medical Teams and Anti-Malaria Campaign. Uppsala, Nordic African Institute, 2011. P. 13.

Li Xiaohua. China and Africa seek more cultural cooperation. July 29, 2013. China.org.cn. Jan 10, 2014 http://www.china.org.c/world/2013-07/29/content_29560477.htm

Loro Horta. China's relations with Portuguese-speaking countries: A growing but unnoticed relation. Naval Postgraduate School. Monterey. California. Sept.2012. P.14. http://www.hsdl.org//? View add=725996

Mekenzie David. Chinese media make inroads into Africa // CNN. Sept. 5. 2012 http:// edition.cnn.com/2012/09/05/business/china-africa-cctv-media/index.htm

Mogomotsi Magome. SA, China happy with BRICS bank progress. IOL News, April 14, 2015

Nye J. Get smart: combining hard and soft power // Foreign Affairs. 2009. V.88. № 4. P.160

Nye J .China's Soft Power Deficit. http://www.wsj.com/articles/SB10001424052702304451104577389923098678842

Olaniran, F. On the growing ties between China and Zimbabwe. Celebrating progress Africa http://www.cp-africa com/2013/03/03/china-and-zimbabwe

Panda, Ankit. China's Evolving Role in The Fight against Ebola. The Diplomat, September 16, 2014 thediplomat.com/2014/09/chinas-evolving-role-in-the-fight-agaonst-ebola

Perspectives on Emerging Powers in Africa. Analysis and Commentary from Fahamu's Emerging Powers in Africa Initiatives. Issue 14. October 2011.

A Report of the CSIS Freeman Chair in China Studies and the CSIS Global Health Policy Center.China's Emerging Global Health and Foreign Aid Engagement in Africa. Nov 2011. A Report of the CSIS Freeman Chair in China Studies and the CSIS Global Health Policy Center.China's Emerging Global Health and Foreign Aid Engagement in Africa. Nov 2011.

RusChina. 27.12.2005.Китай укрепляет отношения дружбы и сотрудничества со странами Африки. –- http://ru.ruschina.net/news/page 13046/page 16033

Sawahel, Waddy. China-Africa. Three-year Partnership Plan Announced. 29 Nov.2009 // University World News. Africa Edition. 3. Jan.2010 http://www.universityworldnews.com/topic.php.topic=Africa.

Speech by Chinese Premier Wen Jiabao. N.Y.September 25, 2008. http.china-embassy.org/eng/zmgx/zmsbzy/w/c/ts15279.htm

Russian.News.Cn. Китай пообещал поддержку африканским странам в восстановлении после Эболы.July 23, 2015.

Shinn David H. China-Africa Relations: The Big Picture. Dec.6, 2011.

Shoujin, Cui. Keep geopolitical wrangling out of Africa/ Business Report. Pretoria. Dec.9, 2015. P.15.

Springer link.China's role as a global health donor in Africa. What can we learn from studying under reported resource flows. December 30, 2014. Springer.com/article/11.118/s/12992-014-0084-6

Sudan Vision . An Independent Daily. Nov. 19. 2007. Sudan Vision Daily News Paper Official Website.- http://www.sudanvisiondaily. com

Tarossy Istvan. Two giants on the same soil // Portuguese Journal of International Affairs. Spring/Summer 2012. N6.

Vera Samuel, Anyagafu V.S., Njoku Saint Jerry A. Modeling cultural ties between China and Africa // Vanguard, August 18. 2013 http://www.vanguardngr.com/2013/08/modeling-cultural-ties-between-china-and-africa

Xinhua. Capital news. China-Africa ties set to move into higher gear. March 28, 2013/ http://www.capitalfm.co.Ke/news/2013/03/china-africa-ties-set-to-move-into-higher-gear Xinhua. Capital news. China-Africa ties set to move into higher gear. March 28, 2013/ http://www.capitalfm.co.Ke/news/2013/03/china-africa-ties-set-to-move-into-higher-gear

Xinhua. Chinese Premier announced Eight New Measures to Enhance Cooperation with Africa. 8 11, 2009. http:// news.xinhuanet.com/english/2009-11/08/content 12411421.htm

Xinhua News . 2012-07-19. Chinese president's special speech at the opening ceremony of Fifth Ministerial Conference of the Forum on China-Africa Cooperation (FOCAC) in Beijing, capital of China, July 19.2012 // http://news/xinhuanet.com. English/china/2012-07/19c-131725637.htm

Xinhua News Agency.China Awards model Ebola fighters.Nov.25, 2015 www.globalpost.com/article/6694070/2015/11/25 china-awards-model-ebola-fighters

Yifan La. Local continue to sing praises of Chinese doctor.//China Daily Africa/2015-12-06www.chinadaily.com.cn/indle/2015-1/06/content_22641349.htm

KAZAKİSTAN'DA DESTAN ÇALIŞMALARI ÜZERİNE BAZI DEĞERLENDİRMELER

Elmira Adilbekova

ÖZET

Destanlar kendilerini meydana getiren topluluklar tarafından tarih olarak görülmekte; o grubun dışında kalanlar içinde ise bugünkü romanın gördüğü işi eski devirlerde üzerine almış bir anlatı şeklinde değerlendirmektedir. Bu sebeple söz konusu anlatı türünü "toplumla insanın bir birlik halinde kaynaştıkları, sosyal sınıfların henüz bulunmadığı zamanlarda meydana gelen ve anlatı kahramanının ait olduğu toplumun dışındaki kuvvetlerle savaştığı bir dönemin ürünü" olarak kabul etmek gerekir.

Aslında destanlar hiçbir zaman tarih değillerdir. Ancak tarihi olaylara delil teşkil edecek vesikalar olmadığı zamanlara ait destanların uzunca bir dönem bu görevi yüklendiğinde gözden uzak tutulmamalıdır.

Kazak halkına ait edebiyat mahsulleri içinde destanların ayrı bir yeri vardır. Çünkü masal, rivayet ve efsanelerle yoğrularak, edebi bir şekil alan ve nesir, nazım iç içe makamla veya makamsız icra edilen bu anlatımın esas özelliği, halkın hayatını geniş planda ve epik tarzda tasvir etmesidir.

Kazak halkının milli şuurunu uyandırarak ümitlerini canlı tutan ve aydınlık gelecek vadeden idealler Kazak destanlarında da vardır. Halkımızın hayat geleneği destanlara silinmez izlerle girmiş; olağanüstü estetik üsluplarla anlatılmıştır. Bu itibarla Kazak halk destanları gerek konu, gerekse yapı itibarı ile Türk dünyası halk destanlarıyla benzerlik taşımaktadır.

Destan mirasımızı toplama, türlerine göre tasnif etme veya yayınlama faaliyetleri ile birlikte araştırmalar da artmıştır. Özellikle Ş.Velihanov'un bu alandaki çalışmaları Altay, Saha ve Özbek folkloru hakkındaki değerlendirmeleri son derece dikkat çekicidir.

Anahtar Kelimeler: Kazak Edebiyatı, Kazakistan'da Destan Çalışmaları, Türk Dünyasında Destan Çalışmaları, Ş.Velihanov Destanların Tasnifi

SOME APPRECIATIONSON EPOS STUDIES IN KAZAKHSTAN

ABSTRACT

Eposes are considered as history by communities that build them up and for those who are outside these group they are seen as fiction that replaces novel in the old times. Therefore, this kind of fiction should be taken for granted as " a product of a period in which the hero fights against some powers outside the society. It is such a product in which the society and the individual come together when there are no social class systems yet." In fact eposes have never been a history. However, it should be kept in mind that they have functioned as history for a long time when there were no documents to witness the historical events. Eposes have a distinctive place in the literature belonging to the Kazakh people. There are evidences of how they tell about the life of the people of the time in an epic form of

fairy tales and legends performed in such a literary way that its main charasteristic is that it tells about the life style of people in an epic style and on a general level. The ideals that promise a bright future for Kazakhstan keeping alive their hopes and awakening their national conscience exist in Kazakh eposes. The life style of our people was embedded indelibly into the eposes and was told in an extraordinarily elegant way. In this respect, Kazakh eposes show similarities between Turkic world eposes in terms of both the subject matter and of their structure. Lately, there is an increase in the researches about eposes together with the collecting, classifying according to their types and publishing activities. Especially, S. Velihanov's studies and comments about Altaic, Sakha and Uzbek folklore are ultimately remarkable.

Keywords: Kazakh Literature, Studies on Epos in Kazakhstan, Studies on Epos in Turkic World, S. Velihanov's Classification of eposes.

GİRİŞ

Kazak halkına ait halk edebiyatı mahsulleri içinde destanların ayrı bir yeri vardır. Çünkü masal, rivayet ve efsanelerle birleşerek, edebi bir şekli alan ve nesir, Nazım iç içe makamla veya makamsız icra edilen bu anlatımın esas özelliği, Halkın hayatını geniş planda ve epik tarzda tasvir etmesidir.

Kazak halkının milli şuurunu uyandırarak ümitlerini canlı tutan ve aydınlık gelecek vadeden idealler Kazak destanlarında da vardır. Halkımızın hayat geleneği ve ömür şeceresi destanlarla silinmez izlerle girmiş, olağanüstü estetik üsluplarla anlatılmıştır. Bu itibarla Kazak halk destanları gerek konu gerekse yapı itibariyle Türk dünyası halk destanlarıyla benzerlik ve paralellik taşımaktadır. Kazak halk destanları hakkındaki çalışmalar içerisinde yer almaktadır. [3]Kazakistan'daki folklor araştırmalarının ilmi bir çerçeveye girmesi ve yayınlanması, XIX asrın ikinci yarısında gerçekleşmiştir. Kazak halkının sözlü edebiyat mirasının, konu bakımından tasnif edildiği sistemli fikirlerle anlatılmaya başladığı dönemde yine geçen asrın ikinci yarısıdır. Bu dönemde sözlü edebiyat ürünlerinin toplanması, yayınlanması ve incelenmesi yolunda pek çok çalışma yapılmıştır. Mesela W. Radloff, A. Divayer, Ş.Velihanov, N.Berezin baş'ta olmak üzere pek çok ilim adamı, derleme ve yayımlama çalışmalarında bulunmuştur.[4]

Destan mirasımızı toplama, türlerine göre tasnif etme ve yayınlama faaliyetleri ile birlikte araştırmalarda artmıştır. Özellikle Ş.Velihanov'un bu alandaki çalışmaları ve Altay, Saha, Özbek folkloru hakkındaki değerlendirmeleri son derece dikkat çekicidir.

Kazakların 'Kozı Körpeş-Bayan Sulu', 'Er Kökşe', 'ER Kosay' adlı destanlarıyla atasözü, efsane ve masallarını Şal, Şöce, Canak, Arstanbay v.b. jıraulardan dinleyerek yazıya geçiren Ş.Velıhanov Kazak edebiyatıyla ilgili düşünceşlerini Ulu cuz Kazaklarının Anızdarı 'XVIII gasırdağı batırlar cönindeği Tarihi anızdar' gibi çalışmalarında belirtrmiştir.[5]

Ş.Velihanov Kazak edebiyatı üzerindeki çalışmalarını bir oryantalist olarak yapmıştır. Bu yüzden onun yayınlarında Kazakistan, Orta Asya, Sibirya, İdil

ve Doğu Türkistan civarındaki halkın tarihi coğrafyası ve sözlü edebiyatı, karışık bir halde görülmektedir.[6]

Ş.Velihanov'un Kazak, Kırgız folklorunun kendine has özelliklerini tanımaya, halk hayatı ile olan sıkı ilişkilerini araştırmaya yönelmesi için büyük sebepler vardır.

Ş.Velihanov çalışmalarındaki karşılaştırma yöntemini sadece çeşitli halkların folklorundaki benzerliklerin oluş nedenlerini açıklamak için kullanılmıştır. Çünkü onun için önemli olan Kazak destanları ile öteki halkların sözlü edebiyat ürünlerinin ilişkisi, bunların fonksiyonu, gelişim süresi ve bilim alanındaki yeridir.[7]

Kazak folklorunun diğer halkların sözlü edebiyatı ile bağlantısına dikkat çeken bilim adamlarından birisi de W.Radloff'tur. O, özellikle Türk halk edebiyatı miraslarının karşılaştırmasında büyük çalışmalar yapmıştır. Radloff'un çalışmaları sayesinde Kazak halk şiirin Kırgız, Tarançı, Kırım, Osmanlı Türklerinin ve Altay ile halklarının şiiri ile olan bağlantıları ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda Radloff, Kazak halk şiirinin ilk başlangıcının araştırılması için gerekli olan yolu açmıştır.

Radloff, Kazak destanlarının yaygın olarak bilindiği yerlerde bulunmamıştır. O , Kazak ve Kırgız folklorunu karşılaştırmış; Kırgızlarda destanların, Kazaklarda lirik şiirlerin, kısa destanların yaygınlaşmaya başladığını söylemiştir.[8]

Kazak halkının sözlü ürünlerini büyük bir sevgiyle toplayan, bu işe hayatını veren Abubekir Divayevi'in de bu konuda önemli bir yeri vardır.

Divayev, Kazakistan ve Orta Asya bölgelerinin sözlü edebiyat örneklerini toplayarak, onların yaşayan gelenekleri ve günlük hayat ,ile bağlantılı olduğunu düşünmüştür. O, Kazak , Kırgız, Özbek halkların folklorundaki benzerlikleri ile bunların günlük hayattan doğan özelliklerini de açıklamaya çalışmıştır.[9]

Kazak destanları ile sözlü edebiyatın başka türlerini karşılaştırmalı olarak araştırma onların meydana geliş yollarını, gelişim aşamalarını bilinen tarihi durumlarla birlikte tespit etme uğraşına bundan sonra da devam etmiştir.

Kazak edebiyatında destan toplama yayınlama, inceleme, araştırma konusunda klasik yazarımız meşhur ilim adamı Muhtar Avezov'un çalışmaları da büyük yer tutar. Avezov Kazak sözlü edebiyatı üzerinde yaptığı araştırmaların sonucunda sözlü edebiyat ürünlerini şöyle tasnif eder;

1. Halk gelenek jırları, yar yar (jar-jar); betaşar (yüz görümlüğü), sınsuv (gelin evden uğurlanırken söylenen türkü); Ağıt (joktav); ölüm haberi verme (estirtuv), koştasuv (hasret)

2. Masallar, Efsaneler, atasözleri.

3. Batırlar destanı ("Edige", Kobılandı Batır', 'Er Tarğın ", "Şora")

4. Aşıklık destanları (" Kozi Körpeş Bayan Sulu "," Kız Jibek "," Ayman Şolpan ")

5. Tarihi Destanlar.

6. Aytıs (Atişma) [10] Meşhur ilim adamı M. Avezov kendi çalısmaları içinde

Kazakların meşhur destanı "Kobılandı Batır" hakkında ilk defa ilmi incelemeler yapmıştır. Kendisinin " Tan" [11] dergisinde yayınlanan Kobılandi Batır hakkındaki makalesinde asırlar boyunca söylenen bu hikayenin ilk defa edebi hazine Olarak kabul edilmesini belirtmiştir. Onun incelediği Destanlar arasında yer alan "Kobılandı Batır". "Er Targın "Şora", "Edige" Kazak halkının diğer meşhur destanlarından sadece birkaçıdır.

Kazak Edebiyatı ürünlerine ait olan destanların tarihi tabakasına tespit etme işinde ise S.Seryfullin'i görmekteyiz. Saken Seryfulin araştırmalarında Kazak destanlarının ilk Kırım Noğaylarına ait hikayeleriyle benzerliğine dikkati çekmiş, birbiriyle akraba olan soyların çeşitli sebeplerle farklı ve uzak coğrafyalarında kalsalar bile eski efsanelerin hikayelerin hiç degiştirilmeden saklandığını ortaya koymuştur. Bu düşüncesini ispat etmek için de "Orak- Mamay ", Edige" Er Targın"," Jirenşe "gibi efsane ve hikayelerin sadece Kazaklarda değil Kırım Tatarlarında da aynı şekilde saklanıp geldiğini söylemiştir.[12]

Kazak Edebiyatı üzerinde çalışan bir başka araştırmaci ise Sabit Muhanov'dur. Kazak sözlu Edebiyatı ve eposı hakkındaki çalışmalarıyla Kazak folkloruna büyük birhizmet etmiş olan S.Muhanov'un çalışmalarını iki konuda incelemek mümkündür;

1. Destanların yayınlanması.

2. Kahramanlık destanları incelemesi.[13]

3. S.Muhanov'un "Halk Mirası" adını verdiği çalışmasında kahramanlık destanlarının yurdu ve milleti korumak düşüncesinden doğduğunu söylemiş ve halkın kalbine yakın, severek söylenen destanlar olduğu sonucunda varmıştır. Ona göre;

4. Kahramanların ekseriyeti anne babalarınan yaşlanıp, Çoluk Çocuk sahibi olamayacakları zamanda hikayede yer almaktadır .Kahramanların çoğu daha çocukluklarından itibaren akıllı, yiğit kimselerdir.

5. Kahramanın iki yakın dostu vardır (karısı yörük atı).

6. Kahramanlıkdestanlarinin çoğundakonuaynıdır; Batır düşmanla savaşmaya gidince, geride kalan insanların ve ailesinin başına kötü olaylar gelir.

Kahramanların önünde düşmanlar duramaz, dağılırlar. Onların atları kuşlardan daha hızlı uçar ve insanlardan daha akıllıdır.[14]

Kısaca çalismalarından söz ettiğimiz Sabit Muhanov'un Kazak Edebiyatı halk ürünlerinin arastırılmasındaki önemi tartışılmaz. Kazak ilim adamları arasında destan fikir beyan edenlerden birisi de Beysenbay Kencebaev olup 1930'lu yıllarda bu konuda yazdığı makalelerle tanınmaktadır.[15]Bunun yanısıra destan kahramanlarının tarihte de görülüp görülmediği konusunda fikirlerini belirten B.Kencebayev'in düşüncesine göre Kazak kahramanlık destanları, Doğu destanlarına belli bir dereceye kadar yakındır.

B.Kencebaev, Kazak tarihi destanları üzerinde de araştırmalar yapmıştır. Ona göre, türkler Kazak boylarının ilk çağlarından kalan ortak mirasıdır ve "Kültegin", "Tonyukuk", "Oğuzname" gibi destanlar, Kazakların epik adetleriyle yakından ilgilidir.[16]

Kazak folklorcuları arasında, destanları türlerine göre tasnip edip, düşüncelerini açıklayan ilim adamlarından birisi de Kasım Cumaliyev'dir. Onun destanın yapısına ve esasına, dair ileri sürdüğü düşünceye göre; "Bir kahraman'ın kahramanlık Serüveni hakkında başka olay ve motifler eklene eklene yüzyıllar boyu bir çok Jırav (ozan) tarafından anlatılırlar, halkın hazinesi haline gelirler. Kazak destanlar da bunu bize ispatlamaktadır. Kazakların şimdiki destanları, çok eski zamanlardaki boyların toparlanmaları, bir araya gelmeleri sırasında Üysin, Kanlı, Konırat, Kıpçak, Kerey zamanında kendi bağımsızlıklarını korumak için mücadele eden kişilerin yaptıklarını kahramanlığa dönüştürüp anlatan kısa hacimli destanlardir ".[17]

Bundan sonra K. Cumaliyev destanın esas özelliği hakkında da kendi düşüncelerini ortaya koymuş: şunları söylemiş: "Herhangi bir destanda yiğitlerin kahramanlıkları, tarihte bilinen, taninan Bir kişinin faaliyetleri vasıtasıyla göstermeye çalışır. Mesela, "Koblandı Batır" "Alpamıs", "Er Targın" destanlarının temel fikri kendi vatanlarını başka milletlerin hücumlarından korumak, düşman ne kadar çok, ne kadar güçlü olsa da kendi kahramanlarını daha üstün görmektir[18]

K. Cumaliyev Kazak folklorcuları içinde destan Kahramanın Kendisine has sıfatları üzerinde duran Araştırmacı olarak da önemli bir yere sahiptir. O, kahraman olacak çocuğa Tanrı'ya dua edilerek sahip olunması ve tek erkek evlat olmasını, "çabucak büyürerek kahramanlıkları yaşamasını" bütün destanların ortak özelliği olarak belirtmektedir Ayrıca K. Cumaliyev destanlar üzerinde yaptığı çalışmalar sonucunda "KoblandiBatır ", "AlpamısBatır", "ErTargin", "KambarBatır''la ilgili tezlerini ortaya koyduktan sonar sözlü edebiyatın en değerli ürünü olarak Kabul ettiği destanın toplanmasi, yayınlaması, incelenmesi konusunda sunları söylemiştir:

> l. Kahramanlık destanları incelemek için anlatının on, yirmi veya en azından birkaç varyantının olması gerekir
>
> 2. Destancı jıravları onların kendilerine has destürlerini, Kazakistan'ın her bir bölgesinin kendisine ait ozelliklerini, Jirav (ozan) ve destancılarının repertuarlarını incelemek gerekmektedir.

3. Epik Mirası tek Bir halkın mirası gibi incelemek doğru degildir.Bu yüzden obu komşu ve akraba memleketlerin aynı konudaki nushaları ile karşılastırmak gerekir.

4. Tarih ile epos ilişkinin, bağlantı derecelerinin açığa çıkarılması gerekir. Ayrıca eposun dilini, kuruluşunu ve onu san'at eseri yapan özellikleri bilmek gerekir.[19]

Kazak destanlarını sözlü edebiyatın bir alanı olarak görme anlayışı devrimden önceki araştırmacılar ile bilim adamlarının alışmalarından sonra başlar. Epik eserleri içeriğine göre bölmek onları tür bakımından gruplara ayırmak çok önemli bir olaydır. Nitekim önceleri A. Baytursunov, S. Seyfullin, M.Avezov, B. Kenjebayev sonraları ise K. Cumaliyev, A. Margulan, M. Gabdullin araştırmalarında kahramanlık önceleri Nitekim, lirik ve tarihi destanların kendine has özelliklerinden bahsetmişlerdir. [20]

Kazak halkının epik mirasını inceleme yolunda çalışmalar yapan ilim adamlarından birisi de Margulan'dır .Onun üzerinde en çok durduğu husus, Kazak destanlarındaki tarihi tabakalar ile bunların Sibirya, Altay, Orta Asya halklarının hikayeleriyle karşılaştırılması konusudur. Kazak destanlarının Ortaya çıktığı döneme göre derleme meselesinde 1940'lı yılların içinde A. Margulan şöyle bir ayırma gitmiştir;

l. En eski dönemlerdeki destanlar (Arkaik Devir Destanları): Buna "Er Töstik","Ak Köbek ",

"Kulamergen","Şolgan Mergen '' gibi efsane hikayeleri bu grupta değerlendirir.

2.Oğuz-Kıpçak (XI-XII. yy.) döneminde ortaya çıkan destanlar; "Dede Korkut", "Kazanbek ", "Alpamıs", " Dombavıl" "Kozı Korpeş Bayan Sulu".

3. Tarihi konulu destanlar (XIII-XIV yy.); Bu dönemdeki destanlar kendi içinde ikiye ayrılırlar. Bunlar, Kazak topraklarında Coşı devletinin kurulmasını ve onun iç mücadelerini Kobılandı, Er Targın ve o devletlerin dağılma dönemini anlatan destanlar (Kambar, Kartuğan v.b.) olup bazen Noğay devrinin destanları olarak da adlandırılırlar.

4. Congar derebeylerinin Kazak topraklarını istilası ile onlara karşı yapılan mücadeleri anlatan destanlar; Kabanbay, Bögenbay, Olcabayev.b.

5. XIX asırdaki tarihi olaylarlı anlatan destanlar: Beket, Mahanbet gibi.[21]

Kazak destanları türlerine göre ayrılmamış; kahramanlık, tarihi, lirik destanların aralarındaki büyük farklılıkların tümü verilmemiştir.[22] Destanların bu şekilde sınıflandırılmaması sonraki yıllarda bu düşüncenin gelişmesine destanların yeni yöntemlere Ibrayev duzenlenmesine göre düzenlenmesine yol açmıştır.Bu yolda A.Konıratbayev'ın çalışması dikkati

çeker. O, Kazak destanlarının kökeni ve türü bakımından on ayrı grupta toplar:

1.Masalsı destanlar, Er Töstik, Kula Mergen, Talasbay Mergen, Dotan, Munlık, Zarlık v.b.

2.Türk kaganlığı devrinde oluşan destanlar, Orhun Yazıtları, Kül Tegin hakkındaki destanlar v.b. 3.Oğuz destanları: Kitabi Dedem Korkut v.b.

4. Boy destanları: Alpamıs, Koblandı, Kambar v.b.

5. Noğay Destanları: Er Tarğın, Kırımın kırk batırı v.b.

6. Tarihi Destanlar:Beket, Dosan Batır, 1916 yılı Manzumeleri v.b.

7. Lirik Destanlar: "Kozı Korpeş Bayan Sulu" , "Kız Jibek "," Ayman Şolpan" v.b.

8. Doğu Destanları ; Zaloğlu Rüstem Destanı, hikayeler, Kıssalar v.b

9. Telif destanları; Esmambet, Öteğen Batır, Suranşı Batır v.b.

10.Soviyet destanları: Malik, Tolegen hakkında v.b.[23]

Görüldüğü üzere epik anltımlar bilim adamları tarafından araştırılmış, bu konuda pek çok çalışmalar yapilmış, aralarında çok yaygın olanlarından birkaç tanesi yayınlanmıştır.v

Mesala Kazak halkı arasında sevilerek anlatılan destanlar "Alpamıs", "Kobılandı", "Kambar", "Er Targın"soy, vb, bunlardan sadece bir kısmını teşkil etmektedirler.

Oldukça hacimli ve çeşitli olan kazakların epik anlatımları halkın sevinçlerini, üzüntülerini, değer yaygınlarını göstermektedirler. Nitekim kahramanlık destanlarının bilinenlerinden "Alpamıs", "Kobılandı", "Kambar", "Er Targın" soy, kabile devrinde halkın bagımsızlığını , barış dostluk için savaşmalarının gerçek motiflerini ortaya koymaktadırlar. Kahramanlık destanlarının asıl örneklerini "Er Kosay", "Karabek Batır", "Törehan Batır", "Er Kenes" gibi epik anlatmalar teşkil etmektedirler.[24]

Kazak destanlarının üç yüzü bulmakta, yayınlanmış olanlarının ise otuz kırık civarında olduğu bilinmektedir. Bunlardan "Kobılandı Batır", "Alpamus Batur", " Kambar "," Er Targun", "Kız Cibek", "Ayman Şolpan", "Kozı Körpeş Bayan Sulu " üzerinde araştırma ziyaretinde inceleme yapılmış ise de yeterli olmadığı ortadadır.

Kısacası Kazak destan zenginliğimizi ortaya çıkarma konusunda gelecekte yapılacak pekçok şey olduğunu söyleyebiliriz. Kazak destanları derinliğine incelemenin bir başka yolu da onları Türk halklarının, özellikle, tarihi, kaderi dili itibariyle akraba Olan Halkların destanlarıyla genişlenmesine karşılaştırmaktır. Bunun için de Epik destanların ("Alpamıs", "Kobılandı" "Edige" , "Er Şora " v.b.) Birden Çok halkın sözlu edebiyat Mirası Olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Böylece destanların çeşitli milletlerdeki versiyonlarını ele geçirip kaynağına indiğimizde onu versiyonda tesbit edilen

özellikler, farklı coğrafyalardaki kültür değişimlerinin ve o coğrafyadaki tarihi olayların belirlenebilmesine katkı sağlayacaktır.[25]

Kazak epikdestanlarının gelecek nesillere bırakabileceğimiz değerli bir miras, tükenmez bir hazine olduğu ortadadır.

KAYNAKÇA

Şakir İbraev "Destanın Yapısı" (Kazak Destanlarında İnsan, Zaman Ve Mekan)

Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 1998.

Berdibay Rahmankul, Kazak Eposı, İlim Baş. Almatı, 1982.

Avezov Muhtar, Cobolev: "Epos İ Folklor Kazaksksogo Naroda" Jurnal Literaturniy Kritik,

1939 No:. 10-11, S. 211-212 , "Kobılandı Batyr" Tan Dergisi,1925.

Seyfullin Saken "Şıgarmalar" Almatı 1964.

Muhanov Sabit. Tandamalı Şıgarmalar, XV.Cilt.Almatı 1979.

Kencebaev Bisenbay; Kazaktın Halk Eposı Turalı. Adebiyet Jane Lskusstvo, 1939.

Kobılandı Batır Turalı; -Aynı Dergi 1940.

Kacım Cumaliyev Kazak Eposı Men Adebiyet Tarihinin Meseleleri, Almatı 1958.

Margulan Alkey. O Haraktere İ İstoriçeskoy Obuslovlennostiy Kazakskogo Eposa,

İzvestiya Kazakskogo Filiala ANSSR Seriya İstoriçeskaya.1946.

Konyratbayev Avelbek. Epos Jane Onın Aytuşıları. Ilim Neşriyatı, Almatı 1975.

KAZAK HANLIĞI DÖNEMİNE AİT ESERLERİN İNCELENMESİ

Ercan Ömirbayev

ÖZET

Kazak Edebi Dilinin kalıplaşıp gelişmesi tarihine Kazakların ulus olarak özel bir devlet kurma (hanlık) döneminden, 15-17. yy'daki Kazakların kültürel ve manevi hayatında yeniden kurulmaya başlayan ulusun konuşma dili ve Kazak ulusunu oluşturan aşiret-boyların eskiden devam edegelen sözlü şekilde gelişen ve toplumsal süreci temele alınarak edebi ve yazı dili kullanılmıştır.

Sözlü edebi dilinin boyut kapsamı ile nüshaları yazı diline göre, oldukça geniş bir şekilde gelişmiştir. Bu iki nüshanın farklılıkları yapılma ve yayılma metoduna bağlıydı. Kazak toplumunda kullanılan yazı edebi dili çoğu araştırmalarda Eski Kazak Edebi Dili olarak adlandırılmaktadır. Kazak boyları ayrı bir devlet kurduklarında, yani 15. ve 16.yy'da yazı eserlerin ihtiyacı duyulmuştur. Devlet idarecisi adıyla geçen "Çağatay Dili"dir. Orta Asya Türk topluluklarının ilişkide bulunmasına yarayan bu dilden Kazaklar da yararlanmıştır.

Genel olarak "Çağatay Dili" terimiyle ilgili dilbilimde kalıcı bir şekilde fikir sunulmamıştır ve bu terimin Eski Özbek dilinin eş anlamı olarak kullanıldığını hatırlayacak olursak, 15. ve 16.yy'da yazılmış olan yazılı eserlerin dillerini "Çağatayca yazılmış eserlerdir" fikri doğru olmaz. Çünkü yazılı eserlerde Türk topluluklarına (Kazak, Özbek, Uygur, Azerbaycan, Tatar, vs.) ortak bir dil olması amacıyla kullanılan Orta Asyalı Türk Edebi Dili'ne mahsus imla özellikleri, morfolojik kalıplar saklandığına rağmen, Kazak Dili'nin unsurları düzenli bir şekilde kullanıldığı reddedilemez. Kazak Edebi Dilinin gelişme sürecini dönemlere ayırma meselesi konusunda sunulan fikirler aynı değildir. Çünkü bu dilin meydana gelme dönemi ve ondan sonraki gelişme yönleri çeşitli tanıtıldığından dolayı onu dönemlere ayırma meselesinin aynı görüşte olması imkansızdır.

Anahtar Kelimeler: Yazı Dili, Türk Toplulukları, Yayılma Yöntemleri, Dil Unsurları, Sözlü Edebiyat, Edebi Dil.

RESEARCH OF THE WORKS FOR THE PERIOD THE KAZAKH KHANATE

ABSTRACT

Kazakh literary language of to stereotype development to establish a special state as the history of the Kazakh nation (khanate) period, 15-17th century the spoken language of cultural and spiritual life of the nation begins to be re-established in the century Kazakh and Kazakh nations forming the tribal aspect of the past with continued verbal manner and on the basis of developing social processes are used literary and written language.

According to copies of written language with the size of the scope of oral literary language it is quite advanced broadly. Differences and make two copies of this method depended on the spread. Writing literary language

used in the Kazakh society is called old Kazakh literary language in most research. Kazakh tribes when they set up a separate state, namely the 15th and 16th century works have been heard in the needs of the post. State administrators with the last name "Chagatai" is. Central Asia from the language used in relation to the presence of the Turkish community also benefited Kazakhs.

Keywords: Written Language, The Turkish Community, Propagation Methods, Language Elements, Oral Literature, Literary Language.

Kazak Hanlığı dönemine ait, yâni 15. ve 17.yy'da yazılmış olan eserlerin incelenmesi konusunda Prof. Dr. R.Sızdıkova şöyle diyor: "15. ve 17.yy'daki şair-ozanların kullandıkları dilleri özel olarak tahlil ederken, onların eserlerini bugünkü edebi Kazak dilinin ilk nüshaları olduklarını söyleyebiliriz [1, 65]. Ayrıca dilbilimciler bu dönemde kullanılan dili "yazma dönemine kadarki sözlü edebi dili" olarak adlandırır. Fakat bazı araştırmacılar yazma dönemine kadar kullanılan dili edebi dil olarak saymazlar. Çünkü onlar belli bir dilin "edebi dil" olarak tanınması için yazının olması şart olduğunu, yani yazıya geçen eserlerin az veya hiç olmadığı halde edebi dilin olamayacağını öne sürmektedirler. "Edebi dil" kavramı, dilbilimcilerin çoğu tarafından tarihî bakımdan değişken olarak tanılmaktadır. Onun hakkında tek bir açıklama, bütün dillerin edebi türünün gelişme sırasında bütün dönemlere uygun olması şart değildir. O yüzden "bazı toplulukların yazı geleneği daha doğmamıştır ve gelişmemiştir ya da bir dönemde yazısı olup da sonra çeşitli durumlara göre gelişmemiş olan dönemlerde de edebi dilin kullanılması mümkündür" fikirleri de sunulmaktadır [1, 17].

Kazak Edebi Dilinin kalıplaşıp gelişmesi tarihine Kazakların ulus olarak özel bir devlet kurma (hanlık) döneminden, 15-17.yüzyıllardaki Kazakların kültürel ve manevi hayatında yeniden kurulmaya başlayan ulusun konuşma dili ve Kazak ulusunu oluşturan aşiret-boyların eskiden devam edegelen sözlü şekilde gelişen ve toplumsal süreci temele alınarak edebi ve yazı dili kullanılmıştır [2, 108].

Kazak toplumunda sözlü edebi dilinin boyut kapsamı ile nüshaları yazı diline göre, oldukça geniş bir şekilde gelişmiştir. Bu iki nüshanın farklılıkları yapılma ve yayılma metoduna bağlıdır. Kazaklarda kullanılan yazı edebi dili çoğu araştırmalarda "Eski Kazak Edebi Dili" olarak adlandırılmaktadır [3, 194]. Kazak boyları ayrı bir devlet kurdukları 15. ve 16.yüzyıllarda yazı eserlerin ihtiyacı duyulmuştur. O dönemde kullanılan dil, Cengizhan'ın oğlu ve devlet idarecisi adıyla geçen "Çağatay Dili"dir. Orta Asya Türk topluluklarının ilişkide bulunmasına yarayan bu dilden Kazaklar da yararlanmıştır. Genel olarak "Çağatay Dili" terimiyle ilgili dilbilimde kalıcı bir şekilde fikir sunulmamıştır ve bu terimin Eski Özbek dilinin eş anlamı olarak kullanıldığını hatırlayacak olursak, 15. ve 16.yy'da yazılmış olan yazılı eserlerin dillerini "Çağatayca yazılmış eserlerdir" fikri doğru olmaz. Çünkü yazılı eserlerde Türk topluluklarına (Kazak, Özbek, Uygur, Azerbaycan, Tatar, vs.) ortak bir dil olması amacıyla kullanılan Orta Asyalı Türk Edebi Dili'ne mahsus imla özellikleri, morfolojik kalıplar saklandığına rağmen, Kazak Dili'nin unsurları düzenli bir şekilde kullanıldığı reddedilemez.

Kazak edebi dilinin gelişme sürecini dönemlere ayırma meselesi konusunda sunulan fikirler aynı değildir. Çünkü bu dilin meydana gelme dönemi ve ondan sonraki gelişme yönleri çeşitli tanıtıldığından dolayı, onu dönemlere ayırma meselesinin aynı görüşte olması imkansızdır. Kazak edebi dilinin ilk dönemlerinden günümüze kadar sunulan bilimsel fikirleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Kazak Edebi Dili'nin kalıplaşma tarihi 1) eskiden, yani prototürk döneminden, Hun Devleti zamanından başlar (G.Musabayev 2.yy'dan, A.Margulan, B.Kencebayev M.Ö. 5.yy.); 2) 17.yy'dan (K.Cumaliyev, M.Balakayev vs.); 3) 19.yy'ın 2.yarısından (K.Cubanov, N.Sauranbayev. S.Amancolov, I.Kenesbayev). Bu fikri savunanlar 19.yy'ın 2.yarısına kadar Kazak Edebi Dili'ni tanıtan yazılı nüshaların olduklarını söylemişlerdir.

2. Kazak edebi dilinin kalıplaşması Ekim Devrimi'nden sonra başlar (T.Kordabayev).

3. Kazakların öz edebi dili sözlü şekilde gelişen yazılı nazım şeklinde onun ulus halinde oluştuğu dönemden, 15-16.yy'dan başlar. Eski yazılı edebi dil ise, 16-17.yy'dan, yani milli yazılı edebi dili 19.yy'ın 2.yarısından başlar (R.Sızdıkova, A.Kurışcanov, B.Abilkasımov, K.Ömiraliyev, A.Iskakov, vs.) [1, 17]. Kazak edebi dilinin bundan sonraki gelişme dönemleriyle ilgili çeşitli görüşler de sunulmaktadır.

Kazak dilinin eskilik niteliği, Eski Türk yazılı eserlerinin dillerinden görülmektedir. Kazak topluluğunun millet olarak kalıplaşmasında büyük bir payı olan aşiret ve boyların, halk ve ulusların kendi zamanında kullandıkları dilleri bugünkü Kazak dilinin kalıplaşması ve gelişmesinin kaynağıdır. Ondan birincisi, ilk dönem Kazak hanlarının fermanları, birbiriyle ve diğer devletlerle yazıştıkları mektuplardır. Çünkü her Kazak hanı kırtasiye belgelerini, hüküm-fermanlarını yazan ve onu uygulayan, sekreterlik görevini yapan bir veziri vardı [2, 110]. İkincisi de, tarihi şecere niteliğinde olan tarihi eserlerdir. Bu tarihi eserlere Kadırgali Kosımulı Calayiri'nin "Camiyat-Tavarrihi", Abülgazi Bahadür Han'ın "Şecere-i Türki" adlı eseri, anonim eser "Adil Sultan" destanı ve Ötemiş Hacı'nın "Cengizname" adlı eseri aittir. Bunlar yazılı eserler oldukları için yazıya geçmiş döneme ait geleneğini devam ettiren eserlerdendir.

Professör B.Abilkasımov bu eserler hakkında şöyle der: "Şecere-i Türki yazarına göre, kitabı yazma sırasında bu dönemden daha önce yazılmış olan Reşid-ad-din'in "Cemi'et Tavarrih" adlı şecere kitabına ve Cengiz Han ve nesilleri hakkında tarihi anlatan diğer kitaplara da dayandığını söyler" [4, 65]. O, Moğol, Arap, Fars ve Kalmak dillerini çok iyi bir derecede bilmiştir.

Kazakların Calayir boyundan tarihçi, devlet memuru, 16.yy'ın 2.yarısı ve 17.yy'ın ilk dönemlerinde yaşayan Kadırgali Biy Kosımulı'nın "Camiyat Tavarrih" adlı eseri, orta dönemlerde yazılan Türk yazı kültürünün unsurlarını gösteren eserlerdendir. Özellikle orta dönem Kazak tarihi ile dilini incelemede onun yeri çok önemlidir. "Camiyat Tavarrih" eserinin mecaz düşüncesi, yazı üslubü, bedii dili, yazarının yetenekli bir kişi

olduğunu ve aynı zamanda Kazak toplumunda ünlü bir yönetici, halkın seçmiş olan yolunu iyi bilen şecere bir şahıs olduğunu belirtir.

"Camiyat Tavarrih" yazarının soyu ve hayatı hakkında bilgiyi işte bu şereceden alabiliriz. "Calayir" boyu adı tarihi eserlerde çok sık rastlanır. Kadırgali Biy de Türkçe'nin dışında Arapça'yı, Farsça'yı ve Rusça'yı çok iyi bilidiğini görebiliriz. Bu özellikler ona aşiretlik ittifaktan ulusluk birlik yoluna geçen Kazak toplumunun ilk şecerecilerinden bir olmasına tesir etmiştir [5,98].

"Adil Sultan" kahramanlık destanı 16. ve 17. yüzyıllarda nazım şeklinde yazılmıştır. Şiirler Nogay-Kazak devrinde yaşayan kahraman Adil Sultan ve eşinin gördüğü rüya hakkındadır. Deşt-i Kıpçak bölgesinde yazılan bu şiir parçalarında Fars dilinin tesiri açıkça görülür. Yani 14. ve 16. yüzyıllarda Deşt-i Kıpçak ve Maveraünnehir bölgelerinde medeniyet dili olarak Fars Dili oldukça tesir etmiştir. Eserin kimin için ve kimlerin elinde bulunduğu hakkında bilgiyi Divan'ın ilk sayfasından alabiliriz.

Tarihçi alim A.İsin'e göre, destan Sök Sultan'ın oğlu Cangazi Rusya'ya sık sık gittiği seferlerin birinde götürülmüş ve oraya bırakılmış olabilir. Çünkü Cangazi Sultan 1881 yılında Ombı'ya Rusya'ya tabi olmak niyetiyle iki defa gitmiştir. Onun Rusya'ya gittiğini Rusya'nın Dış Siyaseti Arşivi'nde saklı olan belgeler ispat edebilir [6,12].

Destan 14. ve 15. yüzyıllarda halk arasında sözlü olarak doğmuş ve 15. yüzyılın sonu 16.yy.'ın başında yazıya geçirilmiştir. Bu destan Altın Ordu dağılmadan önce halk arasında icra edilip, sonra Nogay, Kazak ve Karakalpak olarak yavaş yavaş ayrılmasından dolayı değişerek bu günlerde bu halkların "öz" eserine dönüşmektedir. Bu devirde Kazak Hanlığı kuruluyordu. Aynı zamanda Kazak halkı da millet olarak kalıplaşmaktaydı. Başka yerlerde İdil-Cayık-Kırım aralığında 16. yüzyılda Nogayların halk olarak kalıplaştığı zaman "Adil Sultan", "Orak-Mamay", "Er Şoban" ve "Kaztugan sözü" gibi destanlar Nogay ve Kazakların arasında icra edilmekteydi. Sonradan Nogayların bir kısmı Kazak Hanlığı'nın el altına girmeye başlar. 16. yüzyılın sonunda Kazak Hanlığı ile Nogay Hanlığı arasında olan savaş neticesinde Nogay biyi Ormanbet şehit olur. Haknazar saltanatı döneminde Kazak Hanlığı Nogaylara sık sık savaş açarlar ve Nogay Ordusu dağılmaya başlar. Bunun hakkında Rus alimi V.İ.Jirmunskiy «Тюркский героический эпос» (Türk Kahramanlık Destanı) adlı kitabında şöyle yazar: «Nogay Ordası'nın dağılması Nogay uluslarının çoğunun Kazak Hanlığı el altına girmesine ve Kazaklarla karışmasına sebep olur. Şih-Mamay'ın saltanat kurduğu "Altıyulu" Doğu Nogay uluslarının Kazaklarla bir araya gelip "Küçük Cüz" olarak adlandırıldı [6,91].

14.yy'ın sonu ve 15.yy'ın ilk dönemlerinde yazılmış olan "Cengizname" el yazması, Kazak milletinin orta dönemler tarihi ve dili inceleme bakımından çok önemli bir eserdir. Bu tarihi eseri Harezmli Ötemiş Hacı bin Mevlana Muhammed Dosti yazmıştır. Ötemiş Hacı Sirderya'nın aşağı akışında yerleşen yönetici İlbars Han döneminde saray katibi görevini yapmıştır.

"Cengizname" eserinde Cengiz Han hakkında destan ve Cengiz Han nesilleri ile onların yönettikleri bölgeler hakkında bilgiler, bazı askeri terimlerine de açıklamalar verilmiştir [7, 241]. "Cengizname"yi ilk olarak ünlü Kazakistanlı şarkiyatçı V.P.Yudin 1967 yılında Özbekistan Bilimler Akademisi'nin Şarkiyat Enstitüsü'nden bulmuştur. Sonra onu Rusça'ya aktarıp eserdeki tarihi metinlerin transkripsyonunu yapmıştır. Eserin tek nüshası vardır. Bu el yazması tam olmasa bile V.P.Yudin eserin kendine has özelliklerini diğer yazılı eserlerden farklı bir şekilde değerlendirmiştir.

17.yy'ın ilk dönemlerinde yazılmış olan Kadırgali Biy Calayiri'nin "Camiyat Tavarrih" adlı eserini inceleyen Prof. Dr. R.Sızdıkova: "Eserin söz varlığının Türkçe kısmında Kıpçakça'ya ait kelimeler bol kullanılmıştır" der [8, 98]. Kıpçakça'yı temele alan Abülgazi'nin "Şecer-i Türki" adlı eserinde Eski Türkçe'ye mahsus sözcüklere yer verilmiştir. Onun başlıca nedeni, o dönemlerde millet olmasa bile özel bir halk olarak yaşayan Özbek, Türkmen ve Kazak dillerinde Eski Türkçe'ye ait kelime hazinesinin kullanım kapsamının daha da sınırlanmamasıdır.

"Şecere-i Türki", "Camiyat Tavarrih", "Cengizname" ve "Adil Sultan" adlı eserleri söz varlığının temeli Kıpçakça olduğuna göre, bu kelimelerin çoğu çağdaş Kazakça'da bulunan kelimelerle aynı kalıpta ve aynı anlamda olduğunu farketmek zor değildir. Ayrıca Kazak milletinin eski yaşam tarzıyla, örf-adetleriyle ilgili kelime ve deyimlerin şecerelerde kullanılmış olan şekli ile bugünkü Kazakçadaki kalıbı da, anlamı da azıcık fonolojik farklılıkları saymadığımızda aynı olduğunu görebiliyoruz.

Orta dönemlerde Türk yazılı eserlerinin çoğunda yabancı unsurları Arapça ve Farsça kelimeler oluşturmaktadır. Arap kültürünün tesiri Orta Asya'ya yaygınlaştıktan sonra çiftçilik, ziraat, ticaret alanlarında Arapça kelimeler yerlilerin dillerinde kullanılmaya başladı. Sonra yurt içinde dini kavramlarla ilgili çeşitli kitaplar ortaya çıktı. Türkmen, Özbek, Karakalpak ve Kazak bozkırlarında dini merkezler ile medreseler inşa edilip bilimsel dalları da okutulmaya başlamıştır. Aynı zamanda kültürel ve siyasi ilişkiler gelişmiştir. Yerli uluslardan çeşitli dallarda bilim, kültür, edebiyat emektarları yetiştirildi. Onlardan çoğu kendi eserlerinde Arapça sözcükleri bol bol kullanmışlardır.

Yazılı eserlerde Arapça ve Farsça kelimeler hakkında anlatacak olursak, onlar Türk Lehçelerine çeşitli yollarla girmiştir. Bu yollardan en önemlileri şunlardır:

1. Türk Topluluklarının birçok yıl Tacik ve Farslarla komşu oturup direk ilişki kurmalarıdır;
2. Yazılı edebi eserler ve çeşitli kültürel kaynaşmalardır.

Eski dönem eserleri gibi "Şecere-i Türki" söz varlığında da Moğolca kelimeler vardır. Örneğin, askeri ünvanlarla ilgili Moğolca'nın *noyon, nöker, bahadür, mergen* kelimeleri, akrabalık isimlerle ilgili *ayke, eçeke, ötçigin, anda, çeçen* gibi kelimeler rastlanır [4, 65].

"Camiyat Tavarrih" ve "Cengizname" eserleri Moğol İmparatorluğu tarihine yönelik yazıldığından dolayı Moğolca kelimeler çoğu zaman askeri, akrabalık ilişkiler, ünvan isimlerinin terimi olarak kullanılmıştır.

"Şecere-i Türki", "Camiyat Tavarrih", "Cengizname" ve "Adil Sultan" adlı eserlerinin söz varlığını belli bir konuya mahsus gruplara ayırırsak, hayatın bütün dallarını kapsar. Fakat onlardan en sık kullanılan kelimeleri şu gruplara ayırabiliriz: toplumsal, askeri grubu; ünvan, savaş faaliyetler grubu; akrabalık ilişkiler grubu.

Araştırmacılara göre, onun başlıca nedeni, ilk iki eserin şecere türünde yazılıp Adem Ata'dan itibaren, Cengiz Han nesillerinden türeyen hanlar ve sultanların devlet yönetim işlerinden ve savaş faaliyetlerinden bahsetmesidir.

Abülgazi eserinde ecdadlar tarihini insanoğlu yaradılışından başlamıştır. Onun ilk döneminden bahsettiğnde kim doğdu, kim doğurdu, kimin yerine geldi, ne kadar yönetti, kiminle savaştı gibi sorunlardan bahseder.

O dönemde sosyal grup *yurt* "halk" şeklinde verilip, onun yöneticisi *padşah* "padişah, kral" terimiyle anlatılır. Bundan sonraki dönemlerde sosyal grup isimleri olarak *nasil, avlet, uruk, ru, taypa, camagat, el, halk, valayat, memleket* kelimeleri kullanılmaya başlamıştır. Eş anlam sırasında kullanılan *yurt* sözcüğü sosyal isimlere göre, *yerleştiği mekan* anlamında kullanılmıştır.

Kadırgali Calayiri'nin "Camiyat Tavarrih" adlı eserinde "aşiret, boy" anlamında *kavum* kelimesi kullanılmıştır [9, 122]. Bu kelime "Şecere-i Türki" eserinde ise rastlanmaz. Ayrıca "Camiyat Tavarrih" eserinde bu anlamda *halk* sözcüğüyle *kara halk* kelime grubu da sık sık kullanılmıştır.

"Şecere-i Türki"de invan isimlerinden *han* sözcüğü "yönetici, idareci" anlamında Eski Türkçe'deki *kağan* kelimesinin kısaltılmış şeklinde kullanılmıştır. Eserde *han* kelimesinin eş anlamı olarak *padşah* sözcüğü de rastlanır. "Cengizname"de *han* kelimesi özel isimlerle birlikte kullanılmıştır. Örneğin, *Sayın Han, Yoçı Han* vs.

Bunun gibi "Camiyat Tavarrih" eserinde *sultan* kelimesi özel isimlerle birlikte kelime grubu şeklinde Kazak Hanları vekillerine ilişkin kullanılmıştır. Örneğin, *Canibek Sultan, Kelimberdi Sultan* vs.

Orta dönemlerde yazılmış olan tarihi eserlerden Kadırgali Biy'in "Camiyat Tavarrih" adlı eserinin bir özelliği şudur ki, eserdeki askeri işlerle ilgili kelimelerin çoğu Moğol sözcükleridir. Ayrıca Abülgazi eserinde de akrabalık ilişkilerle ilgili isimleri temelini şöyle sıralayabiliriz: a) Eski Türkçe; b) Orta Türkçe; ç) Moğolca'ya ortak kelimeler oluşturur. Eserlerde bazı kelimeler bugünkü Kazakça'dan farklı anlamda kullanılmıştır.

Çağdaş Kazak Edebi Dili'nde "karındas" sözcüğü erkek tarafından yaş bakımından küçük olan kıza denir. "Şecere-i Türki" dilinde ise *karındaş* kelimesi "akraba, kardeş" gibi geniş anlamda kullanılmıştır [4, 64]. "Camiyat Tavarrih" dilinde *karındaş* kelimesiyle aynı anlamda *tuğma* sözcüğü hem akraba, hem de kız kardeş anlamını taşır [8, 166]. "Adil

Sultan" destanında akrabalık ilişkilerle ilgili sadece üç kelime kullanılmıştır: *ana, kayın ana, kız* [6, 50].

"Cengizname" eserinde *karındaş* kelimesi genel "akraba" anamında kullanılmıştır [7, 128]. Bunun dışında Türk ve Moğol dillerine ortak *nabira, oğlınınoğlı* "torun", *uğıl, avlad* "oğul", *ata* "baba", *ana* "anne", *zagifa* "kadın, hanım", *kız* "kız" vs. sözcüklerden oluşmaktadır.

Söz konusu yazılı eserlerin söz varlığını Kıpçak grubuna ait Türkçe kelimeler oluşturmaktadır. Eserlerde kullanılan bazı kelime gruplarının anlamı bugünkü Kazakça'da kullanılan kelimelerle aynıdır. Özellikle deyimlerin aynı olduğu dikkati çeker. Bu deyimlerin çoğu bugünkü Kazak Edebi Dili'nde aynı şekilde ve aynı anlamda kullanıldığı için Eski Kazak Yazı Dili'ni tanıtan unsurlarından biri olarak sayabiliriz.

KAYNAKÇA

Sızdıkova, R. Kazak Edebi Dili'nin Tarihi. Almatı, 1993.

İsayev, C. Kazak Edebi Dili'nin Tarihi. Almatı, 1996.

Ansiklopedi. Kazak Dili. Almatı, 1998.

Abilkasımov, B. Abülgazi Bahadür Han'ın "Şecere-i Türki" ve Onun Dili. Almatı, 2001.

Sızdıkova, R., Koygeldiyev, M. Kadırgali Biy Kosımulı ve "Camiyat Tavarrih". Almatı, 1991.

İsin, A. "Adil Sultan" Kahramanlık Destanı. Almatı, 2001.

Yudin, V. Ötemiş Hacı. "Cengizname". Almatı, 1992.

Sızdıkova, R. Calayiri'nin "Camiyat Tavarrih" Dili. Alma-Ata, 1989.

Eskeyeva, M.K. "Türk Lehçeleri Sisteminde Kazak Dilinin Tarihi Yeri". Astana, 2011.

2008 GÜRCÜ–RUS ÇATIŞMASININ GÜRCİSTAN'IN BATI İLE İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ: NATO VE AB PERSPEKTİFİ

Hakan Arıdemir, Birol Şal

ÖZET

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte eski Sovyet coğrafyasında çatışmalar görülmeye başlanmıştır. Bu anlamda Rusya Federasyonu'nun en çok sorun yaşadığı ülkenin Gürcistan olduğu görülmüştür. 1990'lardan itibaren Gürcistan birçok etnik, ayrılıkçı sorunla karşı karşıya kalmıştır. Bunlardan Güney Osetya sorunu, bölgesel bir sorun olarak görünmesine rağmen 2008'de Rusya Federasyonu'nun Gürcistan'ı işgal etmesine neden olan gelişmelere yol açarak uluslararası bir soruna dönüşmüştür. Bunda Avrasya'nın doğal zenginlikleri, jeopolitik konumu, bölgenin dünya enerji arzı ve ulaşımı güvenliği için önemi gibi nedenlerin yanı sıra, Rusya ve ABD (NATO) arasında genel olarak bölge özelde de Gürcistan üzerinde sürdürülen rekabetin önemli derecede etkisi olmuştur. Avrasya enerji kaynakları ve nakil yollarının güvenliği, NATO'nun genişlemesi gibi konular Rusya ve ABD arasındaki gerginliği artırmaktadır. Bu çalışma Gürcistan'ın etnik sorunları (Güney Osetya) ve toprak bütünlüğü bağlamında Gürcistan'ın NATO üyeliği perspektifine ve AB ile ilişkilerine odaklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gürcistan, Rusya, Güney Osetya, NATO, AB

2008 GEORGIAN-RUSSIAN CONFLICT'S IMPLICATIONS FOR RELATIONS GEORGIA AND WEST: NATO AND EU PERSPECTIVE

ABSTRACT

After collapse of Soviet Union and the end of the Cold War regional conflicts have emerged in the former Soviet territories. Since 1990s Georgia has been struggling with etnicaly domestic conflicts in theCaucasus Basin. The South Ossetia problem was the major reason for the Russia occupation of Georgia in 2008 and has become an international crisis. Competation between Russia and USA over Eurasia, because of its rich natural resources and geopolitical position and over the Caspian Basin and the Caucasus (Georgia) for their importance for the world energy supply and the energy transport routes has played role in this. The problems such as securing Eurasian energy resources and the transport routes, the enlargement of NATO have put more pressure between Russia and USA. This study has focused, in the context of Georgia's ethnical domestic problems (South Ossetia) and territorial integrity and it's NATO membership perspective and relations with EU.

Keywords: Georgia, Russia, South Ossetia, NATO, EU

GİRİŞ

SSCB'nin dağılması sonrasında eski Sovyet coğrafyasında çatışmalar görülmeye başlanmıştır. Rusya Federasyonu'nun (RF)sözkonusu coğrafyayı dış politikasının ana ekseni olarak değerlendirmesi sonucu Yakın Çevre

(*NearAbroad*) politikasının devreye girmesi ve bu bağlamda eski Birliğin yerini alması öngörülen Bağımsız Devletler Topluluğu'nun (BDT) oluşturulması RF ile bu konsepte karşı duruş sergileyen bölge aktörleri arasındaki anlaşmazlık noktalarının potansiyel çatışma alanları olarak belirginleşmesini beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda RF'nin eski Sovyet cumhuriyetlerinden en çok sorun yaşadığı ülke Gürcistan olmuştur.

İki ülke ilişkilerinin sorunlu ve çatışmalı bir şekilde gelişmesinin temel nedenlerinden biri olarak RF'nin Abhazya ve Güney Osetya'daki ayrılıkçı unsurları destekleyerek Gürcistan'ın bağımsızlığı ve toprak bütünlüğüne karşı politikalar izlemesi gösterilmiştir. RF'nin Gürcistan'daki özerk bölge ve cumhuriyetlerle ilgili olarak izlediği politikalar Gürcistan tarafından tehdit olarak algılanmış, bu ülkenin RF karşıtı yapılanmalar içinde yer almasına ve NATO üyeliği perspektifinin geliştirilmesine neden olmuştur.

Soğuk Savaş sonrasındaki süreçte bölgesel ve küresel aktörlerin de içinde yer aldığı Avrasya'daki güç mücadelesinde Doğu-Batı ve Kuzey-Güney ekseninde belirginleşen ve birbiri ile kesişen yatay ve dikey ittifak yapılarının oluştuğu gözlenmektedir. Doğu-Batı ekseninde oluşturulan ittifak yapılanması içinde bulunan Gürcistan RF tarafından bu hattın en zayıf halkası olarak değerlendirilmiştir. RF yakın çevresi olarak ilan ettiği ve bu nedenle kendisi için yaşamsal düzeyde değer verdiği bölgede kendisine karşı oluşturulan bu hattın zayıflatılmasına yönelik olarak öncelikle Gürcistan üzerinden politikalarına uygulama alanı bulmaya çaba göstermiştir. 2008 yılında kısa süreli de olsa yaşanan Gürcü-Rus çatışması sözkonusu politikaların geldiği en uç noktaya işaret etmektedir.

Diğer taraftan İran, bir süreden bu yana gerek Ortadoğu coğrafyasında meydana gelen gelişmeler gerek nükleer silah programı geliştirmeye yönelik çabaları nedeniyle özellikle Batılı ülkelerin yoğun olarak tepkisini çeken bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. İran'ın durumu önemli bir petrol üreticisi olması ve yeniden şekillenmekte olan Ortadoğu bölgesi bağlamında değerlendirilmelidir. Gerek Ortadoğu ve Avrasya enerji kaynakları gerekse sözkonusu coğrafyalardaki güç mücadelesi bağlamında önümüzdeki sürecin İran'ı uluslararası ilişkilerin önemli bir gündem maddesi haline getireceği ve tartışmaların odağına taşıyacağı anlaşılmaktadır.

2008 Ağustos'unda kısa süreli olarak yaşanan ancak etki ve sonuçları bağlamında uzun bir gelecek perspektifi içinde düşünülmesi gereken çatışmanın hemen ertesinde ilk algılama ve değerlendirmeler Saakaşvili yönetiminin güç kaybettiği yönünde olmuştur. Bununla birlikte, ilerleyen süreçte Saakaşvili yönetiminin Batı'nın maddi yardımları ile siyasal desteğinin sürmesinin yanı sıra iç kamuoyundan gelen moral destekle çatışma sonrası ilk etapta aleyhinde oluşan durumu lehine çevirmeyi başardığı yönünde değerlendirmeler de yapılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte, Gürcistan'ın ülke olarak konumunu güçlendirdiği ve bu savaştan kazançlı çıktığı tartışmaya açık bir konudur.

1991 yılında Gürcistan'ın bağımsızlığının ilan edilmesinden sonra 2008 yılındaki Rus-Gürcü savaşı önemli bir kırılmaya karşılık gelmektedir. Savaş

sonrasında yaşanan gelişmeler; Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlık ilanlarının sayıları az da olsa bazı devletler tarafından tanınması Gürcistan'ın toprak bütünlüğünden söz edilmesini tartışmalı hale getirmiş, güçleştirmiştir. Ayrıca toprak bütünlüğü sorunu olan ve bu bağlamda RF'nin müdahalelerine açık olan bir Gürcistan'ın AB ve NATO üyeliği perspektifinde AB ve ABD için ne anlam ifade ettiği de üzerinde tartışılması gereken bir konudur. Bu özelliği ile Gürcistan bölgesel düzeyde ve bunun küresel aktörlerin güç mücadelelerine yansımaları bağlamında ne derecede istikrarlı bir ülkedir? Özellikle dış politika alanındaki olası etkileri dikkate alındığında çevresi için istikrarsızlık yaratabilir mi? Bütün bu soruların ardında yatan merak bu çalışmanın sorunsalını oluşturmaktadır.

Sözkonusu çatışmanın Gürcistan'ın NATO ve AB üyeliği perspektifi ile Batı ittifakı içindeki yeri ve önemini ne şekilde etkileyeceğinin değişmekte olan Ortadoğu coğrafyası ve güç parametreleri bağlamında tartışılmasını amaçlayan bu çalışmanın ilk bölümünde; Gürcistan'ın etnik sorunları (Abhazya, Güney Osetya) bağlamında çatışmaya nasıl gelindiği ve RF'nin yakın çevre politikası, enerji nakil yolları üzerindeki güç mücadelesi, Gürcistan'ın Batı yanlısı dış politikası alt başlıklarına bağlı olarak çatışmayı tetikleyen unsurların neler olduğu temel yönleri ile ele alınacaktır. Sonrasında RF'nin askeri güç kullanması ve Gürcistan topraklarının bir bölümünü işgali, Batı'nın müdahalesinin arabuluculuk düzeyinde kalması ve RF'nin geri çekilmesi ile somutlaşan çatışmanın gelişmesi aşaması ana hatları ile irdelenecektir. Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlıklarını ilan etmeleri, enerji arzının devamlılığı ile nakil hatlarının güvenliğine bağlı olarak değişmekte olan Ortadoğu coğrafyasının önemli aktörlerinden İran'ın durumu ile hem bu ülkenin hem de Gürcistan'ın komşusu Azerbaycan'ın süreçteki yeri, Gürcistan'ın NATO ve AB üyeliği perspektiflerinin değerlendirilmesi, Batı ittifakındaki yeri ve önemi ile Saakashvili yönetiminin savaştan sonraki konumu bağlamında çatışmanın sonuç ve etkileri tartışılacaktır.

ÇATIŞMAYA NASIL GELİNDİ?

Gürcistan'ın Etnik Sorunları

SSCB'nin dağılması ile oluşan yeni bağımsız devletlerde meydana gelen ekonomik, siyasal ve kültürel alanlardaki dönüşüm beraberinde bu ülkelerde yaşayan bireylerin kimliklerinin tanımlanmasında da değişikliğe yol açmış ve karmaşık hale getirmiştir. SSCB döneminde kendini öncelikli olarak Sovyet vatandaşı olarak tanımlayan Birliğe bağlı cumhuriyetlerin vatandaşları, bağımsızlıkların kazanılmasından sonra kendilerini öncelikle yaşadıkları devletin etnik yapısına göre tanımlamaya başlamışlardır. Bu süreçte ortaya çıkan yeni azınlık grupları sözkonusu ülkelerin bağımsızlıkları ve üniter yapıları için tehdit oluşturmaya başlamıştır.

Bu bağlamda, Saakaşvili yönetimi de Güney Osetya'yı tekrar merkezi yönetimin kontrol ve denetimine alabilmek amacıyla ekonomik alanda ikili bir stratejiyi yürürlüğe koymuştur. Bir yandan Güney Osetya'nın gelir kaynaklarının sınırlandırılması için kapsamlı bir kaçakçılıkla mücadele

programı başlatmış, diğer taraftan da Güney Osetya'da yaşayanlara onarım ve kalkınma yardımları tahsis etmiştir. Bu iki yönlü strateji beklentilerin aksine ters yönlü tepkilerin oluşmasına neden olmuş, Saakaşvili'nin Güney Osetya'ya Gürcistan içinde özel bir özerklik sağlamaya yönelik çabaları başarısızlıkla sonuçlanmıştır. (Aydın, 2010:4-5)

Gürcistan Abhazya ve Güney Osetya sorunlarını tarafların üzerinde tam mutabakat sağlayabilecekleri şekilde çözememiştir. Bağımsızlık sonrası sıcak çatışmalara varacak derecede önemli bir boyut kazanan etnik nitelikli anlaşmazlık noktaları halen giderilebilmiş değildir. Gelinen çözümsüzlük noktasında Gürcistan merkezi yönetiminin etkisi olduğu kadar, sözkonusu ülke ve daha geniş anlamda Kafkaslar (Güney Kafkasya) bölgesi üzerinde güç mücadelesinde bulunan ve hakimiyet kurma çabasındaki uluslararası aktörlerin etkileri de azımsanmayacak ölçüdedir. Gürcistan'daki bölgesel sorunların ana kaynağını etnik farklılıklar oluşturmasına karşın, bölgedeki siyasi tarih ve uluslararası siyasal rekabet de sorunların devam etmesindeki önemli etkenler olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

Çatışmayı Tetikleyen Unsurlar

RF'nin Gürcistan Politikası (Yakın Çevre/Near Abroad Politikası)

1991 yılı sonlarında Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra yeni oluşmakta olan uluslararası ortam eski SSCB devletlerinin dış politika yaklaşımları ve güvenlik politikalarını etkilemiş, (Tuncer, 2000:435-436) 1993 sonrasında RF dış politikasında yeni bir döneme girildiğinin belirtileri gözlenmeye başlanmıştır. Yeni yaklaşımın temel eksenini yeniden tanımlanan ulusal çıkarlar doğrultusunda eski Sovyet coğrafyasında etkinliğin yeniden kurulmaya çalışılması oluştururken, sözkonusu coğrafya RF açısından yaşamsal çıkarların bulunduğu bir alan olarak tanımlanmıştır. (Sapmaz, 2008:118-119)

Küresel siyasetteki konumları önemli olan ve yakın çevre tanımına giren Güney Kafkasya gibi belli bazı bölgelerdeki çatışmalara müdahale anlamında barışı koruma çabalarının içinde yer alınmasının öngörülmesi de sözkonusu coğrafyalar bağlamında küresel siyasette etkili olabilme çabalarının bir parçası olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, RF'nin yakın çevresi olarak tanımladığı bölgede nüfuz alanı yaratabilme sürecine girdiği görülmüştür. (Erişen, 2004:180-181) Gürcüler ve Osetler arasındaki 2004 yazındaki savaş Rusya'nın Gürcistan'a yönelik politikalarında bir kırılma noktasına karşılık gelmekteydi. Rusya bu tarihten sonra statüko yanlısı politikalarından vazgeçmiş ve Gürcistan'ın ayrılıkçı bölgeleriyle olan çatışmasında doğrudan taraf olmayı seçmiştir. (Öztürk, 2009:8)

Sözkonusu politika değişikliğinin arkasında iki neden bulunmaktadır. Bunlardan ilki, 2003 yılında Batı'nın da desteğiyle Gürcistan'da iktidara gelen yeni yönetimin bölgede Rusya'nın çıkarlarına karşı açık ve sert tavır alması ve Kafkaslardaki dengenin Rusya aleyhine bozulmasına yol açacak politikalar izlemeye başlamasıdır. İkincisi ise, Rusya'nın artık engel olamadığı Balkanlar ve Doğu Avrupa'daki gelişmelere Avrupa'nın en doğusundan karşılık verebileceğini düşünmüş olmasıydı. Balkanlar ve Doğu

Avrupa'daki Batı etkisindeki siyasal değişimler Rusya'yı Kafkaslarda ivedi ve kesin önlemler almaya yöneltmiştir. Sözkonusu önlemlerden biri de belirgin olarak Batı yanlısı tutum içine girmiş olan ve Rusya'nın çıkarlarını tehdit etmeye başlayan Gürcistan'a karşı politikaların sertleştirilmesi olmuştur. (Öztürk, 2009:8) Gürcistan'ın Güney Osetya'da paralel bir yönetim oluşturmaya çalışması RF'nin karşı çıkışını beraberinde getirmiş ve barış sürecine zarar veren bir politika olarak değerlendirilmiştir. RF bölgede arabuluculuktan daha çok çatışma yönetimi anlayışı çerçevesinde etkisini ve pazarlık gücünü kuvvetlendirmeye çalışan bir aktör olarak yer almaya başlamıştır. (Muzalevsky, 2009:32-33)

Enerji Kaynakları ve Nakil Yolları Üzerindeki Mücadele

Sovyetler Birliği'nin ani çözülüşü ve bünyesinden doğan çok sayıdaki cumhuriyetlerden bir kısmının önemli petrol ve doğal gaz yataklarına sahip olmaları bütün dikkatleri bölgenin merkezi konumundaki Hazar'a toplamıştır. (Aras, 2001:208) Bağımsızlıklarını kısa bir süre öncesinde kazanmış olan yeni cumhuriyetlerin ekonomik ve siyasal bağımsızlıklarını kazanabilmelerinin ön koşulu enerji konusunda bir ülkeye bağımlı olma olgusunu değiştirebilmeleri ve bu kapsamda alternatif ihraç yolları yaratarak ihraç olanaklarında çeşitlilik yaratabilmeleriydi. Bu amaçla bölge enerji kaynaklarının bölge dışına nakli konusunda alternatif boru hatları oluşturulması ile ilgili çalışmalara 1990'ların başlarında başlandı. Bu bağlamda, Rusya dışında geçiş noktası oluşturmaya uygun özellikleri ile Türkiye ve Gürcistan önem kazanmaya başladılar. (Aydın, 2005:434-435) Bakü-Tiflis-Ceyhan projesi de bu yönde oluşturulan politikalarda yansımasını bulan önemli boru hattı projeleri arasında yer almaktadır.

Gürcistan'ın Batı Yanlısı Dış Politikası

İlk zamanlarda Batı Kafkasya bölgesinde önemli bir güvenlik rolü almaktan çekinmiştir. Bunun nedenleri arasında; Rusya'nın düşmanlığının kazanılmak istenmemesi, bölgede hareket kabiliyetinin sınırlı olması ve bölgeden elde edeceği yararların belirgin olmaması bulunmaktaydı. Ancak zamanla Batılı devletler ve uluslararası örgütler Kafkasya'daki çatışmalarda arabulucu ve barış gücü gibi rollerle muhatap olmaya başlamışlardır. NATO'nun Barış İçin Ortaklık (BİO) girişimi de askeri tatbikatlar ve eğitim etkinlikleri ile Kafkaslarda güvenlik alanında genel bir çerçeve oluşturdu. Böylece bir anlamda Kafkaslar Batı güvenlik sisteminin Güneydoğu bölümünü temsil eder hale geldi.(Herzig, 1999:51-52)

2003 yılında Gürcistan'da yönetime gelen Saakaşvili'nin öncelikli hedefleri arasında Gürcistan'ı üniter yapıya taşımak bulunmaktaydı. Bu Gürcistan'ın bir iç sorunu gibi gözükse de gerek Rusya'nın Gürcistan'ın ayrılıkçı bölgelerine olan ilgisi ve desteği gerek bir uluslararası politika açılımı olarak da değerlendirilebilecek bu konuda başta ABD olmak üzere Batı'nın desteğine olan ihtiyacı sorunu Gürcistan'ın bir iç sorunu olmaktan çıkaracak özellikler taşımaktaydı. Sözkonusu hedefe ulaşma amacı ve Gürcistan'ın güvenliği konusunda duyulan kaygı yeni yönetimin NATO'ya üyeliği öncelikli konular arasına almasına yol açmıştır. Saakaşvili yönetiminin Batı yanlısı

tutumu ve milliyetçi politikaları Rusya'nın bölgeye olan ilgisini artırmış, bu da bölgede 1992 yılından itibaren göreli olarak yaşanan sükunetin yerini artan gerilime, çatışma ve istikrarsızlığa bırakmasına neden olmuştur. (Öztürk, 2009:7-8)

ÇATIŞMANIN GELİŞİMİ

Rusya ile Gürcistan'ın ilişkilerinin gergin olduğu ve çatışma olasılığının bulunduğu Ağustos 2008 başlarında iki ülkeyi silahlı çatışmaya yönelten süreç nasıl gelişmişti? Sıcak çatışma öncesi ilişkilerindeki gerginlik belli bir düzeyde olan zaman zaman Rusya'nın yaptırımları ile Gürcistan'ın baskı altında kalması sonucu çatışmanın eşiğine kadar gelen iki devleti sıcak çatışmaya iten koşullar nasıl oluşmuştu? 1991 sonrasında kendi toprakları dışında askeri güç kullanmayan, ilişkilerinin sorunlu olmasına karşın Gürcistan'a karşı o zamana kadar askeri güce başvurmayan Rusya'nın Gürcistan içindeki özerk bir yapıyı kullanarak silahlı bir çatışmaya girmesinin sonuçları nasıl olacaktı? Bölgedeki güç yapısı ne şekilde değişecek ve oluşacak, Güney Kafkasya ekseninde Rusya ve Batı (ABD) ilişkilerine ne şekilde yansıyacaktı? şeklindeki sorular cevaplandırılması gereken konular olarak karşımıza çıkmışlardı.

17 Şubat 2008 tarihinde Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesi ile başlayan süreç, etnik sorunların yaşandığı ve bağımsızlık beklentisi içindeki birçok bölgede hareketlilik yaratmıştı. Bu bağlamda, 1992'den itibaren *de facto* bağımsız olan Abhazya ve Güney Osetya'nın BM ve RF'ye başvurarak resmen tanınma talep ettikleri görüldü. Uluslararası alanda sözkonusu sürecin Rusya tarafından Gürcistan'ın NATO üyeliği olasılığına karşı caydırıcı bir unsur olarak kullanılacağı düşüncesi yaygınlık göstermekteydi. Buna karşılık Gürcistanda 1990'ların başlarında bu iki özerk yapıya karşı savaş yoluyla kaybettiği topraklarını NATO'nun yardımıyla geri alabilmeyi planlamaktaydı.

Gürcistan yönetiminin NATO'ya üyelik konusunda Abhazya ve Güney Osetya'dan kaynaklanan etnik sorunların bir engel oluşturduğuna ve bu sorunların bir şekilde çözüme kavuşturulmasının gerekliliğine inanmış olması Güney Osetya'ya askeri operasyon gerçekleştirilmesinde etkili olmuştu. Bunun yanı sıra, Gürcistan yönetiminin kendi içyapısındaki etnik sorunları manipüle eden politikaları nedeniyle tehdit algılaması içinde olduğu RF'nin hem dış dinamiklerdeki hem de dolaylı olarak iç dinamiklerdeki rolünü kendisinin NATO üyeliği önündeki en büyük engel olarak değerlendirmesi de Güney Osetya'ya yönelik askeri operasyonun düşünsel ve siyasal altyapısını oluşturmaktaydı.

Rusya'nın Gürcistan'ın NATO üyeliğini engelleyerek kendisinin Baltık'tan Hazar'a kadar çevrelenmesinin önüne geçmeye çalışması Gürcistan'a yönelik askeri operasyonun stratejik ve güvenlik boyutunu oluştururken, ayrıca Kafkasların Batı açısından güvenli bir enerji koridoru olamayacağı mesajını vermeyi amaçlaması da bir diğer nedeni oluşturmaktadır. RF özellikle Nabucco Projesi ile Kafkasların enerji koridoru işlevinin güçlenmesini istememektedir. Bunu hem Avrupa'nın bir numaralı enerji

sağlayıcısı olması amacı hem de güvenliği açısından tehlike olarak algılamaktadır. (Şafak, 2008:5)

RF-Gürcistan çatışmasının hemen sonrasında AB'nin arabuluculuğunda tarafların çatışmadan önceki konumlarına dönmelerinin vurgulandığı ve RF'nin Güney Osetya'da barış gücü unsuru olarak askerlerini bırakmasının öngörüldüğü bir barış planının kabul edilmesi sıcak çatışmayı durdururken, Batı ile Rusya'nın konu ile ilgili olarak gerginlik politikası araçlarını devreye soktukları gözlenmekteydi. (Kafkasya'da Tedirgin Ateşkes, Taraf, 14.08.2008) Rusya dışişleri bakanı Lavrov'un: "Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün unutulması gerektiği, çünkü Güney Osetya ve Abhazya'yı tekrar Gürcistan içinde yer almaya zorlamanın artık olanaksız hale geldiği (Gürcistan'ın Bütünlüğü Hayal, Taraf, 15.08.2008) ve Rusya devlet başkanı Medvedev'in: "Bu olanlardan sonra Oset ve Abhazların Gürcistan ile tek devlet içinde ihtimali kalmadı" (Moskova Kabadayılık Yapmasın, Taraf, 16.08.2008)şeklindeki sözlerinden yansıyan gerginlik diplomasisi bir anlamda Rusya'nın bu iki özerk yapı ile ilgili olarak öngördüğü geleceğin işaretlerini verir nitelikteydi.

ÇATIŞMANIN SONA ERMESİNİN ETKİ VE SONUÇLARI

Bağımsızlıkların İlanı ve Toprak Bütünlüğü Sorunu

Askeri açıdan sağladığı başarıyı diplomatik hamlelerle de destekleyen Rusya, ateşkesin ardından uluslararası meşruiyeti de oluşturarak askerlerinin bulundukları bölgelerde barış gücü olarak konuşlandırılmalarını sağlamıştır. Kısa bir süre sonra da Rus Parlamentosu ayrılıkçı bölgeler Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlıklarını tanıyan bir karar almıştır. (Çakmak, 2009:55) Moskova, Gürcistan'ın iki ayrılıkçı bölgesinin bağımsızlıklarının kendisi tarafından tanınmasını bu bölgelerin güvenliğinin garantisi olarak değerlendirmiştir. (Bullough, 2010) Rusya'nın Gürcistan politikasındaki en önemli hedefleri arasında Abhazya ve Güney Osetya'nın Gürcistan'tan ayrılmalarını sağlamak olduğu açıktır. Bu bağlamda ilk aşamada düşünülen sözkonusu iki bölgenin bağımsızlıklarının uluslararası toplum tarafından tanınmasının sağlanmasıdır. Gürcistan birliklerinin Ağustos 2008'de Güney Osetya'ya girmesi bu hedefin gerçekleştirilmesi doğrultusunda Rusya'ya önemli bir fırsat vermiştir. (Çakmak, 2009:56)

Rusya-Gürcistan çatışması ve hemen sonrasındaki bağımsızlık ilanları ile bunların Rusya tarafından tanınmasının sonraki süreçte Güney Kafkasya'da ne gibi değişikliklere yol açacağı, yeni yapının hangi özellikleri ile gündemde olacağı ve aktörlerin politikalarını ne şekilde etkileyeceği üzerinde en çok düşünülen konular arasında bulunmaktaydı. Öncelikle belirtilmesi gereken, sonraki süreçte Gürcistan'ın içyapısında Abhazya ve Güney Osetya ile birlikte ulus-devlet yapısını koruyabileceğine ilişkin beklentilerin iyice azaldığı ve Gürcistan merkezi yönetiminin sözkonusu iki özerk yapı ile birlikte tek devlet çatısı altında yaşayabilmesinin neredeyse olanaksız hale geldiğidir. Çatışma sonrasında Gürcistan'ın bölgedeki etkinliğinin sadece kağıt üzerinde kaldığını ileri sürmek olanaklıdır. Bundan sonraki süreçte Rusya'nın bugünkü statükodan daha geri bir noktaya dönmeyi

kabulleneceğini ve Gürcistan'ın bölge üzerinde kontrol olanağı elde etmesine izin vereceğini düşünmek zor gözükmektedir. (Çakmak, 2009:70)

Gürcistan'ın NATO Üyeliği Perspektifi

Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO'nun eski Varşova Paktı ve Sovyet Cumhuriyetlerinden bazılarını da kapsayacak ve Rusya'yı da çevreleyecek şekilde doğuya doğru genişlemesi süreci ABD ve Rusya'nın Kafkaslarda sıklıkla gerilim yaşamalarına neden olmakta ve bölgedeki güç mücadelelerinin önemli araç ve göstergelerinden birini oluşturmaktadır. Rusya başından itibaren bu sürece dayalı olarak yürütülen politikaları ikinci çevreleme politikası olarak algılamakta ve karşı çıkmaktadır. İttifakın Doğuya doğru genişlemesi RF ve Avrasya'daki İran başta olmak üzere diğer bazı devletler tarafından tehdit unsuru olarak değerlendirilmektedir. (Öztürk, 2009:16)

Rusya'nın Gürcistan'a yönelik olarak askeri güç kullanması karşısında genel anlamda Batı'nın aynı zamanda da NATO'nun tepkilerinin sınırlı düzeyde kalması ve Gürcistan'ın fiili anlamda korunmasına yönelik olarak sözkonusu yapılardan önemli bir girişimde bulunulmaması NATO'ya karşı güveni zedelemiştir. Rusya'ya yönelik politikalardaki anlaşmazlığın bir sonucu da olan bu yöndeki tutum ve davranışlar Batı'nın Rusya ile silahlı bir çatışmayı göze alamadığı izlenimi yaratmıştır. Bunun yanı sıra, Batının Kafkaslardaki gücünün çok sınırlı olduğu ortaya çıkmıştır. Rusya Gürcistan'a askeri müdahalesiyle Güney Kafkasya'nın NATO'ya kapalı olduğu mesajını vermeye çalışmış, bu konuda her türlü aracı kullanacağını açıkça göstermiştir. Bu haliyle Gürcistan çatışması Rusya ve Batı'nın Gürcistan'ın etnik unsurları ve NATO üyeliği bağlamında birbirlerini denedikleri bir olanak yaratmış, Kafkaslardaki güçlerinin sınırlarının ölçüldüğü bir alan niteliği taşımıştır.

Bundan sonrasında Gürcistan'ın NATO üyeliğine ilişkin olarak üzerinde durulması gereken Batı ve NATO içindeki ayrışma ve farklı görüşler de dikkate alınarak gerektiğinde Rusya'ya karşı askeri güç kullanabilme pahasına NATO'nun Gürcistan'ın üyeliğini kabul edip etmeyeceğidir. Rusya tarafından bağımsızlıkları tanınmış olan Abhazya ve Güney Osetya'dan kaynaklanabilecek bir Rusya-Gürcistan çatışması üyesi olması halinde NATO'yu da çatışmanın tarafı yapabilecektir. Bununla birlikte, Gürcistan'ın NATO üyesi olmasının da Rusya'yı bu iki etnik unsur üzerinden politika üretmekten alıkoyacağı, askeri güç kullanmayı göze alamayacağı düşüncesi de NATO çevrelerinde ciddi bir şekilde tartışılan ve taraftar bulan bir yaklaşımın temelini oluşturmaktadır. Sonuçta Rusya'nın bu hareketinin Gürcistan'ın NATO'ya girişini engelleme ve NATO'yu Kafkaslardan uzak tutma amacına ne kadar hizmet edeceği gelecekte doğrulanma olanağı bulacaktır.

Bu bağlamda, NATO üst kademe yöneticilerinin Gürcistan'ın NATO üyeliği konusundaki görüşleri sözkonusu sürece örgütün yaklaşımına ışık tutabilecek özellikler taşımaktadır. NATO'nun Kafkasya ve Orta Asya Özel Temsilcisi James Appathurai kendisiyle yapılan bir röportajda: *"Örgütün*

2008 Bükreş zirvesinde Gürcistan'ın standartları karşılaması halinde üyeliğe kabul edilebileceği yönünde karar aldığını, Gürcistan'ın sözkonusu standartları karşılamaya çabaladığını, kendilerinin bu konudaki görüşlerinin değişmediğini ve örgüt ile Gürcistan'ın giderek birbirlerine yakınlaştıklarını ve NATO'nun yaklaşan Chicago Zirvesi (Mayıs 2012) öncesinde Gürcistan'ın bazı adımlar atacağına ilişkin beklentileri olduğunu" dile getirmiştir. (Kucera, 2012)

Bununla birlikte, Mayıs 2012'de Chicago'da düzenlenen NATO Zirvesi sonrasında yayınlanan sonuç bildirgesi incelendiğinde, Gürcistan'ın örgüte üyeliğine ilişkin olarak somut bir karar alınmadığı görülmektedir. Sonuç bildirgesinde özet olarak; Gürcistan'ın gerçekleştirdiği gelişmeler ve Afganistan'daki ISAF operasyonlarına katkısından duyulan memnuniyet dile getirilmekte, bu ülkenin uluslararası alanda tanınmış sınırları içinde toprak bütünlüğü ve egemenliğine vurgu yapılmakta ve RF'nin Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlıklarını tanımasıyla ilgili kararından geri dönmesine yönelik çağrı yer almaktadır. (www.nato.int, 2012)

NATO Genel Sekreteri Rasmussen'in " *Gürcistan'ın NATO üyeliği sürecine yönelik reformlarının desteklenmesi konusunda örgüt ile bu ülke arasında işbirliği olanaklarının geliştirilmesi konusunda iyi bir düzeye gelindiği*" ve NATO Genel Komutanı Stavridis'in de " *Gürcistan'ın NATO standartlarının karşılanmasına yönelik olarak yoğun çaba gösterdiği ve ISAF kapsamında örgütün Afganistan'daki operasyonlarına sağladığı katkıların artarak devam ettiği*" (Kucera, 2012) şeklindeki ifadeleri de, Gürcistan'ın NATO üyeliği konusunun örgütün gündeminden düşmediğini ve sürecin geleceğine yönelik iyimser görüş ve beklentilerin devam ettiğini yansıtmaktadır.

Rusya Abhazya ve Güney Osetya'nın kontrolü ile kısa dönemde avantaj elde etmiştir. Bununla birlikte, Soğuk Savaş sonrasının Rusya'sı ile ilgili olarak da Batının düşünceleri değişmiştir. Rusya küresel ekonomiyle bütünleşebilmek için Batı'ya gereksinim duyarken Avrupa enerji ihtiyacının karşılanmasında bu ülkeye büyük ölçüde bağımlı durumdadır. Bununla birlikte, Rusya Abhazya ve Güney Osetya ile işbirliğini olanaklarını geliştirir ve bu iki ülke sınırlarını askeri korumaya alırken ABD de Gürcistan ile bağlarını güçlendirmiştir. Sonuçta Rusya-Gürcistan savaşından sonra ittifaklar birbirine yakınlaşmış ve Batı ile Rusya'nın politikaları birbirinden iyice ayrışmıştır. (Kasım, 2010:72)

Diğer taraftan Gürcistan Parlamentosu 23 Aralık 2011 tarihinde yeni bir Ulusal Güvenlik Konsepti kabul etmiştir. Sözkonusu belgede Gürcistan Avrupa ve Avro-Atlantik mekanının bir parçası olarak görülmekte, NATO ve AB'nin Doğuya doğru genişlemesinin önemine vurgu yapılmaktadır. 2005 yılında kabul edilen konseptten farklı olarak RF düşman devlet olarak gösterilmekte ve bu devletin Gürcistan'ı AB ve NATO hedeflerinden uzaklaştırarak kendi etki alanına almayı hedeflediği belirtilmektedir. Ayrıca, NATO ve AB'ye üyeliklerin Gürcistan'ın dış ve güvenlik politikalarının en önemli hedefi olduğu ifade edilmektedir. (İsmayilov, 2012) Bununla birlikte, belgede AB'de etkin olan Almanya, Fransa ve İngiltere gibi devletlere yer

verilmemesinden NATO üyeliği hedefinin AB üyeliği hedefinden önde tutulduğu anlaşılmaktadır.

AB'nin Gürcistan ve RF ile İlişkileri

Dış politikasında ABD, Rusya ve Çin ile karşılaştırıldığında daha çok yumuşak güç unsurlarının kullanımına yer veren AB'nin, ulus-üstü bazı nitelikleri barındırsa da özellikle dış politika konularında hala hükümetler arası olma özelliğini sürdürdüğü ve yirmi yedi üyeden oluşan bir örgüt olarak hızlı ve yeknesak karar alabilme gücünün sınırlı olduğu da göz önüne alınmalıdır. (Hatipoğlu, 2008:18) AB, askeri unsurlar yerine daha çok sivil unsurları kullanmayı tercih etmektedir. Rus-Gürcü çatışmasına da yumuşak güç unsurları ile müdahale etmeyi tercih ettiği gözlenmiştir. (Joenniemi, 2010:13)

Birçok dış politika davranışında gözlendiği gibi AB Gürcistan krizine diplomatik yollarla karşılık vermeye çalışmıştır. ABD'nin açıkça ve yoğun bir şekilde Gürcistan'a destek vermesi, bir anlamda taraf olması nedeniyle çatışmaya arabuluculuk bağlamında AB'nin ABD'den daha avantajlı konumda olduğu kabul edilmiştir. (Kurtbağ, 2008:61) Bununla birlikte, AB'nin arabuluculuk rolünü kabullenmesine rağmen, Rusya'nın ayrılıkçılığı destekleyen şekilde hareket etmesi AB'yi arabuluculuk görevinin yerine getirilmesi konusunda zor durumda bırakmış, çatışma ile AB-RF ilişkilerinin Soğuk Savaş sonrasının en düşük seviyesine gerilediği gözlenmiştir. (Joenniemi, 2010:20-21)

Gürcistan krizinde AB'nin izlediği politika etkisiz ve karmaşık, küresel bir gücün izlemesi gereken politikalardan uzak olarak değerlendirilmiştir. AB hem krizin önlenmesi hem de çatışmanın sona erdirilmesinde başarılı bulunmamıştır. Hatta çatışmanın çözümünde aktif rol oynamaları amacıyla ve ateşkes gözlemcisi sıfatıyla AB askerlerinin bölgeye gönderilmesini savunan yorumlar da yapılmıştır. Kriz sürecinde AB liderleri sınırlı politika seçenekleri nedeniyle Rusya'nın cezalandırılması yerine Gürcistan'ın desteklenmesine odaklanmışlardır. Doğal gaz temininde önemli ölçüde Rusya'ya bağımlı olan AB'nin bu ülke olan ilişkileri iki bağlamda düşünülmelidir. Bu ülke ile AB ilişkileri bir yanda ve AB ile örgütün doğuya doğru açılım sürecini destekleyen yakın komşuluk politikası diğer yanda değerlendirilmelidir. (Kurtbağ, 2008:59-68) AB üyeleri arasında Rusya'ya karşı izlenecek politikalar konusunda homojenlik bulunmaması AB'nin çatışmada aktif ve etkili politika izlemesini önleyen temel nedenler arasında sayılabilir.

Savaş Sonrası Gürcistan'ın Dış İlişkileri, Ekonomik, Siyasal ve Askeri Durumu

Savaşın getirdiği yıkım ve toprak kayıpları Saakaşvili yönetimin ülkeye yarardan çok zarar getirdiği yönündeki düşüncelerin artmasını da beraberinde getirmiştir. Askeri açıdan Rusya'nın Gürcistan karşısındaki üstünlüğüne vurgu yapılarak, bu ülkenin kışkırtmaları sonucu bölgedeki etkisini genişletme olanağı verildiği ileri sürülmüştür. Muhalefet çevreleri savaşın Gürcü ordusunun zayıflığını ortaya çıkardığına ve NATO üyeliğinin

zora girdiğine işaret ederek, Gürcistan'ın ayrılıkçı sorunlarına da çözüm bulamayacağını ileri sürmüşlerdir. Muhalefet Sakaşvili'nin giderek demokratik değerlerden uzaklaştığına dikkat çekerek, barışçıl yollarla sorunun çözümüne yarayacak mekanizmaların göz ardı edilerek, ülkenin Rusya'nın tuzağına düşürüldüğü iddia edilmiştir. Ayrıca, Güney Osetya savaşı ile aynı dönemde küresel krizin de etkilerini göstermeye başlaması ülke kalkınması ve istikrarında önemli derecede olumsuzlukların yaşanmasına neden olmuştur. (Aydın, 2010:6-7)

Gürcistan, ISAF kapsamında Afganistan'daki askeri varlığını artırmaktadır. Devlet Başkanı Saakaşvili NATO görevi sona erene kadar bu ülkede kalacaklarını ifade etmektedir. Bu yöndeki bir tutum Gürcistan'ın NATO'ya tam üyelik istek ve çabalarının bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. 2013'e kadar Afganistan'daki asker sayısını artıracağını ifade eden Gürcistan yönetiminin bu vaadi, NATO çevrelerini memnun etmekte ve değerli bir ortak olarak algılanmasını sağlamaktadır. Ayrıca, Saakaşvili'nin: "*Bir devletimiz olmasını istiyorsak bir ordumuz olmalı. Bir ordumuz olmasını istiyorsak da uluslararası askeri misyonlara katılmalıyız*" sözleri ve Gürcistan'ın Afganistan'daki NATO operasyonlarına katılmasını Afganistan'da verilen kayıplar ve hükümetin kamuoyunu yeterince bilgilendirmediği bağlamında eleştirenleri Rusya'nın çıkarlarına hizmet etmekle suçlaması, (Corso, 2012) Gürcistan yönetiminin NATO üyeliği konusundaki kararlılığına ve bu konudaki beklentilerinin yüksekliğine işaret etmektedir.

"*Gürcistan Stratejik ve Uluslararası Çalışmalar Fonu*" Başkanı AlexandırRondeli'nin: "*Rusya'nın Kuzey Kafkasya, Abhazya ve Güney Osetya'da gelişmiş silah sistemleri bulundurduğu ve bunun karşısında Gürcistan'ın ne yapmasının beklendiği*" şeklindeki sözlerine de yansıdığı üzere, Gürcistan 2008 savaşından sonra askeri kapasitesini geliştirme yönündeki çabalarını artırmıştır. Bu konudaki yeni konsept, satın almaktansa üretmeyi tercih eden yaklaşımın devreye alınmasıdır. Bununla birlikte, Rusya gibi gelişmiş silah sistemlerine sahip bir güç karşısında bu tür çabaların bir yararının olmayacağı, hükümetin bu söylemler ile ulusal morali yükseltmeye çalıştığı şeklinde eleştiriler de dile getirilmektedir. (Corso, 2012)

Ocak 2012'de gerçekleştirdiği ABD ziyaretinden sonra Saakaşvili bu ülke ile askeri ilişkilerinin yeni bir düzeye geldiğini, geçmişten ders aldıklarını ve savunma güçlerini geliştirmeye devam edeceklerini ve ileride çok iyi bir savunma sistemine sahip olacaklarını ifade etmiştir. Sözkonusu gezi sonrasında Mart ayının ortalarında Romanya'nın Karadeniz kıyısındaki bir üste ABD ve Gürcistan askerlerinin katılımıyla gerçekleştirilen ortak askeri tatbikat, her iki ülkenin askeri çevrelerinde ortak çalışma ve hareket etmeye iyi bir hazırlık olarak değerlendirilmiştir. Buna karşılık, Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov ise senaryosu "*isyanın bastırılması*" olan tatbikatı kışkırtıcı olarak nitelendirmiştir. (Kucera, 2012) Sözkonusu askeri tatbikatın Rusya tarafından Gürcistan'ın ayrılıkçı bölgeleri Abhazya ve Güney Osetya'ya olası bir askeri müdahalenin hazırlığı olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır.

Gürcistan'ın NATO ve AB üyeliği hedeflerinin yanı sıra bölgenin diğer iki ülkesi Azerbaycan ve Ermenistan ile de ilişkilerini geliştirmek istediği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, Tbilisi'sİliaStateUniversity Kafkasya çalışmaları direktörü GhiaNodia'nın , "*Ağustos 2008 savaşından önce NATO ve AB'yi hedefliyorduk, şimdi ise dış politikamız daha fazla bölge eksenli. İran, Ermenistan ve Azerbaycan ile ilişkilerimizi geliştirmeye çalışıyoruz*." (Bullough, 2010) şeklindeki ifadeleri ise Gürcistan'ın NATO ve AB hedefleri yanında bölgesel politika ve ilişkilere de önem vermeye başladığının bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Bu yöndeki bir politikanın oluşturulmasında ise NATO ve AB süreçlerinde yaşanan zorluklar nedeniyle gelişimin ağır seyretmesi ve bu süre içinde de bölge ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilerek bölgede tutunma noktaları yaratabilme amacının etkili olduğu söylenebilir.

2008 Ağustos'undaki savaştan sonra Gürcistan'ın dış ilişkilerinde güvenlik eksenli yaklaşımın egemen olduğu gözlenmektedir. Bu bağlamda, yeni Ulusal Güvenlik Konsept'inde Rusya açıkça düşman olarak değerlendirilmiş, sözkonusu tehdit ile baş edebilme olanaklarının oldukça sınırlı olmasından kaynaklanan nedenlerle NATO üyeliği perspektifine koşut olarak ABD ile askeri ve savunma ilişkileri daha ağırlıklı bir şekilde gündemde yer almaya başlamıştır. ABD ile yeni bir düzeye geldiği ifade edilen güvenlik eksenli ilişkilerin, Güney Kafkasya ve Orta Doğu bölgesi birlikte düşünüldüğünde özellikle silah satışları bağlamında İsrail'i de kapsayabileceği, sözkonusu ilişkilerde bu ülkenin de etkili bir aktör olarak rol oynayabileceği akla gelmektedir. İsrail'in aşağıda aktarıldığı üzere Azerbaycan ile olan yakın askeri ilişkilerinin Gürcistan ile olan ilişkilerine de yansıması olasılığı yüksek gözükmektedir.

Batı'nın Azerbaycan topraklarından geçen boru hatlarını ve projelerini tercih etmesi nedeniyle kendine önemli derecede bir avantaj sağlayan Azerbaycan, bu olanağını Rusya'ya karşı kendi egemenliğini korumakta kullanmaktadır. Bu bağlamda, ABD'nin Orta Asya bölgesine yönelik politika ve açılımlarında stratejik önemi olan Hazar Bölgesi'nde yer alan Azerbaycan bu devletin kendisine partner olarak düşündüğü bir aktör konumundadır ve bu ülke ile Hazar'da deniz güvenliği konusunda işbirliği içindedir. ABD'nin genel anlamda Orta Asya bölgesine yönelik stratejisi ve bu stratejisinin önemli dayanak noktalarından biri olan Afganistan'daki mevcudiyeti Güney Kafkasya bölgesine hayati bir önem kazandırmaktadır. NATO ve ABD'nin Afganistan'daki ISAF operasyonlarına Gürcistan ile birlikte lojistik destek veren ve asker katkısında bulunan Azerbaycan aynı zamanda operasyonlara akaryakıt desteği de sağlamaktadır. Batı'nın istikrarsızlık yaratan değil istikrar yayan bir ülke olarak görmek istediği Ermenistan ile Karabağ konusunda çatışma içinde olan Azerbaycan'ın Türkiye ile olan yakın bağları Batı'nın bu ülkeye verdiği stratejik önemin önemli dayanak noktalarından birini oluşturmaktadır.

Bu noktada bölge ülkelerinden Azerbaycan'ın İsrail ile olan ekonomik ve askeri ilişkilerinin incelenmesi hem Gürcistan ile Azerbaycan'ın bölgede aynı ittifaklaşma içinde olmaları hem de karşı ittifaklaşmanın aktörlerinden olan

İran'ın İsrail ile olan gergin ve çatışmalı ilişkileri bağlamında yararlı olacaktır. İsrail'in Güney Kafkasya bölgesindeki güç mücadelesinin küresel aktörlerinden ABD ile olan yakın ilişkileri de dikkate alındığında, bu ülkenin Azerbaycan ile kurduğu ilişkilerin açılımının iki ülke ilişkilerinin ötesinde bir anlam taşıyacağı da açıktır.

Azerbaycan İsrail ilişkileri son yirmi yıllık zaman dilimi içinde gelişen bir seyir izlemiştir. 1990'lı yılların ortalarında ekonomi alanında başlayan ilişkiler süreç içerisinde 2000'li yıllarda İsrail'in Azerbaycan'a silah sistemleri satışı ve bu konuda işbirliği olanaklarının geliştirilmesi ve İran konusunda istihbarat paylaşımı aşamasına kadar gelmiştir. Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev'in İsrail ile olan ilişkilerini aysbergin görünen yüzüne benzetmesi iki ülke ilişkilerinin derinliği hakkında ipucu verir niteliktedir. Şubat ayında iki ülke arasında 1,6 milyar dolarlık silah satışı anlaşması yapılması da (Peryy, 2012) askeri ilişkilerin geldiği seviyeye işaret etmektedir.

İran'ın kuzeyinde yaşayan önemli sayıdaki Azeri nüfus nedeniyle bu ülkeyle aralarında etnik gerginlik bulunan Azerbaycan'ın ikinci büyük petrol müşterisi olan İsrail'in katkılarıyla ordusunu modernleştirmesi İran'a karşı açık bir işaret olarak değerlendirilebilir. Azerbaycan'ın Türkiye ile olan yakın ilişkileri de son zamanlarda gerginleşen Türkiye-İsrail ilişkilerinin normalleşmesine katkıda bulunabilir. İran'ın nükleer silah sahibi olmasına şiddetle karşı çıkan İsrail bölgede bu ülkeye karşı kendisine müttefik bulma arayışı içindedir. Batı ile iyi ilişkiler içinde olan ve İran'a düzenleyeceği olası bir saldırısı anında kendisine lojistik destek sağlayabilecek olanaklara sahip olan Azerbaycan'ın askeri işbirliği bağlamında iyi bir partner olabileceği beklentisinin İsrail tarafında hakim olduğu görülmektedir.

Enerji Mücadelesi/Denklemi ve İran

Gürcistan'ın Batı'dan olan beklentisinde güvenlik ve askeri ilişkiler boyutu öncelikli olarak gelmekte, ittifak ilişkisi içinde olduğu Batı tarafından Rusya'ya karşı güvenliğinin sağlanmasını kendisine öncelikli hedef olarak seçmektedir. Buna karşılık, AB'nin Gürcistan'a yönelik politikalarında ve bu ülke ile olan ilişkilerinde askeri boyut geri planda kalmakta, özellikle Almanya ve Fransa gibi Birlik içinde politika belirleyicisi konumundaki devletler Rusya ile gerginlikten kaçınmaktadırlar. Bunun sebebini ise AB'nin Rusya'nın doğal gazına olan yüksek düzeydeki bağımlılığı oluşturmaktadır.

Rusya'nın Gürcistan ile ilişkilerini gerginleştirmesi ABD'nin Gürcistan'ın NATO üyeliği konusunda AB'ye daha çok baskıda bulunmasını beraberinde getirebilir. ABD, AB'yi Rusya konusunda izlediği ikircikli ve karmaşık politikalarından uzaklaşmaya zorlayarak daha net bir tavır sergilemesini bekleyebilir. Bu bağlamda, AB'nin Rusya'ya olan enerji bağımlılığını ortadan kaldırmadan ya da makul bir düzeye çekmeden Gürcistan'ın NATO üyeliğine evet demesi zor gözükse de bu yönde bir politika değişikliği AB'yi enerji temini açısından çok zor durumda bırakabilir.

Son yıllarda nükleer silah elde etmeye çalıştığı ve bu nedenle uranyum zenginleştirme faaliyetlerinde bulunduğu iddiasıyla Batı'nın ve özellikle

ABD'nin yoğun tepkisini üzerinde toplayan İran, bir yandan yüzyıllara yayılan bir süreçte bölgede varlığını ve güç mücadelesini sürdüren, diğer yandan da önemli bir petrol üreticisi ve dünyanın tükettiği petrolün % 20'sinin akışının sağlandığı Hürmüz Boğazı'na hakim bir aktör olarak uluslararası gündemin ilk sıralarında yer almaktadır.Son yıllarda ivme kazanan Arap Baharı olarak da adlandırılan sürecin günümüzdeki yansımalarına bakıldığında gerek ülke içinde gerekse uluslararası alanda baskı altında olan Suriye de İran'ın Ortadoğu güç dengeleri açısından önem verdiği ve desteklediği bir aktör olarak ele alınmalı, bu bağlamda gerek Ortadoğu gerekse Kafkaslar ve Hazar Bölgesi ile uzanımında Orta Asya güç dengeleri ve mücadeleleri üzerinden analizi yapılmalıdır.

İran ile uranyum zenginleştirme çalışmalarıyla ilgili olarak uluslararası alanda sürdürülen görüşmelerde bugüne kadar olumlu bir sonuç alınamamış, Batı'nın uyguladığı yaptırımlar da bu ülke üzerinde etkili olamamıştır. Uluslararası alana taşınan görüşmelere ilişkin süreç halen devam etmekle birlikte, Batı'nın sözkonusu görüşmelerden istediği sonucu elde edebilmesi olasılığı düşük gözükmektedir. Sözü edilen görüşme sürecinde Rusya ve Çin'in tutum ve politikalarının önemli derecede belirleyici olduğunun da unutulmaması gerekmektedir.

ABD Başkanı Obama'nın : " *Amerikan gücünün bütün unsurları İran'ın nükleer silah elde etmesini önlemek üzere masanın üstünde duruyor*. " (Henderson, 2012) şeklindeki sözlerine yansıyan kararlılık ve gerektiğinde askeri güç kullanılmasından çekinilmeyeceğini de çağrıştıran sözleri, ABD ile Batılı ve Ortadoğu Bölgesi'ndeki müttefiklerinin İran'dan algıladıkları tehdidin niteliğini ve boyutlarını ortaya koymaktadır. İran'a uygulanan ekonomik yaptırımları askeri bir müdahalenin izlemesi düşüncesi uluslararası alanda genel olarak yaygınlık gösteren bir durum olmamakla birlikte bu ülkenin nükleer silah elde etmesi de istenmeyen bir gelişme olarak karşımızda durmaktadır.

İran'a yapılacak bir askeri saldırının bölgede çatışmaların yayılmasını beraberinde getireceği, bölge ve dışından bazı aktörlerin de çatışmaya taraf olabileceği öngörüsü yaygınlık göstermektedir. Arap Baharı olarak adlandırılan sürece İran'a yönelik askeri bir müdahalenin de dahil olması, bölge ve bölge dışındaki aktörlerin de tahmin edemeyecekleri boyutta bir gerginlik ve çatışma ortamı yaratacağı beklentisinin uluslararası kamuoyunda hakim olması nedeniyle, bölge üzerindeki güç mücadelesi ve buradan kaynaklanan güç dengesine ne gibi etkilerinin olacağının bugünden tahmin edilmesini güç hale getirmektedir.

İran'a uygulanan yaptırımların nükleer silah geliştirme programını önleyemeyeceği, yapılacak askeri bir saldırının da bu ülkenin nükleer silah elde etmesini sadece birkaç yıl geciktirebileceği, bu nedenle diplomatik kanalların işletilmesinin ve baskı politikalarının sürdürülmesinin bugün için en iyi seçim olacağı düşüncesi bazı çevrelerce dile getirilmektedir. (www.cfr.org, 2012) Ayrıca, İran'a uygulanan yaptırımların ne kadar etkili olduğu da uluslararası kamuoyunda tartışılmaktadır. Yapılan bazı araştırmalar İran halkının nükleer programla çok ilgili ve önceliğinin bu konu

olmadığına, ayrıca liderler ve halkta kendilerine karşı uygulanan yaptırımlar ve sonrasında silahlı bir müdahale olasılığından dolayı genel anlamda bir endişe ve korku bulunmadığına işaret etmektedir. (Rezaian, 2012)

İran'a gerçekleştirilecek askeri bir saldırının ve devamında doğacak olan istikrarsızlık ortamının bölgede yaratacağı çatışma hali büyük ölçüde Kafkaslar ve Hazar Bölgesi üzerinde de etkisini gösterecektir. Sözkonusu istikrarsızlık ve çatışma halinin, İran'a karşıt politikalar üreten ve yürürlüğe koyan Batı'nın adı geçen bölgeler üzerindeki güç mücadelesindeki en büyük rakiplerinden biri olan Rusya'nın politikalarından etkilenmemesi kaçınılmaz olacaktır. Batı karşıtlığının aynı safta bir araya getirdiği Rusya ve İran'ın, Kafkaslar ve Hazar Bölgesi üzerinde de ortak çıkarları bulunmaktadır. Bu bölgeye yönelik politikalarında çoğunlukla birlikte hareket eden ve ittifak halinde olan iki ülke diğer Kafkas devletleri ile ilişkilerinde de aynı safta yer almaktadırlar. Bu birliktelik halinin en önemli boyutu enerji alanı olmakla birlikte, siyasal ve askeri alandaki tehdit algılamaları ve bunlara karşı geliştirilen politikalardaki birliktelik de önemli alanlara karşılık gelmektedirler.

Rusya'yı UGK'de düşman olarak tanımlayan Gürcistan'ın özellikle doğal gaz olmak üzere enerji alanında bu ülkeye olan bağımlılığından kaynaklanan olumsuzlukları bir ölçüde giderebilmek amacıyla bir süre öncesine kadar İran'la işbirliği geliştirmeye çalıştığı ve bu ülkeyi alternatif olarak düşündüğü bilinmektedir. Ancak, İran'ın Batı ile olan ilişkilerindeki gerginlik ve çatışma potansiyeli taşıyan süreçteki gelişmeler Gürcistan'ın sözkonusu isteğini gerçekleştirebilmesindeki en büyük engeli oluşturmaktadır. Ayrıca, Gürcistan ile çatışmalı düzeyde ilişkisi olan Rusya'nın İran'la olan yakın ilişkileri de yine bu konudaki engel noktalarından birine karşılık gelmektedir. Güney Kafkasya'da Gürcistan'ın ittifak ilişkisi içinde olduğu Azerbaycan'ın gerek Batı'nın Orta Doğu'daki en önemli müttefiklerinden İsrail'le özellikle askeri alandaki yakın ilişkisi gerek İran'da yaşayan önemli sayıdaki Azeri nedeniyle İran ile ilişkilerine yansıyan gerginlik ortamı Gürcistan'ın enerji alanında İran seçeneğini kullanmasını oldukça zorlaştıran nedenler arasında yer almaktadır.

SONUÇ

Gürcistan Kasım 2011'de kabul edilen yeni Ulusal Güvenlik Konsepti'nde açıkça düşman olarak nitelendirdiği Rusya ile 2008'de yaşadığı savaşta AB'den beklediği ve yeterli desteği göremediği düşüncesindedir. Bu nedenle Gürcistan'ın AB'den beklentileri azalmış, özellikle Rusya'ya karşı beklediği desteği bulamayacağı düşüncesi ağırlık kazanmıştır. Buna karşılık, AB'den farklı olarak bu ülke ile olan ilişkilerinde güvenlik eksenli ve askeri ilişkileri yoğun olarak içeren politikalar izleyen ABD ise NATO üyeliği perspektifinde verdiği destekle dış ilişkilerde AB'den öncelikli bir pozisyon elde etmiş bulunmaktadır.

2008 savaşı Gürcistan'ın Batı'yı güvenliğinin sağlanması bağlamında test etmesine olanak sağladığı bir araç işlevi görmüştür. Sözkonusu savaşta AB'nin kararsız, karmaşık ve yetersiz politikaları ve tepkisinin AB'ye karşı

Gürcistan'da bir güven azalmasına neden olduğu ileri sürülebilir. Bu yönde bir gelişmenin ise Gürcistan'ın AB üyelik perspektifini zayıflatabileceği gibi AB'nin Yakın Komşuluk Politikası'na da zarar verebileceği düşünülebilir. Bu iki hususun güvenlik eksenli yaklaşım ve politikaları öne çıkararak Rusya'nın tepkisel yaklaşımlarına neden olması halinde ise bölgede yeni çatışmalar yaşanması olasılığı ve riski artabilir. Güvenlik eksenli yaklaşımlar çerçevesinde NATO ve ABD'nin öne geçtiği süreç Rusya'nın Gürcistan ile ilişkilerinde gerilimi sürekli tutmasını ve tırmandırmasını beraberinde getirerek AB'nin Rusya'ya karşı izlemekten kaçındığı türden farklı politikalara yönelmesine neden olabilir.

ABD'nin Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Romanya'yı NATO üyesi yaparak, Ukrayna ve Gürcistan'ın üyeliklerini de sürekli gündemde tutarak yarattığı nüfuz alanını Rusya'yı Balkanlar ve Orta Avrupa'da çevreleme politikasının aracı olarak kullanmasına karşılık, Avrupa'nın en büyük doğal gaz tedarikçisi olmasından kaynaklanan konumu nedeniyle elinde önemli bir koz bulunan Rusya da sözkonusu kuşatmayı enerji kaynaklarını ve geçiş güzergahlarını kontrolünde tutmak yoluyla etkisizleştirmeye çalışmaktadır. Buna ilave olarak da Batı'nın Kafkaslardaki en istekli destekçisi Gürcistan'ı baskı altında tutarak arka bahçesi ilan ettiği yakın çevresinde Batı'nın etkinlik kurmasını önlemeye çalışmakta, bu yolda silahlı çatışmanın araçsallığını kullanmaktan çekinmemektedir

Bölgede İran merkezli yaşanacak bir çatışma sürecinin de Kafkaslar ve Hazar bölgelerinde yatay ve dikey eksende oluşturulan Batı eğilimli ve destekli ittifak ile Rusya'nın liderliğini yaptığı ittifak arasındaki ilişkilere de yansıyacağı, aynı ittifak içinde yer alanları yakınlaştıracağı gibi karşıt ittifaklar yer alanlar arasındaki ilişkileri gerginleştireceği ve olası çatışmalara potansiyel oluşturacağı da uzak bir olasılık olarak gözükmemektedir. Böylesine çatışmalı bir süreç içinde de Gürcistan'ın kendisine yönelik tehdit algılamalarında artış olabileceği, Ağustos 2008 benzeri askeri boyuta varan müdahalelerle karşılaşabileceği, sözkonusu risk ve tehdit algılamalarının bu ülkenin NATO üyelik sürecini daha arzulu ve istekli şekilde ön plana çıkarmasına neden olabileceği gözden uzak tutulmamalıdır. Buradan ivme kazanabilecek Gürcistan'ın NATO üyeliği sürecinin de Rusya ile Batı'yı karşı karşıya getirmesi ve bölgede yeni gerginlik ve çatışmalara neden olması olasılığı da oldukça yüksek olarak gözükmektedir.

KAYNAKÇA

Aras, Osman Nuri.(2001) Azerbaycan'ın Hazar Ekonomisi ve Stratejisi. İstanbul: Der.

Aydın, Gülşen. (2010). "Güney Osetya Yenilgisi Sonrası Gürcistan İç Siyaseti:Saakaşvili'nin Ayakta Kalma Başarısı", Orta Asya Kafkasya Araştırmaları, 10:1-21

Aydın, Mustafa, "Kafkasya ve Orta Asya'yla İlişkiler", Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular Belgeler Yorumlar Cilt II:1980-2001, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005

Bullough, Oliver, "Letter FromTbilisi:Toward a United Caucasus", www.foreignaffairs.com., 23.12.2010, (22.11.2011)

Bullough, Oliver, "Letter FromTbilisi:Toward a United Caucasus", www.foreignaffairs.com, 23.12.2010, (22.12.2011)

Chicago Summit Declaration, www.nato.int/cps/en/natolive/offical_texts _87593.htm?made=pressrelease, (28.05.2012)

Corso, Molly, "Georgia:Tbilisi Building Up Weapons Manufacturing Capabilities", www.eurasianet.org, 02.03.2012, (26.03.2012)

Corso, Molly, "Georgia:TbilisiEnhancingIts Afgan TroopCommitment", www.eurasianet.org, 21.03.2012, (26.03.2012),

Çakmak, Cenap. (2009). "Rusya'nın Güney Osetya Politikası Self-Determinasyon ve UCM'nin Rolü", Bilge Strateji, 1:54-75

Erişen, Cengiz, "Rusya Federasyonu'nda Ulusal Güvenlik Yaklaşımı ve Askeri Doktrinler", Değişen Dünya'da Rusya ve Ukrayna, Ankara: Phonix Yayınevi, 2004

Hatipoğlu, Esra. (2008) "Avrupa Birliği-Orta Asya İlişkilerinde Yeni Bir Stratejiye Doğru (Mu)?", Orta Asya Kafkasya İlişkileri, 5:1-17

Henderson, Simon, "DangerZone", www.foreignpolicy.com, 27.03.2012, (28.03.2012)

Herzig, Edmund. (1999) The New CaucasusArmeniaAzerbaijanand Georgia. London: Chatham House Papers,

Iran Talks:What Should Be On TheTable?,www.cfr.org/iran-talks-shoul.table/p27714?cid=rss-analysisbriefbackgrov …, (29.03.2012)

İsmayilov, Elnur, "Gürcistan'ın Yeni Ulusal Güvenlik Konsepti", www.bilgesam.org, 13.02.2012, (19.03.2012)

Joenniemi, Pertti, "The Georgian-Russian Conflict:a Turning-point?", Danish Instute for International Studies, 2010:2

Kasım, Kamer. (2010). "The August 2008 Russian-Georgian Conflict and Its Implications:The New Era In The Caucasus", Orta Asya Kafkasya Araştırmaları, 9:63-81

Kucera, Joshua, "NATO:Georgia Getting Closer To The Alliance", www.eurasianet.org, 09.03.2012, (12.03.2012)

Kucera, Joshua, "U.S. Marines Exercise With Georgians Russia Calls It Provocation", www.eurasianet.org, 20.03.2012, (26.03.2012)

Kurtbağ, Ömer. (2008). "EU's Responcetothe Georgia Crisis:An Active Peace Broker or a Confused and Divided Actor?", Orta Asya Kafkasya Araştırmaları, 6:58-74

Muzalevsky, Roman. (2009) "The Russian-Georgian War:Implications ForThe UN and Collective Security", Orta Asya Kafkasya Araştırmaları, 7:29-43

Öztürk, Ahmet. (2009). "Rusya-Gürcistan Krizi:Yerel Bir Çatışma Küresel Yansımalar", Orta Asya Kafkasya Araştırmaları, 7:1-27

Perry, Mark, "Israel's Secret Staging Ground", www.foreignpolicy.com, 28.03.2012, (29.03.2012)

Rezaian, Jason, "MisreadingTehran", www.foreignpolicy.com, 15.03.2012, (29.03.2012)

Sapmaz, Ahmet. (2008). Rusya'nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye'ye Etkileri. İstanbul: Ötüken.

Şafak, Erdal, "Enerji Platformu", Sabah, (26.08.2008)

Taraf, " Moskova Kabadayılık Yapmasın", (16.08.2008)

Taraf, "Gürcistan'ın Bütünlüğü Hayal", (15.08.2008)

Taraf, "Kafkasya'da Tedirgin Ateşkes", (14.08.2008)

Tuncer, İdil, "Rusya Federasyonu'nun Yeni Güvenlik Doktrini:Yakın Çevre ve Türkiye", En Uzun On Yıl Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar, Gencer Özkan-Şule Kut (drl.), İstanbul: Büke Yayınları, 2000.

ŞERİF BENEKÇİ'NİN SANAT ANLAYIŞI ve SANATÇIYA BAKIŞI

Hakan Değirmenci

ÖZET

Şerif Benekçi, sanat nedir, nasıl olmalıdır, sınırları nelerdir, kime sanatçı denir, sanatın özgürlük, toplum, İslâm ve ahlâk ile olan ilişkisi nasıl olmalıdır gibi konularda duyulduğunda pekçok kişi tarafından ilginç gelebilecek, tartışılacak fikirlere sahip bir romancıdır.

Çalışmamızda Şerif Benekçi'nin sanat anlayışı ve sanatçıya bakışı üzerinde durulmuştur. Yazarın değişik zamanlarda verdiği röportajlarından ve kaleme aldığı deneme türündeki yazılarından hareketle konuya yaklaşılmıştır. Kimi zaman yazarın romanlarında bu meseleyi ele alış şeklinden de yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şerif Benekçi, Sanat, Sanatçı, Toplum, Edebiyat

ART UNDERSTANDING OF ŞERİF BENEKÇİ AND HİS POİNT OF WIEV ABOUT ARTIST

ABSTRACT

Şerif Benekçi is a novelist that must be discusses because of his interesting ideas about the topics like What is art?, How should it be?, What are secrets of art? Who is called an artist?, The relationship between art and Freedom, Society, Islam, Morality.

In our study, Art understanding of Şerif Benekçi and his point of view about artist is emphasized. The topic is approached from the perspective of writers interviews and essays. From time to time his novels were considered about the topics.

Keywords: Şerif Benekçi, Art, Artist, Public, Literature

GİRİŞ

Sanatın ne olduğu ve nasıl gerçekleştiği ile sanatçının kim olduğu ve neyi nasıl yapmaya çalıştığı konuları sanat çevrelerini oldukça meşgul eden bir meseledir. Yüzyıllardır, her coğrafyada ve her kültürde sanatçılar, sanatseverler ve eleştirmenler bu konularda kafa yormuşlar ve ortaya bir şeyler koymuşlardır. Ne var ki, ortaya atılan her fikir, yapılan her yorum meseleyi türlü yönleriyle ortaya koysa da bunlardan hiç biri tek başına herkesi tatmin etmeye yetmemiştir. Zira, sanat eseri "çok anlamlı bir yapı"ya sahiptir ve bu nedenle birden çok anlama gelmektedir. (Ötgün, 2009: 159). Sanat eserini merkeze alan yaklaşımlar olduğu gibi, sanatçıyı öne çıkaran yahut toplumsal açıdan meseleye bakan yaklaşımlar mevcuttur. Bir de işin eleştirmene bakan yönü vardır ki, burada devreye öznellik/nesnellik gibi kavramlar da girmektedir. Dolayısıyla meseleye yaklaşırken "neyin daha değerli olduğu" mevzusu öne çıkmaktadır. Kanaatimizce konunun paydaşları buradan hareket ederek sanatı anlamlandırmaya çalışmaktadır.

Şerif Benekçi sanat ve sanatçı hakkındaki görüşlerini romanlarında da işlemiştir. Fakat yazarın romanları [3] tek başına yeterli bir malzeme oluşturmadığından, çalışmamızda daha çok yazarın değişik dergilere verdiği röportajlardan yararlanacağız.

Şerif Benekçi'nin Sanat Anlayışı ve Sanatçıya Bakışı

Şerif Benekçi "sanat nedir" meselesinden çok, "sanatçı nasıl olmalıdır" problemi üzerinde durmuş bir sanatçı olarak karşımıza çıkmaktadır. Benekçi'ye göre, sanatçı kendine ve insanına karşı samimi olmalıdır. "Samimiyet, iç hesaplaşma ve ardından gelen bütünlük iyi insanın belirgin özellikleridir. Sanatçı her şeyden önce samimi olmalıdır, kendine, insanına ve uğraşı olan sanata karşı samimi..." (Banu, 1997: 28) Yazara göre, bir insan kendisi olmadan kendi sanatını yapamaz. Millî sanat, ancak millî insan olmakla mümkündür. Özüne yabancı, kabuk bağlamış bir insanın diğer insanlara verebileceği hiçbir şey yoktur.

Yazar, kendisiyle yapılan bir röportajda, sanatçının başta topluma karşı olmak üzere belli başlı meseleler karşısındaki tavrının şöyle olması gerektiğini söylemiştir: "Bence sanatçı baştan sona özveri adamı olmalıdır. Benim hesabıma göre bir romancının aldığı telif ücreti, doğru dürüst bir daktilo almasına, bir çalışma masası edinmesine bile yetmez. O bir seçim adamıdır. Soylu bir seçimin karşısındadır sanatçı. Maddî kıskançlıklara rağmen, mânâ dokuma ya da başka bir deyişle, dünya devşirmekle uyanık düş görme arasında soylu bir seçimin adamıdır sanatçı. Elâlem dünya devşirir, iniş aşağı giderken, sanatçı zor yokuşları tırmanır. Kazma gibi kullandığı kalemiyle yol açar, dünyalar kurar. Bunun bir adım ötesi, açılan bu yollarda insanlar arasında köprüler kurmaktır. Bu da, okunur olmak için bazı özverilere yatkın olmayı gerektirir. Buna yanaşmayan sanatçıya da saygı duyarım; fakat bence sanat araç olmalıdır, amaç değil." (Gündoğan, 1986) Yazarın bu sözlerinden de anlaşıldığı gibi, Ona göre, sanatın asıl gayesi kendisine hizmet etmek değildir. Böyle bir durumda toplum sanatı anlamayabilir. Nitelikli sanatın, kitleler tarafından değil, yalnızca belli bir sınıf tarafından anlaşılacağı yolundaki bir görüş, son derece yanlıştır.

[3] Şerif Benekçi'nin *Kırlangıçlar Erken Göçtü, Şimdi Ağlamak Vakti, Kumsalı Olmayan Ada, Bir Şafak Yürüyüşü ve Güvercin Geçidi* isimlerinde yayımlanmış beş romanı bulunmaktadır. Benekçi'nin romanlarında edebiyat meselelerine oldukça yoğun bir şekilde değinilmiştir. Bu yoğunluk, Bir Şafak Yürüyüşü romanı hariç bütün romanlarda dikkati çekmektedir. Romanların merkezi kahramanların hepsi kültürlü, derinlik sahibi, münevver kimselerdir. Dolayısıyla edebiyat meselelerini gündeme getirenler de onlardır. Benekçi, romanlarındaki anlatıcılar vasıtasıyla sanat ve sanatçıya bakış açısını işlemiştir. Örneğin, Benekçi'nin Mevlânâ'ya ve onun meşhur eseri *Mesnevî*'ye karşı büyük bir sevgisi ve ilgisi vardır. Romanların tamamında, Güvercin Geçidi romanında ise üç ayrı yerde Mesnevî'den bahsedilmiş, bazen de bu eserden alıntılar yapılmıştır. Bununla birlikte yazarın Batı edebiyatına hayran olduğunu anlamaktayız. Batılı yazar ve şairlerin eserlerinden bahsetmiş, kimi zaman bu eserlerden alıntılar yapmıştır. Yazarın romanlarında en çok yer verdiği Batılı yazar, Dostoyevski'dir. Bu anlamda Knut Hamsun, Jack London, Sheakspeare, Goethe'nin *Faust*'u, Hermann Hesse'nin *Sidhartha*'sı, Alphonse Daudet'in *Değirmenimden Mektuplar*'ı, Alan Pathon'un *Ağla Sevgili Yurdum*'u ve Dostoyevski'nin *Suç ve Ceza* eserleri dikkat çeken belli başlı Batılı sanatçılar ve eserleridir. Türk edebiyatından ise Peyami Safa'nın *Yalnızız* romanı, Ahmet Haşim'in *O Belde*'si, Mehmet Akif'in *Safahat*'ı ile klasik edebiyattan Fuzuli'nin *Su Kasidesi* ve Yunus Emre ile Cengiz Aytmatov isimleri dikkatleri çekmektedir.

Sanatın kitlelere ulaşamaması veya kitlelerin sanatı anlayamaması kitlelerin cehaletiyle açıklanamaz. Burada kabahat, anlaşılabileni yapmadığı yahut yapamadığı için sanatçınındır. Günümüzde maalesef, sanatçılar, sanatı belli bir zümreye mâl etmişlerdir. Hâl böyle olunca ne sanat gerekli bir düzeye ulaşabilmiş, ne de toplum sanatı anlayabilmiştir. Hakikatte sanat, öylesine sihirli bir kudrete sahiptir ki, toplum için var olurken zaten kendisine de hizmet edecek, kendisini geliştirecektir. Sanatta esas olan, akademik ve belli çevrelerde konuşulan bir eser değil, normal insanların da anlayacağı dil ve teknikle eser vermektir. Yazar, sanatı, içimizde bir yerleri, esasen yaratılışta var olan ince dokuları harekete geçiren bir sihir olarak görmektedir. Yazara göre sanat insanı insan yapan, etkisiyle insanı harekete geçiren incelikli dokunun adıdır.

Benekçi, sanat-ahlâk münasebeti üzerinde önemle duran bir sanatçıdır. Ona göre, sanat ahlâkın ne kadar uzağına düşerse, insanın da o kadar uzağına düşer. (Göze, 1996)

Yazar, kendisiyle yapılan bir röportajda, niçin yazdığını şöyle açıklamıştır: "Yaşadığım hayatın dışına çıkmak için yazıyorum. İnsanlara yaşadığı dünya hayatını bir nebze olsun anlatabilmek için yazıyorum. Birkaç ayrıntıyı öne çıkararak ipuçları veremeye çalışıyorum." (Göze, 1996) Benekçi, önemli bir kişi olmak için değil ama, 'beşer'in aksayan yönlerine dikkatleri çekmek, insanımızın içinde bulunduğu açmazları, çelişkileri yazmak, özellikle de ekonomik çöküntülere dikkat çekmek için romancı olmaya karar vermiştir. (Yılmaz, 1997) Benekçi, kendisini romancı olmaya iten iç ve dış sebepleri şöyle anlatmıştır: "Hikâyenin kısa oluşu beni romana itti. Çocukluğumdan beri kısa süren, hemen bitiveren şeyler beni hiç tatmin etmemiştir. Şu dünyada hemen her şey kısa, doyumsuz ve sonludur; ama bu kısa ve doyumsuzluk her şeyde ve her zaman aynı şekilde algılanmaz. Romanı tercih edişimin psikolojik yönü bu. Beni iten dış sebep, Müslüman sanatçının insanlığa söyleyecek çok sözünün olması. İslam'ın evrensel mesajının bu edebiyat türüyle daha iyi ulaştırılabileceğine inanıyorum. İnsan, benimsediği herkesin faydasına olacağına inandığı doğruları hemcinslerine duyurmak ve bunları onlarla bölüşmek zorundadır. Bunun yolu, hayatın her alanında kişinin söz söylemeye kendisini mecbur hissetmesinden geçer. Romanın söz söyleme aracı olarak, edebî sanatların içinde ayrı bir yeri ve önemi olduğuna inanıyorum." (Aydınlı, 1990: 62)

Şerif Benekçi'ye göre romanın, sanatın bütün dallarında olduğu gibi, bir bütün olarak kendi içinde kuralları vardır. Yazar, bu konuda "Romanın sunduğu genişlik, başıboş gezinmek ve doludizgin yazmak için değildir. Aksine roman, başta insan unsuru olmak üzere, bütün unsurları belli kurallara göre değerlendirmeyi ve bunları yerli yerinde kullanmayı gerektiren sanat eserlerinin başında gelir. Roman, bükün sanat eserleri gibi, başıbozukluğu, dağınıklığı kaldıramaz" (Öztuğcu, 1990) demiştir.

Benekçi'ye göre roman, "Destanlara ve kahramanlık hikâyelerine, dolayısıyla destansı mekânlara ve insanüstü kahramanlara bir tepki olarak ortaya çıkmış, hikaye etmeye değer başka mekanların ve başka kahramanların da bulunduğunu ispat etme başarısını çoktan göstermiştir.

Sıradan insanların günlük hayatları, düz bir anlatımla romana girmiştir." (Göze, 1991: 8) Yazara göre, sıradan insanlar dünyaya yön veren değil ama, onu renklendiren, ona katlanan ve nihayet onu dolduranlardır. Hemen her yerde sokaklarda, evlerde, tarlalarda, mabetlerde bu insanlar vardır. Roman, bu insanların vitrini olabilme şansına sahip oldukları tek edebî türdür. Bu nedenle roman, bu insanların sözcüsü gibidir, kendini okumak isteyen insanların ortak dili ve yürüyüşüdür. Benekçi, kendisiyle yapılan bir başka röportajda, "Roman gerçekten romansa, suyun toprak katmanlarına sessizce işleyişi gibi, insan ruhunun derinliklerine işler. Moda akımlarının ve fikrî yobazlıkların sözcülüğünü üstlenen ve insana akıl vermeye kalkan roman, hem kendisine hem de savunduğu değerlere ihanet eden romandır." (Çankırılı, 1993: 9) diyerek romanın insan için var olduğunu; ideolojiler için var olma özelliği gösteren ve bunda direnen romanın, kölesi olduğu ideolojiye de zarar verdiğini, hatta bu tavrıyla bir sanat eseri olarak kendisine bile ihanet ettiğini vurgulamıştır. Roman, hayat devam ettiği ve insanlar yaşamaya devam ettiği müddetçe yaşayacaktır; çünkü o, hayatı veya hayatın bir kesitini sanatlı bir anlatımla tekrar yaşatmaktadır. Bu yüzden, dikkatli bir roman okuyucu, belki de hayatından yirmi yıl kazanabilecektir. Nitekim, "Roman, hayatı kelimelerle canlandırma sanatıdır" (Kaplan, 1982: 21)

Benekçi'ye göre, iyi bir romancı, önce iyi bir okuyucu olmalıdır. İyi bir romancı akıl vermemeli, kendisi bir köşede kalmalı, sadece vak'ayı hayata aktarmalıdır. Bir romancı ne kadar az sübjektif olabiliyorsa, o kadar iyi romancıdır.

"Klasik eserler, zamana meydan okuyan dokularıyla, ebediyet duygusunu besliyor" (Göze, 1991) diyen yazar, bu sözleriyle klasik eserlere olan hayranlığını dile getirmiştir. Benekçi bu röportajda, Balzac, Stendhal, Dostoyevski ve diğer Batılı romancıların eserlerini, kendisinin bütün devirlerin süsü ve yüz akı olarak nitelendirdiği salih kulların adları geçince ancak hissettiği ürperti ve derin saygıyla hatırladığını belirtmektedir.

Benekçi, İslamî kaygılarla yola çıkan sanatçılar konusunda, marjinal bir dergiye verdiği demeçte şunları söylemiştir: "Onlar, güneş doğduktan hayli zaman sonra uyanan insanların ruh hali içinde, geç kalmanın verdiği telaşla işe koyuldular. Dünya, hemen her ideoloji, sanatı ve onun gücünü anladıktan, yeterince sanatı kullandıktan nice sonra, İslam gibi evrensel mesajı olan ve insanı tüm veçhesi ile muhatap kabul eden bir dinin mensupları için bu geç kalma affedilmez bir durumdur. Lâkin esefle karşılamak gerekir ki, geç kalmanın telaşı ile yapılanlar, en az gecikme kadar vahim. Bir kuşluğun son çeyreğinde uyanarak sanata soyunan Müslümanların, bu gecikmeden doğan telâşı üzerlerinden atınca bir şeyler yapacağına inanıyorum." (Evrensel Kültür, 1992) Benekçi, bu sözleriyle, kendilerini Müslüman sanatçılar olarak kabul eden sanatçıların, sanattaki gücün farkına geç vardıklarını ve geç kalmışlık telaşasıyla niteliksiz eserler de verdiklerini vurgulamıştır. Yazara göre, sanattaki gecikme bir kabahat, bundan sonra yapılanlar ise daha büyük kabahattir. Her şeye rağmen yazar,

onların söz konusu telaşı üzerlerinden atınca, nitelikli eserler vereceklerine inanmaktadır.

Benekçi, duyulduğunda İslamî endişeleri güçlü olanlar arasında tartışmaya sebep olabilecek görüşlere sahiptir. Zira, Türk edebiyatında 1960'lı yılların sonlarında başlayan ve "hidayet romanları" şeklinde tabir edilen İslamî popüler romanlar furyası 1980'lerde hız kazanmıştır. Bu dönemde Şule Yüksel Şenler'in *Huzur Sokağı*, Hekimoğlu İsmail'in *Minyeli Abdullah*, Ahmet Günbay Yıldız'ın *Boşluk, Figan, Azat Kuşları* gibi eserleri, Sevim Asımgil, Esma Yakar ve Emine Şenlikoğlu gibi tanınmış yazarların romanları çok sayıda baskı yapmıştır. Aslına bakarsak bu romanlar kurgu ve derinlik bakımından ilk dönem aşk romanlarına büyük ölçüde benzemektedir. (Yılmaz, 2000: 99) Örneğin popüler aşk romanlarındaki atmosferler, kahramanların gelir seviyeleri ve eğitim durumları, yani toplumsal yapı içindeki yerleri bu romanlarda bire bir aynı olmuştur. Aşk romanlarının ayrılık acısı çeken, temiz ve erdemli kahramanları, her biri birer aşk şövalyesine dönüşmüş bu melankolik karakterler, bu dönemde inancı yüzünden acı çeken, namuslu ve ahlaklı insana dönüşmüştür. Bu kahramanlar bir taraftan da bireysel anlamda sabreden ama toplumsal anlamda bir mücadele içine giren örnek karaktere evrilmişlerdir. Ne yazık ki, 80'lı 2000'lı yıllardaki sanatsal gelişime, yani Türk romanının görece olarak niteliksel dönüşümüne paralel bir ilerleme bu tür romanlara hiç vurmamıştır. İslami popüler romancıların birer "tebliğ" aracı olarak gördükleri bu eserler "piyasa romanı" olmaktan öteye geçememiştir.

Şerif Benekçi, bunlara açık tepkisi olan bir romancıdır. O, sanat eserlerinde İslamî fikirlere karşı değildir. Zira insanların sanata ve sanat eserlerine karşı tutumları, inandıkları değerlerle beraber ortaya çıkmıştır. (Mutluel, 2011: 19) Benekçi, İslamî roman, İslamî şiir, İslamî sinema gibi tabirlere ve bunların işlenişine itiraz etmektedir. Bu konuya ait fikirlerini kendisiyle yapılan pekçok röportajda dile getirmiştir. "Müslümanlardaki İslamîlik endişesini bir tarafa bırakırsak gerçek romana ulaşacağız. Özellikle romanda İslam'ı veriyoruz kaygısı öne çıkınca, bu defa Müslümanları veremiyorsunuz, onları ihmal ediyorsunuz. İslamî roman kaygısıyla yola çıkan bazı kardeşlerimiz bir yanlış yaptılar. Bir Müslümanın günlük keşmekeşin içindeki düşüncelerini, iş dünyasını, davranışlarını, olaylar karşısındaki tavrını vermek önemli olan" (Yılmaz, 1997) demiştir. Aynı röportajda, "Roman yazılacaksa, bu, roman (gibi) olmalı. Mesaj elbette verilecektir. Fakat ilmihal bilgilerini peşpeşe sıralayarak yapılan şeyi, 'bu romandır' diye takdim etmek son derece yanlıştır." diyen yazara göre, hayattan ve yaşadığı toplumdan kopuk roman kahramanlarıyla roman şekillendirmek ve buna dinî roman demek yanlış olacaktır. Benekçi'ye göre, bu tür romanlar alay konusu olmaktadır. Yazar, *Kumsalı Olmayan Ada* romanını yazma sebeplerinden biri olarak, "İnsan ruhunun derinliklerini görmezden gelip, ilmihal bilgilerini alt alta sıralayarak ve sözüm ona, kahramanlarını daha ikinci sayfada has ve ideal Müslüman yapan, sığ kafalı dinî roman yazarlarına" (Tosun, 1990) okutma isteğini göstermiştir.

SONUÇ

Modern Türk romanının son dönem temsilcilerinden biri olan Şerif Benekçi, sanatın ve sanatçının nasıl olması gerektiği konularında kafa yormuş, bu husustaki fikirlerini kendisiyle yapılan röportajlarda dile getirmiştir. Yazarın bu konulardaki fikirleri hakkında bilgi sahibi olduğumuz kaynaklardan biri de romanlarıdır.

Şerif Benekçi, sanatı merkeze alan bir yaklaşım sergilememiş, daha çok sanatçı üzerinden meseleye yaklaşmıştır. Yazara göre sanatçı öncelikle "samimi" olmalıdır. Samimiyetten buradaki kasıt, inandırıcılık ve millî olmaktır. Yani sanatçı yaşadığı toplumun insanı olmalıdır. Zira, yaşadığı toplumun değerlerine yabancı, gündemine uzak, kaygı ve beklentilerine kaygısız kalan bir sanatçı, her şeyden evvel inandırıcılığını kaybedecek ve sözü havada kalacaktır. Sanatçının evrensel endişeleri, insanlığı ilgilendiren genel meseleler karşısında bir duyarlılığı mutlaka olmalıdır ama sanatçı öncelikle kendi toplumunun insanı olmalıdır.

Yazara göre sanatçı "özverili ve fedakâr" olmalıdır. Sanatçının aldığı telif ücreti belki bir çalışma masası ya da yeni bir daktilo almasına yetmeyecektir. Fakat sanatçı böyle bir durumda bile sanat üretmekten ve dolayısıyla topluma faydalı olma istikametinden dönmemelidir. Toplumda pek az kimse sanatla ilgilendiğinde, sanatın maddi getirisi sanatçıyı tatmin etmeyecektir. Bu surumda dahi sanatçı, üretmekten ve kaliteyi koruma sorumluluğundan taviz vermemelidir. Çünkü sanatçı kişisel çıkarlarını düşünen insan değildir. O, baştan seçimini yapmalı ve geri adım atmamalıdır.

Benekçi'ye göre, sanat diğer insanlara doyumsuz zevkler veren ama "zahmetli ve çileli" bir etkinliğin adıdır. Düşünebilen, gerçeği görebilen, toplumu anlayabilen insanların işi olan sanat, bir anlamda fark etmek ve farkındalığı paylaşmaktır. Sanatçı önden giden kişidir. Tehlikeleri ilk o görür ve toplumu ikaz eder. Sanatçı bundan bir an bile geri kalmamalı, umursamazlık yahut bıkkınlık içine düşmemelidir.

Şerif Benekçi'nin sanat anlayışındaki önemli anahtar kelimelerden biri de "ahlak"tır. Ona göre sanatçı ahlakın ne kadar uzağına düşerse sanatın da o kadar uzağında kalacaktır. Sanat eseri toplumsal ve evrensel genel kabullerden ayrı düşünülemez.

Benekçi, sanatta "anlaşılabilirlik" konusunu oldukça önemsemiştir. Sanatçı anlaşılır olmalıdır. Toplumla aynı dili konuşmalıdır. Anlamadıkları gerekçesiyle toplumu küçümseme durumu kabul edilemez. Sanatçının rolü, ürettiği sanat eseri ile toplum arasında bir etkileşim kurmaktır ve bu yolla toplumu harekete geçirmektir. Nihayetinde sanat bir "araç"tır.

Roman, Şerif Benekçi için bütün sanat ürünleri arasında müstesna bir yere sahiptir. Çünkü roman, hayatı bütünüyle alabilecek bir genişliğe sahip olması bakımından sanatçının işini kolaylaştırmaktadır. Roman sanatı üst başlığında, Benekçi'nin üzerinde hassasiyet gösterdiği konu "İslami roman" kavramıdır. Yazar, kendisiyle yapılan pekçok röportajda bu konuyu

gündeme getirmiş ve bir takım eleştiriler yapmıştır. Buna göre Benekçi romanda bir ideolojinin işlenmesine, mesaj verme kaygısının taşınmasına karşı değildir. Nihayetinde sanatçı bir insandır ve her insan gibi fikrini dile getirme hakkı bulunmaktadır. Bu genel çerçevenin sonucu olarak romanlarda İslami mesajların verilmesi tabii bir durumdur. Yazarın karşı olduğu husus bunun bayağı bir şekilde yapılmasıdır. Bunlar, ilmihal bilgilerinin peş peşe sıralandığı, sonunda kahramanın mutlaka hidayete erdiği popüler romanlardır. Oysa roman sanatının dili ve anlatımı kuvvetli, tekniği ve yapısı nitelikli olmalıdır. Kendilerini Müslüman sanatçılar olarak tanımlayanların bu konularda kendilerini geliştirmeleri gerekmektedir.

Şerif Benekçi için sanat, insana ve topluma bir renk katan, zevk veren ve eğlendiren, diğer taraftan geliştiren bir etkinliğin adıdır; sanatçı ise bir taraftan kendini sanatına adamış, diğer yandan toplumsal mesuliyeti yüksek olan, soylu ve zorlu bir seçimin adamıdır.

KAYNAKÇA

Aydınlı, M. S. (1990). Şerif Benekçi ile Kısa Bir roman Turu, Panel Dergisi, S.22

Banu, A. (1997). Şerif Benekçi ile Mülakat. Töre Dergisi, S.76

Çankırılı, A. (1993). "Şerif Benekçi İle Roman, Hayat ve İnsan Üzerine" İsimli Röportaj, Vakit Gazetesi.

Göze, M. (1996). "Sanat Ahlâklı Olmalı" Şerif Benekçi İle Röportaj, Türkiye Gazetesi.

Göze, M. T. (1991). "Şerif Benekçi Kimdir" İsimli Röportaj, Boğaziçi Dergisi, S.3.

Gündoğan, H. (1986). Şerif Benekçi ile Şimdi Ağlamak Vakti Üzerine Bir Sohbet, Millî Gazete.

Kaplan, M. (1982). Yağmur Beklerken, Türk Edebiyatı, S.103.

"Saraç İshak Camiî İmamı Şerif Benekçi" İsimli Röportaj, (1992). Evrensel Kültür Dergisi, S.8.

Mutluel, O. (2011). İslam Sanatının Oluşumundaki Etkenler, AİBÜ Eğitim Fakültesi Dergisi. S. 19-27

Ötgün, C. (2009). Sanat Yapıtına Yaklaşım Biçimleri. Ankara: Sanat ve Tasarım, s.159

Öztuğcu, M. (1990). Şerif Benekçi İle Roman Üzerine" İsimli Röportaj, Yokuş Dergisi.

Tosun, N. (1990). 1990'da Türk Romanı, Yazarlar Birliği Yıllığı.

Yılmaz, E. (2000). Bir Kimlik Oluşturma Amacı Olarak İslami Popüler Romanlar, Ankara Ün. SBE (Yayımlannamış YL Tezi), Ankara, s. 99.

Yılmaz, R. (1997). Mihraptaki Romancı, Zaman Gazetesi.

AFRO-AVRASYA ÜLKELERİNDE ULUSAL KÜLTÜR VE SERMAYE YAPISI İLİŞKİSİ KRİZ SONRASI DÖNEM: KARŞILAŞTIRMALI BİR BAKIŞ

Niyazi Kurnaz, Ali Kestane

ÖZET

Küresel yaşam içerisinde ülkelerin içinde bulunmuş oldukları coğrafya, iklim, demografik özellikler, global anlamda meydana gelen sosyal ve siyasi gelişmeler; ülkelerin milli kültürlerinin şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Meydana gelen değişmeler ve gelişmeler karşısında ise milli kültürü şekillendiren en önemli etkenlerin başında ülkelerin ekonomik refah durumu gelmektedir. Ülkeler seviyesinde ve ülkelerde faaliyette bulunan işletmeler seviyesinde ekonomik refah durumu ise işletmelerin sermaye yapıları ile yakından ilişkilidir. Genel anlamda işletmelerin gelirlerinin büyük bir kısmının ana faaliyetlerden elde edilmesi durumunda işletmelerin borç verenlere karşı yükümlülükleri azalmaktadır. Söz konusu durum ise işletmelerin finansman maliyetlerini düşürmekte olup yatırım yapmalarına olanak sağlayacak doyurucu kar elde etmelerine imkân tanımaktadır. Dolayısıyla işletmeler; faaliyetlerinde kullanmış oldukları sermaye kalemleri içerisinde yabancı kaynaklardan sağlanan sermaye miktarlarını azaltmış olacak, işletmelerin sahip ve hissedarlarına ise daha fazla gelir bırakacaktır. Bu açıdan bakıldığında ise kısa vadede işletmelerin sermaye yapıları ve karlılıkları milli kültürün şekillenmesinde rol oynarken, uzun vadede ise milli kültür işletmelerin sermaye yapılarını etkileyerek ulusal sermayenin artmasına olanak tanıyacak ve ülke ekonomisine katma değer sağlayabilecektir.

Bu çalışmada, ulusal kültür ve sermaye yapısı ilişkisinin araştırılması bakımından Afro-Avrasya Ülkelerinde enerji sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin "2009-2015" yıllarına ait sermaye yapıları ve karlılıkları; işletmeler seviyesinde ve ülkeler seviyesinde karşılaştırmalı olarak incelenmiş olup bir takım önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ulusal Kültür, Sermaye Yapısı, Karlılık

THE RELATIONSHIP BETWEEN NATIONAL CULTURE AND CAPİTAL STRUCTURE IN AFRO EURASIAN COUNTRIES THE POST-CRISIS PERIOD: A COMPARATIVE PERSPECTIVE

ABSTRACT

Geography of the countries in which they have found in global life, climate, demographics, social and political developments plays an important role in shaping the countries of national culture. Across of changes and developtments occuring, ekonomic welfare of the country is an important factor shaping the national culture. The economic welfare is closely associated with Capital Structure of the company in businesses level and countries level. In general, obtaining by main activities a large portion of the revenues of the company, businesses is decreasing its obligations to creditors. In this situation, financing costs are getting to reduce of company and makes it possible to obtain satisfactory profit to invest of they.

Therefore, will be reduced that have been used of businesses debt from the foreign sources and will be more revenue to owners and shareholders of the company. When viewed from this perspective, ın the short term; capital structure and profitability of businesses play role in shaping the national culture, ın the long term; national culture will be affected capital structure and Profitability of businesses. In this study, African-Eurasian country in the national culture and the relationship between capital structure were investigated. Businesses operating in the energy sector "2009-2015" in the capital structure and profitability are examined in a comparative in businesses level and countries level and some suggestions have been made.

Keywords: National Culture, Capital Structure, Profitability

GİRİŞ

Günümüzde küresel rekabet koşullarında faaliyet gösteren işletmelerin uzun vadede varlıklarını sürdürülebilir kılmaları önemli bir sorun haline gelmiştir. Artan teknoloji ile birlikte değişen rekabet koşullarında faaliyet gösteren işletmelerin varlıklarını sürdürmelerinde sermaye yapılarını etkin bir şekilde yönetmeleri önemli hale gelmiş ve faaliyette bulundukları ülkelerin toplumsal yapılarını ve ulusal kültürlerini özümsemeleri hayati bir öneme sahip olmuştur. Bu çalışmada afro-avrasya ülkelerinde ulusal kültür ve sermaye yapısı arasındaki ilişki; Hofstede'nin ulusal kültür boyutları olan belirsizlikten kaçınma ve kısa/uzun döneme yönelme boyutu ile işletmelerin sermaye yapısının göstergeleri olan; aktif karlılığı, özkaynak karlılığı, finansal kaldıraç ve büyüme düzeyi oranları kullanılarak trend analizi yardımıyla belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma kapsamında bilgi kullanıcılarına daha doğru ve güvenilir bilgilerin sunulması amacıyla afro-avrasya bölgelerinde enerji sektöründe kurumsal yapıya sahip işletmeler ve işletmelerin faaliyette bulundukları ülkeler ele alınmış olup analize uygun 30 ülke ve 30 işletme araştırma kapsamında değerlendirilmiştir. Yapılan trend analizi ile işletmelerin 2008 krizi sonrasındaki dönemden günümüze kadar gelen süreçte ulusal kültür ve sermaye yapısı arasındaki ilişki belirlenmeye çalışılmış olup işletmeler ve ülkeler seviyesinde karşılaştırmalı olarak incelenerek bir takım önerilerde bulunulmuştur.

LİTERATÜR

Ulusal kültür ve sermaye yapısına ilişkin farklı disiplinlerde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Söz konusu çalışmalar ile toplumların farklı kültürel özellikleri ve iş yaşamına yansımaları karşılaştırılarak toplumların yapısı hakkında çıkarımlarda bulunmaya farklı açılardan yaklaşılmıştır. Çelikkol yapmış olduğu çalışmada ulusal kültürel özelliklerin ulusların yenilikçilik ve rekabetçilik performansı üzerinde; kısa/uzun döneme yönelme, boyutunda olumlu yönde etkilediğini belirtmiş ve ülkelerin yenilikçilik performansının rekabetçilik performansına da yansıdığını göstermiştir (Çelikkol, 2015: 68-69). Ay, ulusal kültür üzerine yapmış olduğu çalışmada; ulusal kültür boyutu olan güç mesafesinin örgüt kültür üzerinde etkisinin olmadığı tespit etmiş ancak seçilen örneklem hacminin genişletilmesiyle daha anlamlı

ilişkilerin bulunabileceğini belirtmiştir (Ay, 2014: 108). Li ve arkadaşları ulusal kültür ve sermaye yapısı ilişkisi üzerinde yaptıkları bir çalışmada; ulusal kültürün Çin'de faaliyet gösteren yabancı sermaye girişimlerinin kaldıraç kararları üzerinde etkili olduğunu ve ekonomiyi de dolaylı yolardan etkilediğini göstermiştir (Li vd, 2010: 25-26). Zheng ve arkadaşlarının Hofstede'nin kültürel boyutlarını kullanarak yapmış oldukları bir çalışmada ise; yüksek belirsizlikten kaçınma, yüksek kolektivizm, yüksek güç mesafesi yüksek erillik boyutlarının baskın olduğu ülkelerde bulunan işletmelerin daha kısa vadeli borç kullanma eğiliminde olduklarını vurgulanmıştır (Zheng vd, 2012: 486). Li ve Harrison 'nın milli kültür yüzerine yapmış oldukları bir çalışmada; milli kültür değişkenlerinin sanayi ülkelerinde bulunan çok uluslu işletmelerin kurumsal yönetişim yapıları ve büyüklükleri ile liderlik yapıları üzerinde etkili olduğunu belirtmişlerdir (Li and Harrison, 2007: 619). Ay kültür üzerinde yapmış olduğu çalışmada; işletme uygulamalarında Hofstede'nin; toplumculuk, yüksek güç mesafesi, belirsizlikten kaçınma ve erillik/dişilik boyutlarına ilişkin olumlu doğrulamalar saptamıştır (Ay, 2005: 51). Chen sermaye yapısı üzerine yapmış olduğu bir çalışmada; Çin'de bankacılık sektöründe sermaye yapısı kararlarında işletmelerin özellikleri kadar finansal kaldıraç değerlerinin de önemli olduğunu ve kar, eşitlik ve uzun vadeli borç dengesinin korunmasında sermaye yapısının önemli olduğunu belirtmiştir (Chen, 2004: 1341). Chui ve arkadaşlarının milli kültürün sermaye yapısı ile ilişkisi üzerine yapmış oldukları bir çalışmada; milli kültürün işletmelerin ekonomik performanslarında, hukuk sistemlerinde borçluluk oranları üzerinde önemli etkiye sahip olduğunu belirtmiştir (Chui vd, 2002: 17-18).

KÜLTÜR VE ULUSAL KÜLTÜR KAVRAMI

Kültür; üzerinde çok konuşulan, sürekli tartışma konusu haline getirilen günlük hayatta hemen her alanda kullanılan ancak tanımlaması oldukça zor bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Kavramın soyut ve karmaşık olması literatürde farklı tanımlamaları da beraberinde getirmiş olup farklı birçok disiplin tarafından farklı biçimlerde tanımlanmıştır (Seymen, 2008:2). Kluckhohn kültürü; *"İnsan gruplarının özgün yapılarını ortaya koyan, yaratılan ve aktarılan sembollerle ifade edilen düşünce, duygu ve davranış biçimleridir; kültürün temelini geleneksel görüşler ve özellikle onlara atfedilen değerler oluşturmaktadır"* şeklinde tanımlamıştır (Erdem ve Kocabaş, 2005:201). Taylor ise kültürü; *"bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk ve örf ve adetlerden ve insanın toplumun bir üyesi olarak elde ettiği, öğrendiği ve kazandığı bütün yeteneklerden oluşmuş bir bütündür"* şeklinde tanımlamıştır (Köse vd., 2001: 221). Belirtilen tanımlamalardan farklı olarak ise Hofstede kültürü; *"bir grup insanı diğerlerinden ayıran zihnin kolektif programlandırılmış hali"* şeklinde tanımlamıştır (Hofstede, 1984: 82). Söz konusu programlama ile kültür ailede başlamakta; okulda, arkadaş ortamında, çalışma ortamında ve içinde bulunulan toplumda şekillenmektedir. Dolayısı ile bahsedilen değerler bireylerin çocukluk yıllarından itibaren yavaş yavaş zihinlerinde yer edinmektedir. Bu anlamda kültür; aynı sosyal çevreyi paylaşan insanlar tarafından oluşturulan kolektif bir olgudur. İnsanların inanç değerlerinin, tutumlarının ve değer yargılarının

öğrenilmeden yönetilmesi güç olduğundan yönetim toplumun kültürel değerleri üzerinden sağlanabilmektedir (Demir, 2008: 2012). Kültür, bir toplumun yaşayış şekli, tarihsel geçmişi ve benimsediği davranışları kapsamakta olup toplum üyelerince paylaşılan değerler bütününü yansıtmaktadır. Toplumun ürünü olan kültür, biyolojik süreçlerle gelecek nesillere aktarılamamasından dolayı ve her toplumun yaşam şeklinin farklı olması nedeniyle toplumlar arasında da farklılık göstermektedir(Şahin, 2010: 22). Bu anlamda bilim, sanat, mimari, müzik, teknoloji, siyaset, yönetim şekli ve rejimi, hukuk, din, dil, eğitim, inanç ve tutumlar, örf ve adetler, yerleşim yerleri ve ekolojik çevre, sosyal örgütler ve kurumlar, folklor, güzel sanatlar ve estetik değerler gibi kavramlar toplum kültürünün oluşmasında ve kültürün zenginleşmesinde önemli rol oynamaktadır (Işıklı vd., 2009: 727-728). Bu anlamda Hofstede'nin kültür üzerine yapmış olduğu araştırmalar ilerleyen bölümlerde, çalışmanın teması kapsamında daha ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

HOFSTEDE'NİN KÜLTÜREL BOYUTLARI

Geert Hofstede, ulusal kültürleri incelemek üzere; 1967-1973 yılları arasında, 71 ülkede, 117.000 farklı IBM yöneticileri ve çalışanı üzerinde araştırma yapmış (Hofstede, 2001: 151) ve literatürde bulunan kültürel boyut çalışmaları içerisinde en etkili (Gürsoy ve Umbreit, 2004: 58), en çok yararlanılan (Reimann vd. 2008: 65) , ulusal kültürün dört temel boyutunu (güç mesafesi, bireyselcilik/çoğulculuk, belirsizlikten sakınma ve erillik/dişillik) ortaya koymuştur (Hofstede, 1980: 44). Hofstede, daha sonra Asya kültürü üzerinde yapmış olduğu bir araştırmada; kısa/uzun döneme yönelme boyutunu bulmuş olup önceki dört boyuta eklemiştir (Signorini vd., 2009: 2). Çalışmanın teması kapsamında ilerleyen aşamalarda Hofstede'nin belirsizlikten kaçınma ve kısa/uzun döneme yönelme kültür boyutları açıklanacaktır.

Belirsizlikten Sakınma Boyutu: Belirlilik ve belirsizlik konusunda tolerans eğilimini ifade etmektedir. Diğer bir deyişle belirsizlikle başa çıkma yetisinin ölçülmesidir (Wu, 2008: 38). Belirsizlikten kaçınma eğiliminin yüksek olduğu toplumlarda kurallar büyük öneme sahiptir ve formel yapılar ön plandadır. Belirsizlikten kaçınma eğiliminin düşük olduğu toplumlarda ise kurallar daha esnek olup ilişkiler informal yapıdadır (Ay, 2013: 77). Belirsizlikten kaçınma düzeyi işletmeleri de etkileyebilmektedir. İşletmeler belirsizlikten iki şekilde kaçınmaktadır. İlki, uzun vadeli belirsizlikleri doğru tahmin etmeye çalışmak yerine kısa vadeli kararlar ile uzun vadeli stratejilerden kaçınmaktadırlar. İkincisi ise gelecekteki belirsizlik konusunda anlaşmalı bir çevre oluşturularak, geleceğe yönelik planlar, işletme prosedürleri ve anlaşmalar yapılarak belirsizlikten kaçınılmaya çalışılır (Akyol, 2009: 75). Belirsizlikten kaçınma düzeyinin düşük olduğu durumlarda; daha küçük işletmeler tercih edilmekte, risk alma konusunda hoşgörülü davranılmakta, esnek bir yapının oluşmasına destek verilmekte, kısa vadeli karar sürecine odaklanılmaktadır. Belirsizlik düzeyinin yüksek olması durumunda ise yukarıda belirtilenlerin aksi söz konusu olmaktadır (Dörtyol, 2012: 35-37). Belirsizlikten kaçınma düzeyinin düşük olduğu

ülkelerde ise işletmelerin belirsizlik tehlikesi yüksek olan alanlarda başarılı olduğu görülmektedir. Örneğin; belirsizlikten kaçınma düzeyi düşük olan Singapur'un belirsizlik hakim olan elektronik ve finans sektöründe başarılı olduğu görülürken belirsizlikten kaçınma düzeyinin yüksek olduğu Yunanistan'da bahsedilen iki sektörün ekonomiye katkısının olmadığı görülmektedir (Kitchin, 2010: 51). Ayrıca belirsizlikten kaçınma konusunda risk almanın iyi bir şey olduğunu belirten Amerika ve Büyük Britanya'ya karşısında, risk almayı pek yeğlemeyen Almanya ve Japonya'nın da son yıllarda ekonomik olarak daha iyi duruma geldikleri görülmektedir (Hofsetede, 1983: 88).

Kısa/Uzun Döneme Yönelme Boyutu: Batı kültürünü değerlendirmek için geliştirilen ölçütlerle, Asya kültürünü de değerlendirmek amacıyla 23 ülkede yapılan bir araştırma sonucunda kısa/uzun döneme yönelme boyutu, Hofstede'nin kültür boyutlarına eklenmiştir (Öğüt ve Kocabacak, 2008: 156-157). Kısa döneme yönelme boyutu ile şimdiki zaman vurgusu yapılırken, uzun döneme yönelme ile geleceğe ilişkin vurgu yapılmaktadır (Signorini vd., 2009: 7). Bir toplumun uzun döneme yönelme eğilimi, kısa vadeli tepkiler yerine, geleceğe yönelik pragmatik bakış açısıyla hareket etme düzeyini göstermektedir (Reimann vd., 2008: 65). Uzun döneme yönelme boyutunun diğer bir önemli göstergesi ise tutumlu olmak ve kazanılan paranın büyük bir kısmının tasarrufa ayırmaktadır (Kitchin, 2010: 54). Aynı durum işletmeler için de geçerli olmaktadır. Kısa döneme yönelen kültürlerde işletmeler kısa vadeli düşüncelerle ihtiyaçlarını karşılamakta ve söz konusu durum işletmelerin mevcut yılın karına odaklanması şeklinde yansımaktadır. Dolayısıyla bu boyutta ek gelirin sadece küçük bir kısmı tasarrufa ayrılmakta ve yatırım fonlarına yatırım yapılmaktadır. Mevcut dönemin kar ya da zararına önem veren işletmeler daha çok statik bir yapıda hareket etmektedir. Uzun döneme yönelen kültürlerde ise işletmeler uzun vadeli planlamalar yapmaktadır. Kısa vadede karlılık yerine uzun vadede güçlü bir pazar payına sahip olmayı amaçlayan işletmeler için önemli olan mevcut dönemin karlılığı değil, gelecek on yıla ilişkin karlılıktır. Ayrıca elde edilen ek gelirin büyük bir kısmı tasarruflara ayrılarak gayrimenkullere yatırım yapılmaktadır. Uzun vadede planları ön planda tutan işletmeler ise daha dinamik ve esnek yapıda hareket edebilmektedir (Dörtyol, 2012: 67-69). Hofstede'nin belirsizlikten kaçınma ve kısa/uzun döneme yönelme boyutu ile ilgili skorlar afro-avrasya ülkeleri kapsamında aşağıda **Tablo 1'de** belirtilmiştir.

Tablo 1: Hofstede'nin Kültürel Boyut İndeksi

ÜLKELER	BK	UZY	ÜLKELER	BK	UZY
Nijerya	54	16	Polonya*	93	32
Güney Afrika	49	-	Birleşik Krallık	35	25
Gana	54	16	Fransa	86	-
Zambiya	52	25	Çek Cumhuriyeti	74	-
Fas*	68	-	İsveç	29	33
Mısır	68	-	İsviçre	58	-
Suudi Arabistan	68	-	Hollanda	53	44
BAE	68	-	Finlandiya	59	-
İran	59	-	Bangladeş	60	40
Kazakistan	-	-	Güney Kore	85	75
Hindistan	40	61	Malezya	36	-
Pakistan	70	-	Tayland	64	56
Türkiye	85	-	Tayvan	69	87
Almanya	65	31	Çin	40	118
Macaristan	82	-	Japonya	92	80

BK: Belirsizlikten Kaçınma; UZY: Uzun Döneme Yönelme; *: bölgesel tahmini değerler

Kaynak: (www.clearlycultural.com; Dörtyol, 2012: 70-71**)**

SERMAYE YAPISI KAVRAMI

Sermaye yapısı, işletmelerin finansal kaynaklarının öz kaynak ve yabancı kaynak arasındaki oransal dağılımını ve işletmelerin faaliyetlerini sürdürülebildikleri finansal yapı olarak ifade edilebilmektedir (Kısakürek ve Aydın, 2013:102). Kaynak bileşimlerinde yabancı kaynak ya da öz kaynak oranı işletmelerin büyüklüğüne ve faaliyet göstermiş oldukları pazar alanlarına göre değişebilmektedir. (Kabakçı, 2008: 168). Bu anlamda işletmeler optimal sermaye yapısının oluşturulabilmesinde en uygun borç ve özkaynağın nasıl, nereden ve ne zaman sağlanabileceğini araştırırlar (Kabakçı, 2007: 2). Dolayısıyla optimal sermaye bileşiminin seçimi; ekonominin durumuna, endüstri ve işletmenin özelliklerine ve risk almadaki tercihlerine göre şekillenebilmektedir (Akgüç, 1998: 501). Sermaye yapısı, işletmelerin piyasa değeri üzerinde doğrudan etkiye sahip olduğundan sermaye maliyeti işletmeler için büyük önem arz etmektedir (Yükçü vd., 1999: 917). Bu bağlamda işletmelerin sermaye yapılarının oluşumunda işletme varlıklarının ne kadarının özkaynak ve ne kadarının borçla finanse edileceğinin belirlenmesi gerekmektedir (Ceylan, 2001: 204). Dolayısıyla borçlanmanın derecesi işletmenin karlılığını da belirleyen bir etken olmaktadır. İşletmenin gereğinden az borçlanması karlılığını düşürebileceği gibi gereğinden fazla ve yüksek maliyetli borçlanma da karlılığın düşmesine yol açabilecektir. İşletmeler için borcun maliyeti özkaynaklarla sağlanan fonların maliyetinden düşüktür (Büker, 1997: 318). Çünkü işletmenin faaliyetlerin durması ya da iflas etmesi durumunda borçlar ödenmedikçe işletme ortaklarına sermaye payları karşılığında bir ödemenin yapılması yasal olarak imkânsızdır. Bu nedenle işletmeye borç verenler tahsilat konusunda hissedarlara göre öncelikli olup ödenecek borçların belirli bir vadesi ve faiz oranı da önceden bellidir fakat özkaynaklarla sağlanan fonların geri dönüşü işletmenin faaliyetinin son bulması halidir ya da

sermaye kaybıdır. Bu bağlamda borçla finanse edilen işletmelerin karlıklarında meydana gelen artışın, özkaynaklarla finansmana göre daha yüksek oranda gerçekleşmiş olması büyük önem arz etmektedir. Literatürde ise bu durum finansal kaldıraç olarak adlandırılmaktadır. Daha açık bir ifadeyle işletmenin mevcut ortak ve hissedarları daha düşük sermaye koyarak daha fazla özkaynak karlılığı elde etmesi durumu ya da hisse başına elde edilen kardaki artışın toplam kardaki artıştan daha yüksek oranda gerçekleşmesi durumu olarak ifade edilebilmektedir (Büker vd, 2010: 347).

Literatürde sermaye yapısının belirlenmesine yönelik çeşitli tartışmalar bulunmakta olup farklı kuramlar geliştirilmiştir. Ancak optimal sermaye yapısı, işletmeler arası farklılık gösteren hatta aynı işletme dahi söz konusu iken zaman içerisinde değişebilen esnek ve dinamik bir yapıya sahiptir. Bir işletmede ya da işletmenin kontrolü dışında kaynaklarda meydana gelecek değişiklikler mevcut kaynak bileşimini etkileyebilmektedir (Öz, 2014: 87). Bu anlamda işletmelerin piyasa değerini en yüksek seviyeye çıkaran ve sermaye maliyetini en az seviyeye düşüren sermaye yapısı, işletmeler için optimal sermaye olarak kabul edilebilmektedir. Bu doğrultuda ise her işletmenin kendisi adına optimal sermaye yapısına nasıl ulaşabileceğini araması gerekmektedir (Akgüç, 2010: 500). Her işletme için farklı kaynak bileşimleri söz konusu olmasından dolayı kaynak bileşimlerinin detaylı olarak elen alınması stratejik bir öneme sahiptir (Büyükmert, 2015: 37). Sermaye yapısını oluşturan kaynak bileşenleri ise özkaynaklar ve yabancı kaynaklardan meydana gelmektedir. Özkaynaklar; işletme sahip ya da hissedarlarının getirdikleri ya da getirmeyi taahhüt ettikleri sermaye, sermaye yedekleri ve dağıtılmamış karların toplamından meydana gelmektedir (Alpugan vd,1997:18-22). Yabancı kaynaklar ise işletmenin borçlanma yoluyla sağladığı kaynaklardır. Bilançonun pasifinde yer alan kısa ve uzun vadeli borçların toplamından oluşmaktadır (Sarıaltın, 2011: 6; Akgüç, 2010: 523). Bu doğrultuda işletmelerin sermaye yapısıyla işletme performansı analiz edilirken; özkaynak karlılığının ve aktif karlılığının değerlendirilmesi gerekmektedir (Kabakçı, 2007: 2). Ayrıca özkaynak karlılığı hakkında doğru bir değerlendirme yapılabilmesi açısından ya da işletmelerin sermaye bileşiminde borçlanma ile finansman tercih ediliyorsa finansal kaldıraç etkisinin dikkate alınması gerekmektedir (Akgüç, 2010: 502). Diğer taraftan işletmelerin yüksek büyüme oranları ile kazanacakları güven duygusunun, borçlanma derecesini artıracağı düşüncesinden hareketle literatürde yer alan bazı çalışmalar kaldıraç oranı ile büyüme düzeyi arasında pozitif bir ilişki olabileceğini öngörmektedir (Terim ve Kayalı, 2009:130). Bu açıdan işletmelerin sermaye yapısıyla işletme performansı analiz edilirken; aktif karlılığı, özkaynak karlılığı, finansal kaldıraç düzeyi ve işletmelerin büyüme düzeylerinin çalışmanın teması kapsamında incelenmesi gerekmektedir.

Aktif Karlılığı: İşletmenin sahip olduğunu aktiflerinin, ne ölçüde verimli kullanılıp kullanılmadığını belirlemeye yaramakta olup varlıklarda meydana gelen net artışı ifade etmektedir.

Aktif Karlılığı Oranı $= \frac{Net\ Kar}{Toplam\ Aktifler}$

Özkaynak Karlılığı: İşletme ve işletme yönetiminin başarısının göstergesidir. Ayrıca faiz ve vergiler karşılandıktan sonra elde edilen kardan işletmenin sahip ve hissedarlarına ne kadar kaldığı bu oran ile hesaplanmaktadır. Bu yolla hissedarların kazanç gücünün artış ya da azalış eğilimini görmek mümkündür.

Özkaynak Karlılığı Oranı $= \frac{Net\ Kar}{Özkaynaklar}$

Finansal Kaldıraç: İşletmenin aktiflerinin yüzde kaçının yabancı kaynaklarla finanse edildiğini finansal kaldıraç oranı göstermektedir. Oranın yüksek olması, borç verenler açısından emniyet marjının dar olduğu ve işletmenin faiz ödemesi açısından ise zor duruma girebileceğini göstermektedir. Fakat bu durumda işletme sahipleri az sermaye ile daha fazla kaynağa sahip olduğundan işletmenin ana faaliyetlerinden elde ettiği kar yabancı kaynak maliyetinden yüksek ise işletmeye olumlu dönüşü olacaktır. Finansmanda göz önünde bulundurulması gereken borçlanma derecesinin zarar riski ile dengede tutulması ve işletmenin gereğinden fazla özkaynak ya da borç kullanarak işletmenin karlılığını düşürmemektir. Dolayısıyla işletmenin sermaye yapısında emniyet ve kar amaçlarını dengelemek büyük öneme sahiptir. Gelişmiş ülkelerde oranın %50'nin üzerine yükselmesi tehlike işareti olarak yorumlanmakta fakat gelişmekte olan ülkelerde özkaynak sağlanmasındaki güçlükler nedeniyle %60'ın üzerinde seyretmektedir (www.niyazikurnaz.net).

Finansal Kaldıraç Oranı $= \frac{Toplam\ Borçlar}{Toplam\ Aktifler}$

Büyüme Düzeyi: İşletmenin sahip ve hissedarlarının egemen oldukları aktiflerde ya da özkaynaklarda meydana gelen dönemsel artış ya da azalışı göstermektedir (Civan, 2009: 14).

Büyüme Oranı $= \frac{Cari\ Dönem\ Aktif - Önceki\ Dönem\ Aktif}{Önceki\ Dönem\ Aktif}$

ULUSAL KÜLTÜR VE SERMAYE YAPISI İLİŞKİSİ

Çalışmanın kapsamı doğrultusunda ulusal kültür ve sermaye yapısı arasındaki ilişki, Hoftsede'nin kültürel boyutlarında bahsedilen; belirsizlikten kaçınma ve kısa/uzun döneme yönelme boyutları işletmeler kapsamında ele alınacak olup, işletmelerin belirsizlikten kaçınmak ve kısa/uzun döneme yönelme ile ilgili faaliyetleri üzerinden değerlendirme yapılacaktır.

İşletmeler karşı karşıya kaldıkları belirsizlik durumu ile baş edebilmek ve belirsizliğin yaratacağı olumsuz etkileri kabul edilebilir bir seviyeye indirerek faaliyetlerini sürdürmek için bazı riskler almaktadırlar (Güzel, 2007: 7). İşletmelerin karlılığına ve likiditesine ilişkin kararlar daima belirsizlik koşulu altında alınmakta ve söz konusu belirsizliğin giderilmesi için bir takım tahminler yürütülerek kararlar alınmaktadır. Alınan kararlar ile gerçekleşmenin aynı ölçüde olmaması ise risk unsurunu oluşturmaktadır

(Lokumcu, 2009: 3). Dolayısıyla işletmelerin karlılıklarını sürdürerek faaliyetlerine devam etmesini sağlamak, işletmelerin karlılık potansiyelini korumak; işletmelerde meydana gelebilecek beklenmedik kayıpları en düşük maliyetle minimize edilebilecek faaliyetleri planlamak ve koordine etmek belirsizliklere karşı oluşturulan risk yönetimini ifade etmektedir (Emhan, 2009: 209). Bu bağlamda sermayenin verimli ve optimum düzeyde kullanabilmesi için katlanılan riskler ve yükümlülükler çerçevesinde, elde optimum sermaye miktarı bulundurulmalıdır. Ayrıca iktisadi bir kuruluş olan işletmelerin istedikleri kar miktarlarına ulaşılabilmesi için hangi risklerin ne ölçüde alınması gerektiğinin belirlenmesi de gerekmektedir (Özcan, 2012: 57-59). İşletmeler faaliyette bulundukları pazarlarda karlılıklarını artırmak için borçlanmaya girmektedir. Belirli bir seviyeye kadar borçlanma işletme gelirini, karını ve sahip ve ortakların paylarını artırmaktadır. Ancak belirli bir seviyenin üstünde borçlanma ise, borçlanmanın yararlarını olumsuz duruma çevirecek olup kayıplara neden olabilmektedir. Bu noktada ise kaldıraç etkisi dikkate alınarak finanslama yönteminin belirlenmesi gerekmektedir (Kabakçı, 2007: 96). Söz konusu durum ise işletmelerin risk ve belirsizlikler karşısında, gelir kaynaklarını kontrol altında tutarak faaliyetlerini yüksek getirili alanlara yönlendirebilme konusunda esnekliğini; dolayısıyla kaldıraç etkisini kullanabilme yeteneğini göstermektedir (Özcan, 2012: 58). Diğer taraftan işletmelerin uzun vadede sürdürülebilir kar elde etmesi işletme sahipleri ve hissedarları tarafından istenen bir durumdur. Fakat kısa vadede maksimum kar elde eden işletmelerin sadece kar ve karlılık merkezli olarak faaliyetlerini sürdürmesi elde edilen söz konusu karın uzun vadede sürdürülebilir olmasını garanti etmez ve işletme aleyhine yorumlara neden olabilir. Bu yüzden karın işletmeye bırakılacak kısmı ve ortaklara dağıtılacak kısmının belirli olmaması işletmenin büyüme hedeflerine ulaşabilmesi açısından oldukça önemlidir. Sürdürülebilir kar elde eden işletmeler, ellerinde bulundurdukları karı yatırımlar ile değerlendirmek suretiyle büyüme hedeflerini gerçekleştirmeleri durumunda, kısa vadede ortaklara dağıtılmayan karlar uzun vadede daha fazla getiri sağlayacaktır (Kestane, 2016: 68). Bu anlamda Hofstede'nin kısa/ uzun döneme yönelme boyutu ise işletmelerin uzun vadede karlılıkları ve büyüme düzeyleri ile ilişkilendirilebilmektedir.

UYGULAMA

Çalışmanın bu bölümünde Hofstede'nin kültürel boyutları olan; belirsizlikten kaçınma ve kısa/uzun döneme yönelme boyutları işletmelerin sermaye yapısı kapsamında ele alınacak olup, ulusal kültür ve sermaye yapısı arasındaki ilişki değerlendirilecektir. Ayrıca araştırmanın amacı ve önemi açıklanarak kapsamı belirlenecek olup araştırmanın içeriği hakkında da bilgiler verilecektir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı afro-avrasya ülkelerinde enerji sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin 2008 krizi sonrası dönemde ulusal kültür ve sermaye yapıları arasındaki ilişkinin belirlenmesi ve söz konusu ilişkinin işletmeler seviyesinde ve ülkeler seviyesinde karşılaştırılmalı olarak

değerlendirilmesidir. Araştırmanın önemi ise sektörde faaliyet gösteren işletmelerin ulusal kültür ve sermaye yapıları arasındaki ilişki doğrultusunda kriz sonrası dönemde meydana gelen değişmeler üzerinden karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi ve işletmelerin bu anlamda geleceğe yönelik alması gereken önlem ve kararların belirlenmesidir.

Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırmanın kapsamını afro-avrasya bölgelerindeki ülkeler oluşturmaktadır. Bu doğrultuda işletmeler ve ülkeler hakkında daha gerçekçi yorumlamalarda bulunabilmek ve bilgi kullanıcılarına daha doğru ve güvenilir bilgiler sunulması amacıyla bölgelerde önde gelen ve kurumsal yapıya sahip işletmeler üzerinden ülkeler araştırma kapsamında değerlendirilmiş olup analize uygun 30 ülke dâhilinde araştırmanın sınırı belirlenmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Afro-avrasya ülkelerinde enerji sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin 2008 krizi sonrası dönemde ulusal kültür ve sermaye yapıları arasındaki ilişki belirlenmeye ve işletmeler ve ülkeler seviyesinde karşılaştırılmalı olarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın ilerleyen aşamalarında aşağıdaki başlıklar izlenmiştir.

Araştırmanın Evreni ve Örneklem Seçimi

Araştırmanın evrenini afro-avrasya bölgelerindeki ülkeler oluşturmakta olup bilgi kullanıcılarına daha doğru ve güvenilir bilgilerin sunulması amacıyla araştırma kapsamında incelenen 30 ülkede ve söz konusu ülkelerin borsalarında işlem gören kurumsal yapıya sahip 30 işletme araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır.

Verilerin Elde Edilmesi ve Sınıflandırılması

Afro-avrasya ülkelerinde faaliyet gösteren ve ülkelerin borsalarına kote olan işletmelerin 2009–2015 yıllarına ait 7 yıllık sermaye yapılarına ilişkin veriler söz konusu borsaların resmi web sitelerinden ve işletmelerin kurumsal web sitelerinden elde edilmiştir. Elde edilen veriler kolay ve anlaşılır bir şekilde bilgi kullanıcılarına sunulması amacıyla, ulusal kültür ve sermaye yapısına ilişkin işletmelerin performanslarını değerlendirmede kullanılacak oranlar; aktif karlılığı, özkaynak karlılığı, finansal kaldıraç ve işletmelerin büyüme düzeylerine göre sınıflandırılmıştır.

Araştırmanın Hipotezlerinin Oluşturulması

Araştırma kapsamına alınan işletmelerin; aktif karlılığı, özkaynak karlılığı, finansal kaldıraç ve işletmelerin büyüme düzeyleri oranları kullanılarak ulusal kültür ve sermaye yapısı arasındaki ilişkinin belirlenmesine yönelik araştırmanın ana hipotezi: ***"işletmelerin sermaye yapısı ile Hofstede'nin kültürel boyutları olan; belirsizlikten kaçınma ve kısa/uzun döneme yönelme boyutları arasında anlamlı bir ilişki vardır"*** şeklinde oluşturulmuştur. Ana hipotezi test ederken kullanılan hipotezler aşağıda belirtilmiş olup söz konusu hipotezleri açıklamaya

çalışırken bazı hipotezlere ilişkin alt hipotezler de belirlenmiştir. Bu hipotezler:

H_1:İşletmelerin sermaye yapısı ile belirsizlikten kaçınma arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{1A}: İşletmelerin finansal kaldıraç oranı ile belirsizlikten kaçınma arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_2: İşletmelerin sermaye yapısı ile kısa/ uzun döneme yönelme arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{2A} : İşletmelerin aktif karlılığı ile kısa/uzun döneme yönelme arasında anlamlı bir ilişki vardır

H_{2B}: İşletmelerin özkaynak karlılığı ile kısa/uzun döneme yönelme arasında anlamlı bir ilişki vardır

H_{2C}: İşletmelerin büyüme düzeyi ile kısa/uzun döneme yönelme arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Verilerin Analiz Edilmesi

Çalışmanın bu kısmında afro-avrasya ülkeleri kapsamında ulusal kültür ve sermaye yapısı arasındaki ilişki, Hofstede'nin kültürel boyutları olan; belirsizlikten kaçınma ve kısa/uzun döneme yönelme boyutları ile işletmelerin sermaye yapısına yönelik 2009-2015 yıllarına ait veriler; aktif karlılığı, özkaynak karlılığı, finansal kaldıraç ve büyüme düzeyine ilişkin oranlar üzerinden değerlendirilmiştir. Verileri analiz edilmesinde "Microsoft Excel 2010" ve ulusal kültür ve sermaye yapısı ilişkisinin kriz sonrası döneme yönelik değişiminin karşılaştırmalı bir bakış açısıyla daha doğru ve anlaşılır bir şekilde değerlendirilmesi ve bilgi kullanıcılarına sunulması amacıyla "Trend Analizi" yöntemi kullanılmıştır.

Trend analizi yönteminde; herhangi bir yıl baz(temel) yıl olarak seçilmekte ve o yıla ait hesap kalemleri 100 olarak kabul edilmekte olup takip eden yıllardaki aynı türden değerler baz (temel) yıla bölünerek yüzde olarak değişimler hesaplanmaktadır. Söz konusu tanımlama aşağıdaki formüle edilebilmektedir (Akcanlı vd, 2013: 196).

$$\textbf{Trend Yüzdesi} = \frac{\textbf{Hesap Kalemlerinin Diğer Yıllardaki Mutlak Değeri } (x \textbf{ yılı})}{\textbf{Hesap Kalemlerinin Baz Yılındaki Mutlak Değeri}} \text{ x } 100$$

Trend yüzdesinin hesaplanmasında, baz yıldaki mutlak değeri olmayan bir hesap kaleminin diğer yıllar için trend yüzdesi hesaplanamaz. Eğilimlerin karşılaştırılmasında her bir hesap kaleminin gösterdiği eğilimin belirlenmesi ve eğilimler arasındaki farklılıkların ortaya konulması gerekmektedir (Kurnaz, 2008: 6). Söz konusu analiz yöntemiyle işletmelerin finansal yapısı ve faaliyet sonucu getirilerin daha iyi belirlenmesine ve gelecekte daha gerçekçi tahminler yapılarak kararlar alınmasında olanak sağlanmaktadır (Çömlekçi, 2004: 201).

Afro-avrasya ülkelerinde ulusal kültür ve sermaye yapısına ilişkin işletmelerin trend analizi ile performanslarını değerlendirmede kullanılacak

oranlar; aktif karlılığı, özkaynak karlılığı, finansal kaldıraç ve işletmelerin büyüme düzeyleri olup söz konusu analizde değerlendirilen ülkeler ve işletmeler aşağıda **Tablo 2**'de özetlenmiştir.

Tablo 2: Araştırma Kapsamında Değerlendirilen Ülkeler ve İşletmeler

ÜLKELER	İŞLETMELER	ÜLKELER	İŞLETMELER
Nijerya	Oando Enerji Plc	Polonya	Energa Plc
Güney Afrika	Keaton Energy Plc	Birleşik Krallık	Cairn Energy Plc
Gana	Tullowoil Plc	Fransa	Heurtey Petrochem Plc
Zambiya	Copperbelt Energy Plc	Çek Cumhuriyeti	Unipetrol Plc
Fas	Total Energy Plc	İsveç	Lundin Energy Plc
Mısır	Opec Plc	İsviçre	Oti Energy Plc
Suudi Arabistan	Gasco Plc	Hollanda	Corelab Plc
BAE	Taqa Energy Plc	Finlandiya	Neste Energy Plc
İran	National Petrochem Plc	Bangladeş	Unitedpower Plc
Kazakistan	KazMunayGaz plc	Güney Kore	S-Oil Plc
Hindistan	Svogl Energy Plc	Malezya	Petra Plc
Pakistan	Ogdcl Energy Plc	Tayland	Energyearth Plc
Türkiye	Tüpraş Holding	Tayvan	Formosa Energy Plc
Almanya	E-On Energy Plc	Çin	Petrochina Plc
Macaristan	Enefi Energy Plc	Japonya	TokyoGas Plc

Araştırmanın Bulguları

Araştırmanın bu bölümünde trend analizi yöntemiyle analiz edilen verilerin sonuçları hakkında bilgiler verilecek olup değerlendirmeler yapılacaktır. Analiz sonucunda elde edilen bulgular; bilgi kullanıcıların, Hofstede'nin kültürel boyutları olan; belirsizlikten kaçınma ve kısa/uzun döneme yönelme boyutları ile işletmelerin sermaye yapısı arasındaki ilişkiye yönelik daha doğru yorumlamalarda bulunabilmesi açısından; aktif karlılığı, özkaynak karlılığı, finansal kaldıraç ve büyüme düzeyi oranlarına göre sınıflandırılarak tablolar halinde çalışmanın ilerleyen aşamalarında sunulmuştur. Bu bağlamda kriz sonrası dönemde; afro-avrasya ülkelerinde 2009-2015 yılları arasında enerji sektöründe meydana gelen değişmeler ve gelişmeler hem ülkeler seviyesinde hem de işletmeler seviyesinde değerlendirilecektir.

Tablo 3: Aktif Karlılığı Analizi

AKTİF KARLILIĞI ÜLKELER/YILLAR	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Nijerya	100	98,29	17,66	59,54	6,84	(588,89)	(163,53)
Güney Afrika	100	112,11	284,74	437,89	367,89	305,79	(133,68)
Gana	100	150,88	1135,09	1243,86	329,82	(2517,54)	(1601,75)
Zambiya	100	91,32	165,51	168,49	244,91	155,58	80,89
Fas	100	108,62	111,86	90,82	73,45	30,65	32,06
Mısır	100	172,73	541,56	615,58	575,32	449,35	363,64
Suudi Arabistan	100	188,32	259,85	342,70	306,57	412,04	368,25
BAE	100	192,86	164,29	132,14	(172,62)	(235,71)	(138,10)
İran	100	19,17	38,35	(85,34)	(11,65)	132,33	152,26
Kazakistan	100	101,17	83,60	63,44	54,87	19,91	19,24
Hindistan	100	76,61	27,29	38,53	18,58	(273,62)	(309,40)
Pakistan	100	82,85	77,79	91,79	70,26	80,03	50,48
Türkiye	100	66,75	105,77	107,53	72,02	84,07	126,22
Almanya	100	74,14	(21,88)	34,00	34,72	(45,03)	(25,86)
Macaristan	100	77,83	9,56	(19,71)	(33,33)	42,98	85,79
Polonya	100	127,25	141,65	78,66	111,57	142,67	183,03
Birleşik Krallık	100	997,72	2355,13	63,88	(585,17)	(479,85)	(182,89)
Fransa	100	132,02	80,90	56,74	102,25	125,28	177,53
Çek Cumhuriyeti	100	104,83	(713,10)	(464,83)	(213,10)	22,76	453,79
İsveç	100	12178,05	1414,63	1012,20	648,78	2068,29	(4382,93)
İsviçre	100	9,38	355,21	(187,50)	(1806,25)	(4919,79)	(63,54)
Hollanda	100	130,42	175,20	195,52	211,88	205,74	105,40
Finlandiya	100	2866,67	(500,00)	466,67	1200,00	37000,00	17533,33
Bangladeş	100	389,74	365,09	511,83	299,61	396,25	371,99
Güney Kore	100	277,56	355,12	184,25	95,67	(110,24)	(16,54)
Malezya	100	18,23	20,20	45,32	79,80	161,58	138,42
Tayland	100	505,71	917,14	1382,86	780,95	552,38	272,38
Tayvan	100	103,78	55,85	6,77	64,11	22,02	24,77
Çin	100	123,61	103,26	81,95	82,90	67,57	61,19
Japonya	100	124,15	220,76	104,66	8,05	211,86	180,08

Afro-avrasya ülkelerinde yönelik yapılmış olan aktif karlılığı analizi sonucunda ilgili dönemlerde Hofstede'nin kültür boyutu olan kısa/uzun döneme yayılma boyutu ile işletmelerin aktif karlılıkları arasında anlamlı ilişkilerin olabileceği gözlenmiştir. Trend analizi sonuçlarına göre:

- ✓ **Afrika;** Zambiya, Fas, Mısır ve Suudi Arabistan
- ✓ **Orta Asya ve Avrupa;** Kazakistan, Pakistan, Türkiye, Polonya, Fransa ve Hollanda
- ✓ **Doğu Asya;** Bangladeş, Malezya, Tayland, Tayvan, Çin ve Japonya'da faaliyet gösteren işletmelerin aktif karlılıklarında dönemler itibariyle

dalgalanmalar görülse de istikrarlı bir artış eğiliminin olduğunu gözlenmiştir.

Bu durum işletmelerin aktiflerinde meydana gelen net artışın istikrarlı olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda işletmelerin sahip ve hissedarları için de istenen bir durumdur. Çünkü işletmelerin aktiflerinde meydana gelen net artış; sahip ve ortakların hisselerinde artış getirmesi bakımından ve işletmelerin sahip ve ortaklarının aktifler üzerinde söz hakkının artması bakımından büyük öneme sahiptir. Ayrıca Hofstede'nin ulusal kültür boyutlarından birisi olan kısa/uzun döneme yayılma boyutunun işletmelere yansıması ise işletmelerin aktiflerinde meydana gelen net artışla mümkün olabilmektedir. İşletmeler ancak bu sayede uzun vadede sermayesini artırarak pazara nüfuz edebilmektedir. Söz konusu ülkelerin dışında kalan diğer ülkelerde faaliyet gösteren işletmelerin ise aktif karlılıklarında dönemler itibariyle dalgalanmalar ve kayıplar söz konusudur. Bu durum ise işletmelerin kriz sonrası dönemde aktiflerini koruyamadıkları anlamına gelmekte ve sahip ve ortaklar açısından ise istenmeyen bir durum olarak karşılanmaktadır. Kriz sonrası dönemde afro-avrasya ülkelerinde ve söz konusu ülkelerde faaliyet gösteren işletmelerin aktif karlılıklarında meydana gelen değişmeler Hofstede'nin kültürel boyut indeksindeki ulusal kültür boyutlarından birisi olan kısa/uzun döneme yayılma skorları ile karşılaştırıldığında anlamlı ilişkilerin olduğu gözlenmektedir. Dolayısı ile Hofstede'nin ulusal kültür boyutu ile işletmelerin sermaye yapısı arasında anlamlı ilişkilerin olduğu ortaya çıkmış olup $\boldsymbol{H_{2A}}$ hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4: Özkaynak Karlılığı Analizi

Özkaynak karlılığına ilişkin yapılmış olan trend analizi sonucunda Hofstede'nin kültür boyutlarından birisi olan kısa/uzun döneme yayılma boyutu ile işletmelerin özkaynak karlılıkları arasında anlamlı ilişkilerin olabileceği gözlenmiştir. İlgili dönemlerde aktif karlılığı analizi sonucunda da olduğu gibi:

ÖZKAYNAK KARLILIĞI

ÜLKELER/YILLAR	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**
Nijerya	100	58,02	13,19	49,42	4,15	(1952,17)	(223,72)
Güney Afrika	100	112,04	285,86	437,17	367,54	306,28	(136,13)
Gana	100	154,55	1194,21	1033,88	327,27	(3358,68)	(2697,52)
Zambiya	100	90,84	176,68	166,52	265,67	174,39	119,74
Fas	100	108,22	111,46	89,20	72,99	32,23	31,57
Mısır	100	173,68	543,86	598,25	538,60	404,39	294,74
Suudi Arabistan	100	132,21	183,45	228,29	203,20	270,11	240,04
BAE	100	217,04	202,25	163,67	(230,71)	(417,20)	(301,45)
İran	100	27,90	63,56	(97,27)	(10,56)	101,14	96,13
Kazakistan	100	96,52	76,85	57,80	49,31	17,09	15,56
Hindistan	100	69,39	29,64	48,33	25,52	(74,34)	(86,19)
Pakistan	100	85,41	71,60	82,03	63,71	71,17	44,79
Türkiye	100	88,04	130,82	139,11	109,45	109,64	141,98
Almanya	100	61,09	(20,81)	30,17	30,57	(51,95)	(18,46)
Macaristan	100	110,26	18,30	(57,80)	(31,05)	37,04	59,04
Polonya	100	153,82	165,28	102,60	161,46	204,34	221,70
Birleşik Krallık	100	1536,60	2782,13	85,11	(740,85)	(608,51)	(272,77)
Fransa	100	90,80	140,86	86,94	139,60	128,53	117,66
Çek Cumhuriyeti	100	108,07	(807,17)	(497,31)	(244,39)	25,11	711,21
İsveç	100	12750,00	2971,43	2219,05	1371,43	21995,24	(20595,24)
İsviçre	100	9,58	(63,29)	(89,69)	(1076,67)	(602,71)	(118,44)
Hollanda	100	121,33	249,24	283,03	351,94	414,47	227,27
Finlandiya	100	2090,91	(400,00)	381,82	863,64	2472,73	11045,45
Bangladeş	100	270,31	213,91	250,23	164,20	141,13	132,23
Güney Kore	100	266,21	388,91	186,01	92,32	(100,00)	(13,82)
Malezya	100	18,32	20,21	45,05	61,68	149,68	75,16
Tayland	100	713,70	736,30	1425,34	878,08	673,63	227,05
Tayvan	100	99,52	59,95	7,84	66,37	22,46	21,69
Çin	100	127,02	114,61	94,31	95,67	77,40	74,34
Japonya	100	124,81	205,37	100,56	7,59	192,96	160,00

- ✓ **Afrika;** Zambiya, Fas, Mısır, Suudi Arabistan
- ✓ **Orta Asya ve Avrupa;** Kazakistan, Pakistan, Türkiye, Polonya, Fransa ve Hollanda
- ✓ **Doğu Asya;** Bangladeş, Malezya, Tayland, Tayvan, Çin ve Japonya'da enerji sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin özkaynak karlılıklarında incelen dönemlerde dönemler itibari ile dalgalanmalar olsa da istikrarlı bir artış eğilimi görülmektedir.

Elde edilen sonuçlar işletmelerin özkaynakları ile borçlanmaya gitmeden faaliyetlerini sürdürülebileceklerini göstermektedir. Ayrıca işletmelerin mevcut hissedarları ve yöneticileri açısından istenen bir durum olup işletme yönetiminde söz haklarının istikrarlı bir şekilde arttığını göstermektedir. Ayrıca işletmelerin sahip ve hissedarlarının paylarında da istikrarlı bir artış göstermesi istenen bir durumdur. Söz konusu durum işletmelerin gelecekte finanslama politikasında da olumlu gelişmeler yaratabilecek olup işletmelerin finansman giderlerinin azaltılabileceğini de göstermektedir. Söz konusu durumun işletmelere getirisi ise yüksek kar olacaktır. Ayrıca Hosftede'nin kısa/uzun döneme yönelme boyutunun işletmelere yansıması

ise işletmelerin özkaynak karlılıklarındaki artış ile bağlantılıdır. İşletmelerin borçlanma yoluna gitmeden özkaynakları ile finansman sağlaması işletmelerin uzun yıllar boyunca faaliyetlerini sürdürülebileceği anlamına gelmektedir. Söz konusu ülkelerin dışında kalan diğer ülkelerde faaliyet gösteren işletmelerin ise özkaynak karlılıklarında dönemler itibariyle dalgalanmalar ve kayıplar söz konusudur. Bu durum ise işletmelerin kriz sonrası dönemde özkaynaklarını koruyamadıkları ve borçla finanse edildiklerini göstermekte olup sahip ve ortaklar açısından ise istenmeyen bir durum olarak karşılanmaktadır. Kriz sonrası dönemde afro-avrasya ülkelerinde faaliyet gösteren işletmelerin özkaynak karlılıklarında meydana gelen değişmeler Hofstede'nin kültürel boyut indeksindeki ulusal kültür boyutlarından birisi olan kısa/uzun döneme yönelme skorları ile karşılaştırıldığında anlamlı ilişkilerin olduğu gözlenmektedir. Dolayısı ile Hofstede'nin ulusal kültür boyutu ile işletmelerin sermaye yapısı göstergelerinden birisi olan özkaynak karlılıkları arasında anlamlı ilişkilerin olduğu ortaya çıkmış olup H_{2B} hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 5: Finansal Kaldıraç Düzeyi Analizi

FİNANSAL KALDIRAÇ DÜZEYİ							
ÜLKELER/YILLAR	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**
Nijerya	100	86,37	62,11	90,55	72,31	108,83	72,90
Güney Afrika	100	220,22	1407,65	2453,01	2842,08	2789,62	3024,59
Gana	100	102,36	77,53	82,31	100,19	123,26	137,00
Zambiya	100	98,91	108,13	98,61	110,70	142,88	133,76
Fas	100	97,90	99,23	99,28	99,12	103,92	100,77
Mısır	100	92,62	95,72	86,64	78,41	70,84	75,52
Suudi Arabistan	100	104,67	114,45	93,57	92,06	85,81	85,89
BAE	100	99,30	102,17	102,91	103,77	106,17	107,93
İran	100	109,38	112,03	111,87	107,49	108,99	106,08
Kazakistan	100	91,80	69,56	64,02	61,63	43,02	53,61
Hindistan	100	101,45	95,67	67,73	71,76	97,91	98,84
Pakistan	100	107,49	79,57	71,60	75,69	70,68	70,79
Türkiye	100	114,19	111,30	113,33	120,09	113,73	106,54
Almanya	100	106,00	112,01	120,52	116,94	120,42	124,87
Macaristan	100	134,30	124,43	128,77	78,94	90,90	82,85
Polonya	100	100,90	115,23	149,91	199,35	164,01	141,11
Birleşik Krallık	100	123,42	131,90	61,89	51,31	43,66	22,31
Fransa	100	83,63	88,03	86,51	87,00	83,87	83,75
Çek Cumhuriyeti	100	109,37	127,18	125,09	130,19	120,82	118,16
İsveç	100	101,40	103,63	106,85	122,34	156,46	189,29
İsviçre	100	99,52	119,97	82,68	81,49	104,12	113,29
Hollanda	100	91,83	125,53	126,50	109,63	142,29	157,42
Finlandiya	100	98,53	96,44	87,94	88,25	82,27	85,12
Bangladeş	100	13,19	121,76	90,68	110,91	62,99	20,70
Güney Kore	100	96,58	106,54	100,48	97,00	91,92	85,68
Malezya	100	98,87	99,84	99,46	78,30	93,84	86,55
Tayland	100	116,30	86,27	101,78	106,37	110,21	112,64
Tayvan	100	87,54	83,59	94,17	91,04	89,50	72,84
Çin	100	104,39	116,43	121,94	122,48	120,93	119,13
Japonya	100	99,26	94,06	97,48	98,14	94,94	93,35

Finansal kaldıraç düzeyine ilişkin yapılmış olan trend analizi sonucunda Hofstede'nin kültür boyutlarından birisi olan belirsizlikten kaçınma ile işletmelerin finansal kaldıraç düzeyleri arasında anlamlı ilişkilerin olabileceği gözlenmiştir. İncelenen dönemler itibariyle:

- ✓ **Afrika:** Zambiya, Fas, Mısır, Suudi Arabistan
- ✓ **Orta Asya ve Avrupa:** Kazakistan, Pakistan, Türkiye, Polonya, Fransa, Hollanda
- ✓ **Doğu Asya:** Bangladeş, Malezya, Tayland, Tayvan, Çin ve Japonya'da faaliyet gösteren işletmelerin finansal kaldıraç düzeylerinde incelenen dönemler itibariyle dalgalanmalar görülmüş olsa da makul değer (0,50)'in etrafında gezindiği görülmektedir.

Bu sonuçlar işletmelerin finanslama politikalarında istikrarlı bir eğilimin olduğunu göstermektedir. Söz konusu durumun sonucu kendini işletmelerin aktif karlılıklarında ve özkaynak karlılıklarında da göstermektedir. Bu anlamda işletmelerin özkaynaklar ve borçlarla optimum bir şekilde finanse edilerek işletmelerin aktiflerinde meydana gelen net artış söz konusu ülkelerde faaliyet gösteren işletmelerde kendini göstermektedir. Bu durum işletmelerin finansal kaldıraç etkisinden olumlu bir şekilde yararlanıldığını ve işletmelerin karlılıklarında da önemli bir payı olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla işletmelerin istikrarlı bir şekilde karlılıklarının devam etmesi hem sahip ve hissedarlar tarafından hem de kreditörler tarafından istenen bir durumdur. Söz konusu ülkelerin dışında kalan diğer ülkelerde faaliyet gösteren işletmelerin ise finansal kaldıraç düzeylerinde dönemler itibariyle aşırı dalgalanmalar söz konusudur. Bu durum ise işletmelerin borçlanma yoluna gitmeden sadece özkaynakları ile finansman sağlaması ya da gereğinden fazla borçlanması anlamına gelmekte, sahip ve hissedarlar açısından istenen bir durum değildir. Bu yüzden Hosftede'nin belirsizlikten kaçınma boyutunun işletmelere yansıması ise işletmelerin finansal kaldıraçtan yararlanma dereceleri ile bağlantılıdır. Kriz sonrası dönemde afro-avrasya ülkelerinde faaliyet gösteren işletmelerin finansal kaldıraç düzeylerinde meydana gelen değişmeler Hofstede'nin kültürel boyut indeksindeki ulusal kültür boyutlarından birisi olan belirsizlikten kaçınma skorları ile karşılaştırıldığında anlamlı ilişkilerin olduğu gözlenmektedir. Dolayısı ile Hofstede'nin ulusal kültür boyutu ile işletmelerin sermaye yapısı göstergelerinden birisi olan finansal kaldıraç düzeyi arasında anlamlı ilişkilerin olduğu ortaya çıkmış olup $\boldsymbol{H_{1A}}$ hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 6: Büyüme Düzeyi Analizi

BÜYÜME DÜZEYİ							
ÜLKELER/YILLAR	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Nijerya	100	70,64	775,74	1155,74	660,85	226,38	(296,60)
Güney Afrika	100	18,11	118,29	59,45	33,68	66,82	(3,12)
Gana	100	393,90	133,43	70,25	14,12	(214,06)	(160,83)
Zambiya	100	2,06	18,81	15,91	355,57	57,22	5,68
Fas	100	165,22	192,65	55,91	15,35	(57,22)	(29,27)
Mısır	100	67,14	43,57	93,39	21,43	46,07	55,36
Suudi Arabistan	100	123,43	77,71	3,71	(282,29)	(4,00)	109,71
BAE	100	389,65	(24,82)	99,43	(7,66)	(73,90)	(86,81)
İran	100	181,99	239,34	(273,68)	83,93	130,47	45,98
Kazakistan	100	39,27	71,93	5,56	7,39	(28,18)	8,81
Hindistan	100	485,35	442,12	348,53	224,73	(82,97)	(110,44)
Pakistan	100	387,23	87,47	177,86	136,07	120,92	70,50
Türkiye	100	196,73	32,77	86,94	146,87	20,41	87,81
Almanya	100	13,18	1,55	660,47	596,12	434,11	327,91
Macaristan	100	204,79	148,62	(34,96)	(60,32)	(3,82)	(4,08)
Polonya	100	243,26	129,62	140,44	228,21	94,67	139,50
Birleşik Krallık	100	646,20	1186,14	(1047,84)	(297,91)	(290,91)	(122,06)
Fransa	100	7820,45	15809,09	4684,09	4572,73	3384,09	2922,73
Çek Cumhuriyeti	100	628,41	(796,59)	(1590,91)	(214,77)	(28,41)	1369,32
İsveç	100	(6,25)	12,50	13906,25	20512,50	10475,00	4006,25
İsviçre	100	(9,35)	(5218,71)	25326,62	(1240,29)	(636,69)	(938,13)
Hollanda	100	(13,12)	(28,26)	16,20	14,95	3,12	(29,21)
Finlandiya	100	86,70	59,09	24,04	(7,02)	(30,92)	(8,74)
Bangladeş	100	120,24	166,50	228,57	320,44	219,28	136,84
Güney Kore	100	54,81	175,51	30,97	(26,58)	(89,13)	10,87
Malezya	100	(2,40)	(5,80)	3,54	22,43	79,85	36,04
Tayland	100	358,87	853,65	471,43	220,28	133,70	134,93
Tayvan	100	10,79	58,51	25,90	76,02	(26,14)	(242,69)
Çin	100	66,89	74,23	61,66	37,82	12,67	14,88
Japonya	100	199,54	(25,00)	86,11	320,37	427,31	172,22

Büyüme düzeyine ilişkin yapılmış olan trend analizi sonuçlarına bakıldığında Hofstede'nin kültür boyutlarından birisi olan kısa/uzun döneme yönelme boyutu ile işletmelerin büyüme düzeyleri arasında anlamlı ilişkilerin olabileceği gözlenmiştir. Sonuçlar dönemler itibariyle değerlendirildiğinde:

- ✓ **Afrika:** Zambiya ve Mısır
- ✓ **Orta Asya ve Avrupa:** Pakistan, Türkiye, Almanya, Polonya, Fransa
- ✓ **Doğu Asya:** Bangladeş, Tayland ve Çin'de faaliyet gösteren işletmelerin büyüme düzeylerinde incelenen dönemler itibariyle dalgalanmalar gözlense de istikrarlı bir büyüme eğilimine sahip oldukları görülmektedir.

Analiz sonucunda elde edilen bulgular; işletmelerin kriz sonrası dönemde ekonomik olarak çok büyük kayıplar yaşamadan büyüme eğilimlerini devam ettirdiklerini göstermektedir. Söz konusu durumun gerçekleşmesinde ise işletmelerin faaliyetleri sonucunda elde ettikleri aktif karlılıkları, özkaynak karlılıkları ve finansal kaldıraç düzeylerinde meydana gelen değişmeler ve gelişmeler büyük öneme sahip olup işletmelerin uzun vadede büyüme eğiliminde olmasının kanıtı niteliğindedir. Bu durum işletmelerin faaliyet gösterdikleri pazarlarda büyüdükleri anlamına gelmekte ve bulunmuş oldukları ülke ekonomisine de önemli katkılarının olduğunu göstermektedir. Ayrıca Hofstede'nin kısa/uzun döneme yönelme boyutunun işletmelere yansıması işletmelerin uzun vadede büyüme eğilimi ile bağlantılı olduğunu da göstermektedir. Bu anlamda uzun vadede söz konusu işletmelerin büyüme eğiliminde istikrar göstermesi hem işletme sahip ve hissedarları

açısından hem potansiyel yatırımcılar açısından hem de kreditörler açısından güven vermektedir. Söz konusu ülkelerin dışında kalan diğer ülkelerde faaliyet gösteren işletmelerin ise büyüme düzeylerinde dönemler itibariyle dalgalanmalar ve kayıplar gözlenmiştir. Bu durum ise işletmelerin kriz sonrası dönemde istikrarlı bir büyüme eğilimine sahip olmadığını ve işletmelerin sahip, hissedarları ve potansiyel yatırımcılarına güven vermediğini göstermektedir. Kriz sonrası dönemde afro-avrasya ülkelerinde faaliyet gösteren işletmelerin büyüme düzeylerinde meydana gelen değişmeler Hofstede'nin kültürel boyut indeksindeki ulusal kültür boyutlarından birisi olan kısa/uzun döneme yönelme skorları ile karşılaştırıldığında anlamlı ilişkilerin olduğu da gözlenmektedir. Dolayısı ile Hofstede'nin ulusal kültür boyutu ile işletmelerin sermaye yapısı göstergelerinden birisi olan büyüme düzeyleri arasında anlamlı ilişkilerin olduğu ortaya çıkmış olup $\boldsymbol{H_{2C}}$ hipotezi kabul edilmiştir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birlikte işletmeler uluslararası pazarlarda faaliyet göstermeye başlamış ve içinde bulundukları rekabet ortamı işletmeleri faaliyetlerini gerçekleştirmelerinde yeni yollar aramaya yöneltmiştir. İşletmelerin faaliyette bulundukları pazarlarda; içinde bulunmuş oldukları toplumsal değerlerin ve ulusal kültürün etkisini daha fazla dikkate almaları gereklilik arz etmiş olup söz konusu durum ise işletmelerin sermaye yapılarına yeni boyutlar kazandırmıştır. Bu çalışmada, afro-avrasya ülkeleri kapsamında ulusal kültür ve sermaye yapısı arasındaki ilişki, Hofstede'nin kültürel boyutları olan; belirsizlikten kaçınma ve kısa/uzun döneme yönelme boyutları ile işletmelerin sermaye yapısı göstergeleri olan; aktif karlılığı, özkaynak karlılığı, finansal kaldıraç ve büyüme düzeyine ilişkin oranlar üzerinden değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda afro-avrasya bölgelerindeki ülkeler hakkında daha gerçekçi yorumlamalarda bulunabilmek ve bilgi kullanıcılarına daha doğru ve güvenilir bilgiler sunulması amacıyla araştırma kapsamında incelenen 30 ülkede ve söz konusu ülkelerin borsalarında işlem gören kurumsal yapıya sahip 30 işletme araştırmanın sınırını oluşturmaktadır. Enerji sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin kriz sonrası dönemde sermaye yapılarında meydana gelen değişmelerin ulusal kültürle olan ilişkisinin belirlenmesi, bölgelerdeki ülkelerin karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi ve araştırmanın amacına yönelik çıkarımlarla önerilerde bulunulması çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Kriz sonrası dönemde işletmelerin; 2009-2015 yılları kapsamında sermaye yapılarına ait veriler ülkelerin resmi borsa adreslerinden ve işletmelerin resmi web sitelerinden elde edilerek trend analizi yöntemiyle değerlendirmeler yapılmıştır.

Afro-avrasya bölgelerindeki ülkelerde ulusal kültür ve sermaye yapısı arasındaki ilişkinin belirlenmesine yönelik; Hofstede'nin kültürel boyutları olan; belirsizlikten kaçınma ve kısa/uzun döneme yönelme boyutları ile işletmelerin sermaye yapısı göstergeleri olan; aktif karlılığı, özkaynak karlılığı, finansal kaldıraç ve büyüme düzeyine ilişkin oranlar yardımıyla yapılan trend analizi sonucunda elde edilen bilgilere göre:

- ✓ **Afrika:** Zambiya, Fas, Mısır, Suudi Arabistan
- ✓ **Orta Asya ve Avrupa:** Kazakistan, Pakistan, Türkiye, Almanya, Polonya, Fransa, Hollanda
- ✓ **Doğu Asya:** Bangladeş, Malezya, Tayland, Tayvan, Çin ve Japonya'da faaliyet gösteren işletmelerin aktif karlılıklarında, özkaynak karlılıklarında, finansal kaldıraç düzeylerinde ve büyüme düzeylerinde incelenen dönemler itibariyle dalgalanmalar görülmüş olsa da istikrarlı bir eğilim olduğu gözlenmiştir.

Elde edilen bilgiler; afro-avrasya bölgelerinde enerji sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin aktiflerinde net artış sağlayarak, özkaynakları ile borçlanma politikalarında olumlu bir tutum izleyerek uzun vadede büyüme sağladıklarını göstermektedir. Bu durum işletmelerin sahip ve hissedarlarının karlarını ve karlılıklarını artırdığını göstermekte, işletmelerin 2008 krizi sonrası dönemden günümüze kadar olan süreçte istikrarlı bir büyüme potansiyeline sahip olduklarını göstermekte ve potansiyel yatırımcılar ve kreditörler açısından güven vermektedir. Ayrıca söz konusu ülkelerde faaliyet gösteren işletmelerin ülkelerin enerji üretiminde, yönetiminde ya da dağıtımında önemli bir güce sahip olduğunu ve ülke ekonomisine de büyük bir katkılarının olduğunu göstermektedir. Afro-avrasya bölgelerindeki ülkelerde faaliyet gösteren işletmelerin sermaye yapılarında meydana gelen söz konusu olumlu gelişmeler, faaliyette bulunmuş oldukları ülkeleri de uluslararası enerji piyasasında önemli noktalara taşıyacağı anlamına gelmektedir. Ayrıca elde edilen sonuçlar; Hofstede'nin ulusal kültür boyutları olan belirsizlikten kaçınma ve kısa/uzun döneme yönelme boyutları ile işletmelerin sermaye yapısı göstergeleri olan aktif karlılığı, özkaynak karlılığı, finansal kaldıraç ve büyüme düzeyleri arasında güçlü ilişkilerin olduğunu göstermektedir. Ayrıca Hofstede'nin belirsizlikten kaçınma ve kısa/uzun döneme yönelme boyutlarının skorları ile işletmelerin sermaye yapılarında meydana gelen değişmelerin skorları karşılaştırıldığında anlamlı ilişkilerin olduğunu göstermekte ve Hofstede'nin kültürel boyutlarını doğrulamaktadır.

Analizler sonucunda Hofstede'nin ulusal kültür boyutları ve işletmelerin sermaye yapısı arasında en fazla anlamlı ilişkilerin tespit edildiği ülkeler yukarıda belirtilmiştir. Söz konusu ülkeler dışındaki diğer ülkelerde faaliyet gösteren işletmelerin sermaye yapısı göstergelerinde dalgalanmalar gözükmekte ve işletmelerin uzun vadede kar elde etme, kaynakları üzerinde söz hakkını koruyarak doğru bir finanslama yöntemi uygulayamadıkları ve uzun vadeli büyüme konusunda ise istikrar olmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum işletmelerin kısa vadeli karlar elde ettiklerini uzun vadede karlılık sağlama ve büyüme konusunda yetersiz olduklarını göstermektedir. Ayrıca işletmelere ve faaliyette bulundukları ülkelere olumsuz bir imaj yaratmakta olup ülke ekonomisine de önemli katkılarının olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla Hofstede'nin ulusal kültür boyutlarından hareketle; kısa vadede işletmelerin sermaye yapıları ve karlılıklarının ulusal kültürün

şekillenmesinde rol oynadığı, uzun vadede ise ulusal kültürün işletmelerin sermaye yapılarını etkileyerek ulusal sermayenin artmasına imkan tanıdığı ve ülke ekonomisine katma değer olarak yansıyabileceği söylenebilir. Bu anlamda, afro-avrasya bölgelerindeki ülkelerin enerji sektöründe daha fazla etkin olarak enerji piyasasını yönlendirebilmeleri için; daha gerçekçi, daha doğru bir finanslama politikası uygulayarak uzun vadede kar elde edebilecek ve enerji pazarında rol oynayacak çalışma yöntem ve prosedürlerini geliştirmeleri ve uygulamaya koymaları gerekmektedir.

Gelecekte ulusal kültür ve sermaye yapısına yönelik yapılacak olan çalışmalara daha fazla ülke ve işletmenin dâhil edilmesiyle daha geniş kapsamlı ve zengin analizlerin yapılmasına ve daha güvenilir sonuçların alınmasına olanak sağlanacaktır. Ayrıca uluslararası pazarlarda faaliyet gösteren işletmelerin başarılı olmasında sadece sermaye yapısının önemli olmadığını bununla birlikte faaliyette bulundukları ülkelerin ulusal kültürlerini de özümsemeleri gerektiğini vurgulamak açısından bu çalışma ayrı bir öneme sahiptir. Gelecek dönemlerde bu yönde yapılacak olan çalışmalar ile; işletmelerin uzun vadede varlıklarını sürdürülebilir kılmaları işletmelere ve ülkelere olumlu imaj yaratacak olup tüm dünyada büyük öneme sahip olan; enerji kaynaklarının bilinçsiz kullanımı, geri dönüşüm, sağlık, güvenlik gibi problemlere daha hızlı çözümler üretilebilecektir.

KAYNAKÇA

Akcanlı, F., Soba, M. ve Kestane A. (2013). İMKB'ye Kote Edilmiş Havayolu Taşımacılığı Sektöründe Trend Analizine İlişkin Örnek Bir Uygulama. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6/3, ss: 191-207.

Akgüç, Ö. (1998). Finansal Yönetim. İstanbul: Muhasebe Enstitüsü Yayınları.

Akgüç, Ö. (2010). Finansal Yönetim. İstanbul: Avcıol Basım Yayım.

Akyol, Ş. (2009). Örgüt Kültüründe Güç Mesafesi ve Liderlik İlişkisi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Doktora Tezi, İstanbul.

Alpugan, O., Demir, H., Oktav, M., Üner, N. (1997). İşletme Ekonomisi ve Yönetimi, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

Ay, Akdeniz, D. (2014). Ulusal Kültür, Örgüt Kültürü, Örgütsel Politika Algısı ve Sendika Üyesi Olma Eğilimi İlişkisi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Doktora Tezi, Balıkesir.

Ay, A. F. (2013). Ulusal Kültürün Motivasyona Etkisi: Sivas İlinde Bir Araştırma. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Doktora Tezi, Sivas.

Ay, C. (2005). İşletmelerde Etiksel Karar Almada Kültürüm Rolü. Yönetim ve Ekonomi. Cilt:12 Sayı: 2, ss: 31-52.

Büker, S. (1997). Finansal Yönetim. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Büker, S., Aşıkoğlu, R. ve S. Güven. (2010). Finansal Yönetim. Ankara: Sözkesen Matbaacılık.

Büyükmert, N. (2015). İşletmelerde Sahiplik Yapısının Kârlılık ve Sermaye Yapısı Üzerine Etkileri: Borsa İstanbul'da Ampirik Bir Uygulama. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.

Ceylan, A. 2001. İşletmelerde Finansal Yönetim. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.

Chen, J.J. (2004). Determinants of Capital Structure of Chinese-listed Companies. Journal of Business Research 57, pp: 1341– 1351.

Chui, A.C.W., Lloyd, A.E. And Kwok, C.C.Y. (2002). The Determination Of Capital Structure: Is National Culture A Missing Piece To The Puzzle?. Journal Of International Busıness Studies, March. https://www.researchgate.net/publication/5222987

Civan, M. (2009). Finansal Tablolar Analizi ve Örnek Uygulamalar-Abigem Eğitimi. www.ttso.org.tr/dosyalar/finansal_analiz.doc

Çelikkol, M. (2015). Ulusal Kültürel Özelliklerin Rekabetçilik Ve Yenilikçilik Üzerine Etkisi: Uluslararası Düzlemde Bir Çalışma. Gebze Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Yüksek Lisans Tezi, Gebze.

Çömlekçi, F.(2004).Muhasebe Denetimi ve Mali Analiz. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Demir, H. (2008). Kültürel Renk Körlüğü: Kültürel Değerler ve İş Tatmini Arasındaki İlişki Üzerine Güçlendirmenin Aracılık (Mediation) Etkisi. Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 22, Sayı: 2, Temmuz 2008, ss.211-237.

Dörtyol, T.İ. (2012). Ulusal Kültürün Algılanan Hizmet Kalitesi ve Algılanan Müşteri Değeri Üzerindeki Etkisi: Turizm Sektöründe Bir Araştırma. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Doktora Tezi, Sivas.

Emhan, A. (2009). Risk Yönetim Süreci ve Risk Yönetmekte Kullanılan Teknikler. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 23, Sayı: 3, ss: 209- 220.

Erdem, R. ve İ. Kocabaş. (2005).Eğitim Denetçilerinin Kültürel Değerleri. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 15, Sayı: 2, Elazığ, ss.199-207.

Gürsoy, D., Umbreit, W.T. (2004). Tourist Information Search Behavior: Crosscultural Comparison of European Union Member States. Hospitality Management, 23, 55-70.

Güzel, V. (2007). Finansal Risk Değerinin Belirlenmesinde Kullanılan Sayısal Yöntemler: ARCH/GARCH Modelleriyle İMKB uygulaması. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Hofstede, G. (1980). Motivation, Leadership, and Organization: Do Amercan Theories Apply Abroad?. Organizational Dynamics, Amacom, A Division of American Management Associations. Summer. pp.42-63.

Hofstede, G.(1983). The Cultural Relativity of Organizational Practices and Theories. Journal of International Business Studies, Vol. 14, No. 2, Special Issue on Cross- Cultural Management, (Autumn), pp. 75-89.

Hofstede, G. (1984). Culture's Consequences: International Differences in Work-Related Values. USA: Sage Pubication Inc. https://books.google.com.tr/books?id=o4OqTgV3V00C&printsec=frontcover&dq=Cultures+and+Organizations:+Software+Fort+He+Mind,+Intercultural+Cooperation+and+Importance+For+Survival,+Revised+and+Expanded&hl=tr&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

Hofstede, G. (2001). Culture's Consequences: Comparing Values, behaviours, Institutions and Organizastions across Nations. 2nd Ed., Sage.

Hofstede, G. (2011). Dimensionalising Culture: The Hofstede Model in Contex. Online Readings in Psychology and Culture, 2(1).

Işıklı, .G., Ferec-Zade, A. ve H. Taşçıoğlu. (2009). Türk İşletmelerinde Örgüt Kültürü ve İnovatif Faaliyetler. Khazar University Pres,33, ss.722-737.

Kabakçı, Y. (2007). Sermaye Yapısının Firmaların Finansal Performansı Üzerinde Etkisi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Doktora Tezi, İzmir.

Kabakçı, Y. (2008). Sermaye Yapısı ile İşletme Performansı Arasındaki İlişki: Gıda Sektöründe Bir Uygulama, *Ege Akademik Bakış*, 8 (1), 167-182.

Kestane, A. (2016). Kurumsal Sürdürülebilirlik Perspektifinde İşletmelerin Finansal Performansının Analizi ve Yatırımcı Davranışları Üzerine Bir Araştırma: BIST Sürdürülebilirlik Endeksi'nde Bir Uygulama. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.

Kısakürek, M. M. ve Aydın, Y. (2013). İşletmelerde Sermaye Yapısı İle Kârlılık Arasındaki İlişkinin Analizi: 1992-2011 Yılları Arası Finansal Krizler Odaklı BİST'te Bir Uygulama, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 14 (2), 97-121.

Kitchin, P. D. (2010). *An introduction to organizational behaviour for managers and engineers*, Oxford: Elsevier Ltd.

https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=K1D53RBr6v0C&oi=fnd&pg=PP2&dq=Kitchin,+P.+D.+(2010).+An+introduction+to+organizational+behaviour+for+managers+and+engineers,+Oxford:+Elsevier+

Ltd.&ots=3yyWjI03HM&sig=wi6-RaRBV5Ub42yaknH29fto8E&redir_esc=y#v=onepage&q=greek&f = false

Köse, S., Tetik, S. ve Cuma, E. (2001). Örgüt Kültürünü Oluşturan Faktörler. *Yönetim ve Ekonomi*, *7* (1), 219-249.

Kurnaz, N. (2016). Mali Tablolar Analizi-Oran Analizi. (www.niyazikurnaz.net erişim: 26.02.2016)

Kurnaz, N. (2008). Eğilim (Trend) Yüzdeleri Yöntemi ile Analiz. (www.niyazikurnaz.net: 01.03.2016)

Li, K., Griffin, D., Yue, H. and Zhao, L. (2010). National Culture and Capital Structure Decisions: Evidence from Foreign Joint Ventures in China. Sauder School of Business University of British Columbia, This Version: September.

Li, J. and Harrison, J.R. (2008). Corporate Governance And National Culture: A Multi-Country Study. Corporate Governance International Journal of Busıness In Society. Vol: 8 No: 5. pp: 607-621

Lokumcu, S. (2009). Finansal Risk Yönetimi. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü: Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Öğüt, A. ve A. Kocabacak. (2008). Küreselleşme Sürecinde Türk İş Kültüründe Yaşanan Dönüşümün Boyutları. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 23. Sayı, Bahar,ss. 145-170.

Öz Cevlani, İ.M. (2014). Çokuluslu İşletmelerde Sermaye Yapısı Kararları: Borsa İstanbul'da İşlem Gören İşletmeler Üzerine Bir Uygulama. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi: Yüksek Lisans Tezi. Mersin.

Özcan, M. (2012). Tarımsal İşletmelerde Risk Yönetimi ve Bir Alan Çalışması. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Reimann, M., Lünemann, U.F., Chase, R.B. (2008). Uncertainty Avoidance as a Moderator of the Relationship Between Perceived Service Quality and Customer Satisfaction. Journal of Service Research. 11 (1), 63-73.

Sarıaltın, H. 2011. Finansal Yönetim ve Finansal Yönetimin Ana Çerçevesi Semineri. http://www.sakaryasmmmo.org.tr/Dosyalar/1323816181-7-2-2011.doc.

Seymen, O. A. (2008). Örgütsel Bağlılığı Etkileyen Örgüt Kültürü Tipleri Üzerine Bir Araştırma, Ankara: Detay Yayıncılık.

Signorini, P., Wiesemes, R. ve Murphy, R. (2009). Developing alternative frameworks for exploring intercultural learning: A critique of Hofstede's cultural difference model, *Teaching in Higher Education*, 14 (3), 253-264.

Şahin, A. (2010). Örgüt Kültürü-Yönetim İlişkisi ve Yönetsel Etkinlik. Selçuk Üniversitesi *Maliye Dergisi. Sayı 159*, *Temmuz-Aralık, Ss: 21-35.*

Terim, B. ve Kayalı, C. A. (2009). Sermaye yapısını belirleyici etmenler: Türkiye'de imalat sanayi örneği. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 7,* ss:125-154.

Yi Wu, Ming. (2008). Comparing Expected Leadership Styles in Taiwan and the United

States: A Study of University Employees. China Media Research, 4 (1).

Yükçü, S. Durukan, B. Özkol, E. Yücel, T. Baklacı, F. H. Evrim, P. Kutay, N. Özkan, S. Susmuş, T. Tükenmez, M. (1999). Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'ne Göre; Finansal Yönetim. Vizyon Yayınları. İzmir. Sayfa: 917-1020, 1131-1169.

Zheng, X., Ghoul, S.E., Guedhami, O. and Kwok, C.C.Y. (2012). National Culture and corporate Debt Maturity. Journal of Banking & Finance 36, pp: 468–488.

MOSKOVA'NIN AVRASYA BİRLİĞİ PROESİ İÇİN UKRAYNA'NIN JEOPOLİTİK ÖNEMİ

Mehmet Arslan

ÖZET

Sovyetler Birliği 1991 yılında dağılıp eski Sovyet coğrafyasında 15 yeni devlet kurulduğunda çoğunluğu Ukrayna ve Kazakistan'da olmak üzere yaklaşık 25 milyon 283 bin etnik Rus, Rusya Federasyonu toprakları dışında kaldı. Ukrayna bağımsızlığını kazandığında ülkede yaşayan 11 milyon 355 bin kişi ile genel nüfusun yaklaşık % 22,1'ni oluşturan etnik Rus nüfus, Moskova yerine Kiev'den yönetilmeyi içine sindiremedi. Moskova, etnik Rusların yoğun yaşadığı Ukrayna, Belarus ve Kazakistan'a ayrı bir önem vermekte ve bu ülkeleri *Ruskiy Mir* 'Rus Dünyası' diye adlandırılan halkanın parçası olarak görmektedir. Rusya ana ayaklarını bu ülkelerin oluşturacağı 'Avrasya Birliği'ni kurmak istemekte, bu hedef doğrultusunda çeşitli siyasi, askeri ve ekonomik yapılanmalara gitmekte ve bu ülkelerin farklı bir oluşumun içinde olmalarını kabullenememektedir. Ukrayna, bu birlik içinde yer almayı, egemenliğinin kaybı ve tekrar Rusya'nın bir parçasına dönüşme tehlikesi olarak görmektedir. Bu nedenle Avrupa Birliği ile entegrasyona daha sıcak yaklaşmaktadır. Ukrayna'da Evro Meydan halk ayaklanmasıyla başlayan ve Mart 2014'te Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesiyle uluslararası bir soruna dönüşen olaylar dünya siyasi haritasını yeniden şekillendirecek yeni gelişmelere kapı aralayacak türdendir. Moskova, Avrasya Birliği'ne katılmayı reddeden Batı yanlısı Kiev yönetimini Ukrayna'da yaşayan etnik Rusları kullanarak kendince cezalandırmıştır. Batı tarafından uygulanan ambargoların etkisiyle Rusya'da ekonomik kriz artmakta ve federasyonu oluşturan federe birimler arasındaki sosyo-ekonomik uçurum daha da derinleşmektedir. Bu da etno-politik, etno-kültürel ve demografik sorunları daha görünür kılarak Rusya'nın toprak bütünlüğünü tehdit etmektedir. Sovyetlerin dağılma süreci devam etmektedir ve Güney ve Doğu Ukrayna'daki güç mücadelesinden sonra eski SSCB coğrafyasında artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır

Anahtar kelimeler: Avrasya Birliği, Ukrayna, Kazakistan, Belarus, Rusya, Jeopolitik, Etno-Politik.

UKRAINE'S GEOPOLITICAL IMPORTANCE FOR RUSSIAN'S EURASIAN UNION

ABSTRACT

When the Soviet Union collapsed in 1991 into 15 new states, around 25 million 283 thousand ethnic Russians were left out of the Russian Federation. Most of these Russians were in Ukraine and Kazakhstan. When Ukraine declared its independence as a state, ethnic Russians who make up 22.1% of the 11 million 355 thousand people were not content with being administered from Kiev, instead of Russia. Since then, Russia gave special attention to Ukraine, Belarus and Kazakhstan, which has high ethnic Russian populations, and saw these countries part of the *Russkiy Mir*

'Russian World'. Russia wants to establish a 'Eurasian Union', in which these countries would be the pillars, with the help of the Russian population living there and its historical influence on these countries,. To achieve these goals, Russia builds political, military and economical establishments, and does not accept these countries to be part of any alternative establishment. Ukraine sees being part of this union as loss of its sovereignty and a return to being part of Russia, and therefore, it is warming to the idea of integration with the European Union. The events that started with Euromaidan civil unrest and which became an international problem in March 2014 by the annexation of Crimea by Russia, are developments that will very likely lead to events that would shape the World political map. Moscow, in its own way, punished the pro-western Kiev government by using the ethnic Russians in Ukraine. The Western sanctions increase the economic crisis in Russia, and the sosio-economical gap between the units that form the federation widens, which deepens ethno-political, ethno-cultural and demographical problems and threatens Russia's territorial integrity. The breakup of the Soviets continues, and after the power struggle in South and East Ukraine, nothing will be same in the former Soviet areas.

Keywords: European Union, Ukraine, Kazakhstan, Belarus, Russia, Geopolitics, Ethno-politics

GİRİŞ

Rusya Devlet başkanı Vladimir Putin 25 Nisan 2005 tarihinde yıllık Federal toplantıda yaptığı konuşmasında "her şeyden önce SSCB'nin yıkılışının yüzyılın en büyük jeopolitik felaketlerinden biri olduğunu itiraf etmek lazım. Rus halkı içinse bu durum tam bir drama dönüşmüştür. Bizim on milyonlarca soydaşımız ve vatandaşımız Rusya topraklarının dışında kalmıştır. Yıkımın epidemisi ise Rusya'nın kendisine geçmiştir" demiş, ayrıca farklı konuşmalarında SSCB'yi özlediğini birçok kez dile getirmiştir (Kremlin.ru, 2016).

Rusya, Sovyet coğrafyasında nüfuzunu artırma hedefi doğrultusunda Avrasyacılılık ideolojisi adı altında iktisadî birtakım temellere dayanan, lakin jeopolitik çıkarların ön plana çıktığı çeşitli yapılanmalara gitmektedir. Bunlar arasında en fazla öne çıkanı; Rusya, Belarus, Kırgızistan ve Kazakistan'dan oluşan ve Ukrayna'nın da katılması için Moskova'nın elindeki tüm siyasi, askeri ve ekonomik araçları baskı olarak kullandığı *Gümrük Birliği*'dir. Putin'in 2011 Ekim ayında ülkenin önde gelen gazetelerinden *İzvestiya*'da yayımlanan makalesinde *Avrupa Birliği'nin bugünlere farklı aşamalardan geçerek 40 yılda geldiğini, Rusya'nın da nihai hedefinin Avrasya Birliği'ni kurmak olduğunu"* dile getirmiştir (izvestiya.ru 2016). Moskova uzun vadede Avrasya Birliği projesi çatısı altında ortak para birimi ve ortak ordu kurmayı da hedeflemektedir.

Ukrayna 1989 nüfus sayımı sonuçlarına göre, 51,4 milyonluk nüfusu ile SSCB içinde Rusya Sovyet Federal Sosyalist Cumhuriyeti'nden (RSFSC) sonra ikinci, Avrasya jeopolitik fay hattında bulunan önemli büyük ülkedir.

Ülke nüfusu 5 Aralık 2001 tarihinde yapılan son nüfus sayımı sonuçlarına göre 48,4 milyon iken bu rakam 2014 yılı resmi verilerine göre 45,2 milyona gerilemiştir (Derjavna Slujba Statistiki Ukraini 2016: 3). Harita'da görüldüğü üzere Ukrayna 24 bölge, bir Özerk Cumhuriyet (Kırım) ve bölge statüsündeki iki kentten (Kiev ve Sivastopol) oluşmaktadır. Bu bölgelerden Kırım Özerk Cumhuriyeti hariç tümünde Ukraynalıların nüfusu çoğunluktadır.

Rusya'nın Avrasyacılık ideolojisi ve kurmak istediği Avrasya Birliği, Rusların tarih sahnesine Kiev'den çıktıları, Ukrayna'nın jeopolitik önemi, Ruslar için kutsal olan ve Karadeniz Filosunun bulunduğu Kırımın Ukrayna topraklarında olması göz önüne alındığında, Ukrayna olmadan anlamını yitirmektedir. Ruslar Ukraynalıları ayrı bir millet olarak kabul etmezler, Rusya için tüm dünya ülkeleri bir tarafa, Ukrayna diğer tarafadır.

Kırım Ruslar için özellikle çok önemlidir. Zira Paganizmden Hıristiyanlığa 987 yılında Kırım'ın Herson şehrinde Kinyaz Vladimir'in vaftiz edilmesiyle geçen Ruslar için Kırım yarım adası kutsal toprak ve 'Büyük Rusya Devletinin' doğduğu yer olarak kabul edilmektedir.

Moskova'nın dış politika ile ilgili 1994 yılına kadar kabul edilen resmi belgelerinde Ukrayna, Belarus ile birlikte jeostratejik bağlamda Rusya'nın Avrupa bölgesinde savunma figüranı ve bir nevi sigortası olarak görülmektedir. SSCB sonrası NATO'nun doğuya doğru ilerlemesi ve AB ile ABD'nin Doğu Avrupa'da ekonomik ve siyasi etkinliğini artırması Rusya tarafından ulusal güvenliğine bir tehdit olarak algılandı. Ukrayna bir nevi Rusya ile Batı arasında, özellikle Rusya açısından güç dengesinin bozulması ve sağlanmasında meyil yönünü belirleyici unsurdur ve hayati bir öneme sahiptir. Nitekim Ukrayna'nın AB ile Rusya arasındaki bir köprüyü andıran coğrafi konumu, bu güçlerin iştahını kabartmakta, akabinde de bölge farklı güçlerin nüfuz mücadelelerine sahne olmaktadır. Ukrayna'da olası bir Batı yanlısı siyasi değişiklik ve ülkenin AB ve NATO'ya entegrasyonu, Rusya tarafından Karadeniz Filosu'nun ve Karadeniz'in kaybı olarak görülmektedir. Lakin Rusya için söz konusu Ukrayna, Belarus ve Kazakistan olunca uluslararası ilişkilerde Rusya için siyasi ve askeri güç kullanımı güç mücadelesi kaçınılmazdır. Ülkelerin kaderlerini coğrafi ve jeopolitik konumlarının belirlediği tezi, söz konusu Ukrayna olunca tartışmasız bir olguya dönüşür. Günümüzde doğal kaynaklarıyla oldukça zengin olan sadece Rusya gibi coğrafyalar değil, transit geçiş noktalarına sahip Ukrayna gibi coğrafi bölge ve ülkelerin de jeopolitik değeri fazladır. Özellikle ülkenin sahip olduğu petrol ve doğalgaz boru hatları, kaynağın bulunduğu Rusya kadar kaynağı talep eden ülkeyi kaynakla buluşturması bakımından Ukrayna'yı da çok stratejik kılmaktadır.

Ukrayna'nın Avrupa Birliğine yönelik yaptığı entegrasyon hamleleri Moskova açısından Kırımı kaybetmek manasına gelmekteydi ki, bu Moskova açısından kabul edilemez bir durumdu. Rusya Mart 2014'te Kırımı ilhak ederek, kendi nüfuz sahası ve Avrasya Birliğinin parçası olarak gördüğü Ukrayna'yı kendisi dışındaki entegrasyonları desteklediği için kendince cezalandırmıştır. Rusya ve Ukrayna arasında 31 Mayıs 1997 yılında imzalanan ve Ukrayna'nın

sınırlarının tanınmasını öngören anlaşma, etnik Rusları ve Rusça konuşanları koruyoruz sloganıyla Moskova tarafından ihlal edildi. Rusların kendilerine bu kadar yakın gördükleri ve hatta ayrı bir ulus olarak kabul etmedikleri Ukraynalıları, kendilerini 'Ulu Rus (Rus: Veliko Rus)', Ukraynalıları ise 'Küçük Rus (Rus: Malo Rus)' olarak tanımlamalarına rağmen, Ukrayna toprağı Kırımı ilhakı, Donets ve Lugansk bölgelerinde ayrılıkçı güçleri desteklemesi aslında yanlış bir entegrasyon hamlesinde Avrasya Birliği içinde düşünülen diğer ülkeleri de nelerin beklediğine yönelik sert bir mesaj niteliğindedir.

Kendisi dışındaki bir entegrasyonda ilk cezayı Gürcistan'a kesen Moskova, sonrasında Moldova ve Ukrayna ile devam etmiştir. En yakın müttefiki Belarus'tan Gümrük Birliğinden çıkarız şeklinde çok sert açıklamalar gelmektedir. Moskova'nın Ukrayna'ya karşı kullandığı sert güç Avrasya Birliği projesine olan soru işaretlerini artırmıştır.

MOSKOVA'NIN AVRASYACILIK ANLAYIŞI

Avrasyacılık düşüncesinin fikir babaları kendilerini Slavophilism (Panslavizm) ideolojisinin devamı niteliğinde görürler. Slavophilism 1840'lı yıllarda Ortodoks temelli Rus kültürünün Batı dünyasından farklılıklarını ortaya çıkartmak ve Ortodoksluğun kurtarıcı rolünü ön plana çıkartmak üzere oluşmuştur. Avrasyacılık resmi görüşe göre 1920 yılında Rus muhacir Trubetkoy'un Sofya'da yazdığı Batı karşıtı 'Avrupa ve İnsanlık' adlı eseriyle başlamaktadır. Bu akımın öncüleri Aleksey Homyakov, Konstantin Leontev, Nikolay Strahov, Nikolay Danilevskiy, ünlü yazar Fyodor Mikhailovich Dostoyevsky ve Konstantin Nikolayevich Leontyev Batı değerlerinin Rusya'ya uygun olmadığı, Rusya'nın Batı Avrupa'dan daha farlı bir yol izlemesi gerektiğini savundular. Bu ideolojiyi 20. Yüzyılın ilk yarısında N.S. Trubetzkoy, P.N. Savitsky, P.P. Suvchinskiy, D. S. Mirsky, N.N. Alekseyev, V.N İlyin, P. Arapov, S. Efron, ikinci yarısında L.N. Gumilyov gibi bilim adamları Avrasyacılık ideolojisini farklı şekilde izah etmeye ve yorumlamaya çalıştılar.

Her ne kadar bu akım 1920-1930'lu yıllarda ortaya çıksa da, aslında Rusların 1552 tarihinde Tatarları yenip Altın Ordu devletinin yıkılması ve Kazan'ı ele geçirmesinden sonra temellerinin atıldığı 'Üçüncü Roma' devlet ideolojisinin devamı diyebiliriz.

"Moskova, Üçüncü Roma'dır" düşüncesi, Rusya'da 16. yüzyılda ortaya çıkan ve başkent Moskova'yı bölgede ve uluslararası politikada siyasî ve dinî niteliklere haiz bir güç merkezi haline getirmek isteyen bir ideolojidir. Bu teorinin fikir babalarına göre, Hıristiyanlığın özünden uzaklaştıkları için parçalanan Roma ve Bizans İmparatorluklarının halefi *Rus Devleti*'dir. Buna göre iki Roma çökmüştür, üçüncü Roma Moskova'dır ve dördüncü hiçbir zaman olmayacaktır (Sinitsın 1998: 9-13). Bu devletçilik anlayışına binaen Rus liderler kendilerine Tanrı tarafından bir misyon verildiğine inanırlar. Bundan dolayıdır ki dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen bir soruna bölge halkının kültürel, siyasi ve ekonomik dinamikleri göz önünde bulundurulmadan Kremlin penceresinden bakarak çözüm aranır. Bu devlet anlayışına göre Rusya ne Doğu ve ne de Batıda, ikisinin de üstünde yer

almaktadır. Rusya tarihine yön veren tüm ideolojiler ve günümüzde Rusya'nın hayata geçirmek istediği Avrasyacılık projesi bu siyasî öğretiye dayanmaktadır. özellikle yeni Avrasyacılık ideolojisinin fikir babası olarak gösterilen Aleksandr Dugin'in yaklaşımı, Moskova – Üçüncü Roma devlet ideolojisinin tekrarı niteliğindedir (Dugin 2000: 928).

Birçok uzman Dugin'i Putin'in sesi olarak görmektedir. Rusya ve Batı'da birçok bilim insanı Dugin'i ciddiye almasa ve bazıları kendisini çılgın olarak görse de Putin, yakın ahbabı Dugin'in daha birkaç yıl önceki çalışmalarında bahsetmiş olduğu yaklaşım ve ilkeleri neredeyse harfiyen uygulamaktadır.

> *Yüzyıllar geçmesine rağmen Neoavrasyacılık ideolojisi ile Moskova – üçüncü Roma'dır ve dördüncü olmayacaktır anlayışı tekrar hayat bulmaktadır. Tanrı tarafından Rus halkına özel bir misyon verilmiştir... Post Sovyet devletlerin bağımsızlıklarının tek garantörü Rusya'dır. Eğer Rusya bu ülkelerin toprak bütünlüğüne garantör olmak istemese, bu ülkelerin toprak bütünlükleri ihlal edilecektir (Dugin 2002: 71).*

Günümüzde de Rusya ile Batı arasında yaşanan anlaşmazlıklardan ötürü buna tepki olarak Avrasyacılık 'Yeni Avrasyacılık' akımı ile tekrar popülerlik kazanmıştır. Yeni Avrasyacılık her ne kadar tüm etnoslara açık gibi gözükse de, asıl Rusya'nın Avrupa'ya entegrasyonuna karşı çıkan, eski SSCB ülkeleri ve özellikle Orta Asya ülkeleriyle entegrasyonunu destekleyen politik-felsefi bir akım olarak ortaya çıkmıştır. Bu ideoloji ile Moskova uzun vadede Ortodoks Rus kültürünün hegamon olduğu Avrasya Birliğini kurmak ve Batı dünyasının karşısında yeni bir kutup yaratma amacı gütmektedir.

Klasik Avrasyacılık'ın kutsadığı "etnos"; yeni Avrasyacılıkta da önemli bir yer tutmasına karşın, Rusya'daki milliyetçiler, muhafazakârlar ve komünistler tarafından güçlü bir şekilde desteklenen yeni Avrasyacılık akımı, etnos yerine Batı hakimiyeti karşıtlığını kendine temel çıkış noktası yapmıştır. Rusya'da teorik yorumlar ile uygulama arasında tarih boyunca hep tezatlar olmuştur. Rusya bir taraftan çatısı altında yaşayan halkları ve Orta Asya cumhuriyetlerini Rus Ortodoks kültürünün dominant olduğu Avrasyacılık çatısı altında birleştirmek isterken, diğer taraftan bu halklar ile gerçek manada sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik bir köprü kurulamamış ve bu halklar her daim ötekileştirilmişlerdir. Rus toplumu dış dünyaya ve kendisinden olmayanlara şüpheyle yaklaşan kapalı bir yapıya sahiptir. Toplumda "biz" ve "onlar" şeklinden iki halka vardır ve bu "biz" halkasının içine başkalarının, kendilerinden olmayanların girmesi oldukça zordur. Yani Rus toplumu Avrasya Birliği tarzından bir birlik oluşturacak ve aynı çatı altında eşit şartlarda kendisinden olmayan milletlerle yaşayabilecek bir yapıya sahip değildir.

KIRIM ÖZERK CUMHURİYETİ'NİN İLHAKI

Karadeniz'in kuzeyinde bulunan Kırım, tarih boyunca jeopolitik öneminden dolayı, birçok savaş, yıkım ve yeniden yapılanmaya şahitlik etmiştir. Kırım'ın jeopolitik konumu birçok devleti cezp etmiş ve burası asırlar boyunca en

önemli ticaret bölgelerinden biri olmuştur. Yukarda da belirtildiği üzere Ruslar Hıristiyanlığa 987 yılında Kırım'ın Herson şehrinde Kinyaz Vladimir'in vaftiz edilmesiyle geçmiş Ruslar için Kırım yarım adası kutsal toprak ve 'Büyük Rusya Devletinin' doğduğu yer olarak kabul edilmektedir.

Rusya Karadeniz Filosu'nun bulunduğu Kırım, Rusya açısından oldukça jeostratejik ve jeopolitik bir öneme sahiptir. Moskova, Ukrayna'yı da içine alan coğrafyada kendisinin bir *kurtarıcı* misyonu olduğu inancına dayalı bir siyaset izleye gelmiştir. Özellikle de II. Dünya Savaşı ile Doğu Avrupa'yı Almanya ve İtalya gibi faşist idarelerden kurtararak bu misyonunu bir nevi ispatladığını düşünmektedir. Günümüzde de Moskova karşıtı akımlar faşist olmakla suçlanmakta ve Batı'nın her türlü desteğine rağmen Rusya'nın onları bertaraf edeceği teması Rusya'da sıkça işlenmektedir. Rusya başarılı bir propaganda savaşı yürütmekte ve milletlerarası kamuoyunu da manipüle edebilmektedir. Kırım'da yapılan referandum esnasında "Kırım'ı faşistlerden kurtarıyoruz" şeklinde siyasî propagandalar yürütüldü ve Rusya halkı buna inandırıldı. Arka planda ise Ukrayna'nın AB'ne entegrasyon sürecinde Sivastopol'da bulunan Karadeniz filosunun geleceğinin tehlikeye girmesi yatıyordu ve Rusya'nın hem filosunu kurtarması hem de diğer emellerine erişmesi için Kırım'ı ilhak etmesi gerekiyordu. Rusya'nın Karadeniz kıyıları iklim şartları yüzenden büyük bir filoya ev sahipliği yapmaya müsait değildir. Rusya, tarihindeki en şanlı dönemini, Kırım'ı topraklarına katan II. Yekaterina döneminde yaşamıştır. Putin bu misyonu tekrar gerçekleştirerek Rusya tarihine adını yazdırmak istemektedir. Tarihsel olarak Kırım idari olarak 19 Şubat 1954 tarihinde *Rus-Ukrayna Kardeşliğinin/Birliğinin* 300. *Yılı Anısı*'na, Rusya Sovyet Federal Sosyalist Cumhuriyeti'nden (RSFSC) Ukrayna'ya devredildi. Özellikle Rusya'da Kırım hakkında yapılan birçok çalışmada Kırım'ın bu tarihî geçmişine vurgu yapılmakta ve Kırım'ın zaten kendilerine ait olduğu savunulmaktadır. Hâlbuki, asıl olan hususi uluslararası hukuk tarafından Kırım'ın Ukrayna toprağı olarak kabul edilmiş olmasıdır.

Kırım Cumhuriyeti, Ukrayna içinde Rusların çoğunlukta, Ukraynalıların ise azınlıkta olduğu tek bölgedir. Kırım'ın demografik yapısı tüm sorunların veya çözümlerin aslında temelini oluşturmaktadır. Rusya, her daim Kırım'da yaşayan Rus azınlığı Ukrayna'ya karşı siyasi bir araç olarak kullandı. Tablo 1'de görüldüğü üzere 1795 yılından günümüze Kırım'da yaşanan etnik değişim trendi incelendiğinde, Kırım Tatarlarının nüfusu ana vatanları olan Kırım'dan çeşitli dönemlerde yapılan sürgünlerle peyderpey azaltılıp yerlerine Rusların yerleştirildiği görülmektedir. Ankara, Türkiye'de yaşayan ve kesin sayıları belli olmamakla birlikte yaklaşık bir ile iki milyon arasında olduğu tahmin edilen Kırım Tatarı'nın Kırım'daki demografik dengeyi değiştirmesi yönünde etkili olabilecek hiçbir siyaset üretememiş ve önüne çıkan fırsatları kullanamamıştır. Hâlbuki Kırım'a dönüş hukuki olarak devam etmektedir. Türkiye'nin bu tür konulardaki başarısızlığı Dışişleri Bakanlığı'nda bu tarz bir strateji üretecek saha uzmanlarının olmayışından kaynaklanmaktadır. Kırım'ın 1783'te Ruslar tarafından ilhak edilmesinden sonra girişilen *Kırım'ın Ruslaştırılması* politikaları sonucu Kırım'da Rus nüfusu 1917 yılından sonra çoğunluğu oluşturmuştur.

Tablo 1: Kırım Nüfusunda Kırım Tatarları, Ruslar ve Ukraynalıların Etnik Değişim Trendi (1795-2001)

Yıl	Toplam	Kırım Tatarları %	Rus %	Ukraynalı %
1795	156.400	87,6	4,3	1,3
1816	212.600	85,9	4,8	3,7
1850	343.500	77,8	6,6	7
1864	198.700	50,3	28,5	-
1897	546.700	35,6	33,1	11,8
1917	749.800	28,7	41,2	8,6
1939	1.123.800	19,4	49,6	13,7
1944	379.000	-	75	21
1989	2.430.500	1,6	67,1	25,8
2001	2.401.209	10,2	60,4	24,01

Kaynakça: (Vodarkskiy, Eliseeva, Kabuzan 2003: 120-138, Vseukrainskoy perepisi naseleniya 2001 goda, 2016)

Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde nüfusun çoğunluğunu oluşturan ve yönetim erkini ellerinde tutan Ruslar, Ukrayna'nın bağımsızlığının ilk yıllarında, özellikle de 1996-1997'de Kırım'ın Rusya'ya bağlanması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Bu süreçte Kırım Tatarları, Kırım'ın Ukrayna'ya bağlı özerk cumhuriyet statüsünü savunarak Ukrayna'nın bütünlüğünden yana tavır almışlardır.

Evro Maydan olayları sonrasında Rus askerleri, hangi ülkeye ait oldukları belli olmayan üniformalarla Kırım'a girip meclisi ve bazı önemli bölgeleri kuşatma altına aldı. Kırım'ın bağımsız olması ya da Rusya'ya bağlanması şeklinde iki sorudan oluşan ve 16 Mart 2014 tarihinde gerçekleştirilen referandumda %97 oranında Rusya'ya katılım yönünde oy kullanıldı. 17 Mart günü Kırım Meclisi resmen Ukrayna'dan bağımsızlığını ilan eden bir karar aldı ve Rusya'ya katılma talebinde bulundu. 18 Mart günü ise Rusya Devlet Başkanı Putin, Kırım'ın Rusya'nın 84'üncü Sivastopol'ün ise 85'inci federe birimi olduğuna dair resmi belgeyi imzaladı. Öte yandan Rusya Duma'sı da hukuki olarak bunun alt yapısını, "ülkeye yeni federe birimlerin katılımının kolaylaştırılmasını öngören yeni bir kanunu kabul ederek" hazırlamıştı (Rianovosti, 2016). Böylece, SSCB'nin dağılmasından sonraki süreçte Ukraynalıların en korktukları olay Ukrayna'nın başına geldi. Öte yandan, Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesinin ardından Ukrayna Rada'sı da 15 Nisan 2014 tarihinde kabul ettiği kanunla "Kırım Özerk Cumhuriyeti'ne ve Sivastopol şehrine, savaş şiddeti sonucunda Rusya tarafından işgal edilmiş Ukrayna toprağı" statüsü verdi (İspalniyayuşiya obyazannosti Prezidenta Ukrainı, 2016).

Rusya, kendi bünyesinde yer alan ve etnik, kültürel, siyasi ve ekonomik haklarının genişlemesini isteyen bölgelere bu hakları vermemiş; biraz daha hak ve özgürlük isteyen Çeçen halkını Grozniy şehrini yerle bir ederek ağır bir şekilde cezalandırmıştır. Kuzey Kafkasya'dan halen her gün ölüm haberleri gelmekteyken, Ukrayna'da kendilerine her türlü hakların sunulduğu Rus azınlığın haklarının çiğnendiği gerekçesiyle egemen bir

devletin toprakları uluslararası hukuk çiğnenerek ilhak kisvesi altında işgal edilmiştir. Rusya, kendince Ukrayna halkını cezalandırmaktadır. Tataristan'ın 1992'deki referandumda aldığı bağımsızlık kararını tanımayan ve uygulanmasına izin vermeyen Rusya, Kırım'da yapılan referandumu tanıyor ve uluslararası hukuka uygun buluyor. Bu durumda Rusya'nın inandırıcı olması için 1992'deki kararından vazgeçmesi, Tataristan'ın bağımsızlığını ve Rusya içindeki her özerk cumhuriyetin bağımsızlık için referandum yapma hakkını tanıması gerekmektedir.

Kırım'ın ilhakı sürecinde Türkiye'nin yakından takip ettiği husus Kırım Tatarlarının durumudur. Kırım Tatarlarının çoğunluğu referandum sürecinde Rusya'ya bağlanmama yönünde tavır sergilediler. Ukrayna, Kırım Tatarlarına anadillerinde eğitim yapma hakkı vermiştir. Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesinin ardından Kırım Tatarcası ve Ukraynaca eğitim yapan okullar kapatılmaya başlandı. Kırım Cumhurbaşkanı Sergey Aksenov *Kırım Tatarları bu tutumlarını devam ettirmeleri durumunda separatizm / ayrılıkçılık / ayrışımcılık ve etnik çatışma çıkartmakla suçlanacaklarını, yapılan referandumda halkın %97'sinin Rusya'ya bağlanmak için oy kullandığını ve eğer Kırım Tatarları bu durumdan hoşnut değillerse Kırım'ı terk etmeleri gerektiği* açıklamasında bulundu. Bu süreçte Kırım Tatarları lideri Mustafa Cemil'e ise beş yıl Kırım'a girme yasağı getirildi (Newsru.com, 2016). Nitekim etnik tahriklerle Ukrayna'nın iç barışı bozulmuştur. Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün bozulması Kırım Tatarlarını da olumsuz etkileyecektir. Bu coğrafyadaki olaylar birbiriyle bağlantılıdır. Gelişen olaylardan sonra yeni bir 18 Mayıs 1944 faciasının yaşanmasından endişe edilmektedir.

Ukrayna olayları, Batı ile Rusya'yı Soğuk Savaş yıllarına geri döndürmüştür. Kırım'ın böyle bir referandumla önce bağımsız olup ardından ertesi günü bir başka devlete katılması, pek çok devletin toprak bütünlüğünü tehdit edecek bir örnek oluşturmaktadır. Bu nedenle de bu yöntemin yaygınlaşmasının önlenmesi uluslararası hukukun bir gereğidir. Kırım'ın ilhakı, Ukrayna'nın birliği, egemenlik hakları ve toprak bütünlüğü üzerinde doğuracağı etkilerin yanı sıra, tüm devletlerin birlik ve egemenliğini korumakla mükellef olan uluslararası hukuk düzenini de etkileyecektir. Aralık 2015 itibariyle Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde 30 bin kadar Rus askeri bulunmakta olup bu sayı sürekli artmaktadır. 21 Şubat 2014 sürecinden sonra cereyan eden olayların akabinde Moskova, Kırım'da hangi ülkeye ait olduğu belli olmayan askerlerin Rus askeri olduğu iddialarını kesinlikle kabul etmemiş, meşruluğu dünya kamuoyu tarafından kabul görmeyen referandumla Kırım'ın Rusya'ya bağlanmasından sonra Putin Rusya devlet kanalında yaptığı konuşmada Kırım'daki askerlerin aslında Rus askerleri olduğunu belirtmiştir (İnosmi.ru, 2016). Putin 17 Nisan 2014 tarihinde *Halka Sesleniş* programında Kırım'daki yeşil bereli kişilerin kim olduklarına dair bir soru üzerine, Krım'da yapılan referandumun Rus askeri birliklerinin iştiraki ile düzenlendiğini itiraf etmiştir. Putin'e göre "Rus birlikleri Kırım'ı savunanların arkasında durdular ve insanlara düşüncelerini ifade etmeye yardım ettiler". Ayrıca Putin, iç savaşın devam ettiği Donetks ve Lugansk bölgelerinde Rus askerî birliklerinin olmadığını ve savaşanların yerel halk olduğunu sert bir şekilde dile getirdi (bbc.co.uk, 2016). Aslında aynı senaryo Ukrayna'nın doğusunda

bulunan Donetsk ve Lugansk bölgelerinde sahnelenmeye çalışılmaktadır. Yine hangi ülkeye ait oldukları belli olmayan askerler ve Rus ayrılıkçı gruplar devlet dairelerini ele geçirip buralara Rusya bayraklarını asmaktadırlar ve yine Moskova, bu askerlerin Rusya askeri oldukları ve Rusya'nın bölgedeki ayrılıkçı silahlı gruplara destek verdiği tezine sert bir şekilde karşı çıkmaktadır. NATO ise Ukrayna topraklarında binlerce Rusya askerinin olduğunu iddia etmektedir. 28 Ağustos 2014 tarihinde NATO'nun yayınlamış olduğu yeni fotoğraflarda Rusya askerî birliklerinin uluslararası hukuku ihlal ederek egemen Ukrayna topraklarında ayrılıkçılar tarafında savaştığı görülmektedir. Fotoğraflarda birliklerin Rusya'dan Ukrayna'ya girişleri ve Ukrayna'nın Krasnodona bölgesinde ilerleyişleri net bir şekilde görülmektedir. Hollandalı General Niko Tak, "Bu görünen, buzdağının sadece ufak bir parçası. Rusya'nın yüklü miktarlarda tüfek, tank, füze sistemi vb. silah yardımlarında bulunduğu gözlenilmiştir" açıklamasında bulundu (NATO, 2016).

RUSYA'NIN SOSYO-EKONOMİK DURUMU VE AVRASYA BİRLİĞİ

Dünyadaki çeşitli örneklerini gördüğümüz ve en göze çarpan Avrupa Birliği gibi bölgesel birliklerde ekonomik lokomotiflerin olduğu, bu ülkelerin ekonomilerini tamamladıkları ve bir eşitlilik esası görülmektedir. Rusya'nın kurmak isteği Avrasya Birliği ise tek bir etnosun, tek bir kültürün ve tek bir merkezin güçlü olduğu bir birlikten çok imparatorluğu andırmaktadır. Rusya Federasyonu dünya coğrafyasında neredeyse her türlü doğal kaynağa sahip olan ve doğal kaynakları itibarıyla dünyanın en zengin devletlerinden biridir. Adeta sınırsız kaynaklar bir taraftan kalkınmaya yardımcı olurken, diğer taraftan bir bakıma Rusya'ya engel olmaktadır, çünkü Ruslar gerçek anlamda üretim toplumu olamamış ve bu durum Rusya'yı âtıl hâle getirmiştir. Dünyanın en zengin ülkelerinden Rusya'da halk arasında zenginler daha da zenginleşmeye devam etmektedir. Ülkenin gelirlerinin çoğu, toplumun yaklaşık %5–7'lik bir kesimini kapsayan, ülkelerinde hırsız, dünyada sonradan görme damgası yiyen "Yeni Ruslar" ve "Oligarhlar" diye adlandırılan iki zengin sınıfa akmaktadır. Rusya'nın dünyaya kafa tutarak sergilediği dış siyaset manevraları, "önce devlet sonra yer kalırsa millet" felsefesi ve halkın sorunlarının hiçe sayıldığı basından dolayı, Rusya uluslararası arenada kendisini olduğundan farklı göstermesini çok iyi becermektedir. Bu durum altı delik ayakkabının üstünü daima temiz tutmaya benzemektedir.

Rusya 21 özerk cumhuriyet, 9 kray (mega bölge), 46 oblast (bölge), 2 federal statüde kent (Moskova ve Sankt-Peterburg), 1 özerk yöre, 4 özerk bölge ile toplam 83 subyekt'ten oluşmaktadır (Constitution.kremlin.ru, 2016). Günümüzde bu subyekt'ler arasında çok büyük sosyo-ekonomik uçurum bulunmakta, federe birimler kendi aralarında 'zengin' ve 'fakir' olarak ayrılmaktadır. Rusya'daki finansal kaynakların yaklaşık %70'nin bir tek subyekte, Moskova'da toplandığı söylenmektedir. Kaynakları açısından 'zengin' federe birimler arasında, federal statüdeki Moskova ve Sankt-Petersburg şehirleri, Krasnodar krayı ve Tyumen oblastının yanı sıra Tataristan, Başkurdistan ve Saha (Yakutistan) Cumhuriyetleri

bulunmaktadır. 'Fakir' olanlar arasında ise başta Kuzey Kafkasya'da bulunan özerk cumhuriyetler, Yahudi Özerk Bölgesi (Birobican), Kalmuk, Tıva ve Altay özerk cumhuriyetleri vardır. Rusya'da asgari ücret bölgelere göre büyük farklılık göstermektedir. Verilen istatistiklere göre ülkenin en yüksek düzeyde asgari ücret ödenen bölgesi Çukotskiy Eyaleti'nde asgari ücret 11,027 ruble (ortalama 375 dolar) iken Kabardey–Balkar Cumhuriyeti'nde 3,797 rubledir (ortalama 125 dolar). Rusya'da asgari ücretin en düşük seviyede (ortalama 150 dolar) olduğu federal bölge Kuzey Kafkasya'dır (Gks.ru/gis/D_01.htm, 2016). Ülkenin zengin federe birimlerinden olan Sank-Peterburg şehrinde 2011 yılı rakamlarına göre 105 bin komunal dairede, 660 bin insan yaşamaktadır. Bu sistemde bir aile 8-10 metre karede yaşamaktadır.

Rusya ekonomisi makro-ekonomik düzeyde rakamsal olarak gelişmekte olan ülkelerden daha iyi bir konumda görünse de bu durum halka pek yansımamaktadır. Rusya Federasyonu Devlet İstatistik Dairesinin 2013 verilerine göre ülkede 4 milyon 100 bin işsiz bulunmaktadır. Kuzey Kafkasya Federal bölgesinde işsizlik oranı %12 olup, İnguş özerk cumhuriyetinde bu rakam %44,5, Çeçenistan'da ise %27,4'dür (Gks.ru, 2016). Bunun yanında ülkede 30 milyon emeklinin yaşamakta olup, ülkenin en zengin subyektlerinden Moskova bölgesinde 2014 yılı itibarıyla ortalama emekli maaşı 6,812 (190 ABD doları) rubledir (Pensionary.ru, 2016).

Rusya'da belli bir kesimin refah içinde yaşaması, kalan çoğunluğun da ciddi ekonomik sıkıntı içinde olması halkın refah düzeyiyle ilgili gerçek durumu yansıtmaktadır. Rusya Bilimler Akademisi Sosyoloji Enstitüsü uzmanlarınca hazırlanan rapora göre ülkedeki en yaygın sınıf olan 'dar gelirliler' nüfusun % 43'ünü oluşturmaktadır. Nüfusun yaklaşık 8-10 milyonu (%5-7) Avrupa standartlarında, nüfusun yaklaşık %40'ı ise (60 milyon) asgari ücret ile yaşamaktadır. Dünyada fakirler ile zenginler arasındaki ekonomik uçurumun en hızlı arttığı ülke Rusya'dır. Aynı zamanda Rusya zenginler ile fakirler arasındaki dengesizlik farkı bakımından da (18 kat) dünyada birinci sırada bulunmaktadır.

Rusya örtülü, gizli hareketlerin ustasıdır. Ukrayna örneğinde görüldüğü üzere Rusya haricinde her hangi bir entegrasyonu destekleyen ülkelerde çok kolay iç karışıklık çıkartabilmektedir. Rusya Ukrayna'yı bir bütün olarak birliğe bağlayamayacağını ve kaybettiğini anlamış olmalı ki, özellikle Rusça konuşan halkı kullanarak, bölgelere ekonomik yardımlar ve Rusya'ya bağlanmaları durumunda parlak bir gelecek vaat ederek bu ülkenin Kırım, Donetsk, Harkov gibi bazı bölgelerinin Rusya'ya bağlanmaları yönünde uluslar arası hukuka ve 1994 yılında Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne dair imzaladığı Budapeşte anlaşmasına tamamen ters bir siyaset yürütebilmektedir. Rusya Duma'sı ülkeye yeni subyekt'lerin katılımının kolaylaştırılması adına yeni bir kanun kabul etmiştir (Bbc.co.uk/russian/russia/2014/02/140228_duma_new_territories.shtml, http://ria.ru/politics/20140228/997534104.html).

Ukrayna tüm Orta Asya devletleri için Moskova haricinde bir entegrasyonda onları nelerin beklediğine dair önemli bir uyarıdır. Ukraynalılar Moskova'nın

önerdiği tüm ekonomik yardımlara rağmen birçoğu için egemenliğin kaybı manasına gelen Gümrük Birliğine girmek istememektedirler. Rusya'nın Ukraynasız bir Avrasyacılık ideolojisi Asya'yla sınırlı bir coğrafyada kalacağından manasını yitirmektedir. Ukrayna'da yaşanan olaylar ve Rusya'nın Ukrayna'ya askeri müdahalesi, Orta Asya ülkelerinde ve özellikle nüfusunun %23'ünü Rusların oluşturduğu Kazakistan'da kaygıyla izlenmektedir.

Rusya'nın bu anlık manevraları ve Kazakistan ve Belarus da dâhil tüm ülkelerin toprak bütünlüğünü tehdit etmekte ve Ukrayna olayı Avrasya Birliğinin hayata geçmesi imkansız bir proje haline getirdi.

SONUÇ

Bir yandan demokratikleşme, liberalleşme, NATO ve AB'ye girme çabalarının sürmesi; diğer yandan da Rusya ile olan tarihi, kültürel ve ekonomik bağlarını koparmama çabası, Ukrayna'nın dış politikasını belirlemekteydi. Zira Ukrayna, ne AB ile entegrasyondan vazgeçebilir ne de Rusya'yı yok sayabilirdi. Moskova'nın Kırım'ı ilhakı ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü tehdit eder bir doğrultuda izlediği dış politika yüzünden artık Ukrayna'nın Moskova ile olan ilişkilerinde mesafeli olacağı AB ve NATO ile entegrasyonu hızlandıracağı aşikârdır. SSCB dağılmış olmakla birlikte bu süreç pek çok sorunu da beraberinde getirmiştir. Ukrayna'da yaşanan olaylar Rusya'nın yakın coğrafyasındaki eski SSCB halklarında "Acaba biz de Rusya'ya bağlanır mıyız?" endişesini uyandırdı. Rusya'nın hayata geçirmek istediği AVB projesi bu olaylardan büyük yara almıştır. Bundan sonra Rusların yaşamakta oldukları ülkelerdeki en ufak bir siyasi ve etno-kültürel sorun önü alınamaz ayrılıkçı hareketlere ve tedhiş ve pogrom gibi birtakım kitlesel şiddet olaylarına sahne olabilir. Moldova'da Pridnestrov Moldova Cumhuriyeti'nin kurulması ile başlayan, Gürcistan'da Abhazya ve Güney Osetya ile devam eden sorunlar, Ukrayna ile farklı bir boyuta taşınmış oldu. Sıradaki ülke Kazakistan, Litvanya veya Sovyetlerden ayrılan diğer 14 ülkeden biri olabilir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulmuş olan dünya düzeni ve uluslararası sistem, Ukrayna olayları ve Kırım'ın Rusya'ya tek taraflı meşru olmayan bir referandumla bağlanmasıyla tamamen farklı bir boyut kazandı.

Rusya Avrasyacılık ideolojisi ve kurmak istediği Avrasya Birliği ile bir taraftan topraksal yönüyle tüm Ukrayna'yı, Orta Asya'yı, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan, Türkmenistan'ı kucaklamaya hazırken diğer taraftan Ruslar açık bir şekilde bu halklar ile aynı şehirde ve binada yaşamaktan, aynı metroda ve otobüste yolculuk etmekten ciddi rahatsızlık duymaktadırlar. Özellikle Özbeklere, Kırgızlara, Ukraynalılara, Taciklere karşı çok büyük bir soğukluk ve düşmanlık hakimdir. Ülkede neredeyse her gün bir Orta Asyalının tacize uğraması ve öldürülmesi olağan bir durumdur. Yani Rusya "Ukrayna'yı, Kırgızistan'ı, Tacikistan'ı istiyorum", ama "Ukraynalıları, Kırgızları ve Tacikleri istemiyorum" gibi tuhaf ve kendisi için kötü sonuçlar doğuracak bir politika yürütmektedir.

Rusya'da yüksek işsizlik oranları ve adaletsiz gelir dağılımının yarattığı hoşnutsuzlukta, "günah keçisi" ilan edilen yabancı işçiler ve göçmenler hedef alınırken, hukuki düzenlemeler ve yasal uygulamalar ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadelede yetersiz kalmaktadır. 180'den fazla etnik grubu barındıran Rusya'da Ulusal Birlik Günü kutlamaları amaçlananın tersine şiddet olaylarını alevlendiriyor. Rus ekonomisi Kazakistan dışındaki bölge ülkelerinin ekonomileri ile karşılaştırıldığında Rusya'nın göç almaya devam edeceğini ön görmek mümkün olduğundan, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı, yakın dönemde Putin Rusya'sının bizatihi kendi geleceğine yönelik önemli bir tehdit oluşturacaktır. Diğer taraftan Rusya'nın Yakın Çevre olarak adlandırdığı ve hayati çıkarlarının bulunduğu eski Sovyet coğrafyası ile entegrasyon yolunda, gerek Gümrük Birliği gerekse de bir sonraki aşamada Avrasya Birliği projesinin geliştirildiği hatırlanırsa, Orta Asya ve Kafkasya kökenli vatandaşlara yönelik ırkçı saldırıların diplomatik etki yaratma potansiyeli taşıması nedeniyle, iç politik gelişmelerin Rus dış politikasına da olumsuz yansımaları olabilir. Bu haliyle Rusya'da ırkçılık ve yabancı düşmanlığı yabancılar için olduğu kadar bizatihi Rusya için de tehdit oluşturuyor.

Rusya'daki sosyo-ekonomik ve etno-kültürel sorunlar ve izlenen ötekileştirici dış siyaset, Moskova'nın kurmak istediği Avrasya Birliğini olanaksız kılmaktadır. Rusya bir taraftan toprak olarak dünyanın en büyük ülkesi iken diğer taraftan emperyal hedeflerini hala diri tutmaktadır. Dünyanın nükleer silahlar bakımından en zengin ülkesi olmasına rağmen etrafına hep şüpheyle yaklaşmakta ve hep bir şeylerden korkmaktadır. Putin hayatı geçirdiği reformlarla ülkeyi demerkeziyetçi yapıdan merkeziyetçi bir yapıya çevirdi. Avrasya Birliğinde de hedeflenen merkeziyetçi bir yapı olduğu sonucuna varılabilinir. Kurulmak istenen Avrasya Birliği eşitlik esasına dayalı bir birlikten çok, tek bir ülkenin hemagon olduğu SSCB'yi andıran bir yapıyı anımsatmadır. Ülkede "Rusya Ruslarındır" türünden sloganlar toplumun çoğunluğu tarafından desteklenmekteyken, Moskova Avrasya Birliği çatısı altında bu kadar milleti nasıl birleştirileceği sorusu yanıt beklemektedir. Rusya'yı Üçüncü Roma ve Avrasyacılık gibi ideolojik geçmişinden kurtaracak ve rahatlatacak, Rus halkının sosyo-ekonomik refahını artıracak ve Avrupa ile entegrasyonunu yeni parlak fikirlere ihtiyaç vardır. Aksi taktirde yaşanan Arap Baharı ve SSCB ülkelerinde yaşanan farklı devrimlerin, küresel zorunlulukta eklenince kendi topraklarına sıçraması kaçınılmazdır.

KAYNAKÇA

bbc.co.uk (2016),

http://www.bbc.co.uk/russian/russia/2014/02/140228_duma_new_territories.shtml

bbc.co.uk 2016, http://www.bbc.co.uk/russian/russia/2014/04/140417_putin_phone_line.sh,

Constitution.kremlin.ru (2016), http://constitution.kremlin.ru/

Derjavna slujba statistiki Ukrainı (2014). Demografiçna situatsiya Ukrainı u siçni –lyutomu 2014 roku, 15.04.2014 № 86/0/10.2 vn.-14

Dugin A.G. *(2000). Osnovı geopolitiki. Geopolitiçeskoye buduşee Rossii. Mıslit Prostrnastvom / "ARKTOLEYA-Tsentr", Moskva*

Dugin A.G. *(2002). Osvovı Yevraziystva. Moskova, Arktogeya-Tsentr*

gks.ru (2016), http://www.gks.ru/bgd/free/b04_03/IssWWW.exe/Stg/d02/176.htm

gks.ru (2016), http://www.gks.ru/gis/D_01.htm

Gosudarstvenniy Sovet Resbupliki Krım (2016). 'Konsititutsiya Avtonomnoy Respubliki Krım', http://www.rada.crimea.ua/bases-of-activity/konstituciya-ARK,

inosmi.ru (2016). 'Priznaniya i razoblaçeniya na telemarafone Putina', http://inosmi.ru/russia/20140418/219677850.html,

İspalniyayuşiya obyazannosti Prezidenta Ukrainı (2016). 'V.O. Prezidenta Ukrainı Oleksandr Turçinov pedpisav zakon', http://www.president.gov.ua/news/30311.html,

izvestiya.ru (2016), http://izvestia.ru/news/502761

iremlin.ru (2016), http://www.kremlin.ru/appears/2005/04/25/1223_type63372type63374type82634_87049.shtml,

NATO (2016) http://www.nato.int/cps/ru/natohq/news_112193.htm,

newsru.com (2016). http://newsru.com/russia/21apr2014/krym_tatary.html

pensionary.ru (2016), http://pensionary.ru/pensiya-2014/minimalnaya-pensiya-v-2014-godu/razmer-minimalnoy-pensii-v-moskovskoy-oblasti-2014

ria.ru (2016), http://ria.ru/politics/20140228/997534104.html

ria.ru (2016), http://ria.ru/society/20111201/503135867.html

Rianovosti (2016). 'Zakonoproekt ob upraşenii priema novıh subyektov v sostav RF', http://ria.ru/politics/20140228/997534104.html

Sinitsın M.V (1998). Tretiy Rim. İstoriya i Evolutsiya Russkoy srednevekovoy konsepsii. Moskova

Vodarkskiy Ya.E., O.İ. Eliseeva, V.M. Kabuzan (2003). Naseleniye Krıma v Kontse XVIII – v kontse XX vekov. Red. Vodaskiy Ya.E. İnstitut Rossiyskoy İstorii RAN, Moskova.

Vseukrainskoy perepisi naseleniya 2001 goda (2016), http://2001.ukrcensus.gov.ua/rus/regions/reg_crym/

SILK ROAD NEW ECONOMIC ZONE AND TURKISH -SPEAKING COUNTRIES

Sheripzhan M. Nadyrov

ABSTRACT

The article deals with the problem of determining the place and role of Turkish -speaking countries in the system of new Silk Road economic belt (SREB) and their impact on regional reconstruction of the economy spatial organization and the formation of transport and logistics centers. In these circumstances, the Turkish -speaking countries need a new paradigm of social - economic development combining the tasks of forming SREB in accordance with their own interests. Objectively, SREB must accelerate economic consolidation, the basis of integration, but integration based not on ethnic principles, based on the principles of preservation of national identity and unity of the Turkish peoples and Turkish roots. For this reason, the policy of Turkish -speaking countries on the development SREB determines by a special, flexible approach that in the implementation of the gradual integration principle of Turkish -speaking countries into world innovative technological chain with the maximum natural resources efficiency including their economic security. The question how the formation of Turkish model of economic cooperation and how it will relate with traditional in Central Asia realities? What will be the place of Turkey in the proposed model? How the formation of the Eurasian space of another international organization of the Cooperation Council of Turkish Speaking States (CCTS) will be correlated with the existing realities in the Turkish -speaking countries. Is it possible to use the territory of the Turkish -speaking countries are not in a transit, and as a factor capable of influencing not only growth, but also the development of their national economies in the context of integration into the global technological chains and transition to new technological orders

Keywords: New Silk Road Economic Belt (SREB), The Turkish -Speaking Countries, Geopolitics, Geo-Economics, Paradigm, Strategy.

INTRODUCTION

Assessment of the role and place of the Turkish -speaking countries in the system of Silk Road new economic belt and their potential in the economic, technological, humanitarian, intellectual breakthrough is complicated and subregional geopolitical problem. At the same time in addition to identifying the positive and negative SREB sides need a scientific foundation for the possible consequences of the project for current Turkish -speaking countries in general, and for each country, because SREB not only unity, but also the opposition of interests caused by many reasons. So, SREB, after the project is to become a global logistics chain and become part of the world economy, able to withstand the negative manifestations of the global economy. But this does not mean that the problem will disappear at the

global, subregional, regional level, SREB country participants, including from the Turkish-speaking countries of Central Asia, Azerbaijan and Turkey.

The use of the territory of the Turkish-speaking countries of Central Asia as a transit logically should promote not only growth, but also the development of their national economies in the context of integration into the global technological chains and the transition to the new technological order, if any, will be the priorities of the national economies of the Turkish - speaking countries. So, the current situation in Turkish-Russian relations as a whole and with the Eurasian Economic Community (EAEC) and outlined the geopolitical fault line, after the events of summer 2016 in Turkey, objectively strengthens the cooperation of Turkish -speaking countries, not only in the socio-cultural, humanity but also economically. However, SREB runs through the busiest economic corridor along which are located more than 60 countries, with a population of about 4.5 billion, and their volumes economies account for about 21 trillion US dollars, which is equal to 63% and 29% of the world total, respectively [1]. On the one hand - this is the growing economy of East Asia, on the other - developed economies of Europe, and between there are countries, including Turkish -speaking, with a huge potential for development. This is largely due to the SREB direction:

- from China through Central Asia and Russia to Europe (the Baltic Sea);
- from China through Central Asia to West Asia to the Persian Gulf and the Mediterranean Sea;
- from China to Southeast Asia, South Asia, and to the Indian Ocean.

21st century Silk Road Maritime Directions are two:

- from Chinese ports across the South China Sea to the Indian Ocean and on to Europe;
- from Chinese ports across the South China Sea to the southern Pacific Ocean.

Figure 1. The main routes of the new Silk Road economic belt.

In these circumstances, the Turkish -speaking countries need a new paradigm of social - economic development combining the tasks of SREB forming in accordance with their own interests. Objectively, SREB must accelerate economic consolidation, the basis of integration, but integration based not on ethnic principles, and on the principles of preservation of national identity and unity of the Turkish peoples and Turkish roots. This is to a certain extent have impacted on the population spiritual culture increase and would strengthen the desire of the peoples overcome having a place of civilization, socio-economic and technological gap existing between them and post-industrial countries populations.

Based on such a paradigm should be developed strategy of socio-economic development with the appropriate mechanisms of transition to the new technological order including reconfiguration areas as urban planning basis for the national economies functioning, the formation of urban agglomerations and world, sub-regional and regional levels financial centers, affecting a significant part of SREB and EAEC.

THE CURRENT SITUATION IN THE TURKISH -SPEAKING COUNTRIES

largely due to the peculiarities of extremism or potential extremism zones placement along SREB that on a map basically coincide with zones of concentration or energy - and other strategic resources, or with the key areas to achieve geostrategic objectives. Ironically - it's basically the border of the West and China and the Islamic world, a large part of which acts as the Turkish world. They coincide with the boundaries of democracy and authoritarian regimes, with the boundaries of the major geopolitical players influence spheres for resource potential redistribution and global leadership in the twenty-first century boundaries. The eastern part of this zone includes the countries of Central Asia, or the "Great Central Asia" (GCA), the concept of which was developed in the late twentieth century by

American scientists, which in addition to Kazakhstan, Uzbekistan, Kyrgyzstan, Tajikistan and Turkmenistan include Afghanistan and Xinjiang, as well as adjacent to it region in Russia, Mongolia, India, Pakistan and Iran. [2] In this regard, according to Chinese researchers, the countries - members of the SCO should not prevent the implementation of the American GCA project. The piquancy of the problem lies in the fact that the concept of the Silk Road is perceived in Russia with interest and without objection, but it is not put forward as an official. Russia prefers to use the term "Eurasian integration" and would like to maintain its traditional influence in Central Asia at the expense of equal cooperation and voluntary restoration of political and economic ties for mutual benefit, for which there is good reason. However, the Turkish -speaking countries of Central Asia with the southern neighbors are the problematic regions, for not only Russia, but also for entire modern world. The question is that how Russia can protect self-interests from other geopolitical players, including China, which dominates the economy of the Central Asian countries, namely in urban "economic zone" free trade.

Figure 2. Cities "economic zone" free trade.

There are next periods within last twenty years of economic development in Central Asia, as well as for most of the New Independent States (NIS)

- 1991-1999 years - A period of deep economic recession on the background of tight spaces disintegration of the former Soviet Union;
- 2000-2007 years - A period of rapid economic growth;
- 2008- up to the present time - the period of the global financial and economic crisis and the first post-crisis years, characterized by major changes in mirozyaystvennyh processes and their dynamics.

Comparative analysis of the socio-economic, regional and geopolitical development dynamics of the Central Asian States in the years 1991-2016 poses a number of questions, the answers to which could determine the development of the Turkish -speaking Central Asian countries in radically changed circumstances. Moreover, among the scientific publications of scientists from Central Asia countries almost no work on the analysis of errors, and those certainly are. Assessing the role of the Soviet heritage is reduced only to identify the negative aspects of the past. No objective analysis of internal capabilities, if any, they are too high, and the impact of external factors, in the new realities - especially the rapidly changing global and regional environment. Of course, without an analysis of the transformation of the former Soviet Union and trends that determine the changes in the future, it is difficult to build any predictions.

How important is the role of cooperation in the economic development of the Turkish states of Central not only in the senior management of the understanding, but also their ability to influence the formation of the integration process?

We believe that only together Turkish -speaking Central Asian countries could take advantage of its competitive advantages, to generate economic mechanism of interstate water allocation, and finally reach the path of sustainable regional development, but it does not happen.

Natural resource potential, socio-economic and technological opportunities of Kazakhstan favorably with those of other Central Asian countries, despite the fact that the Central Asian countries are also not deprived natural resources. The advantages are, first of all, in a more advantageous compared with Uzbekistan, Kyrgyzstan and Tajikistan, economic and geographical position, which defines certain dependence of these countries from Kazakhstan to transit of goods in Russia and Europe.

Kazakhstan's geo-economic position between Russia and China and is a powerful factor that has a positive impact on the growth of the national economy of Kazakhstan. Advantages also lie in the characteristics of the border areas around the perimeter of the Kazakh-Russian border, which determine the development of production and technological ties, mutually beneficial and give direction to the innovative economic integration.

However, the Central Asian region is now more is a set of contradictions and centers of local and regional ethnic, intraethnic, ecological and interstate exertion [2]. The situation is similar in neighboring Afghanistan, Central Asia and Xinjiang - Uighur Autonomous Region (XUAR) of China, of course, taking into account the specificity of these countries. In the absence or weak expression of the processes of economic integration of the above mentioned factors, of course, are the indicators of the formation and development of a region-wide conflict. Playing on the existing contradictions, geopolitical players could successfully apply the theory of managed chaos at the level of individual states and the Central Asian region as a whole [2].

TURKEY AND THE TURKISH-SPEAKING COUNTRIES

Turkey and Kazakhstan, being a leading regional player in the Turkish world with the real possibility of performing the economic framework for other Turkish -speaking countries on the road to integration, could play a significant role in solving the common regional problems. The total economy of Turkish states is more than $ 1.3 trillion, Which is just over 2% of total world GDP and continues to grow []. Calls on Turkish integration were many, however, put forward by the President of the Republic of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev's initiative on the creation of several Turkish structures, in particular the Standing Body of the Heads of Turkish -speaking States, Parliamentary Assembly of Turkish -speaking countries and the Council of Elders naturally led to the establishment of the Cooperation Council of Turkish Speaking States (CCTS). It became the basis for the creation of the first inter-state union of Turkish -speaking countries of the Turkish world in history, designed to strengthen the unity of the Turkish peoples. At the same time held in Almaty, the first summit of the Cooperation Council of Turkish Speaking States (CCTS) finally approved the establishment of the Eurasian space of another international organization. Today it includes Kazakhstan, Azerbaijan, Kyrgyzstan and Turkey. It is possible that Turkey would already taken steps for the formation of the Union of Turkish -speaking countries, but more than 40 years, she unsuccessfully tries to join the European Union (formerly the European Economic Community). [3].

Turkey in recent years has been in the stage of strong economic grow and high internal transformations. A similar process takes place in Kazakhstan. Despite a rapidly growing population of Turkey, where GDP per capita increased three times compared to 2002, reaching in 2010 - 10 500 USD, and in 2012 – 13 000 USD. As a result, Turkey has changed its status of the country "average income" and in 2012 joined the league of the rich countries of the world. The volume of Turkey's GDP in 2013 amounted to $ 1.1 trillion compared to $ 120 billion Kazakhstan in purchasing power parity (PPP). [4].

Economic-geographical situation of Turkey is very favorable for the development of foreign economic relations with almost all countries of the world community. Being in close proximity to the European Union, the Middle East, the Customs Union, the Middle East and South Asia, Turkey is one of the few countries in the world to receive "geopolitical rent" for a good location. This can not be said about the rest of the Turkish -speaking countries. However, a failed military coup in Turkey, exacerbated Turkey's relations with the US and the EU, but a significant drift in the direction of Russia and the EAEC has not happened yet. Turkey's position towards Syria, LIH in part coincides with the western coalition. The unfolding situation for the Turkish -speaking countries creates new challenges and makes unpredictable future developments.

CHINA'S ROLE IN THE CREATION OF THE ECONOMIC CORRIDOR OF THE SILK ROAD: ILLUSIONS AND REALITIES

Installation on the construction of Economic Belt is included in core China policy documents: the plan of socio-economic development for 2015 and the report of the Government. They noted SREB would become one of the main tools for further development of China's international cooperation and implementation of this initiative will be the "focus" China foreign policy in 2015. The reality is that this huge project will be confirmed inclusion in the plan of the "13th Five-Year Plan", which will be approved in 2016. The illision is that most of the SREB countries try to solve their tactical problems in the framework of the project, developed by another country, without their own scientifically-specific programs and policies.

The Chinese leadership has allocated considerable resources to create economic corridors of the Silk Road. Thus, the project will be financed from the newly established Asian Infrastructure Investment Bank with a registered capital of 50 billion USD and the total assets of 100 billion USD as well as from the Silk Road Fund up to 40 billion USD. In China there is currently no reason to put forward projects to the detriment of the Russian Federation and other countries SREB. The main driving force behind the project - a natural desire for economic cooperation, but not to oust the Russian Federation. Cooperation, at this stage of development is the best format for the interests of both sides, and the competition with a view to ousting rival harm to both sides. It is well understood in Beijing, as some SREB programs that could be held under the auspices of the Shanghai Cooperation Organization (SCO), have a serious potential to become the main site of interaction of China (SREB) - EAEC [5]. In this respect, Turkey - a key country in the realization of the strategy to create SREB transport economic corridor from Western China to Europe. Today, China is modernizing transport networks in Central Asia and Iran to enter the Turkish Railways to establish a direct link between their own export centers and European markets. [6]

MODEL FOR ECONOMIC COOPERATION OF TURKISH -SPEAKING STATES

Socio-economic development of the Turkish -speaking countries is largely determined by the level of regionalization, in other words by level of economic integration between them, allowing joint efforts to resist the negative effects of globalization and geostrategic challenges of the world's leading countries in Central and Southwest Asia. In this situation, Turkey could play a significant role in getting the Central Asian countries in the global ocean.

Is it possible in this case, the formation of Turkish model of economic cooperation and how it will relate with traditional in Central Asia realities? What will be the place of Turkey in the proposed model? In any case, the formation of the Eurasian space of another international Turkish Speaking

States (CCTS) Cooperation Organization Council gives rise to fill new content Eurasian Economic Cooperation. Another thing is how durable is this regional organization? Of course, that is not the Turkish countries are talking about economic integration on an ethnic basis. It is only on the strengthening of interstate relations. Economic integration presupposes integrator country, such as Germany in the European Council (EU) or in Russia in the Customs Union (CU). Whether Turkey will raise this load? The question is rather complicated.

Saving and further formation of the CCTS is not an easy task and requires careful study geo-economic situation in the world and the development of Turkey and Kazakhstan regional policy in the context of their possible consequences. The strength of the Turkish economy, which can be used by it in our region - it is the involvement of the Turkish economy in international economic structures, including the network of multinational companies, which gives it the ability to use their technological advantages to penetrate our markets. To date, Kazakhstan has been operating for more than 320 Turkish companies (Turkey ranks third in the number of joint ventures in Kazakhstan), areas of interest which are civil and erection works, production of consumer goods, agro-processing, oil and gas projects, etc. Based on the foreign economic strategy of the Turkish Republic, we can assume that the activities of private Turkish companies in Kazakhstan will grow as economic conditions in Turkey for private companies is not critical. [7]. Turkey already has a significant place in the small and medium business in Kazakhstan, in the construction sector, although its role has declined slightly in recent years. The basis for the strengthening of co-operation is also a number of Turkish and Kazakh - Turkish University and an extensive network of Kazakh -Turkish schools and colleges.

CONCLUSION

In general, the Turkish states cooperation is not contrary to the strengthening of regional security and at the same time reinforces the economic integration of each of the Turkish -speaking countries among themselves and with the whole world economy. However, there are sensitive issues, such as Turkey's participation in the North Atlantic Treaty Organization (NATO) or Kazakhstan in the Organization of the Treaty on Collective Security Treaty Organization, which with a deterioration in the geopolitical situation, of course, affect the Kazakh-Turkish relations. Howewer with the prevailing geopolitical situation over the last 20 independence years exacerbated differences between the Turkish -speaking countries of Central Asia, which appeared not once, but took place in the recent Soviet past, affect the process of regionalization of Central Asia at the moment and will impact on the future structure of international relations in the region.

Directions strategy for socio-economic development of the Turkish - speaking countries should be developed for each country separately through the prism of common interest that can make the SREB project

effective, meeting the interests of members of the Cooperation Council of Turkish Speaking States.

REFERENCES

Joint construction of Silk Road Economic Belt and the Silk Road Maritime of the 21st century: the path to the common development and prosperity.

kg.china-embassy.org/rus/ggwj/t

Kazakhstan in the system of new regional and geopolitical transformations in Central Asia: Monography / Under edition by Sherip M. Nadirov, Almaty: Publishing House "Mir", 2014 -180.

BNews.kz website

Mehmet Arslan. Environmental issues in Turkey - indicators of political and geopolitical processes. Bulletin of the KazNU, a series of environmental, number 2 (38), 2013.

Creating a Central Eurasia. bnews.kz/ru/news/post/192734

"The sergeant coup" in Turkey, "blockade" of the Silk Road and the rise of Uyghur separatism in China? http://rusnext.ru/news/1468693350

Sherip M. Nadyrov "Theories, concepts, strategies and their impact on regional development in Central Asia" Almaty, Information and Analytical Center “Sauran” www.cc-sauran.kz

AZERBAYCANIN PETROL İMALATI ENDÜSTRİSİNDE TEKNOLOJİK GELİŞİM VE VERİMLİLİK

Nesimi Ahmedov

ÖZET

Makalede Azerbaycanın petrol imalatı endüstrisinde teknolojik gelişmenin mevcut durumu araştırılır ve imal verimliliğini sergileyen bazı göstergeler analiz edilir. Petrol rafinerilerinde modernizasyon aciliyeti, teknolojik innovasyonlara yönelik kaynakların artırılması ve teknolojik tesislerde ortalama yüklenmenin optimal düzeyde belirlenmesi kanıtlanır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycanın Petrol İmalatı Endüstrisi, Teknolojik İnnovasyonlar, Açık Petrol Ürünleri Ürünlerinin Çıktısı, Petrolün İmal Derinliği.

TECHNOLOGICAL DEVELOPMENT AND EFFICIENCY IN OIL REFINING INDUSTRY OF AZERBAIJAN

ABSTRACT

The article studies the current situation of technological development in the oil refining industry in Azerbaijan and analyzes some indicators displaying the efficiency of refining. The expediency of modernization in oil refineries, increase the funds directed to technological innovations and determination the optimal level of average loading of technological facilities are grounded.

Keywords: Oil Refining Industry Of Azerbaijan, Technological Innovations, Deduction Percentage Of Light Oil Products, *Oil Refining Depth.*

GIRIŞ

Azerbaycan topraklarının çeşitli bölümlerinde yaygın her türlü zengin doğal kaynaklar içerisinde petrol ve gaz rezervleri ülkenin gelişimi açısından her zaman ayrı bir öneme sahip olmuştur. Fakat petrol ve gaz kaynaklarının uzun süre ulusal çıkarlar dikkate alınmadan kullanılması Azerbaycan'ın bölgelerinde üretken güçlerin eşitsiz gelişimine, sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesinde büyük farkların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bağımsızlıktan önceki dönemde Azerbaycan'ın zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarının ulusal amaçlar uğruna kullanılmaması, ham petrolün büyük miktarlarda üretiminin ve yüksek gelir getiren imalatının özellikle ülke dışında yapılması, Abşeron ekonomik bölgesinde petrol endüstrisi ile birlikte ekonominin diğer alanlarının, altyapının, nüfusun ekonominin gelişme yönüne ve yerel koşullara uygun olmayan temerküzleşmesi gerçekleşmiştir. Bu da Abşeron bölgesi ile ülkenin diğer arazi hisseleri arasında genel sosyoekonomik gelişmişlik düzeyine göre farklılıklar oluşmasına ve daha da derinleşmesine neden olmuştur.

Son dönemlerde petrol ve doğalgaz daha çok sentetik ürünler, yani kauçuk, plastmasslar, liflerin alınması için kimyasal hammadde rolünü oynamaya başlamıştır. Ülke ekonomisinin tüm alanlarında bu zenginliklerin kullanımının yüksek verim getirmesi, onların nispeten az sürede tükenmesi

ihtimalinin mümkün olması üretim ve rafine süreçindeki kayıpların azaltılması, imalde petrol ve gazın potansiyel olanaklarının ve petrol ve gaz imalati ürünlerinin verimli kulla-nılmasının önemli olduğunu gösteriyor.

PETROL-GAZ KAYNAKLARININ KULLANIMI

1995 yılında Azerbaycan'da 9,2 milyon ton petrol hasıl edilmişse, 2000 yılında petrol hasilatının hacmi 14,9 milyon tona, 2010 yılında 50,8 milyon tona yükselmiştir. Fakat objektif nedenlerden 2011 yılında önceki yıllara göre bir miktar azalarak 45,6 milyon ton, 2012 yılında ise 43,6 milyon ton oluşturmuştur. 2014 yılında petrol üretimi 42 milyon ton (33,7 milyon ton - yabancı şirketlerle birlikte, 8,3 milyon ton -Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Şirketinde (SOCAR)) düzeyinde olmuştur. Burada önemli azalma yabancı şirketlerle ortak üretimde olmuştur. Genel olarak, 2010-2014 yılları arasında toplam ortalama yıllık petrol üretimi yılda 1,76 milyon ton azalmıştır (Devlet Petrol Şirketi, 2015: 6).

Ülkede doğal gaz üretimi 2000 yılında 5,6 milyar metreküp olduğu halde, 2008 yılında 23,4 milyar metreküp, 2014 yılında 29,6 milyar metreküp (22,6 milyar metreküp - yabancı şirketlerle beraber, 7,0 milyar metreküp - SOCAR-da) olmuştur. 2010-2014 yıllarında sadece 2011 yılında bir miktar azalma meydana gelse de, sonradan artış eğilimi devam etmiştir. Bu artış özellikle yabancı şirketlerle ortak üretimin hesabına gerçekleşmiştir (Devlet Petrol Şirketi, 2015: 6).

Azerbaycan'da petrol ve doğal gaz üretiminde Abşeron ekonomik bölgesi önemli yer tutmaktadır. Genel olarak, 2014 yılında Azerbaycan'da üretilen petrolün 98,3% -i, doğalgazın ise 99,7%-i Bakı şehrinin (Abşeron ekonomik bölgesinin) payına düşmüştür. 2000-2010 yılları arasında Bakü'de petrol ve gaz üretimi sürekli artmıştır. Fakat 2010 yılında petrol üretiminin artış hızı önceki dönemlere göre azalmıştır. 2014 yılında ise bir önceki yıla göre 3,2% aşağı düşmüştür (Devlet İstatistik Kurumu, 2015: 308).

SOCAR-ın petrol üretiminin 2006 yılında %40,2-si *fıskiye* , %39,9-u qazlift (erlift), %19,9-u derinlik pompası (direk ve dalış) yöntemi, 2014 yılında petrol üretiminin %19,1-i *fıskiye* , %60,2-si gazlift, %20,7-si derinlik pompası yönteminin payına düşmüştür. "Azneft" Üretim Birliği'nde (ÜB) petrol üretiminin 2006 yılında %45,4-ü, 2014'te %21,7-si *fıskiye* , sırasıyla %45,2s-i, %71,5-i qazlift (erlift), %9,4-ü, %6,8-i derinlik pompaları yöntemi ile gerçekleştirildiği halde, bunun aksine, Müşterek İşletmeler ve Operasyon Şirketlerinde 2006, 2014 yıllarında petrol üretiminin uygun olarak %91,4-i, %87,2-si derinlik pompaları, toplam %4,9-u, %3,3-ü *fıskiye* , %3,7-si ve %9,4-ü ise gazlift (erlift) yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. (Devlet Petrol Şirketi, 2009: 17; Devlet Petrol Şirketi, 2014: 23,24).

Petrol ürünlerinin maliyetinde ham petrolün elde edilmesine yapılan harcamaların payı % 85-90 oluşturduğuna göre üretilen petrolün ve gazın maliyet analizi büyük önem taşımaktadır.

1998-2014 yıllarında petrolün üretim maliyetlerinin yapısında sürekli ve en fazla değişim maaş ve maden vergisi harcamaları üzerine gelişmiştir. Maden

vergisi harcamalarının toplam üretim masraflarının içeriğinde payı 2001 yılında %35,4 iken, 2014 yılında ise %11,4'e inmiştir. Maaş harcamalarının payı ise 2001 yılında %7,3 iken, 2014 yılında %16,4'e yükselmiştir.

Gözden geçirilen dönemde gaz üretim maliyetlerinin yapısında en çok değişen masraflar amortisman ve malzeme giderleri olmuştur. Toplam üretim maliyetlerinin içeriğinde amortisman masraflarının payı 2001 yılında %40,5, 2014 yılında ise %29,4 oluşturmuş, malzeme masraflarının payı ise 2001 yılında %20,3'den 2014 yılında %4,0'a inmiştir (Devlet Petrol Şirketi, 1999-2004; Devlet Petrol Şirketi, 2004-2014).

Ürün biriminin maliyetinin yıllar üzere dinamiğini objektif analiz etmek için onun düzeyini etkileyen bitmemiş üretimi, üretim içi devri ve maden vergisini dikkate almadan maliyet göstergelerinin karşılaştırılması önemlidir. Bu amaçla genel ürün biriminin üretim (maden vergisiz) maliyeti göstergesi kullanılabilir. 2009 yılında önceki yıla göre petrolün ve gazın maliyetinin artışı bu dönemde amortisman ve diğer giderlerin artması sonucu gerçekleşmiştir. Genel üretimin azalması da petrolün maliyetinin artışını etkilemiştir.

Son yıllarda 1 t petrolün maliyetinde artış eğilimi görülmektedir. 2009 yılında 1 t petrolün maliyeti 76,53 manat oluşturmuştur ki, bu da 2008'e göre %12,1, 2001 yılına göre ise 2,5 kat yüksektir. 2014'te 1 t petrolün üretim maliyeti 91,63 manat olmuştur ki, bu da önceki yıla göre % 1,4az olsa da, 2010'da göre % 20,7yüksektir.

Üretilen gazın maliyet analizi gösteriyor ki, 1000 metreküp gazın maliyeti de son yıllarda artmaktadır. 2009'da 1000 metreküp gazın maliyeti 34,55 manat olmuştur ki, bu da 2008'e göre %23,9, 2001'e göre ise 2,1 kat daha yüksektir. 2014'de 1000 metreküp gazın üretim maliyeti 37,19 manat olmuştur ki, bu da önceki yıla göre %11,1 yüksek olsa da, 2010'a oranla %3,0, 2012'ye oranla %16,2 azdır (Devlet Petrol Şirketi, 1999-2004; Devlet Petrol Şirketi, 2004-2014).

PETROL İMALATI ENDÜSTRISININ GELIŞIMININ MEVCUT DURUMU

Azerbaycan'da petrolün işlenmesi SOCAR'ın bünyesinde faaliyet gösteren iki petrol arıtma tesisatında (PAT) - H.Aliyev adına Bakü PAT ve Azerneftyağ PAT-de yapılır. Bu tesisatlarda genel üretim gücü 20 milyon ton ham petrolü imal etmeye imkan sağlar. Ancak bu PAT'lerde petrolün imalati az miktarda yapılır. Her iki tesisatda genel olarak 2008'de 7,4 milyon ton, 2009'da 6,04 milyon ton, 2010'da 6,22 milyon ton, 2014'de ise bir önceki yıla göre %3,2 ve ya 207,5 bin ton artışla 6,74 milyon ton petrol imal edilmiştir. 2014'de petrolün %70,3-ü Haydar Aliyev adına Bakü PAT-de, %29,7-si ise Azerneftyağ PAT-de imal edilmiştir (Devlet Petrol Şirketi, 2015: 31).

Son yıllarda Azerbaycan'ın petrol imalati sanayisinin teknik-ekonomik göstergelerinin optimizasyonu, mevcut potansiyelin verimli kullanılması amacıyla bir dizi yeniden kurma ve modernleştirme önlemleri uygulanmıştır. H.Aliyev adına Bakü PAT'de yeni katalitik kreking tesisinin

işletmeye verilmesi sonucunda yüksek oktanlı otomobil benzini komponentinin çıkımı %8 oranında artmış, katalizör sarfinde her tona göre 1,5 kg, ürünün çalışma kapasitesinde 0,05 kişi / saat, yakıt ve enerji kapasitesinde ise her tona göre 5 kg yakıt tasarruf edilmiştir. Bununla da aynı tesisde üretilen benzin komponentinin maliyeti %19,5 oranında azalmıştır. Ayrıca, tesisatde kullanılan ED-AVT-6 tesisinin tam üretim gücüyle çalışmasını sağlamak amacıyla onun temel donanımlarının ve vakum yaratma sisteminin modernleştirilmesi önlemlerinin uygulanması sonucunda bu tesisde açık renkli ürünlerin elde edilmesi %3,5 oranında, vakum-gazoyl komponentinin çıkımı ise 2 defadan fazla artmış, açık renkli ürünlerin maliyeti %8,2 oranında azalmıştır.

Tesisatda üretilen dizel distilatlarının temizlenmesi işinin yarattığı çevresel ve ekonomik zorlukları gidermek amacıyla ABD'nin "Merikem" firmasının teknolojik cihazlarının üretime uygulanması kerosin ve dizel yakıtlarının sabitleştirilmesi sırasında oluşan kayıpların azaltılmasına, üretilmiş ürünlerin maliyetinin düşürülmesine, alkalin atıklarının tekrar imalatı yolu ile distile edilmemiş naften asitlerinin üretimine olanak sağlamıştır. Teknolojik tesislerde doğalgaz atıklarının arındırılması sonucunda tesisat ısı enerjisi sarfını önemli ölçüde azaltmıştır (Hıdırov B.S., Babayev N.Q., 2015: 53,54).

2003 yılından başlayarak Azerneftyağ PAT'de üretilmiş ilk imal mazotunun belirli bölümünün H.Aliyev adına Bakü PAT-in tekrar imal tesislerinde yeniden işlenmesi 2003-2008 yıllarında 2900 bin ton ilk imal mazotundan 1840 bin ton soba mazotu, 634 bin ton yüksek oktanlı benzin, 159 bin ton sıvı doğalgaz ve 100 bin tondan fazla dizel yakıtı üretimine olanak vermiştir. Vakum qazoyl ürünlerinin temizlenmesi yönünde yapılan etkinlikler dizel yakıtının üretiminin artırılması ve kalitesinin iyileştirilmesini sağlamıştır.

Azerneftyağ PAT'de her birinin verimliliği 2 milyon ton olan 2 AVT-2 tesisinin işletmeye verilmesi burada üretilen yağ distilatlarının kalitesinin yükselmesine, açık renkli ürünlerin çıktısının %3-4 oranında artmasına, petrol imalatinde sarf edilen yakıt-enerji kaynakları ve teknolojik kayıpların önemli derecede düşürülmesine imkan vermiştir (Hıdırov B.S., Babayev N.Q., 2015: 54,55).

Tablo 1'den görülmektedir ki, son yıllarda Azerbaycan'da petrol ürünlerinin üretim hacmi artmıştır.

Tablo 1: *Azerbaycan'da petrol ürünlerinin üretimi (bin ton)*

	1998	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**
Oto benzinler	629,9	719,9	852,4	906,3	1042,7	1129,4	1319,9
Gazyağı	172,0	132,6	110,9	117,1	43,9	792,8	771,0
Soba mazutu (emtialık)	4026,9	2293,6	1812,3	2421,6	2231,5	2203,0	1163,0
Petrol bitümü	24,9	79,3	103,5	128,3	161,9	182,9	220,4
Petrol koku	29,8	20,8	25,9	11,6	67,2	84,7	169,0
Makine yağları	81,7	25,7	48,7	36,8	75,6	54,9	66,1

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Oto benzinler	1235,0	1248,9	1295,5	1297,0	1 407,1	1238,3
Gazyağı	609,7	660,4	621,7	626,4	703,1	709,1
Soba mazutu (emtialık)	273,0	220,6	235,0	274,0	279,0	206,0
Petrol bitümü	236,4	241,5	265,7	288,1	312,7	241,9
Petrol koku	127,2	396,4	268,6	231,0	223,0	260,1
Makine yağları	46,0	86,5	91,1	63,2	47,2	54,1

Kaynak: SOCAR'ın ve Azerbaycan Devlet İstatistik Kurumunun bilgileri doğrultusunda muallif tarafından oluşturulmuştur.

2014'de önceki yıla göre petrol koku üretimi %14,3 artmış, gaz yağı üretimi artmaya devam etmekle %0,9 yükselmiş, makine yağlarının üretiminde ise azalma %14,6 artışla bedel edilmiştir. Bunun yanı sıra, otomobil benzinlərinin üretimi %12,0, emtia fırın mazotu - %26,2, petrol bitumu - %22,6 azalmıştır. Son yıllarda soba mazotu kullanımın verimliliğini artırmak, tekrar imalat tesislerinin işletilmesini iyileştirmek amacıyla tekrar arıtmaya verilmektedir.

Son yıllarda H.Aliyev adına PAT-in nispeten modern yakıt arındırma tesislerinde Azerneftyağ PAT-de üretilen tüm açık renkli ürünlerin yeniden işlenmesinden uygun motor yakıtları üretilir (Hıdırov B.S., Babayev N.Q., 2015: 55). Günümüzde fabrikada üretilen yakıt ürünlerinin "Euro-5" standartlarına uyarlanması, yeni bitüm üretimi oluşturmak, "Azerkimya" ÜB-ne dayanıklı olarak gaz hammaddesi sağlamak için yeniden yapılanma ve modernizasyon çalışmalarına başlanılmıştır. Tesisatda temel tesislerin ve genel fabrika üretiminin yenilenmesi, birkaç yeni tesisin inşa edilmesi, üretim gücünün yılda 7,5 milyon tonadek artırılması öngörülüyor.

PETROL IMALATINDA VERİMLİLİK GÖSTERGELERİ.

Ülkede petrol ürünleri imalatında süreç innovasiyaları biçiminde teknolojik innovasyonların maliyetleri 2007'de 5756 bin manat iken, 2008'de 775,4 bin manata inmiştir. 2007'de bu giderlerin %91,8'i teknolojik innovasyonlara, %5,5'i yeni ürünlerin, hizmetlerin, yeni süreçlerin uygulanması ve işlenmesine ve %2,7'i yeni ürünlerin üretime hazırlık türleri veya bunların yapımı üzere hizmetlerin uygulamasına , 2008'de %50,7'i yeni ürünlerin, hizmetlerin, yeni süreçlerin uygulanması ve işlenmesine, %49,3'ü ise yeni ürünlerin verimi için üretim tasarımına ve diğer üretime hazırlık türlerine yöneltilmiştir (Devlet İstatistik Kurumu, 2009: 65-68). 2013'de teknolojik innovasyonlar sadece ürün innovasyonları biçiminde olmak üzere önceki yıla göre 4,8 kata kadar azalarak 551,2 bin manat teşkil etmiştir ki, bu da maden çıkarma endüstrisinde yeni teknolojilere yönelmiş maliyetlerle karşılaştırıldığında 15 kata kadar azdır ve tamamen teknolojik innovasiyalarla ilgili makine ve teçhizatın alınmasına harcanmıştır. 2014'de ise petrol ürünleri imalatına teknolojik innovasyonlar ayrılmamıştır (Devlet İstatistik Kurumu, 2015: 92,98).

Emtia ürününün değerinin artmasında, ham petrolün daha verimli

kullanılmasında açık renkli petrol ürünlerinin üretiminin artması önemli role sahiptir.

Tablo 2. Açık renkli petrol ürünlerinin çıkımı

2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
56,6	54,4	56,0	56,4	65,2	71,2	71,9	70,3	68,6	69,3	65,5

***Kaynak**:* Devlet Petrol Şirketi, 1999-2004; Devlet Petrol Şirketi, 2004-2014 bilgileri doğrultusunda muallif tarafından oluşturulmuştur.

Açık renkli petrol ürünlerinin çıktısı 2005'de önceki yıla göre %2,2 oranında azalarak %54,4 teşkil etmiş, fakat 2006'dan 2010'a kadar her yıl artış eğilimine sahip olmakla %17,5 oranında artarak %71,9'a yükselmiştir. 2011-2012 yıllarında %3,3 oranında inen bu gösterge 2013'de %0,7'e yükselse de, 2014'de önceki yıla göre %3,8, 2010'a göre %6,4 azalarak %65,5 olmuştur. Görüldüğü gibi, son yıllarda açık renkli petrol ürünlerinin çıktısı azalmıştır.

Petrol üretiminin verimlilik düzeyini yansıtan en önemli göstergelerden biri de petrolün imal derinliğidir. Son yıllarda petrolün imal derinliğinin yükselmesi eğilimi görülmektedir. Bu gösterge 1995'de %47,7 iken, 2010'da %92,6'ya, 2014'de ise %93,2'ye yükselmiştir.

Tablo 3. Petrolün imal derinliği (%)

1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005*	2006*
47,7	44,3	50,4	52,4	56,6	63,6	59,4	61,2

2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
66,3	80,3	91,6	92,6	92,6	92,0	92,0	93,2

*gösterge H.Aliyev adına PAT üzere verilmiştir.

***Kaynak**:* Devlet Petrol Şirketi, 1999-2004; Devlet Petrol Şirketi, 2004-2014 bilgileri doğrultusunda muallif tarafından oluşturulmuştur.

SOCAR-ın imal kompleksinin teknolojik tesislerinde maksatlı ürünlerin çıktı faizleri 2014'de 2004'e göre H. Aliyev adına PAT-de ilk imal tesisinde %1,1 artarak %45,1, katalitik riforminq tesisinde %0,1 artarak %83,0, aşamalı kokslaşma tesisinde %27,5 artarak %67,7, katalitik kreking tesisinde %9,6 artarak %56,0, Azerneftyağ PAT-de ilk imal tesisinde genelde %5 artarak %54,8, bitüm üretimi tesisinde ise %0,7 artarak %99,5 teşkil etmiştir.

Fakat imal kompleksinde teknolojik tesislerin hammadde ile yüklenmesine dair bilgilerin bazında yapılan hesaplamalar gösteriyor ki, teknolojik tesislerin prognoza göre gerçek orta yüklenmesi 2008'de SOCAR üzere %106,1, o cümleden H.Aliyev adına PAT-de %103,7, Azerneftyağ PAT-de %108,4 teşkil ettiği halde, 2014'de SOCAR üzere %86,1, H.Aliyev adına PAT-de %92,9, Azerneftyağ PAT-de %77,6 olmuştur. Görüldüğü gibi, aynı

dönemde bu gösterge imal kompleksinde %20, H.Aliyev adına PAT-de %10,8, Azerneftyağ PAT-de ise %30,8 aşağı düşmüştür. Bu ise ham petrolün imal potansiyelinin kullanım verimliliğini azaltır.

SONUÇ

Petrolün, özellikle naften hidrokarbonlerin Azerkimya Üretim Birliği'nde kullanımının H.Aliyev adına Bakü PAT ve Azerneftyağ PAT'da kullanılmasından daha verimli olmasını dikkate alırsak, bu yüklenmenin optimal düzeyinin belirlenmesi önemli konulardan biri *hesap edilebilir*. İmalat tesisatlarının modernleştirilmesi tamamlanana kadar bu tesislerde SOCAR'ın elde ettiği petrolün büyük kısmının imalat için verilmesi isabetli değildir. Böylece petrol ve gaz hammaddesinin kullanılacağı alanlar ile yani petrol ürünleri ve petrokimya ürünleri üretimi arasında net ve *uygun* dağıtımı, yatırımların denizde keşif-sondaj çalışmalarının genişletilmesine, yeni platformların, su altı boru hatlarının kurulmasına, üretim ve su enjeksiyonu kuyularının kazılmasına, petrol imalatı tesisatlarının teknolojik açıdan modernleştirilmesine yöneltilmesi önemli sayılmalıdır. Abşeron bölgesi dışında petrol imalatı tesislerinin kurulması petrol ticaretinin çok yönlü olması, üretilen ürünlerin tüketicilere yakınlaştırılması, ülkenin diğer bölgelerinin gelişmesi, Abşeron bölgesinin ekolojik ortamının iyileştirilmesi açısından uygundur.

KAYNAKLAR

Abdullayev R. Azerbaycanın enerji stratejisi küresel gelişmeye önemli katkılar veriyor / Azerbaycan, 20.09.2015, s.4.

Devlet İstatistik Kurumu. (2015), Azerbaycan Senayesi. İstatistik mecmua. Seda Yayını, Bakü, 344 s.

Devlet İstatistik Kurumu. (2009), Azerbaycan Senayesi. İstatistik mecmua. Seda Yayını, Bakü, 580 s.

Devlet Petrol Şirketi (2015), Yıllık Rapor - 2014, Bakü, 99 s.

Devlet Petrol Şirketi (2010), Yıllık Rapor - 2009, Bakü, 141 s.

Devlet Petrol Şirketi (2009), Yıllık Rapor - 2008, Bakü,120 s.

Devlet Petrol Şirketi (2006), Yıllık Rapor - 2005, Bakü, 72 s.

Devlet Petrol Şirketi (2007), Yıllık Rapor – 2006, Bakü, 80 s.

Devlet Petrol Şirketi (2005), Yıllık Rapor – 2004, Bakü, 60 s.

Devlet Petrol Şirketi (1999-2004), Mali-ekonomik faaliyetler hakkında Yıllık Raporlar – Bakü.

Hıdırov B.S., Babayev N.Q., (2015). Azerbaycan Cumhuriyetinin Devlet Petrol Şirketi'nin petrol imal kompleksinde teknolojinin modernləşdirilməsinın bazı meseleleri, Azerbaycan Petrol Endüstrisi, No: 1, Bakü, s.50-57.

ASSESSMENT OF LIFE QUALITY LEVEL OF POPULATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN BASED ON TWO-DIMENSIONAL STATIC-DYNAMIC ANALYSIS METHODOLOGY

G.N. Nyussupova, D.A. Tazhiyeva, L.B. Kenespaeva

ABSTRACT

Relevance of the research topic is related to improving the quality of life of the population, securing and maintaining economic stability, the implementation of the social policy of the Republic of Kazakhstan.. Improvement in this area opens up new prospects for economic development and is the most important factor in economic growth of the country.

Research methods. For the present study were used the technique of two-dimensional comparative analysis which enabled a typology based on the ratings of social, demographic and economic indicators of the regions of Kazakhstan.

Results. Proposed method of two-dimensional static-dynamic comparative analysis provides performance of several stages. Static comparative analysis based on the performance ratio of quality of life in the regions with the average republic level, which describes the situation as a whole currently in the country, allows you to get an objective picture of the real situation of each region. Dynamic comparative analysis suggests the ratio of growth performance of regions to the average republican similarly static method. Comparison of the results of static and dynamic analysis of 20 indicators of database by 10 units of the demographic, social and economic trends enabled to conduct a typology of regions of the Republic of Kazakhstan in the context of 14 provinces and cities of Almaty and Astana for the 1999-2014 years by level of quality of life of population. The classification of regions for quality of life in the context of two parameters: static (position within the country) and dynamic (estimated rates of change relative to the average republican), with the result that highlights the 4 types of regions of the Republic of Kazakhstan in terms of quality of life.

Keywords: Socio-Demographic Processes, The Life Quality Of The Population, Typology, The Two-Dimensional Static-Dynamic Analysis, Classification Groups.

AIMS AND BACKGROUND

Relevance of the research topic is related to improving the quality of life of the population, securing and maintaining economic stability, the implementation of the social policy of the Republic of Kazakhstan. [1-3]. Improvement in this area opens up new prospects for economic development and is the most important factor in economic growth of the country.

To assess the socio-economic development of the republic are developing various kinds of complex indices and indicators, based on which is held the typology of regions in terms of quality of life of population.

The large number of different approaches and methods to assess the level of quality of life of population testifies, first of all, about the absence of a perfect method for solving this problem. In addition, it is not excluded that economic, social and mental peculiarities of each state require the development of specific methods. Thus, the conduct of a typology of regions of the republic in terms of quality of life of population at the moment is relevant.

By individual countries (USA, France, Germany, Russia) and international organizations (UN, EU) are developed dozens of different models and methods of calculation of the indicators of quality of life.

The need for a comprehensive analysis of objective indicators of quality of life of population is due to the multidimensionality characterized category, which determines the degree of satisfaction of the diverse needs of the population and the heterogeneity of regional socio-economic profiles of the administrative-territorial units of the Republic of Kazakhstan. One of the most common methods of systematization of knowledge about the object of research is the selection of classification groups. This method is most suitable to study the quality of life of population in different oblasts of Kazakhstan. Typology of regions on the quality of life of the population carried out on the basis of demographic, social and economic indicators, since they are the basis for the development of socio-economic sphere. [4-10].

After studying international experience of definition of the integral index of quality of life of population and of the typology in terms of quality of life of population, we have chosen a technique based on two-dimensional static-dynamic analysis of indicators of the quality of life of population for the typology of regions in terms of quality of life, which has been added taking into account the peculiarities of the socio-demographic and socio-economic indicators of the Republic of Kazakhstan.

RESEARCH METHODS

For the present study were used the technique of two-dimensional comparative analysis which enabled a typology based on the ratings of social, demographic and economic indicators of the oblasts of Kazakhstan [11].

For the typology of the oblasts of Kazakhstan in terms of quality of life of population has been developed and applied a technique of two-dimensional static-dynamic comparative analysis based on created statistical database on social, economic and demographic indicators. After processing a large amount of official statistics offered by the statistical services of the Republic of Kazakhstan, which totaled 164 index of social, demographic and economic trends for 1991 (partially), 1999, 2009, 2014, it was formed a

system of key indicators which best characterize the quality of life of the population. All these indicators were grouped into 10 clusters listed below: *demographic indicators*: 1. Natural increase / decrease of population by 1000; 2. The infant mortality rate per 1,000 births; 3. Life expectancy, years; 4. Migration growth / loss per 1000 population; *economic indicators*: 5. Gross Regional Product (GRP) per capita, thousand tenge; *standard of living:* 6. Per capita nominal income of the population, tenge; 7. The minimum subsistence level (ILM) on average per capita, tenge; *social policy:* 8. Index of real pension as a percentage; 9. Average monthly size of a designated state social benefits, tenge; *unemployment (ILO methodology):* 10. The unemployment rate, as a percentage; *health and ecology:* 11. Number of doctors per 10 thousand population; 12. Provision of the population with the outpatient clinics per 10 thousand population; 13. The incidence of respiratory tuberculosis, number of cases per 100 thousand population; 14. Emissions of air pollutants substances from stationary sources per capita in kilograms; *education:* 15. The total share of enrollment of the population aged 6-24 years, as a percentage; *culture:* 16. Attendance theaters, the number of spectators per 10 thousand population; 17. Attendance libraries, the number of registered readers per 10 thousand population; *housing and utilities:* 18. Provision of housing, sq. m. for one person; *offense:* 19. The crime rate, the number of cases per 10 thousand population; 20. Number of persons who have committed crimes, people.

Dedicated by us a system of indicators is a well-known, since all its components are in one way or another are used in other methods assessing the quality of life of the population. However, the integration of these indicators gives a great advantage in detecting the level of quality of life of population: 1) accommodates a maximum of not duplicative of quality of life from publicly available sources of official statistics across all regions, different time periods; 2) complies with the standards of classification of indicators of the Committee on Statistics of the Republic of Kazakhstan. All this allows the use of the proposed system of indicators of quality of life in the analytical constructions.

Formed system of social, demographic and economic indicators of the quality of life of population of the republic consists of absolute figures, with different dimensions and their units. For convenience, the selected data have been standardized and are shown in relative performance, which subsequently allowed to calculate the integral index of quality of life of population. Due to the lack of some important statistics in the regional departments of statistics, such as overall morbidity, the proportion of spending on health and education, the proportion of the costs involved in the regional budget to the social sector, the scale of poverty, the number of children in pre-schools, they were not used in our calculations.

Thus, the list of indicators to calculate the integral indexes of quality of life of population was formed on the basis of accessibility, comprehensiveness and adequacy of reflection of the main key indicators of quality of life of the population.

RESULTS AND DISCUSSION

Analysis of the relevant indicators of quality of life of population allowed to divide them into two groups of quality of life, in which indicators of population were combined on rate of growth (decrease or increase), which enabled to carry out a typology of oblasts of Kazakhstan in terms of quality of life of population.

After the formation of the list of indicators of quality of life of population, some of them for the convenience of further comparison were converted from absolute to relative by an amendment to number of population. Thus, each indicator has the same "dimension" and numerical order at the regional level, allowing for a comparative analysis.

Our proposed method of two-dimensional static-dynamic comparative analysis provides performance of several stages.

Static comparative analysis based on the performance ratio of quality of life in the oblasts with the average republic level, which describes the situation as a whole currently in the country, allows you to get an objective picture of the real situation of each oblast. It includes:

- ✓ calculation of the ratio (in percent) of average indicators of quality of life of population of individual regions in the consider period with the average republican rate (defined as the ratio of the regional parameters to the average republican);
- ✓ ranging of standardized relative performance by five multidirectional scale (from -2 to +2) for 2014 on 14 oblasts and 2 cities of national significance;
- ✓ calculation of integral indices of scores based on the results of the static-comparative analysis of indicators of quality of life of the population in 2014.

To calculate the values of score on each of the indicators of the average deviation of regional assessments of the quality of life of the average republican in the framework of static analysis is used transfer system. With regard to indicators, which directly correlated with the analyzed complex variables (growth of which is accompanied by an increase in the quality of life of the population), the transfer) system is shown in Table 1.

Table 1 – The transfer system of deviation of indicators of regional level from the average republican level on the results of the static analysis

Deviation, %	Number of points	Meaningful interpretation
More than 30	2	Significant advance
From 10 to 30	1	Sensible advance
From –10 to +10	0	Differences are not significant
From –15 to –10	-1	Sensible lag
Less than –15	–2	Significant lag

For indicators which have inverse dependence from the assessment of quality of life (the growth of which leads to a reduction of the latter), the system of transfer to points will be mirrored opposite [9-10].

Static comparative analysis of indicators of the quality of life of population by oblasts of the Republic of Kazakhstan was carried out in the following sequence:

1. It was calculated the ratio of indicators of quality of life of the population of individual regions with the average republican indicators for 2014 in order to identify the level of deviation (in percent) on the performance of the country.

2. Got results of calculating the deviations of the regional from the republican indicators were ranged by a five multidirectional scale (from -2 to +2). So, for instance, the deviation of regional indicators from average republican values over 30% corresponded +2 scores, and interpreted as a "significant advance".

3. By calculating the average arithmetic mean which assigned to each region of point by considered indicators were obtained total (final) score on the basis of which revealed the regions leaders and regions outsiders of development.

Dynamic comparative analysis suggests the ratio of growth performance of regions to the average republican similarly static method. It includes:

- ✓ calculation of growth indicators of quality of life of population in the regions by created database for 1999, 2009, 2014 for each oblast of Kazakhstan as a whole and deviations of growth of absolute and relative indicators at the regional level in dynamics which showed a negative and a positive growth in selected areas;
- ✓ ranging of growth indicators at the republican and regional levels for the analyzed period in order to bring their values to a unified five-point multidirectional scale (from -2 to +2), by analogy with the results of the static analysis in dynamics for 1999, 2009, 2014 in the context of 14 oblasts and 2 cities of republican significance;
- ✓ calculation of integral indices of scores based on the results of the dynamic-comparative analysis of indicators of quality of life of the population for 1999-2014.

The transfer (translation) system of interest deviations in points in aim of dynamic analysis of indicators having a direct correlation to quality of life was slightly corrected due to the fact that the variance of values obtained substantially lower (average of from 0 to 5%) than in the case of a static analysis, and use of a wider point scale would not give objective and comparable results.

In the table 2 is characterized not the current situation by one or another oblast of Kazakhstan in points, but its rate of change.

For indicators which have inverse dependence from the general orientation of the quality of life (the growth of which leads to a reduction of the latter), the scheme of transfer to points will be mirrored opposite, ie, high indexes of level of a specific indicator show low values of this indicator, and vice versa, the lowest indexes will mean an increase in value. [9-10].

Table 2 – The transfer system of deviation of indicators of regional level from the average republican level on the results of the dynamic analysis

Deviation, %	**Attributed value, point.**	**Meaningful interpretation**
More than 5	2	Significant advance
From 2 to 5	1	Sensible advance
From –2 to +2	0	Differences are not significant
From –2 to –5	-1	Sensible lag
Less than –5	–2	Significant lag

Dynamic comparative analysis of indicators of the quality of life of population by oblasts of the Republic of Kazakhstan was carried out in the following sequence:

1. It was calculated the growth rates (in percent) of indicators of quality of life of population of the oblasts of Kazakhstan in the whole by created database for 1999, 2009, 2014.

2. Calculated the growth rate of indicators of the quality of life of populations of oblasts were correlated with the average republican values for the detection of deviations of growth rates by each of the indicators of oblasts.

3. In aim to identify the regions, which are developing or lagging faster pace relative to the average level by country, it was conducted ranging of deviations of the growth rate of regional indicators for the 1999-2014, by unified five-point multidirectional scale (from -2 to +2), by analogy with the results of a static analysis.

4. By calculating the average arithmetic mean which assigned to each oblast of point by considered indicators were obtained total (final) score on the basis of which revealed the regions leaders and regions outsiders of the republic grow (Table 3).

Table 3 – The results of static and dynamic comparative analyses of oblasts of Kazakhstan

Interpretation of results	**Static evaluation**	**Dynamic estimation**
Significant advance	-	-
Sensible advance	Astana city Almaty city	Astana city
Differences are not significant	Aktobe oblast Almaty oblast Atyrau oblast West Kazakhstan oblast Zhambyl oblast Karagandy oblast Kyzylorda oblast Mangystau oblast South Kazakhstan oblast Pavlodar oblast North Kazakhstan oblast	Akmola oblast Aktobe oblast Almaty oblast Atyrau oblast West Kazakhstan oblast Zhambyl oblast Karagandy oblast Kyzylorda oblast Mangystau oblast South Kazakhstan oblast Pavlodar oblast East Kazakhstan oblast Almaty city
Sensible lag	Akmola oblast Kostanay oblast East Kazakhstan oblast	Kostanay oblast North Kazakhstan oblast
Significant lag	-	-

CONCLUSIONS

Comparison of the results of static and dynamic analysis of 20 indicators of database by 10 units of the demographic, social and economic trends enabled to conduct a typology of region of the Republic of Kazakhstan in the context of 14 oblast and cities of Almaty and Astana for the 1999-2014 years by level of quality of life of population. The classification of oblasts for quality of life in the context of two parameters: static (position within the country) and dynamic (estimated rates of change relative to the average republican), with the result that highlights the following types of oblasts of the Republic of Kazakhstan in terms of quality of life:

а) leaders of growth and development - areas that have higher relative to the average republican current estimates and growth rate of the quality of life of the population: Astana and Almaty cities, Atyrau, Karaganda and West Kazakhstan oblasts;

б) leaders of growth, outsiders of development - regions with low relative to the average republican current assessment of the quality of life, but developing more rapidly, which causes a high potential of their development: Zhambyl oblast;

в) leaders of development, outsiders of growth - regions with high current assessment of the quality of life, but its development has slowed significantly compared with the average republican level, which subsequently threatens to lag: Mangystau and Aktobe oblasts;

г) Outsiders of growth and development - regions differ by low current position of the social sphere and shows no hope for the future due to the

low growth of the main indicators (in theory it is also possible provision of separate intermediate groups of regions in case of regional importance of quality of life of the population match the average republican) : Pavlodar, Kyzylorda, Akmola, South Kazakhstan, North Kazakhstan, East Kazakhstan, Almaty and Kostanay oblasts.

Using the data of static and dynamic comparative analysis graphically shown the position of each oblast of the intersection of the corresponding value of static and dynamic assessment on the coordinate plane. The graphic expression of the results presented in the Figure.

The basic idea of this typology is that there are 4 patterns, whereby the conditionally develop the regions of the country.

As the figure shows, the results of a two-dimensional static-dynamic comparative analysis the Astana city by a wide margin is in the advance position in comparison with other oblasts, which are also referred to the group of leaders.

It is noteworthy that the Zhambyl oblast is among the leaders of growth, outsiders of development. This is due to the large difference of indicators in 2014 compared with 1999, resulting in strong growth in the oblast.

With a stretch to the group of leaders of development, outsiders of growth can be included Aktobe oblast, which is developing with average republican rate. It should be noted that Mangystau oblast, by many socio-economic indicators with high indicators, is in outsider of growth.

Most part of the oblasts in this typology was in a group of outsiders of growth and development, since in many respects of indicators were below the republican level. Among them should be emphasized North Kazakhstan, Kostanay and East Kazakhstan oblasts, where indicators are low compared with other oblasts in this group.

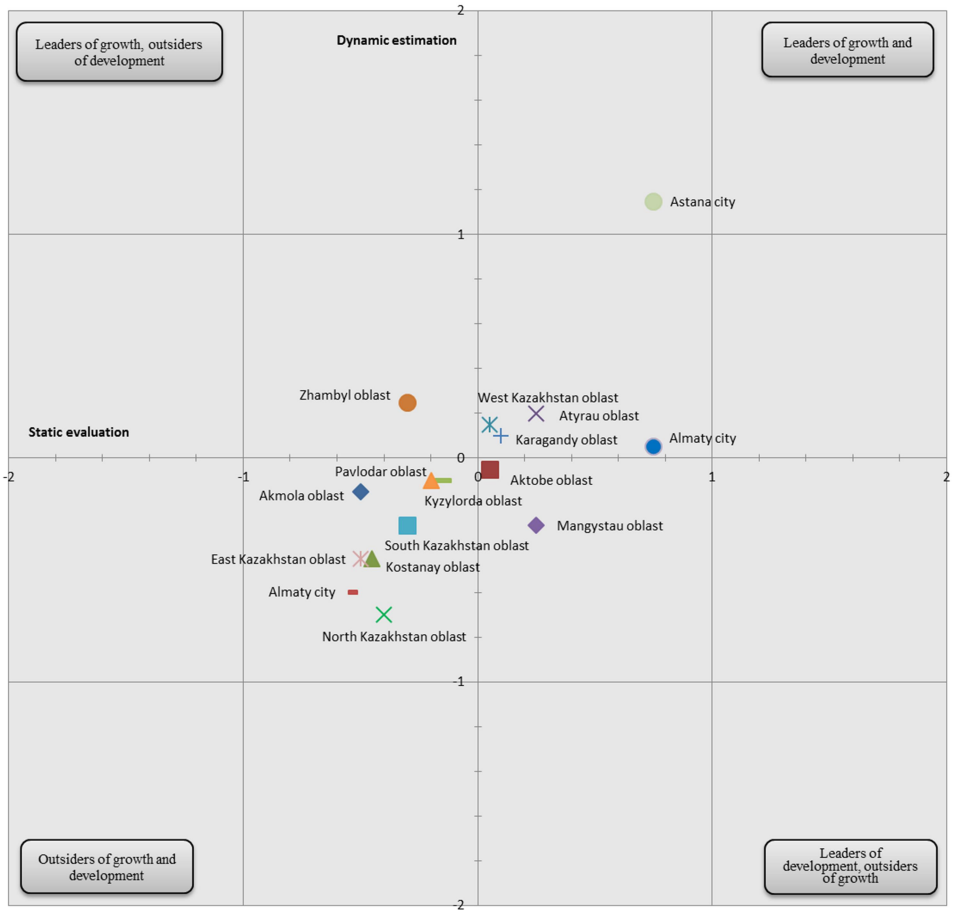

Source: compiled by the authors

Figure – Integral assessment of quality of life of population of oblasts of the Republic of Kazakhstan on the basis of two-dimensional static-dynamic analysis for 1999-2014.

Methods of two-dimensional static-dynamic comparative analysis can be used to assess the level of quality of life of territory (areas) of any size and include additional analytical sections, advanced comparison with higher in the hierarchy territorial systems. The proposed method has been used by us in the typology and assessment of quality of life of population of regions of Kazakhstan on the basis of statistical data for 15 years (1999-2014).

REFERENCES

Nazarbayev N.A. "Social modernization of Kazakhstan: Twenty Steps to the Society of Universal Labor" // Kazakhstan Pravda, July 10, 2012.

Address of the President of the Republic of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev to the people of Kazakhstan "Strategy" Kazakhstan-2050 ": a new policy established state", December 14, 2012

Concept of Transition of Kazakhstan to sustainable development for 2007-2024. Decree of the President of the Republic of Kazakhstan, November 15, 2006, №216

The World Health Organization quality of life assessment (WHOQOL): Position paper from the World Health Organization // Social Science & Medicine, Volume 41, Issue 10, November 1995. – P. 1403-1409.

Petr Kladivo, Marián Halás. Quality of Life in an Urban Environment: A Typology of Urban Units of Olomouc // Quaestiones Geographicae, Volume 31, Issue 2 (June 2012). – P.49-60.

Gukalova I. The Five Qualities of Life in Europe: Multidimensional Spatial Typology of Countries with a Special Attention to Ukraine // Geoinformatics &Geostatistics: An Overview, 2013 Volume 1, Issue 3. – P.1-7.

Morozova E.A., Shabashev V.A. The standard of living, quality of life, social security - general and special // Bulletin of the Kuzbass State Technical University. - № 6 (51), 2005. - p. 103-109.

Ilyasov B.G., Zakieva E.Sh. A systematic approach to the analysis of the quality of life // Russian Conference on Control Problem, 16-19 June 2014. – Moscow, 2014. - p. 6197-6207.

Glushakova O.V. Typology of regions in terms of their social and economic development // Siberian financial school. - № 6 - Novosibirsk, 2009. - p. 13-16.

Chumakov R.S. Typology of regions according to the criterion of quality of life // Actual problems of economic science. - № 8-1. - Novosibirsk, 2009. - p. 152-157.

http://www.who.int/countries/kaz

AŞIRI GÜVEN VE BORÇ DÜZEYİ İLİŞKİSİ: BİST İNŞAAT SEKTÖRÜNDE AMPİRİK BİR İNCELEME

Mahmut Erdoğan, Selçuk Yalçın

ÖZET

Geleneksel finans teorileri insanların rasyonel davrandıklarını ileri sürmekte ve insanların bu rasyonelliğe göre hareket ettiğini belirtmektedir. Fakat daha sonra yapılan pek çok araştırma piyasalarda geleneksel finans teorilerinin açıklayamadığı birçok anomali tespit etmiştir. Bu anomalileri açıklamak için yapılan yeni çalışmalar sonucunda, geleneksel finans teorilerinin aksine insan davranışlarının rasyonel olmadığını ileri süren yeni finans teorileri ortaya konmuştur. Bu yeni teoriler sayesinde finansta "Davranışsal Finans" adı altında yeni bir alan ortaya çıkmıştır. Davranışsal finans insanların karar verme süreçlerinde rasyonel davranmadığını çeşitli psikolojik etkiler altında kalarak karar verdiğini ileri sürmektedir. Bu çalışmada davranışsal finansın önemli yaklaşımlarından biri olan aşırı güven ile borç düzeyi arasındaki ilişki araştırılmıştır. Borsa İstanbul (BİST)'da 2002-2012 yılları arasında işlem gören şirketlerin verileri incelenerek yapılan çalışmada aşırı güven ile borç düzeyi arasında istatistiksel olarak negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Davranışsal Finans, Aşırı güven, Kaldıraç.

AN EMPERICAL INVESTIGATION BETWEEN OVERCONFIDENCE AND LEVERAGE: THE CASE OF BIST CONSTRUCTION INDUSTRY

ABSTRACT

Tradiotional finance theories suggest that people behave rationally and act. Posterior studies found out many anomalies which tarditional finance cannot explain. To explain these anomalies, by contrast with the traditional finance, there are new finance theories suggesting that human behavior is not rational. These theories created a new field in finance which is called "Behavioral Finance". According to the "Behavioral Finance" theories, in decision making process people are not behaving rational and deciding under various psychological impression. In this paper, we studied the relation between overconfidence hypothesis which is an important approach of "Behavioral Finance" and leverage ratio which is the debt level. According to data analyses of companies in Istanbul Stock Exchange between the years of 2002 and 2012, it is observed that there exists a negative relationship between the overconfidence and the debt level.

Keywords: Behavioral Finance, Overconfidence, Leverage

GİRİŞ

Son yıllarda yapılan çalışmalar geleneksel finans teorilerinin aksine yatırımcıların karar verme süreçlerinde rasyonel davranamadığını, sosyal ve psikolojik birçok faktörün etkisi altında kalarak karar verdiğini ortaya koymuştur. Bu çalışmalar zaman içerisinde genişleyerek finans disiplininde "Davranışsal Finans" adı altında yeni bir alanın doğmasına neden olmuştur.

Davranışsal finans alanında yapılan çalışmalardan en önemlisi Daniel Kahneman ve Amos Tversky (1979) tarafından ortaya konan ve davranışsal finansın temelini oluşturan beklenti teorisidir. Beklenti teorisi insanların karar verirken bir takım içsel güdülerin ve eğilimlerin etkisi altında kalarak karar verdiğini ileri sürmektedir. sonraki yıllarda yatırımcıların karar verirken karşılaştıkları psikolojik faktörler hakkında birçok çalışma yapılmış ve yatırımcıların karar verme süreçleri detaylı bir şekilde araştırılmıştır. Yapılan birçok araştırmanın sonucunda yatırımcıların karar verirken çok farklı eğilimler sergilediği tespit edilmiştir. Bu eğilimlerin en önemlilerinden birisi aşırı güven eğilimidir. Davranışsal finans literatüründe "Aşırı Güven Hipotezi" olarak yer bulan bu eğilim yatırımcıların yatırım kararları verirken kendilerine aşırı güven duyduklarını böylece mevcut riskleri olduğundan daha az gördüklerini ve böylece yatırımcıların yanlış kararlar verdiklerini ileri sürmektedir.

YÖNTEM

Araştırmanın amacı

Bu çalışmanın amacı Borsa İstanbul (BİST)'da işlem gören 2002-2012 dönemine ait 28 inşaat şirketinden elde edilen verileri kullanarak aşırı güven ve kaldıraç ilişkisini statik panel veri analizi yöntemiyle incelemektir.

Araştırmanın evreni ve örneklemi

Araştırmanın örneklemini BİST'de 2002-2012 yılları arasında işlem gören inşaat sektöründeki firmalar oluşturmaktadır.

Araştırmanın sınırlılıkları

Bu çalışma bazı şirketlerin borsada yer almaması ve bazılarının da borsaya giriş tarihi itibariyle uyum sağlamaması nedeniyle BİST'de işlem gören 28 işaat şirketiyle sınırlıdır.

Veri toplama araçları ve yöntem

Bu araştırmada 2002-2012 yılları arsında borsada işlem gören 28 inşaat şirketinin PD/DD oranı, işletme sermayesi devir hızı, aktif devir hızı, brüt kar marjı, cari oran, kaldıraç oranı ve reel kesim güven endeksi verileri kullanılmıştır. 2001 yılında Türkiye'de ekonomik kriz yaşandığından dolayı bu yıldaki veriler bizim için yanıltıcı olabileceğinden veri havuzu 2002 yılından itibaren başlatılarak 2002-2012 yılları arasını kapsayan verilerden oluşturulmuştur. Bu çalışmada inşaat sektöründeki şirketler seçilmiştir. Bunun nedeni, inşaat sektörünün diğer tüm sektörleri besleyen lokomotif bir sektör olmasıdır. Yani inşaat sektöründeki ekonomik gelişmeler doğrudan ya da dolaylı olarak diğer tüm sektörleri etkilediği için bu çalışmada BİST'de 2002-20012 yılları arasında işlem gören inşaat sektöründeki şirket verilerini kullanmak tercih edilmiştir.

Çalışmada kullanılan değişkenler

Bu bölümde, çalışmada kullanılan değişkenler ve bu değişkenlerin nasıl elde edildikleri gösterilmektedir. Çalışmada kullanılan bağımlı değişken *kaldıraç*

'tır. Kaldıraç toplam borçların toplam aktiflere oranlanmasıyla elde edilmiştir. Değişkenlerin oluşturulmasında daha önce yapılan çalışmalar [Park ve Kim (2009), David ve diğ. (2006), Adam ve diğ. (2011)] izlenmiştir.

$$Kaldıraç = \frac{Toplam\ borç}{Toplam\ aktif}$$

fomülü ile hesaplanmıştır (Park ve Kim 2009).

Büyüme veya yatırım fırsatlarını temsil etmesi için piyasa değeri defter değeri oranı (PDDD) kullanılmıştır.

$$PDDD = \frac{Öz\ Kaynakların\ Piyasa\ Değeri + Borcun\ Defter\ Değeri}{Toplam\ Aktiflerin\ Defter\ Değeri}$$

Açıklayıcı değişkenlerin ilki işletmenin büyüklüğü (size) dür. İşletme büyüklüğünün kaldıraç ile pozitif veya negatif yönde ilişkili olabileceği tartışılmaktadır. İşletme büyüklüğünü temsil etmek için toplam aktiflerin doğal logaritması kullanılmıştır. İşletme büyüklüğü aşağıdaki gibi hesaplanmıştır (Park ve Kim, 2009) .

$$Büyüklük(\ size) = \ln(Toplam\ aktifler)$$

Maddi olmayan duran varlıklar işletmenin alacağı krediler için en iyi teminat olma özelliği taşımaktadır. Maddi olmayan duran varlıkları fazla olan işletmelerin kaldıraçlarının daha yüksek düzeyde olması beklenmektedir. Maddilik değişkeni aşağıdaki gibi hesaplanmıştır (Park ve Kim, 2009)

$$Maddilik(\ tng) = \frac{Stoklar + Maddi\ Duran\ Varlıklar}{Toplam\ Aktifler}$$

Karlılığı yüksek işletmelerin daha az kaldıraca sahip olacağı finans teorisinde tartışılmaktadır. İşletmenin karlılığı aşağıda belirtilen şekilde hesaplanmıştır. (Park ve Kim, 2009)

$$Karlılık(\ prof) = \frac{Faiz\ Vergi\ Öncesi\ Kar}{Toplam\ Aktifler}$$

Faaliyet konusunda uzunca yıllar faaliyet gösteren işletmelerin piyasada tanınırlıklarının yüksek olması, sahip oldukları prestij ve pazar payından daha fazla orana sahip olmaları gibi sebeple daha fazla borca sahip olacakları beklenmektedir. İşletme yaşı olarak işletmenin üretime başlama yılından 2012 ye kadar geçen süre hesaplanmıştır. İşletme yaşı Ben-David ve diğ.(2006) izlenerek modele eklenmiştir.

Cari oran bize net işletme sermayesinin yeterliliğini ve borç ödeyebilme kapasitesini gösterir. (Er.2009: 52) Cari oran değişkeni aşağıdaki formülle hesaplanmıştır.

$$Cari\ oran(\ co) = \frac{Dönen\ Varlıklar}{Kısa\ Vadeli\ Borçlar}$$

Net işletme sermayesi devir hızı işletmelerin şirketlerin faaliyetlerini sürdürebilmeleri için gereken minumum çalışma sermayeleri ile hangi ölçüde satış hacmi başarısı gerçekleştirdiklerini gösteren bir orandır (Er.2009: 54). Net işletme sermayesi devir hızı değişkeni aşağıdaki gibi hesaplanmıştır.

$$Net\ işletme\ Sermayesi\ Devir\ Hızı(wc) = \frac{Net\ satışlar}{Ortalama\ Net\ İşletme\ Sermayesi}$$

Aktif devir hızı şirketlerin sahip oldukları varlıklar ile yarattıkları satış hacmi başarısını ölçen bir orandır. İşletmenin aktiflerinin devir hızı net satışların aktif toplamına bölünmesiyle elde edilmiştir. Bu oran bize varlıklara aşırı yatırım yapılıp yapılmadığını yani işletmenin aktif büyüklüklerinin gereksiz yere büyütülüp büyütülmediğini gösterir. (Er.2009: 54)

$$Aktif\ Devir\ Hızı(astur) = \frac{Net\ satışlar}{Aktif\ toplam}$$

İşletmenin satış maliyetlerini karşıladıktan sonra elde ettiği kârı gösterir. İşletmenin brüt kar marjı brüt satış karının net satışlara bölünmesiyle elde edilmiştir.

$$Brüt\ Kar\ Marjı(\ bkm) = \frac{Brüt\ Satış\ Karı}{Net\ Satışlar}$$

Bağımlı değişkenin güvenle ilişkisini göstermek için güven değişkeni verileri kullanılmıştır. Güven endeksi verileri Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) internet sitesinden sağlanmıştır. Bu veriler TCMB tarafından reel sektör temsilcilerinin ekonomik görünüme ilişkin genel izlenimlerini ortaya koymak amacıyla hazırlanan, iktisadi yönelim anketinin değerlendirilmesi sonucu oluşturulmuştur. Anket aylık ve 3 aylık olmak üzere iki farklı formda uygulanmaktadır. Reel kesim güven endeksi (RKGE) hesaplanırken, anketteki toplam sipariş, mamul mal stoku, ihracat, üretim, istihdam, sabit sermaye yatırım harcaması ve genel gidişata yönelik sorularına verilen yanıtların bir fonksiyonu olarak hesaplanmaktadır.

BULGULAR VE YORUM

Çalışmada kullanılan şirketlere ait finansal değişkenlerin betimleyici istatistikleri tablo 3.1'de gösterilmiştir.

Tablo 3.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	Gözlem	Ortalama	Standart Sapma	En Küçük	En Büyük
pddd	286	1,810	1,981	0,000	21,540
size	286	19,141	1,271	15,958	21,698
tng	286	0,569	0,116	0,171	0,873
prof	286	0,085	0,095	-0,167	0,333
bkm	286	0,279	0,123	-0,168	0,604
wc	286	4,212	17,813	-91,200	181,960
astur	286	0,771	0,408	0,080	2,290
co	286	2,994	2,044	0,330	12,270
ya	286	43,192	18,191	6,000	102,000

Yapılan 286 gözlem sonucu tüm değişkenlerin ortalama değerleri, standart sapmaları maximum ve minimum değerleri tablo1 de gösterilmiştir. Buna göre işletmelerin piyasa değeri defter değeri (pddd) ortalaması 1.81 iken işletmenin büyüklüğü (size) değişkeninin ortalaması 19.41 olarak bulunmuştur. Maddilik (tng) 0.56 ortalamaya sahipken, karlılık(prof) 0.08 brüt kar marjı (bkm) ise 0.27 ortalamaya sahiptir. Cari oran değerinin işletmeler için 2 olması beklenilirken bizim bulduğumuz 2.99 ortalama değerde bu orana yakın bir değerdir. İşletme sermayesi devir hızı (wc) değişkenin ortalaması 4.21, aktif devir hızı değişkeni (astur) ortalaması 0.77 ve işletmelerin yaşları (ya) ortalamaları ise 43.19 olarak bulunmuştur.

Ayrıca standart sapma değerleri dikkate alındığında örnekleme alınan şirketlerin birbirinden en dağınık olduğu alan 17.8' lik bir oranla işletme sermayesi devir hızını (wc)' dir. Bu oran bize şirketlerdeki işletme sermayesi devir hızı dağılımının birbirinden çok farklı olduğunu göstermektedir. Tam tersi şekilde örneklemdeki şirketlerin standart sapmalarının birbirine en yakın olduğu alan ise 0.08'lik bir oranla karlılık (prof) olarak hesaplanmıştır. Buda bize örneklemdeki şirketlerin karlılık dağılımlarının birbirine çok yakın olduğunu göstermektedir.

Çalışmada kullanılan değişkenler arasındaki korelasyon tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 3.2. Değişkenler Arasındaki Korelasyon

	pddd	size	tng	prof	bkm	wc	astur	co	ya
pddd	1								
size	-0,0782	1							
tng	-0,0475	0,0053	1						
prof	0,0402	0,1982	-0,2315	1					
bkm	-0,0338	0,2835	-0,2803	0,724	1				
wc	-0,0014	-0,04	0,074	-0,026	-0,0899	1			
astur	0,107	-0,3393	-0,0846	0,1344	-0,161	0,1364	1		
co	-0,035	0,0215	-0,2028	0,2522	0,3185	-0,1025	-0,2131	1	
ya	0,318	0,0872	0,2126	-0,1777	0,0351	-0,043	-0,0358	-0,1237	1

Yatay kesit verilerinden elde edilen korelasyon matrisi, işletmelere ait finansal değişkenlerin kendi aralarındaki ilişki düzeyini göstermektedir. Bu matristen elde edilen sonuçlara göre en yüksek korelasyona sahip iki değişken bkm ile prof arasındadır ve % 72'lik bir orana sahiptir.

İkinci büyük ilişki %31.85'lik bir oranla co ile bkm arasındadır. Buna çok yakın bir ilişki ya ile pddd arasında gözlenmekte olup %31.80 'lik bir orana sahiptir. Ya ile size arasındaki ilişki % 8 olurken, tng arasındaki ilişki % 21 ve bkm arasındaki ilişki ise % 3.5 olarak bulunmuştur. Ayrıca ya ile prof arasında negatif yönlü % 17.7'lik bir ilişki bulunmuştur. Ya; pddd, size, tng ve bkm ile pozitif ilişkili gösterirken; prof, wc, ve astur ile negatif ilişki göstermektedir.

Co ile size arasında sadece % 2'lik bir pozitif ilişki tespit edilmiştir. Co ile prof arasında ise % 25'lik kuvvetli bir pozitif ilişki olduğu görülmektedir. Yine co ile tng arasında % 20'lik negatif bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca co ile, pddd wc, ve astur arasında negatif ilişki bulunmuştur.

Astur ile pddd arasında % 10, prof arasında % 13,4 ve wc arasında % 13,6'lık pozitif ilişki bulunurken; size ile % 33, tng ile % 8, bkm ile de % 16'lık negatif ilişki tespit edilmiştir. Wc ile tng arasında % 7'lik bir pozitif ilişki bulunurken diğer bütün değişkenlerle negatif ilişki içerisinde olduğu saptanmıştır.

Bkm ile size arasında % 28'lik pozitif bir ilişki bulunurken, tam tersi olarak tng arasında ise % 28'lik negatif bir ilişki bulunmuştur. Bkm ile pddd arasında % 3' lük negatif bir ilişki ve prof arasında ise % 7'lik pozitif bir ilişki tespit edilmiştir.

Prof ile size arasında % 20' lik pozitif ilişki bulunmuştur. prof ile tng negatif ilişkili iken pddd pozitif ilişkili olarak bulunmuştur. Tng ile pddd arasında

yaklaşık %5'lik bir negatif ilişki bulunurken; size arasında bir ilişki bulunamamıştır. Size ile pddd arasında da % 7'lik negatif bir ilişki bulunmuştur

Tablo 3.3. 'te bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasındaki panel veri ilişkinin yönü ve düzeyi ile ilgili sonuçlar yer almaktadır. Yapılan analizde 26 şirket verileri kullanılmış olup 286 gözlem yapılmıştır. Ayrıca yapılan R^2 testine göre her üç tahminci içinde doğrusal pozitif ilişki mevcuttur.

Bağımlı değişken kaldıraç ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin düzeyi ve yönü aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo3.3 Panel Veri Analizi Sonuçları

	ekk	sabit etkiler	rassal etkiler
pddd	0,001	-0,001	0,000
	(-0.004)	(-0,004)	(-0,004)
size	-0.0128*	0,006	-0,001
	(-0,007)	(-0,012)	(-0,010)
tng	-0,035	-0.435***	-0.359***
	(-0,072)	(-0,068)	(-0,068)
prof	-0.702***	-0.379***	-0.486***
	(-0,131)	(-0,142)	(-0,136)
bkm	0.412***	0,173	0.219**
	(-0,103)	(-0,107)	(-0,104)
wc	0,000	0,000	0,000
	(0,000)	(0,000)	(0,000)
astur	0.109***	0,016	0.0551*
	(-0,023)	(-0,038)	(-0,032)
co	-0.0564***	-0.0413***	-0.0436***
	(-0,004)	(-0,004)	(-0,004)
Sabit	0.606***	0.537**	0.594***
	(-0,149)	(-0,254)	(-0,210)
Gözlem sayısı	286	286	286
R^2	0,524	0,384	0.37
Hausman		144.91(0.000)	
Breush-Pagan			222.62(0.000)
Şirket sayısı	26	26	26

Parantez içindeki değerler standart hatalardır. *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Tablo 3.3' te elde edilen bulgulara göre işletmenin büyüklüğü değişkeni en küçük kareler (ekk) tahmincisine göre istatiksel olarak % 10 düzeyinde anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki içerisinde bulunmuştur. Literatürde işletme büyüklüğü ile kaldıraç değişkeni arasında iki yönlü bir ilişki olabileceği tartışılmaktadır. Frank ve Goyal (2003)' e göre işletme büyüklüğü ile

kaldıraç arasında pozitif bir ilişki mevcuttur. Flath ve Knoeber (1980) ve Booth ve diğ. (2001), büyük işletmelerin kolayca çeşitlendirme yapabileceğinden ayrıca iflas ve nakit akışındaki düşük volatilite gibi olumsuzluklara uğramasının olasılığının az olmasında dolayı borçlanma kapasitesini rahatça artırabileceğini belirterek işletme büyüklüğü ile kaldıraç arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu savunmuşlardır (Park ve Kim, 2009: 119). Finansal hiyerarşi teorisine göre ise işletme büyüklüğü ile kaldıraç arasında negatif yönlü bir ilişki mevcuttur. Elde edilen sonuç finansal hiyerarşi teorisiyle tutarlılık göstermektedir.

Maddilik değişkeni kaldıraç ile sabit etkiler ve rassal etkiler tahmincisine göre % 1 düzeyinde negatif yönlü ilişki içerisinde bulunmuştur. Bu sonuç, Stulz ve Johnson (1985), Johnson (1997), Frank ve Goyal (2003), Shin (2008), Oliver (2009) ve Park ve Kim (2009)'in elde ettiği sonuçlarla tutarlılık göstermektedir.

Literatürde maddilik değişkeni ile kaldıraç arasındaki ilişki hakkında iki farklı görüş mevcuttur. Denge teorisine göre maddilik ile kaldıraç arasında pozitif yönlü ilişki mevcutken finansal hiyerarşi teorisine göre ise negatif yönlü ilişki mevcuttur. Elde edilen sonuç denge teorisi ile çelişirken, finansal hiyerarşi teorisiyle tutarlılık göstermektedir.

Prof her üç tahminciye göre kaldıraç ile (EKK, Sabit etkiler, rassal etkiler) % 1 düzeyinde negatif yönlü ilişki içerisinde bulunmuştur. Denge teorisine göre işletmelerin karlılığı ile kaldıraç arasında pozitif yönlü bir ilişki mevcutken finansal hiyerarşi teorisine göre ise bu ilişki negatif yönlüdür. Elde edilen sonuç denge teorisiyle çelişirken finansal hiyerarşi teorisiyle uyum göstermektedir. Ayrıca çalışmada elde edilen sonuç Rajan ve Zingales (1995), Shin (2008) ve Park ve Kim (2009)' in elde ettikleri sonuçlarla tutarlılık göstermektedir.

Bkm ekk tahmincisine göre % 1, rassal etkiler tahmincisine göre % 5 düzeyinde pozitif yönlü bir ilişki içerisinde bulunmuştur. Astur ekk tahmincisine göre %1 rassal etkiler tahmincisine göre % 10 pozitif ilişki içerisinde bulunmuştur. Cari oran değişkeni ile kaldıraç değişkeni arasında her 3 tahminciye göre % 1 düzeyinde anlamlı negatif ilişki tespit edilmiştir.

Tablo 3.3'e güven değişkeni eklenerek yapılan analizde 26 şirket verisi kullanılmış olup 286 gözlem yapılmıştır. Ayrıca korelasyon katsayısının anlamlı olup olmadığını belirlemek için R^2 testi yapılmış olup her 3 tahminciye göre de anlamlı bulunmuştur. Güven değişkeni eklendikten sonra elde edilen analiz sonuçları tablo 3.4' te gösterilmiştir.

Tablo 3.4 Panel Veri Analizi Sonuçları

	ekk	sabit etkiler	rassal etkiler
pddd	0,000	0,001	0,001
	(-0,004)	(-0,004)	(-0,004)
size	-0,006	-0,009	-0.0162**
	(-0,013)	(-0,010)	(-0,007)
tng	-0.427***	-0.352***	-0,028
	(-0,067)	(-0,067)	(-0,072)
prof	-0.422***	-0.524***	-0.720***
	(-0,141)	(-0,135)	(-0,130)
bkm	0.237**	0.286***	0.464***
	(-0,108)	(-0,105)	(-0,104)
wc	0,000	0,000	0,000
	(0,0009	(0,000)	(0,000)
astur	0,003	0,047	0.107***
	(-0,037)	(-0,032)	(-0,023)
co	-0.0418***	-0.0442***	-0.0573***
	(-0,004)	(-0,004)	(-0,004)
guven	-0.00119***	-0.00125***	-0.00148**
	(0,000)	(0,000)	(-0,001)
Sabit	0.878***	0.866***	0.804***
	(-0,279)	(-0,228)	(-0,167)
Gözlem sayısı	286	286	286
R^2	0,402	0.40	0,535
Hausman		114.81(0.000)	
Breush-Pagan			228.13(0.000)
Şirket sayısı	26	26	26

Parantez içindeki değerler standart hatalardır. *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

İşletme büyüklüğü ile kaldıraç arasında rassal etkiler tahmincisine göre % 5 düzeyde negatif yönlü anlamlı ilişki bulunmuştur. Maddilik değişkeni ile kaldıraç arasında ekk ve sabit etkiler tahmincisine göre negatif yönlü % 1'lik bir ilişki tespit edilmiştir. Elde edilen bu sonuç finansal hiyerarşi teorisiyle uyumludur. Karlılık her 3 tahminciye göre negatif yönlü ve % 1 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu sonuç finansal hiyerarşi teorisinin Kaldıraç ile karlılık arasında negatif yönlü ilişki vardır teziyle uyumludur. Brüt kar marjı ile kaldıraç arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunurken Cari oran bütün tahmincilere göre % 1'lik düzeyde negatif yönlü anlamlı bir ilişki içerisinde bulunmuştur.

Güven değişkeni ise kaldıraç ile ekk ve sabit etkiler tahmincisine göre % 1, rassal etkiler tahmincisine göre % 5 düzeyinde beklenenin aksine negatif

yönlü anlamlı bir ilişki içerisinde bulunmuştur. Bu sonuç, Huang ve diğ. (2011)' nin ortaya koyduğu aşırı güvenli yöneticilerin, nispeten düşük kaldıraç oranına sahip oldukları teziyle tutarlılık sergilerken; Yu ve diğ.(2006), oliver (2009), Park ve Kim (2009)' in ortaya koyduğu kaldıraç ile aşırı güven arasında pozitif yönlü ilişki tespit ettikleri çalışmalarıyla çelişmektedir.

SONUÇ VE ÖNERILER

Bu çalışmada inşaat şirketlerinden elde ettiğimiz veriler kullanılarak güven değişkeni ve borç düzeyi arasındaki ilişki panel veri yöntemi kullanılarak incelenmiş ve analizler yapılmıştır. Yapılan analizlerde beklenilenin aksine firma borç düzeyi ile güven değişkeni arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuç daha önce yapılan, Huang-Meir ve diğ. (2011) çalışmasıyla tutarlılık sergilerken; Yu ve diğ.(2006), Oliver (2009), Park ve Kim (2009) ile çelişmektedir.

Sonuç olarak bu çalışmada yönetimsel aşırı güven ve borç düzeyi arasındaki ilişkinin varlığı tespit edilmiş olmakla birlikte henüz tam anlamıyla netliğe kavuşmamış olan yönetimsel aşırı güven araştırmacılar için önemli bir çalışma alanı olarak ortada durmaktadır.

KAYNAKÇA

Ben-David, Itzhak, ve diğ.(2007), Managerial Overconfidence and Corporate Policies,NBER,Working Paper, 13711.

Booth, L.V. Aivazian, A. Demirguc-Kunt, and V. Maksimovic, (2001) ,Capital structure in developing countries, Journal of Finance 56, 87-130.

Er, Emre (2009), Basel II Kriterlerini Anlama Yolunda mali Tablolar ve Finansal Analizin Önemi, Bursa Bilanço Dergisi,11, 113

Flath, D. and C. R. Knoeber, (1980). Taxes, failure costs and optimal industry capital structure: An empirical test, Journal of Finance 35, 315-342

Frank, M. Z. and V. K. Goyal, (2003), Testing the pecking order theory of capital structure, Journal of Financial Economics 67(2), 217-248.

Huang-Meier, Wınfred ve diğ. (2011), Cash Hoards and Managerial Overconfidence, Working Paper

Johnson, A. S. (1997),An Empirical Analysis of The Determinants of Corporate Debt Ownership Structure, Journal of Financial and Quantitative Analysis, 32, 47- 69.

Kahneman, Daniel ve Tversky Amos. (1979),Prospect theory: An analysis of decision under risk, Econometrica, 47 (2), 263-292

Oliver, B. R. (2009), The impact of market sentiment on capital structures in the US, International Journal of Behavioural Accounting and Finance.

Park ve Kim (2009), The Effect Of Managerial Overconfidence On Leverage, International Business Economics Research Journal , 12

Raghuram Rajan ve Luigi Zingales (1995), What Do We Know About Structure? Some Evidence From international Data, The Journal Of Finance,50 (5), 1421-1460.

Shin, M. S. (2008), The effects of market timing and initial growth status on adjustment speed capital structure, The Korean Journal of Financial Engineering 7 (1), 143-170.

Stulz, R. M. ve H. Johnson (1985), An analysis of secured debt, Journal of financial Economics 14, (21-38).

Tim R. Adam ve diğ.(2011), Overconfidence and Corporate Risk Management, SFB 649, Spandauer Straße 1, D-10178 Berlin http://sfb649.wiwi.hu-berlin.de.

Yu, M., ve diğ. (2006), The Relationship Between Manager"s Overconfidence Andenterprises radical behavior in incurring debts, Managing World 8, 104-125.

CHANGING WORLD AND INFLUENCE OF CONFUCIANISM IN CONTEMPORARY CHINESE POLICAL SYSTEM

Sharifa Jabbarova

ABSTRACT

This study investigates the relevance of Confucianism in Chinese politics taking into account changing world and contemporary Chinese political system. According to some dismiss Confucianism as irrelevant or even harmful and doesn't adapt to nowadays world politics and basicly challenges to Communist ideology; others emphasize its positive and enduring influence. The article begins by reviewing changes in views on a Communism and Marx ideology in recent years in China then gives short historical background and aspects of Confucianism, and debates on the relevance of the political philosophy, a discussion that has never stopped since China's entry into modern world. After some of analyze of previous debates have been identified, a valuation is made of aspects of Confucianism, followed by brief prediction of a continuing and at the same time limited influence of Confucianism in Chinese foreign policy.

Keywords: Changing World, Communism, Confucianism, China, Political System.

INTRODUCTION

Over the past twenty years, China has experienced incredible economic growth and it is now second largest economy in the world. Although it's certain slowdowns it continues to be one of the fastest growing economies of the world. Most of the specialists expect that if China continues to growth it could overtake the United States of America as the world's largest economy in the next 15 years.

The world is wondering how they manage putting together some of the key ways in which China impacting the world, politics and culture, Communism and Confucianism. This study investigates the relevance of past and present in Chinese political philisophy which lean on Confucius thoughts and Marx ideology.

While many scholars and researchers thoughts about Chinese political philosophy‘s unique and in the post-Cold War period, in period when democracy is main value, one of the biggest economies in the world rules by Communist Party. In this paper will analize different points of view about Confucianism in China. In the firs chapter presents current Communism and Marx Ideologies place in society, and Chinese Communist Parties execute policies. The second chapter represents who was Confucius and what was his main idea also the historical background of Confucius ideology. In the third chapter seeks renovations of Confucianism, definition of new Confucianism and its influence to country's political system. Finally, the last chapter concludes by focusing on Chinese Confucianism's future and presents some expectations about future changes in Chinese society.

CHANGING VIEWS ON A COMMUNISM AND MARX IDEOLOGY IN CHINA TODAY

In the most of the countries, the political future is constrained, for better or worse, by constitutional arrangements and according to current situation in the world. The world is changes and countries trying to adapt to the new standarts of life, politics, economy and social needs. Consequantly to expectations about the political future of the countries could change according to many factors. Instead of this fact in China the political future is wide open. According to the formulation of the Chinese Communist Party (CCP), the current system is "primary stage of socialism", meaning that it's a transitional phase to higher and superior form of socialism (Bell 2010, 3). Which means economic development and equality, but the question is, what comes after economic development? Rapidly enlarging economy in China and political systems in the government are politically, historically, socially and culturally adapted and fit – where they came from is a key determinant of where they are going. In China, the debates on this question are forced by political controls as well as the widely felt need to deal with China's economic and social problems.

Officially, the philisophy of Karl Marx underpins the legitimacy of the ruling CCP, and thus Marxism is the place to starts for thinking about China's political future. In fact CCP no longer emphasizes class struggle, hatred of the rich, and opposition to private property. Actually, capitalists can join the CCP now, and legal system in being reformed so that more close to capitalist countries. As the Professor Daniel A. Bell says the CCP shoudn't abondon the commitment to communism as the long-term goal so long as it recognizes that poor countries must go through capitalism. Then we can see that financial reform entailed something of a trade-off between two conflicting considerations. On one side, the desire to generate rapid economic growth; on the other the concern with ensuring stability and ensuring that important sectors did not lose too much during the transition from socialism. Policy thus represented a compromise between the embedded residual socialist system and the ever increasing importance of market liberalization (Breslin 2004, 9).

The capitalist mode of production treats workers as simple tools in the productive process and puts technology to use for the purpose of enriching a small minority of capitalists. The reason is that capitalists compete with each other to make profit; they have a motivation to develop new, ever more to produce goods, creating a large material surplus without socialism would not be feasible. If communism is implemented without developed productive forces (advanced technology and the knowladge to make use of it) that underpin material abundance, then it won't work for long. Without an 'absolutely essential material premise', as Marx discuss about it in The German Ideology, "want is merely made general, and with want the struggle for necessities would begin again, and the old filthy business would necesarely be restored". That's why Marx justified British imperialism in India: it would be exploitative and miserable for Indian workers, but the

foundations would be laid for socialist rule. The CCP's defense of capitalism in China – as Deng Xiaoping said, "To get rich is glorious" – has its roots in a similar logic (Bell 2010). Today millions of Chinese workers are ruthlessly exploited by local and foreign capital. Extremely long hours, physical punishment, fines and non-payment of wages are amongst the abuses suffered by many Chinese workers (Slee 2009).

But another question is when China supposed to implement communism? And how will the transition come about? According to theory it will happen anyway, technological developments will lead to the communist revolution says Marx in his discussions of the Factory Acts in Capital. And from normative perspective, it is important to think about policies that can speed up the process and minimize the suffering of workers. As Chinese government seems officially committed to the technologically optimistic interpretation of Marx. In October 2006, for the first time in twenty-five years, a plenary session of the CCP's Central Committee devoted itself specifically to the study of social issues. And government has been more active in promoting workers' rights. However, it is unclear how much these development obtain communism, but the CCP Central Party School supports the official recognition of social justice with the view that social resources should be distributed according to contribution, where members of society "are enabled to obtain according to deserts". This process could be discribed as Marx's "lower communism", but in fact the government call for social justice for welfare and praise the social welfare system of Western countries. Confucian ideas that the government supports philosophically emphasize social and economic rights and give first consideration to social relations. Leading intellectuals of the "new left" such as Wang Hui have long been calling for social justice, meaning that China's first priority should be to address the huge gap between rich and poor and to secure the interests of the disadvantaged. But their views, as one might expect, tend to be more critical of the status quo. They argue that social justice cannot be achieved without substantial political reforms, such as more autonomy for organizations of farmers and workers, democratic processes that allow for the articulation of interests, and a free press that would expose offi cial corruption (Bell 2010).

CONFUCIANISM AND CONFUCIUS' MAIN IDEAS

However, Chinese officials and scholars talk about communism is that hardly anybody really belives that Marxism should provide in Chinese political future. Nobady argues that the current political system should remain in place once the economy is developed. The ideology has been fall from favour that it has lost almost all legitimacy in society and even government won't be restricted by Marxist theory if it clash with stability and order in society. In fact this is end of Marxist ideology in China (Bell 2010, 6) and revival of new political philosophy as new Confucianism.

In the Cultural Revolution, Confucyus was often critisized, attacked and admonished, and use as a label to accuse political opposition. But today, Confucianism serves a more legitimate political function and it can help to

provide a new moral foundation for political rule in China. Confucian principals such as "harmony" and "filial piety" have been incorporated into the policy agenda of the CCP, supported by national laws, and advertised throughout the country in political slogans (Zhang 2015).

Today, some 30 years after China threw open its economy, political scientists are publishing such books as Ancient Chinese Thought, Modern Chinese Power by Yan Xuetong, who advocates a state based on the Confucian concept of "humane authority" (Dexter 2012).

In the post-Cold War world democracy has "won" the historical and ideological war, where China grew out and become the second-largest economy in the world, "communist", "socialist", "developing", "capitalistic", "modernizing", "totalitarian" and "authoritarian" interpretations of China gather world's attention. It seems Confucius's thoughts under this conjuncture are the best exist way for policy maker in China today. As a result of this renovations present China is looking to become modern, a traditional culture that respects hierarchy, embraces harmony, and advocates a consensual relationship between the ruler and the ruled (Zhang 2015).

Confucianism is often characterized as a system of social and ethical philisiphy rather than a religion. Confucianism was build on an ancient religious foundation to establish the social values, institiutions, and transcendent ideals of traditional Chinese society. It was what Robert Bellah called a "civil religion" (Berling 1975), the sense of religious identity and common moral understanding in basics of society, and this is what Chinese sociologist C.K. Yang called "diffused religion" (Berling 1961, 20-21); where religion doesn't have evident institutions but society itself, families, schools, parents, teachers and officals becomes a part of the belief and moral values.

Confucius wasn't a creator but rather a transmitte of older values and traditions. His actual name was Kong Qiu (孔丘), and he was generally known as Master Kong – Kong Zi (孔子) – more honorific variant is Kong Fu Zi (孔夫子). In 17th century his name was translated by Jesuit missioners as Confucius (Adler 2011).

Confucius (551-479 B.C.) lived in one of the most important transitional phase in the Chinese political history. During this historical period, which comprises the "Spring and Autumnt" (770-476 B.C.) and the "Warring States" (475-221 B.C.) periods, the royal house of Zhou Dynasty was in severe decline and was ruling only in name (Zhang 2015, 6). And Confucius' mission was to restore social and political harmony by reviving the moral character of the ruling class and the literate elite.

The vision of morality sketched out in Analects emphasizes the importance of three things: humanity-ren (人), ritual property – li (礼), and filial respect –xiao (孝). Humanity was the essential goodness and love for others that distinguished us from ither animal species (Adler 2011, 2). Ritual property

was important because it was a physical acting out of the best practices of earlier – and, to Confucius's way of thinking, purer – ages (Wasserstrom 2013). And filifal respect, or respect for elders, is naturally-occuring virtue that is the building block of the other behaviors. Later the filial respect would become the best known Confucian counsel (Adler 2011). Also one of the most important points which Confucius highlited in his Analects was equal education, because it was by studying the classical texts that a person could learn about and begin to emulate the actions of the most virtuous figures of past age, including the legendary sages Yao and Shun (who lived long before the founding of the Zhou Dynasty) and figures such as the Duke of Zhou (who lived just a few centuries before Confucius) (Wasserstrom 2013).

Confucius' followers were known as Ru (儒) or "scholars", because they came to be the experts in the rituals and arts thought to be necessary for good governance and cultured life. Tere wan't any equivalent in Chinese for the term "Confucianism", the tradition was called the "teaching of the Ru" (儒教) or the learning of the Ru(儒学). After Confucius' death, three or four generations of his followers compled his oral teachings into a book called the Lunyu (论语), or Analects of Confucius (Adler 2011).

CONFUCIUS' POLITICAL VISION

Confucius saw political relationships as relationships between family members, for example, that rules should behave toward those they governed the way that fathers should behave toward their children. He emphasized the importance of four relationships in particular, all of which he saw as reciprocal and all of which he thought involved analogous combinations of benevolence coming from one party and deference from the other. These relationships were those of ruler and minister, father and son, elder brother and younger brother, and husband and wife. (Later, followers of Confucius added a fifth relationship, more egalitarian than the others but never stressed as much: that between friend and friend (Wasserstrom 2013)).

Confucius lived in a time of civil wars and general instability, which continued during the Warring States era (475-221 B.C.E) that followed soon after his death. He presented his views as providing a blueprint that, if followed by a just ruler, would guarantee that s state would have order within its own borders. He also promised that s ruler who adhered to his teachings would expand the reach of his state, since people living in other kingdoms would flock to live din such a peaceful, well-governed land (Wasserstrom 2013, 4-5).

For Confucius, what characterized superior rulership was the possession of *de* or 'virtue.' Conceived of as a kind of moral power that allows one to win a following without recourse to physical force, such 'virtue' also enabled the ruler to maintain good order in his state without troubling himself and by relying on loyal and effective deputies. Confucius claimed that, "He who governs by means of his virtue is, to use an analogy, like the pole-star: it

remains in its place while all the lesser stars do homage to it" (*Lunyu* 2.1). The way to maintain and cultivate such royal 'virtue' was through the practice and enactment of *li* or 'rituals'—the ceremonies that defined and punctuated the lives of the ancient Chinese aristocracy. These ceremonies encompassed: the sacrificial rites performed at ancestral temples to express humility and thankfulness; the ceremonies of enfeoffment, toasting, and gift exchange that bound together the aristocracy into a complex web of obligation and indebtedness; and the acts of politeness and decorum—such things as bowing and yielding—that identified their performers as gentlemen. In an influential study, Herbert Fingarette argues that the performance of these various ceremonies, when done correctly and sincerely, involves a 'magical' quality that underlies the efficacy of royal 'virtue' in accomplishing the aims of the ruler[4].

HOW IMPORTANT WAS HISTORY TO CONFUCIUS?

History was crucially important to Confucius. He claimed that a golden age of harmony had existed during the Western Zhou era (1046-770 B.C.E.), the time of the Duke of Zhou, the historical figure he admired most. Confucius called on people to study that age, which he lauded as time when people knew their proper places within the social order (Wasserstrom 2013).

According to Analects, the first thing that a true king could do to improve the current age was to honor the past and revive the rituals and even the music of Western Zhou times, as a means to help all members of society rediscover proper deportment. This ruler should also ensure that his own behavior toward his subjects was a model of paternal benevolence at all moments, since this would lead to emulation by all others in a comparably superior position, so that a land with a good ruler would inevitably be one with good fathers (and other lineage elders) and good husbands (Wasserstrom 2013).

There was a self-serving side to this argument. To accomplish these things, Confucius and his followers claimed, it would serve the true king well to rely upon advisers who were thoroughly versed in classical works and had made a specialty of studying of studying the ways of the past. In other word, Confucius and his followers suggested that rulers heed the advice of scholarly specialists in ritual such as themselves (Wasserstrom 2013).

Time of Renovations: **New Confucianism and its Influence to Politics**

In 2005, Fang Keli (1938-), chairman of the Society of the History of Chinese Philosophy, observed: "Since the May 4th Movement, the New Confucianism movement in modern China has undergone three generations of Confucian scholars and three stages of development. With the 2004 Confucian Conference in Guiyang Yangming Academy (also known as Summit Conservatism Conference) as the starting point, the whole New

[4] Stanford, Center for the Study of Language and Information, Encyclopedia of Philosophy, Confucius, http://plato.stanford.edu/entries/confucius/

Confucianism movement has now entered on its forth stage, i.e. a stage on which Mainland China Confucians represented by Jiang Qing, Sheng Hong, Kang Xiaoguang, and Chen Ming play the leading role." In a sense, New Confucianism is a new Neo-Confucianism, a modern version of the Neo-Confucianism as represented by Cheng Hao (1032-1085), Cheng Yi (1033-1107), Zhu Xi (1130-1209), Lu Xiangshan (1139-1193) and Wang Yangming (1472-1529) from Song to Ming Dynasties (Wang 2008).

According to Hu Shaohua about the contemporarly relevance of Confucianism relies upon three points. At first, the term "Confucianism" is used to refer to Confucian doctrine, rather than to state ideology and traditions. Confucian doctrine is the fundamental part of Confucianism and is relatively well-defined. Second, Confucianism will be broken down into several components. Since Confucianism is rich and complex, it would be simplistic to pass judgment on Confucianism as a whole and in any case an overall assessment necessitates a study of its specific components. Finally, since a lack of criteria renders discussion unfruitful and unconvincing, John Rawls' two principles of justice will be used as the basis for assessment.

Rawls' first principle aims at maximizing basic liberties for everyone, while his second one is committed to ensuring welfare and equal opportunity for all. (Hu, Rawls 1971).

As to the question of politics and social development, the New Confucians unanimously hold the position that China's traditional political system and the political ideas embodied there in are out of date, and modernization with democracy and science as its true meanings is destined to be China's political and social future. They argued that although democracy as well as science has been created and developed by westerners in western history, it is rather a "universal instrument" regardless of East or West. Furthermore, democracy, they hold, is actually the inner demand of the logic of Chinese cultural development, it is an instrument by which the ancient sages' ideal of "making the world under haven impartial and common to all" (tian-xia-wei-gong) could eventually be fulfilled. As the most creative and influential New Confucianism exponent Mou Zongsan put it: "Modernization takes its origin in the West. However, once it occurs, it is no indigenous product confined to particular countries; as far as it is truth, it is universal. Therefore, every nation must admit it. To put in our old Chinese words, we call it 'the Way of Kingliness', or 'Storing the world in the world itself (letting people themselves rather than emperors decide their own destiny).' To put it in new words, it is 'an open society' or 'democratic politics.' This is a common ideal. For these reasons, although democratic politics originated from the West, we should also realize it according to the requirements of our own inner life" (Wang 2008).

The New Confucianism flourishing in Taiwan and Hong Kong has exerted strong and durable influence on Mainland China's intellectual circles since the state of conflict across the Taiwan Strait was lessened and cultural exchange between the two sides became possible when Deng Xiaoping came to power in 1978, and at the same time the New Confucian masters

have attracted many sincere followers in the Mainland, some of whom are now quite prominent scholars. But in a strict sense, by "Mainland China New Confucianism" we don't mean the scholarship of this group of followers who just repeat the thoughts of their masters, but the thought of another group of scholars who, though in a more or less degree influenced by the oversea New Confucianism, are more creative in their thought and have gone on a quite different way from their oversea forerunners. In short, the Mainland New Confucianism is not the simple photocopy of the Oversea New Confucianism (Wang 2009).

It should also be pointed out that Mainland China New Confucianism is a newly emerged school of thought that is still in its maturing process, and the major scholars under this name actually develop their own thought with no intentional cooperation and they often fail to agree on many issues. Political Confucianism is developed by Jiang Qing, the leading scholar of Mainland China New Confucianism (Wang 2009).

THEORY OF POLITICAL LEGITIMAY OF CONFUCIANISM

The central theory of Political Confucianism as advocated by Jiang Qing is the doctrine of political legitimacy. He argues that "political legitimacy" is the foundation of, and the prerequisite to, all political system, political process, political activities and tactics, without which everything political loses its meaning and value (Qing 2008).

In this context, it seems clear that the PRC government's support of Confucianism is politically even geo-politically – motivated. First, they are reclaiming traditional Chinese culture as one of the world's great civilizations. In fact there is a wide-ranging strategy of claiming that Chinese civilization was the world's *first* great civilization. Second, they are claiming Confucius, the world-renowned philosopher whose ideas permeated traditional Chinese culture, as their own. For the past ten years or so the government has sponsored the establishment of "Confucius Institutes" all over the world, including the United States. Along the lines of Germany's Goethe Institutes and France's Alliance Francaise, the Confucius Institutes are educational centers for the study of Chinese language and culture. This is part of China's "soft diplomacy" to gain stature on the world stage (Adler 2011).

To be fully legitimate, a political power or regime must simultaneously meet three conditions: 1), it must be at one with, or sanctioned by, the holy, transcendental Tao as expressed or implied in the Confucian Scriptures, and as interpreted by the prestigious Confucian Scholars; 2), it must not deviate from the mainstream of the national cultural heritage and break the historical continuity of the nationality; 3), it must comply with the will or endorsement of the common people (Qing 2008).

The first condition is of the divine foundation of a political power, which can be symbolized by Heaven; the second is of historical foundation of a political power, being symbolized by Earth, since national culture and civilization are closely connected with particular regions on the earth; and

the third is of the human or secular foundation of a political power, symbolized by Human. This is the so-called "the three dimensions of political legitimacy of the politics of the Kingly Way", a political idea rooted in traditional Chinese political culture (Wang 2009).

The dimension of legitimacy of human will and desire sounds easy to be understood by modern people, especially by Westerners, for it seems similar to the democratic idea that government is legitimate to the extent that it derives from people's support. But Qing warns over and over again that this democratic dimension of legitimacy should not have superiority over the other two dimensions. A political system is legitimate if and only if all three dimensions of legitimacy are properly balanced, with no one dimension being superior to the others. Qing Jiang argued, it is the ancient Chinese "middle and harmonious" way of thinking, anchored deeply in the Book of Changes and the Spring and Autumn Annals, that makes this non-linear, tridimensional understanding of political legitimacy possible.

The dimension of historical continuity of nationality is the most disputable one of the three, but Qing insists that this dimension is indispensible. He cited Edmund Burke's view to support his stance. As we know, in Burke's eyes, state is an organic body, politics is the outcome of historical evolution, and thus social heritage, or even prejudices, should be taken with respect. Burke said: "To avoid, therefore, the evils of inconstancy and versatility, ten thousand worse than those of obstinacy and the blindest prejudice, we have consecrated the state, that no man should approach to look into its defects or corruptions but with due caution; that he should never dream of beginning its reformation by its subversion; that he should approach to the faults of the state as to the wounds of a father, with pious awe and trembling solicitude. By this wise prejudice we are taught to look with horror on those children of their country who are prompt rashly to hack that aged parent in pieces and put him into the kettle of magicians, in hopes that by their poisonous weeds and wild incantations they may regenerate the paternal constitutions and renovate their father's life." For Jiang Qing, if the state was comparable to a father, then the legitimacy of historical continuity would be comparable to a father's life blood, which cannot be neglected when considering establishing a political system (Qing 2008).

This theory of three-dimensional political legitimacy is meant on the one hand to recognize, and on the one hand to circumscribe, the unbridled selfish human desire, whether of a collective nature or an individual nature, and by this way to create a better pattern of political system for China as well as for the world. For these reasons, Jiang asserts that human history, in a proper sense, has by no means "ended" as Fukuyama claims. On the contrary, it urgently waits to be re-created to avoid the"vital defect"in modern democratic politics (Wang 2009).

CONCLUSION

Confucian values stemming from China's long history, as China has become more powerful, prosperious and self-reliant, many Chinese take comfort from and prode in onfucianism as an expresssion of Chinese values, traditions, and culture. Confucian influence is not limited to mainland China or to the Chinese people. Confucianism has had an influence in Taiwan and Singapore, but also in Korea, Japan, and Vietnam, in different degrees and in different ways, as well as in Chinese communities scattered all around the world (Tu 1996). As a result, the influence of Confucian thoughts can be seen in China, Korea and Japan. And this is ideas not likely going to change.

On the other hand, Confucianism will never be able to reclaim its former preeminent position. It is not conceivable that this ancient doctrine could serve as a comprehensive guide to the modern world. No one should be surprised by the declining influence of Confucianism, one that parallels the experience of many other major religions in the contemporary world (Diamond, Plattner, and Costopoulos 2005). Incrise in the interest ti Confucianism sould be explained by cultural vacuum after 1980's. But in compare with capitalistic and communistic influence in politics more than influence of Confucianism. Also other modern world values as nationalism, individualism, globalization, democracy will continue to compete with Confucianism for influence to politics and social life. Confucianism is more reminds a cultural heritage than political doctrine and will not determine China's future development.

REFERENCES

Adler, A. Joseph. (2011, April 14). Confucianism in China Today. Pearson Living Religions Forum. New York.

Bell, A. Daniel. (2010). From Communism to Confucianism: Changing Discourses on China's Political Future. China's New Confucianism: Politics and Everyday Life in Changing Society, Chapter 1. ttp://press.princeton.edu/chapters/s9173.pdf

Berling, A. Judith. (1961). Confucianism, Center for Global Education, Asia Society, from C.K.Yang, Religion in Chinese Society, Berkeley: University of California Press. asiasociety.org/education/confucianism

Berling, A. Judith. (1975). Confucianism, Center for Global Education, Asia Society, from Robert Neell Bellah, The Broken Covenant: American Civil Religion in a Time of Trial, New York: Seabury Press. asiasociety.org/education/confucianism

Breslin, Shaun. (2004, June). Capitalism with Chinese Characteristics: the Public, the Private and the International. Warwick University

Dexter, Robert. (2012, November 2). Confucius Makes a Comeback in China. www.bloomberg.com/news/articles/2012-11-01/confucius-makes-a-comeback-in-china

Diamond, Larry, Marc Plattner, and Philip Costopoulos, (ed. 2005). World Religions and Democracy . Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Hu, Shaohua. Confucianism and Contemporary Chinese Politics, Wagner College.

Qing, Jiang. (2008). China Democracy or Confucianism. Political Confucianism.

Zhang, Shanruo Ning. (2015). Confucianism in Contemporary Chinese Politics: An Actionable Account of Authoritarian Political Cuture. Lexington Books Publication.

Rawls, John. (1971). A theory of Justice. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press.

Slee, Chris. (2009, November 13). China today: Socialist or Capitalist? International Journal of Socialist Renewal . http://links.org.au/node/1355

Stanford, Center for the Study of Language and Information, Encyclopedia of Philosophy, Confucius, http://plato.stanford.edu/entries/confucius/

Tu, Wei-Ming. (ed. 1996). Confucian Traditions in East Asian Modernity: Moral Education and Economic Culture in Japan and the Four Mini-Dragons. Cambridge: Harvard University Press.

Wasserstrom, N. Jeffrey. (2013). China in the 21st Century: What Everyone Needs to Know. Oxford University Press. 2nd Edition.

Wang, Rui-Chang. (2009, Aprel). The Rise of Political Confucianism in Conteporary China. http://www.confucius2000.com/writer/miwan

.htm

TOURISM AS A BAROMETER OF UNEQUAL EXCHANGES AMONG AFRO-EURASIAN COUNTRIES

Victor Shaw

ABSTRACT

Tourism is now an important part of economy. Neutral by itself though, tourism is not a fair game for every country in the world. Countries in the North attract more visitors than their counterparts in the South with better advertisements about cultural heritages and social achievements. Nations in the West draw more tourists than their competitors in the East by commercials on material amenities and physical infrastructures.

This paper follows tourism as a barometer to examine unequal exchanges among countries in the world, especially across Afro-Eurasia. Discrimination is described and analyzed in five sections. "The Particular" presents the situation from the observation and experience of a regular individual. "The Discriminator" focuses on discriminators and their acts of discrimination whereas "The Victim" draws attention to victimizations suffered by individual citizens and countries under the situation. "The Compromise" presents both sides and their respective perspective to see how the situation, problematic though, sustains itself as part of social equilibrium and as an episode of the everyday life continuum. Finally, "the Universal" attempts to uncover and learn from the situation something general and significant, sociologically or otherwise.

Keywords: Tourism, Discrimination, Victimization, Compromise.

INTRODUCTION

Tourism is now an important part of economy. Neutral by itself though, tourism is not a fair game for every country in the world. Countries in the North attract more visitors than their counterparts in the South with better advertisements about cultural heritages and social achievements. Nations in the West draw more tourists than their competitors in the East by commercials on material amenities and physical infrastructures (Wallerstein, 1984, 1997; Simon, 1997; Shultz, 1998; Kerbo, 2005; Therborn, 2006; Ray, 2007; Chen and Ravallion, 2010; Beck, 2011; Edwards, 2011; Keating, 2011; Todaro and Smith, 2011; Boeri, Brucker, Doquier, and Rapopor, 2012; Griffiths, 2012; Feenstra and Taylor, 2013; Yap and Gibb, 2013; Bansak, Simpson, and Zavodny, 2015; Berliner, Greenleaf, Lake, Levi, and Noveck, 2015; Mowforth and Munt, 2016; World Bank, 2016)

At an individual level, it is quite natural that well-to-do citizens in poor countries would be willing to save hard and smart through much of their lives for one-of-a-lifetime trips to Europe or North America while commoners in rich nations might not even bother to travel to some developing, underdeveloped, or undeveloped territories with just what they would normally spend on a few meals at local restaurants (Miller, 20016;

Pearce and Wu, 2016; Saufi and Andilolo, 2016; Widawski and Wyrzykowski, 2016)

THE PARTICULAR

Living in the Unites States, Alibaba has the opportunity to receive and entertain a considerable number of visitors year after year from his land of birth which by measure of development remains far behind America.

The visitors Alibaba sees from his homeland range from officials, businesspeople, and intellectuals to young students. Whether they are on business trips or for individual leisure, they take time to visit major sites across America. They spend on lodging, airfare, ground transportation, and other tourist services typically more than any average American traveler would pay for the same or similar expenditures because they are not familiar with local markets. They purchase name-brand consumer goods often with extravagance even by American standards because they figure they can only buy those luxuries once in the United States. They pay colleges, universities, and other training programs for workshops and classes even though they already know what they can actually learn from those assumedly knowledge-centered exercises. Some of them even pay hefty fines for traffic tickets as they mistake the Unites States as a land of freedom on freeways. When asked why they feel seemingly so easy with their expenses in America, they almost say the same: "It's only once in our lifetime; we've saved hard for this trip; and we'll figure out how much more we have to squeeze from our everyday life when we get home." Indeed, Alibaba knows it too well that the considerable amount of money lavishly pumped into American economy by visitors from his homeland uniformly costs a great deal of hardship not only to those lucky visitors themselves but also to many more people around them for quite long time.

As an enthusiastic traveler, Alibaba also has numerous observations as how tourists from advanced economies spend in poor countries. First, youths and students stay in hostels, drink coca colas, eat at Western fast chains, and use public transportations. They spend minimally, with some of their expenditures even channeling back to their home economy through multinational corporations or other avenues. In Africa and South America, Alibaba meet many European tourists who stay in hostels and budget lodgings owned by people from Britain, France, Holland, and Spain. Second, expatriates from advanced societies enjoy hospitalities provided by their relatives and friends when they visit their hometowns. Alibaba knows for himself that he does not spend much out of his own pocket every time he meets his classmates and family members on the land of his birth. Third, middle-class vacationers make smart plans and tend to stay with name-brand establishments for lodging, eating, and entertainment operated by multinational corporations. For example, Alibaba arranges to eat lunch at McDonald's, Subways, or Kentucky Fried Chicken, overnight at Holiday Inn, Hilton, or Sheraton, join tours with Gray Line, and rent cars from Hertz, Avis, or Budget when he vacations with his family in Chile, Egypt, India, Malaysia, Mexico, and Thailand. Finally, business travelers, such as

engineers, technicians, layers, scholars, consultants, managers, and executives from advanced countries, conduct business often at the cost of enterprises, universities, or governmental agencies in poor nations. While they may make money handsomely, they rarely have any category to spend it like a typical tourist.

THE DISCRIMINATOR

It is not immediately clear as whom discriminators are in the unfair flow of visitors, visits, and spending in tourism. In general terms, the market may be called the perpetrator because it favors the developed, the commercialized, and the advanced to the disadvantage of the undeveloped, the un-marketed, and the lagged-behind. Or the world system may be assigned blame because it benefits the rich, the powerful, and the knowledgeable at the cost or suffering of the poor, the powerless, and the illiterate. As part of the system, mass media serve as major mouthpieces in spreading positive images about rich nations while presenting negative portrayals about poor countries. For example, some signs and warnings on destination guidebooks or over travel channels can scare off interested tourists from ever planning vacations to a broadly perceived poor or troublesome society whereas a few words and pictures in world almanacs or on television programs may motivate inspired individuals to spend their lifetime savings on trips to an assumedly advanced or sophisticated culture.

Individuals can reasonably be named discriminators to some extent as well. First, most travelers follow their commonsensical knowledge and comfort fed and nurtured by the mass media to choose developed over undeveloped destinations even though they know they could help or hurt local economies by visiting or avoiding particular places with or without tourist expenditures. Second, tourists from advanced countries use information and other built-in advantages to find bargains and minimize spending while traveling in backward territories, leaving minimal income to local merchants and service providers. Third, travel agents, merchants, and well-off everyday residents in advanced societies may make travelers from poor nations spend beyond capacity either because they set prices for travel and leisure naturally high amid their affluent standards of living or because the latter do not want to look miserable and shabby in front of the former. Finally, travelers from poor countries have to find savings or wrench profits from people around them on their native land, from friends, relatives, and employees, to merchants, in order to support their trips, sometimes once in a lifetime, to an advanced destination.

THE VICTIM

The uneven and unequal flow of tourists and tourist spending has immediate impacts upon developing, underdeveloped, and undeveloped economies. On the one hand, they have to sell cheap and save hard to earn and muster foreign currencies to support their diplomatic missions and pay for international trips made by a minority of their social elites. On the other hand, they find it difficult to collect revenues from tourism to build

infrastructures, establish services, and improve advertisements. Major natural and cultural sites struggle in dire conditions. The whole tourist industry remains undeveloped or in weak shapes. The situation opens the door for either avoidance by international visitors or takeover by foreign corporate interests. Ironically, some lodgings, transportations, and even food services surrounding some significant travel sites in some poor countries are actually in the hands of some enterprises and entrepreneurs from rich nations.

The ultimate victims are individuals who labor in poor societies. Around tourist sites and travel services, craftspeople make souvenirs in days for little credit, merchants attend shops in hours without much income, porters carry loads through thousands of stairs up to some mountainous sites for a meager salary, and taxicab drivers plow through a whole city for a whole night without a decent earning. Alibaba hired drivers with their taxicabs in Bulgaria, Ecuador, Egypt, India, Indonesia, and the Philippines. At the time of each car hiring, he could not literarily comprehend how a taxicab driver makes ends meet with so little earned from a long day of numerous trips spent with a foreign customer. Close to people who travel to affluent countries, parents sacrifice lifetime savings to send children to study in the West, employees work long hours and take minimal pays to support owners or management executives to vacation in foreign resorts or make business trips to advanced societies, and even friends and relatives may have to pool funds and resources so that one can fulfill one's dreamed visit to a developed destination.

THE COMPROMISE

From a third-party's point of view, developed societies indeed provide more advanced tourist infrastructures, better consumer goods, higher traveler services, and broader a variety of visitor attractions. Travelers from poor countries pay for similar services and treatments like everyone else. Some of them pay a little more on certain occasions often because they do not know enough about the occasion, not because they face any intentional discrimination under the circumstance.

Developing, underdeveloped, and undeveloped countries, in contrast, do often not offer much more than some natural landscapes and cultural sites that happen to sit on their territories. Travelers from rich nations may not need to dig much into their pockets for expenditures. However, given what they are so accustomed to in their everyday living at home, they are likely to have to bear a considerable amount of inconvenience, discomfort, trouble, worry, and even fear when they travel in poor countries.

For those who labor around travel sites in poor economies, they at least have opportunities to make a living. Without foreign tourists, they might have to struggle even harder in their life. For those who save for a few privileged individuals to travel to advanced societies, they may learn or benefit from the stories related to them, pictures shown to them, and, most important, new perspectives, approaches, or attitudes taken toward them

by their business owners, managerial executives, family members, or close friends upon completion of the trip.

THE UNIVERSAL

Good places attract people. Advanced societies evoke awe, mystery, and sensation among people around the world. Citizens of poor nations dream to see them as models, sources of inspiration, or wonderlands whereas residents of rich countries want to visit them as competitions, REFERENCESs, or playgrounds. Developed economies hold wealth, information, technology, and other resources to invest in tourism, promote travel attractions, and deliver hospitality services. Visitors spend in the system, enjoy over the process, and leave with memorable experiences. An overall positive public impression makes all developed or advanced countries or territories taken-for-granted places or attractions for leisure, business gathering, and luxury living.

Negative images scare off travelers. Stereotypes take deep roots in the minds of people about political instability, economic poverty, or civil disorderliness in many countries in the developing world. Diplomats, missionaries, technocrats, and managers take assignments to those places as dangerous challenges. Travelers include those destinations in their map of adventure only if they hold some unique perspectives for, special connections to, or unfathomable passions toward them. However, when news breaks out over tourist kidnapping, infectious disease, or civil disturbance, all business and leisure travels can halt to an indefinite standstill in any one of the poor nations on the face of the earth.

It takes time and efforts for a place to be found and visited as a site of cultural significance or natural uniqueness. Lacking resources, small, poor, or otherwise marginalized countries will need to invest a lot more than normal to put any of their deserving attractions on the list for world tourists. On the other hand, once a place is established as a renowned travel attraction either by convention, timing, or luck, it tends to stay so for a long time. Leading in development, large, rich, or otherwise center-positioned nations will not need to do much to benefit from series of visits by throngs of visitors to some of its worthy sites in the global market of tourism.

REFERENCES

Bansak, C., Simpson, N., and Zavodny, M. (2015) *The Economics of Immigration*. New York: Routledge.

Beck, U. (2011) "Cosmopolitanism as Imagined Communities of Global Risk", *The American Behavioral Scientist* 55 (10): 1346-1361.

Berliner, D., Greenleaf, A., Lake, M., Levi, M., and Noveck, J. (2015) *Labor Standards in International Supply Chains: Aligning Rights and Incentives*. Northampton, MA: Edward Elgar Publishing.

Boeri, T., Brucker, H., Doquier, F., and Rapopor, H. (2012) *Brain Drain and Brain Gain: The Global Competition to Attract High-Skilled Migrants*. Oxford, UK: Oxford University Press.

Chen, S.H. and Ravallion, M. (2010) "The Developing World is Poorer than We Thought, but No Less Successful in the Fight against Poverty", *Quarterly Journal of Economics* 125(4):1577-1625.

Edwards, R.D. (2011) "Changes in World Inequality in Length of Life: 1970-2000", *Population and Development Review* 37(3): 499-528.

Feenstra, R.C. and Taylor, A.M. (2013) *International Trade*. New York: Worth Publishers.

Griffiths, R. (2012) Annual Editions: Developing World 13/14. New York: McGraw Hill.

Keating, J.E. (2011) "Rich Country, Poor Country", *Foreign Policy* 188: 1-3.

Kerbo, H. (2005) *World Poverty: The Roots of Global Inequality and the Modern World System*. New York: McGraw Hill.

McDonough, T. (2009) *The Situationists and the City: A Reader*. New York: Verso.

Miller, A.P. 2016. *Sustainable Ecotourism in Central America: Comparative Advantage in a Globalized*. Lanham, MD: Lexington Books.

Mowforth, M. and Munt, I. (2016) *Tourism and Sustainability: Development, Globalisation and New Tourism in the Third World*. New York: Routledge.

Pearce, P.L. and Wu, M.Y. 2016. *The World Meets Asian Tourists: Bridging Tourism Theory and Practice*. Bingley, UK: Emerald Publishing.

Ray, L. (2007) *Globalization and Everyday Life*. New York: Routledge.

Saufi, A. and Andilolo, I.R. 2016. *Balancing Development and Sustainability in Tourism Destinations: Proceedings of the Tourism Outlook Conference 2015*. Singapore: Springer.

Schultz, T.P. (1998) "Inequality in the Distribution of Personal Income in the World: How It is Changing and Why", *Journal of Population Economics* 11(3): 307-344.

Simon, D. (1997) "Development Reconsidered; New Directions in Development Thinking", *Human Geography* 79(4): 183-201.

Therborn, G. (2006) *Inequalities of the World: New Theoretical Frameworks, Multiple Empirical Approaches*. New York: Verso Books.

Todaro, M.P. and Smith, S.C. (2011) *Economic Development*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

Wallerstein, I. (1984) *The Politics of the World-Economy: The States, the Movements, and the Civilizations*. Cambridge and New York: Cambridge University Press.

Wallerstein, I. (1997) *The Capitalist World Economy*. Cambridge and New York: Cambridge University Press.

Widawski, K. and Wyrzykowski, J. 2016. *The Geography of Tourism of Central and Eastern European Countries*. Berlin: Springer.

World Bank. (2016) *World Development Indicators 2016*. Washington, DC: World Bank.

Yap, O.F. and Gibb, R. (2013) *Annual Editions: Comparative Politics 13/14*. New York: McGraw Hill.

AHMET YESEVÎ MERKEZLİ ROMANLARDA MEKÂN OLARAK AFRO-AVRASYA

Halil ADIYAMAN

ÖZET

Ahmet Yesevî merkezli romanlarda Orta Asya'dan başlayarak Arabistan coğrafyası Anadolu ve Balkanlar yer alır. Bu mekânlardan Arabistan'ı Afrika, Balkanları da Avrupa coğrafyasının bir parçası olarak düşündüğümüzde bu romanların bir Afro-Avrasya kavramı ile özdeşlik gösterir. Orta Asya'dan merkezli eserlerde mekân yoğun olarak Sayram, Türkistan (Yesi), Buhara ve Çimkent'tir. Burada Hemadan, Fergana, Herat, Harezm, Urgenç, Balasagun ve Semerkant da eserlerde yer alır. Orta Asya'dan Anadolu'ya ulaşmaya çalışan Ahmet Yesevî ve müritleri İran(Tahran) üzerinden Konya, Kösedağ Erzurum, Sivas Kayseri, Antakya, Ağrı, Kars ve Diyarbakır'a varırlar. Anadolu'nun alt kısmında yer alan Şam, Halep, Bağdat, Basra, Mekke ve Medine de eserde mekân olarak kendisine yer bulur. Yazarlar Seyhun, Ceyhun, Fırat, Dicle, Baykal, Hazar, Karasu, İnci, Onan, Sakarya, Tarım, Talas gibi nehir, göl ve ırmaklardan hareket eder. Karacukdağı, Tengri Dağları, Uhud ve Ayr Dağları da eserlerde mekân olarak yer alır. Ötüken Ormanı ve Kızılkum Çölü de eserlerde hareket noktasıdır. Uç nokta olarak Silistire, Dobruca ve Makedonya da Yesevî'nin etkilerinin görüldüğü yerlerdir.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Yesevî, roman, Arap Coğrafyası, Balkanlar, Orta Asya.

AFRO- EURASIAN AS SPACE IN AHMET YESEVİ CENTERED NOVELS

ABSTRACT

Starting with Central Asia, Arabic geography, Anatolia and Balkans are in Ahmet Yesevi centered novels. When we think of Arabia a part of Africa and Balkans a part of Europe, these novels show an identity with Afro –Eurasian concept. The space in Central Asia centered works is mainly Sayram, Turkistan (Yesi), Bukhara and Chimkent. There are also works here from Hemadan, Fergana, Herat, Harezm, Urgenç, Balasagun and Semerkant. Trying to reach from Central Asia to Anatolia, Ahmet Yesevi and his followers arrive in Konya, Kösedağ, Erzurum, Sivas, Kayseri, Antakya, Ağrı, Kars and Diyarbakır through Iran (Tehran). Damascus, Aleppo, Baghdad, Basra Mecca and Medina, which are all below Anatolia, find room for themselves as place in the works. The starting point of the authors is syr darya, Amu Darya , Euphrates , Tigris, Baykal, Caspian, İnci, Onan, Sakarya, Tarım and Talas rivers and lakes. In addition to these, Karacuk, Tengri, Uhud and Ayr mountains take places in the works as place. Ötüken mountain and Kızılkum Sahara are the starting points in the works.

Finally as an extreme point, Silistre, Dobruca and Macedonia are the places where Yesevi impacts are seen

Keywords: Ahmet Yesevi**,** novel, space in novel, Arabic geography, Balkans, Anatolia, Central Asia.

GIRIŞ

Hoca Ahmet Yesevî Türk İslam kültürü açısından oldukça önem arz etmektedir. 1900 başlarına kadar pek kültür ve edebiyatın ilgi alanine girmeyen Yesevî, Fuat Köprülü'nün Türk Edebiyatı'nda ilk Mutasavvıflar isimli eseriyle Türk düşünce sisteminde gerçek yerini almaya başlar. Fakat edebi anlamda eserlerin kurgusal anlamda yer alması 1980'li yıllarda başlar. Günümüze kadar da yedi tane roman türünde eser verilir. Bu eserler mekân olarak incelendiğinde Afro-Avrasya kapsamında gerçekleştiğini tespit ettik. Bu çalışmada bu mekânlar üzerinde durulacaktır.

ORTA ASYA

Ahmet Yesevî merkezli eserlerde temel mekân Orta Asya coğrafyasıdır. Bunun temelinde Ahmet Yesevî'nin bu coğrafyada doğması yatar. Kurgusal eserler de temel bir gerçeklik üzerine kuruludur. Bu gerçeklikten hareket eden yazarlar olayların geçtiği mekânlar ile Ahmet Yesevî özdeşleştirirler.

Türkistan/ Yesi şehri hareket noktası olarak ela alınır. Yesi şehri bakımsız bir şehirdir. Bu şehirde yaşayanlarda aynı şekilde fakirdir.

"*Sokaklar eski sokaklardı; daracık, kirli, çamur çirkef içinde değilse, tozluydu. Evler de öyle; samanı bol çamur sıvalı, kiminin sıvası dökülmüş, kerpiçleri görünüyordu. Duvarlarıyla sokağa kapanmış evler dışarıya ölüydü, hayatı hep içeride yaşıyordu. Kiminde sokağa bakan pencerelerde camlar yoksulluğu söylüyordu; kiminde onu da söylemiyordu, toz yuvasıydı. Daha varsıl sokaklar vardı, daha yoksul sokaklar da. Evler, pencereler, kapılar ona göre değişiyor, biçimleniyordu; duvarlar ona göre sevimlileşiyor yâhud somurtuyordu. Bu duvarların insanları da böyleydi elbette; bu kapıların insanları, bu pencerelerden bakanlar, açıp kapayanlar daha değişik olabilir miydi?"* (Sepetçioğlu 2014c:254).

Ahmet Yesevî'nin babasının evi Yesi şehrindedir ve Ahmet Yesevî de burada doğar. "*İbrahim Şeyh'in evi arşlardı kapıdan girilince mescide doğru uzayan yolun dönemecindeydi, sapar sapmaz Demirciler Çarşısı'na ulaşıyor yol, dönünce yürüyüp mescide varıyordu. Dönemecin içerleğinde, bir bahçe içinde, ağaçların arasında yok da sanılabilecek bir ev iki katlıydı; epeyce de genişti*" (Sepetçioğlu 2014b:54).

Ahmet Yesevî'nin babasından kalan emanetleri aldığı yerde Yesi Camii'dir. Yesi'deki önemli mekânlar arasında Hurmalık, Çora Batur'un Köleler Çiftliği ve Ilıca gibi mekânlar vardır.

Ahmet Yesevî'nin hayatındaki mekânlardan birisi de Sayram şehridir. Sayram hem Yesevî'nin annesinin hem de babasının mezarlarının bulunduğu bir yerdir. Hayatının önemli bir kısmı da burada geçer. Sayram da Yesi gibi fakir ve bakımsız bir mekândır. "*Böyle bir hamura karışmış olan Sayram kasabası, o zamanlar da daracık sokakları, çoğu tek katlı, çamur sıvalı evleri ile duvarların gizlediği bir küçücük bahçeye açılan sokak kapısının hemen ardında başlayan huzura doymuş, yoksulsa yoksulluğunda bile sabrı pişirdiği için sevecen bir hayatı yaşıyordu. Sabah güneşleri çoktan uyanmış insanların üzerine doğar, akşam güneşleri yorgunluğunu dualarda saklayan bedenlerin üstüne ağardı. Ve bu doğuşla o ağış arasında geçen bir gün güzelliğiyle yahut hüznüyle yaşamanın, yaşatmanın öğüncünü sağlardı* (Sepetçioğlu 1981: 85).

Ahmet Yesevî'nin hayatındaki dönüm noktalarından birisi de Yusuf Hemedâni 'ye öğrenci olmasıdır. Ona öğrenci olmak için Buhara'ya gider. Onun ilminin artmasında Buhara'daki Hemedâni Dergâhı'nın büyük etkisi vardır. Buhara şehri de bu nedenden dolayı romanlarda mekân olarak işlenir.

"*Şehri kat ederek çarşılardan akan ve caddeler boyu yapılmış kanallarla dağıtılan nehir boyunca yürüdüm. Açık sarnıçların kenarlarında su tahliyesine yarayan kapılar, atılan çöplerle kirletilmişti. İç kale yakınındaki sazlarla kaplı tarlaya kadar uzanan bütün sahada saraylar, hanlar, bahçeler ve sarnıçlar vardı. Mecusiler sokağından yukarıya çıktım. İç kalenin doğu kapısı yakınında bulunan eski zamanlara ait bir tümülüste büyük Türk komutanı Alp Er Tunga'nın türbesi bulunuyordu. Meydana yakın Cuma Camisi 'nin yanında bir minare ve yanında da dokuma atölyesi vardı. Çevresinde yer alan Türk ve İranlıların mağazaları önünde kalabalıklar dolaşıyordu. Siyah papaklı İranlılar sundurmalar altına oturmuşlar, önlerindeki alçak tahta masalarda iştahla çorbalarını içiyorlardı. Şehrin en zarif ve en güzel yapıları olan medreselere karıncalar gibi kalabalık öğrenciler girip çıkıyorlardı*" (Çevik:194).

Buhara'daki medresede öğrenciler vardır. Bu öğrenciler olgunlaştıktan sonra tasavvuf düşüncesini yaymak için farklı ülkelere giderler. "Buhara'daki medrese " her odada dört kişi kalıyordu. Burada kalan talebe sayısı 100 civarındaydı. Medrese üç sınıftan ibaretti. Her sınıfta 33 kişi okuyordu" (Yılmaz: 55).

Çimkent şehri de Sayram ile Türkistan arasındaki yolculuklarda mekân olarak yer alır. Özellikle ribat adı verilen dinlenme mekânları romanlarda yer alır.

ANADOLU VE RUMELİ

Hoca Ahmet Yesevî'nin dervişleri belli bir olgunluğa eriştikten sonra Anadolu ve Rumeli'ne doğru giderler. Buralarda hikmetler söylerler. Yesevî düşüncesini insanların gönlüne nakşederler. Yesevi'nin öğrencilerinden Sarı Saltık "tahta kılıcı belinde, Türkistan'dan

Anadolu'ya; Seyhun ve Ceyhun'dan Fırat ve Dicle'ye yürüdü… Önce Baykal Gölüne uğradı Sarı Saltık, ardından Hazar Denizine. Biliyordu ki Turan halkları, Hazar'ın etrafında mekân tutmuşlardır çoğunlukla" (Yılmaz: 100). Sonra Karadeniz'e ulaşır.

Sarı Saltuk'un Hacı Bektaş Veli'nin gittiği her yerde Ahmet Yesevî'nin izleri vardır. Romanlarda da bu mekânlara yer verilir. Sarı Saltık'ın makamlarının olduğu yerler eserlerde yer alır.

"Bugün Saru Saltuğun yedi mezarından biri İznik'tedir; ağaçların serininde, yeşilliğin enginindedir. Bir diğeri Polonya'nın kuzeyinde Kuzey denizine açık Danzig şehrindedir; bir yamaçtan Kuzey Denizi'nin soğuk ve hırçın dalgalarına baka baka geleceklerin yolunu gözlemektedir. Bir üçüncüsü Babadağmdadır- geleni gideni çok, ziyaret edeni bugün bile kalabalık; hâlâ umut olarak Babadağında yaşamaktadır. Silistre'de, Dobrucadâ, Makedonyada mezarları olduğu söylenir. Ama İznik'teki, Babaeski'deki hâlâ bu toprağın tapuları olarak canlılığını muhafaza etmektedir (Sepetçioğlu 1981: 264-265).

IRMAKLAR

Orta Asya'da bulunan Karasu Irmağı, İnci Irmağı, Talas, Onan Irmağı ve Tarım Irmağı eserlerde yer alır. Fırat, Dicle, Sakarya da Anadolu'daki mekânlar olarak yer alır.

DAĞLAR VE ORMANLAR

Karaçukdağı, Burhan-Kaldun Dağı, Tanrı Dağları, Uhud Dağı ve Ötüken Ormanı olayın gelişimindeki açık mekânlar olarak yer alır.

AFRİKA ÜLKELERİ:

Ahmet Yesevî Şam, Bağdat, Basra, Mekke, Medine gibi ülkelere gider.

SONUÇ

Ahmet Yesevî merkezli yazılan romanlarda mekân olarak Afro-Avrasya'nın seçildiği görülür. Bu coğrafya eski dünya adı verilen kıta coğrafyasıdır. Ahmet Yesevî'nin kendisi ve dervişleri bu coğrafyada tasavvuf düşüncesini yayarlar. Hikmetler bu coğrafyalarda dillerden dillere söylenir.

KAYNAKÇA

Fatih Duman, Pîr-İ Türkistan Ahmed Yesevî'nin Romanı, Nesil Yayınları, İstanbul 2014.

Durali Yılmaz, Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, Ataç Yayınları, İstanbul, 2015.

Mustafa Çevik, Zamanın Oğlu, Sayfa6 Yayınları, İstanbul 2013.

Mustafa Necati Sepetçioğlu, Sesler Ve Işıklar (Yesili Hoca Ahmet), İrfan Yayınları, İstanbul 2014a.

Mustafa Necati Sepetçioğlu Hurmalığın Akdoğanı (Yesili Hoca Ahmet) İstanbul 2014b.

Mustafa Necati Sepetçioğlu Aydınlığın Mührü (Yesili Hoca Ahmet) İstanbul 2014c.

Mustafa Necati Sepetçioğlu Can Ocağında Pişen Aş, İrfan Yayınları, İstanbul 1981.

BAŞKANLIK VE YARI BAŞKANLIK SİSTEMLERİNDE DEVLET BAŞKANININ GÜVENLİK POLİTİKALARINDAKİ ROLÜ

Fatih Kırışık, Muhammet Durdu

ÖZET

Dünyada ülkeler arasında rekabetin oldukça şiddetlendiği görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan kısmi barış durumunun büyük ölçüde ortadan kalktığı açıktır. Devletler arasında ekonomik, siyasi rekabetin geniş bir alana yayılan savaşa dönüştüğü görülmektedir. Bu savaşların devletlerin birbirleriyle terör örgütleri üzerinden savaştığı vekalet savaşları olarak nitelendirilen bir dönemi ortaya çıkardığı görülmektedir. Bu dönemde devletlerin güvenlik politikalarının belirlenmesinde hangi makamların ne düzeyde etkili olduğu önem taşımaktadır. Özellikle dünyada etkili devletlerde uygulanan başkanlık ve yarı başkanlık sistemlerinde güvenlik politikalarının belirlenmesinde devlet başkanlarının rolü incelenmelidir. Bu inceleme, etkili güvenlik politikalarının oluşturulmasında dünyada benimsenen sistemi ortaya koyması açısından önemlidir. Ayrıca Türkiye'nin etkili güvenlik politikaları geliştirebilmesi için diğer sistemlerin incelenmesi akademik değer taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik politikası, Devlet Başkanı, Başkanlık Sistemi, Yarı Başkanlık Sistemi.

THE ROLE OF STATE PRESIDENT'S SECURITY POLICIES IN THE PRESIDENCY AND SEMI PRESIDENCY SYSTEMS

ABSTRACT

Competition among countries in the world seems to be intensified. It is clear that the partial peace situation that emerged after the Second World War has largely ceased to exist. It is seen that the economic and political competition between the states has turned into a widespread war. These wars seem to have created a period characterized by state wars and war wars that fought each other through terrorist organizations. In this period, it is important to determine which authorities are effective in determining the security policies of the states. The role of heads of state should be examined in determining security policies in presidential and semi-presidential systems, particularly in the influential states of the world. This review is important in terms of establishing the system adopted in the world in creating effective security policies. Moreover, the examination of other systems in Turkey is of academic value so that Turkey can develop effective security policies.

Keywords: Security policy, President, Presidential System, Semi-*Presidency System.*

GİRİŞ

Güvenlik konusunun tüm dünyada öneminin gittikçe arttığı görülmektedir. Güvenlik tehditlerinin sayısı ve türleri oldukça artmış, devletler büyüyen ve sayısı artan terör örgütleriyle mücadelede çeşitli problemler yaşamaya başlamıştır. Bütün dünyada terör eylemlerinin artması, bazı örgütlerin terör örgütü olarak kabul edilmemesi ve açık destek verilmesi gibi problemler güvenlik konusunu uluslararası boyutta da bir problem olarak ortaya çıkarmıştır. Güvenlik konusu bu yönüyle hem ulusal hem de uluslararası boyut taşımaktadır. Ayrıca dünyada yaşanan istikrarsızlıklar, ekonomik saldırılar, bilişim saldırıları, etnik ve mezhepsel savaş çıkarma projeleri, çok sayıda ülkede yaşanan iç çatışmalar çok boyutlu güvenlik tehditlerinin olduğunu göstermektedir. Güvenlik alanında yaşanan bu problemler/tehditler/saldırılar güvenlik yönetimi konusunun önemini de artırmıştır. Güvenlik yönetimi açısından ortaya çıkan şu sorulara cevap bulmak gereklidir:

Güvenlik üst yönetimi nasıl oluşturulmalıdır?

Güvenlik politikalarını hangi makam/makamlar/kurul/kurullar hangi usulle belirlemelidir?

Cumhurbaşkanının/devlet başkanının güvenlik politikalarının belirlenmesinde ve güvenlik bürokrasisinin atanmasında rolü ve etkisi ne olmalıdır?

Güvenlik alanında nasıl bir yönetsel yapılanma olmalıdır?

Güvenlik bürokrasisinin atanmasını hangi makam/makamlar/kurul/kurullar hangi usulle yapmalıdır?

Birbiriyle iç içe geçen iç güvenlik-dış güvenlik alanında eşgüdüm nasıl sağlanmalıdır?

Gitgide büyüyen güvenlik sorunları ile sadece polisiye tedbirler yeterli olabilir mi?

İstihbarat faaliyetinin yönetimi ve denetimi nasıl olmalıdır?

Silahlı Kuvvetler nasıl örgütlenmeli ve yönetilmelidir?

İç güvenlikle ilgili kolluk birimleri nasıl örgütlenmeli ve yönetilmelidir?

Güvenlik alanında faaliyet gösteren kamu kuruluşları arasında nasıl bir ilişki ve iletişim biçimi belirlenmelidir?

Bu soruları artırmak mümkündür. Bu sorular güvenlik problemlerini çözümleyebilmek açısından güvenlik yönetiminin önemini ortaya koymaktadır. Güvenlik yönetimi konusunda dünyada uygulanan model ve yöntemleri incelemek, bu sorulara cevap bulabilmek açısından oldukça önem taşımaktadır.

Çalışmada güvenlik yönetimi konusunda başkanlık ve yarı başkanlık sistemlerinde benimsenen model ve yöntemler ülke örnekleri üzerinden incelenecektir. Bu örneklerin incelenmesinde amaç, uzun zamandır güvenlik yönetimi konusunu tartışan ve özellikle 15 Temmuz 2016 darbe girişimiyle güvenlik yönetimi konusunda hukuk ve uygulama boyutlarında değişim sürecine giren Türkiye Cumhuriyeti'nin ihtiyaç duyduğu bilgi ihtiyacını başkanlık ve yarı başkanlık sistemi uygulayan farklı devletleri inceleyerek karşılamaya çalışmaktır.

Türkiye'de güvenlik yönetimi konusunda özellikle cumhurbaşkanının rolü konusunda anlaşmazlıklar bulunmaktadır. Anlaşmazlık konularının bazıları şunlardır:

Cumhurbaşkanının başkomutanlık sıfatına sahip olmasının sonuçları nelerdir?

Başkomutanlık sıfatı ile cumhurbaşkanına ne gibi yetkiler verilmiştir?

Genelkurmay başkanı kime bağlıdır?

Genelkurmay başkanının ataması nasıl yapılmalıdır?

Genelkurmay başkanlığı, kara, deniz ve hava kuvvetleri komutanlıkları hangi makama bağlanmalıdır?

Güvenlik politikalarının belirlenmesinde cumhurbaşkanının rolü ne olmalıdır?

Yürütme organının cumhurbaşkanı-başbakan şeklinde oluşan çift başlı yapısı, güvenlik yönetiminde zaafiyete yol açıyor mu?

Türkiye'de yaşanan anlaşmazlık konularının güvenlik yönetiminde önemli problemlere işaret ettiği görülmektedir. Bu problemlerin çözümü konusunda diğer devletlerin güvenlik yönetimi yapılanmasını incelemenin, Türkiye'ye uygun bir güvenlik yönetimi modeli oluşturmak konusunda faydalı sonuçlar doğuracağı değerlendirilmektedir.

BAŞKANLIK SİSTEMİ

Başkanlık sistemi modern demokrasi ilkelerini kabul eden, siyasi düzlemde milletin egemenliğine dayanan demokratik bir yönetim şeklidir(Aslan, 2015:15). Başkanlık sisteminde başkan, temel yürütme görevleri olan ekonomi, siyaset ve güvenlik gibi konulara yoğunlaşmakta ve yürütmeyi temsil etmekte iken, yürütmeden tamamen bağımsız olan parlamento, temel konularda kanun yapma ve yürütmeye karşı denge unsuru olma işlevleri görmektedir(Aslan, 2015:16).

Başkanlık sistemini parlamenter sistem ve yarı başkanlık sisteminden ayıran hususların incelenmesi, başkanlık sisteminde devlet başkanının yerini belirleyebilmek açısından önem arz etmektedir. Başkanlık sisteminin ilk bakışta ayırıcı özellikleri keskin kuvvetler ayrılığı ve istikrara verilen önemdir(Aslan, 2015:15). Kuvvetler ayrılığı devletin üç temel organı olan yasama, yürütme ve yargının birbirinden bağımsız olmasını ifade eder. Demokratik ülkelerde başkanlık, yarı başkanlık ve parlamenter sistem fark etmeksizin yargı organı diğer iki organdan bağımsızdır. Başkanlık sistemini

diğer sistemlerden ayıran nokta ise yasama ve yürütmenin birbirine karşı olan durumunda kendini göstermektedir. Zira başkanlık sisteminde yasama ve yürütme organik olarak tamamen bağımsız olmalarına rağmen, parlamenter sistemde yürütmenin tamamı, yarı başkanlık sisteminde ise yürütmenin bir kısmı yasama organının içerisinden çıkmaktadır.

Yasama ve yürütmenin tamamen birbirinden bağımsız olması, birbirlerine karşı sorumsuz olmalarını sağlamaktadır. Çok istisnai durumlar haricinde birbirlerini feshedemezler. Böylelikle parlamenter sistemlerde görülen meclis tarafından hükümetin düşürülmesi veya yürütme organı tarafından seçimlerin yenilenmesi gibi durumlara başkanlık sisteminde rastlanmaz. Bunun anlamı, yasama ve yürütme, görev süreleri bitene kadar görevlerini idame ettirirler(Aslan, 2015:16). Bu sayede ülke yönetiminde istikrarın önü açılmış olmaktadır.

BAŞKANLIK SİSTEMİNDE DEVLET BAŞKANININ GÜVENLİK POLİTİKALARINDAKİ ROLÜ

Başkanlık sisteminde yürütme görevi başkanın yetkisindedir. Yürütme içerisinde, parlamenter ve yarı başkanlık sistemlerinde olduğu gibi çift başlılık olmaması, cumhurbaşkanı-başbakan çatışmasını önlemekte ve başkanı güçlü bir konuma yükseltmektedir. Bu açıdan devletin genel işleyişinin başkanın kontrolünde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Zaten başkanın halk tarafından doğrudan seçilmesi, kendisine hem bu gücün sorumluluğunu vermekte hem de demokratik meşruiyeti sağlamaktadır.

Güvenlik politikaları yürütme görevi içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Günümüzde terör olaylarının tüm dünyada artmasıyla güvenlik politikalarına verilen önem artmış bulunmaktadır. Başkanlık sisteminde güvenlik politikalarının en önemli aktörünün başkan olduğunun belirtilmesi gerekir. Nitekim bu sistemde, yürütmede en güçlü söz sahibinin başkan olması sebebiyle, güvenlik politikalarında da etkin olması şaşırtıcı değildir.

Başkanlık sisteminin tipik örneği olan ABD'de, Anayasa'nın 2. maddesinin 2. bölümünde başkana başkomutanlık yetkisi verilmiştir. Söz konusu hüküm şu şekildedir(ABD Anayasası, m.2/2.bölüm): Başkan, Birleşik Devletler Kara ve Deniz Kuvvetleri ve Birleşik Devletler için faal hizmete çağırıldıkları takdirde, eyaletlerin milis kuvvetlerinin başkomutanı olacaktır.

Anayasa maddesinde hava kuvvetlerinden bahsedilmemesinin sebebi, ABD Hava Kuvvetlerinin, ABD Ordusu içerisinde ayrı bir birim olarak ayrılmasının daha sonra gerçekleşmesidir. "National Security Act of 1947" adlı düzenlemeyle ABD ordusu içerisinde hava kuvvetleri ayrı bir birim olarak teşekkül ettirilmiştir. Bu düzenleme ile ABD ordusu; kara kuvvetleri, hava kuvvetleri ve deniz kuvvetleri olarak üçe ayrılmıştır. Sonuç olarak ABD Başkanı'nın hava kuvvetleri üzerinde diğer kuvvetler üzerinde bulunan yetkilerinin aynısı bulunmaktadır (National Security Act of 1947).

Başkan, yürütme organının her bölümünün en üst görevlisinden kendi bölümünün işlevleri ile ilgili herhangi bir konuda görüşünü yazılı olarak

isteyebilecektir(ABD Anayasası, m.2/2.bölüm). ABD Başkanı'na verilen başkomutanlık yetkisi sembolik bir yetki değildir. Bilakis içerisinde icrâi birçok yetki içermektedir. Başkana başkomutanlık yetkisi veren maddenin devamında ABD Başkanı'nın yürütme organının her bölümünün en üst görevlisinden kendi bölümünün işlevleri ile ilgili herhangi bir konuda görüşünü yazılı olarak isteyebileceği belirtilmiştir. Bu üst görevliler içerisinde silahlı kuvvetlerin üst görevlileri de bulunmaktadır. Buna göre ABD Başkanı silahlı kuvvetler üst komutanlarından gerekli raporlar veya mütalaalar almaya yetkili kılınmıştır.

Başkan, görevi kötüye kullanma olayları dışında, Birleşik Devletler'e karşı işlenmiş suçlarda infazı erteleme ve affetme yetkisine sahip olacaktır(ABD Anayasası, m.2/2.bölüm). Devlete karşı işlenen suçları erteleme ve affetme yetkisi verilmesi, güvenlik açısından önemli bir sorumluluğun ve görevin Başkan'a verildiğini göstermektedir. Nitekim bu hüküm gereği ABD Başkanı devletin güvenliğine karşı olan suçları da affedebilecek veya erteleyebilecektir.

Başkan olağanüstü hallerde her iki meclisi, veya bunlardan herhangi birini, toplantıya çağırabilme yetkisine sahiptir(ABD Anayasası, m.2/3.bölüm). Olağanüstü haller güvenlik konusu ile de ilgili olabilir. Başkan bu durumlarda her iki meclisi ya da sadece birini toplantıya çağırarak olağanüstü halin görüşülmesi ve gerekli kararların alınmasını sağlayabilir.

ABD'nin bütün görevlilerini atama yetkisi de başkana verilmiştir(ABD Anayasası, m.2/3.bölüm). Başkan bu yetkisi kapsamında güvenlik bürokrasisinin atamasını yapabilecektir. Başkanın yürütme organındaki lider konumu, bu atama yetkisi ile birlikte düşünüldüğünde güvenlik politikalarının belirlenmesi be yürütülmesi konusunda hızlı ve etkili kararlar alıp uygulayabileceği sonucuna ulaşılabilir.

ABD Başkanı'nın güvenlik konularında önemli bir danışma organı olan "National Security Council" (Ulusal Güvenlik Konseyi) 1947 yılında "National Security Act" (Ulusal Güvenlik Yasası) ile kurulmuştur. 1949 yılında ise başkanlık bünyesindeki yerini almıştır(White House, 2016). Türkiye'deki Milli Güvenlik Kurulu ile benzerlik gösteren Konsey, Başkan'ın güvenlik politikalarını ve uluslararası meseleleri ulusal güvenlik danışmanları ve kabine üyeleri ile görüştüğü bir konseydir(Whittaker vd., 2008:18). ABD Başkanı, Başkan Yardımcısı, dışişleri ve savunma bakanları konseyin daimi üyeleridir. Genelkurmay Başkanı konseyin daimi askeri danışmanıdır. Merkezi Haberalma Örgütü (CIA) Başkanı ise konseyin istihbarat danışmanıdır. Maliye Bakanı, ülkenin Birleşmiş Milletler Temsilcisi, Başkanın Ulusal Güvenlik İşleri Yardımcısı ile Ekonomik Politika Yardımcısı ve Başkanlık Genel Sekreteri (Chief of Staff to President), konseyin bütün toplantılarına davet edilmektedir(Sezen, 2000:66). Bu kurulun başkana yardımcı bir kurul olduğunu düşünülürse, güvenlik konularında ABD'de başkanın birinci dereceden sorumlu ve yetkili olduğu sonucuna varılmaktadır.

Yalnız Kongrenin savaş ilan etme yetkisi vardır(ABD Anayasası, m.1/8.bölüm). ABD'de savaş ilan etme yetkisi, yasama organı olan Kongre'ye verilerek güvenlik politikaları konusunda Başkan ile yasama organı arasında denge kurulmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte, Başkomutan olarak Başkan, Kongre resmen savaş ilan etmeden, ABD'yi çok sayıda savaşa sokmuştur. Kore savaşı(1950-1953), Vietnam Savaşı(1957-1975), ve Körfez Savaşları(1991, 2003), Kongre tarafından resmen ilan edilmemiş savaşlar arasındadır(ABD Anayasası, m1/8.bölüm açıklama). Savaş ilan etme yetkisi ABD Anayasası tarafından sadece Kongreye verildiği halde pek çok önemli savaş sadece ABD Başkanının kararıyla açılmıştır. Bu anayasa ihlaline rağmen başkanlara herhangi bir yaptırım uygulanmamıştır. Bu durum, ABD'de başkanın kongreyi devre dışı bırakarak savaş ilan edebildiğini göstermektedir. Hukuken anayasaya aykırı olan bu savaşlar, fiili durum oluşturularak başkan tarafından açılmıştır.

Milis kuvvetlerinin örgütlenmesi, donatımı ve disiplini, subayların atanması ile milis kuvvetlerinin kongre tarafından saptanan kurallara göre eğitim yetkisi eyaletlere bırakılmak üzere, bu milis kuvvetlerinin ABD hizmetinde kullanılacak bölümüne emir ve komuta sağlamak Kongrenin yetkilerindendir(ABD Anayasası, m.1/8.bölüm). Federal hükümet, Ulusal Muhafızlar olarak da bilinen milis kuvvetlerinin bulundurulmasında eyaletlere yardım eder. 1916 yılına kadar milis kuvvetleri tamamen eyaletlerin denetimindeydi. 1916'da Ulusal Savunma Yasası milis kuvvetine fon ve bu kuvvetin bazı koşullarda ulusal hizmete çağrılmasını sağladı(ABD Anayasası, m.1/8.bölüm açıklama). Federal hükümet milis kuvvetleri konusunda eyaletlere destek olacaktır. Burada da güvenlikle ilgili milis kuvvetlerden bahsedilmekte ve federal hükümet yani başkan ve bakanlar görevlendirilmektedir.

ABD'de Kongre Birliğin yasalarını yürürlüğe koymak, isyanları bastırmak ve istilaları geri püskürtmek üzere milis kuvvetlerinin göreve çağırılmasını sağlamak yetkisine sahiptir(ABD Anayasası, m.1/8.bölüm). Kongre, bir istila ya da isyan (ayaklanma) durumunun olup olmadığına karar verme yetkisini Başkan'a vermiştir. Başkan, bu gibi durumlarda Ulusal Muhafızlar(milis kuvvetler) ile birlikte resmi orduyu göreve çağırabilir(ABD Anayasası, m.1/8.bölüm açıklama). ABD'de ülke güvenliği çok önemsenmektedir. Ülke güvenliğinin sağlanması için halkın silah alabilmesi ve taşıması kabul edilmiştir. Ayrıca ülke güvenliğinin sağlanması amacıyla halktan milis kuvvetler oluşturulmuştur. Milis kuvvetlerin isyan ve istila durumlarında göreve çağırılması, Kongre yetkisi kapsamındadır. Ancak, istila ve isyan durumunun olup olmadığına karar verme yetkisi başkana verilmiştir. Başkan istila ya da isyan durumu olduğuna karar verirse Kongre milis kuvvetleri göreve çağırabilecektir. Milis kuvvetlerinin göreve çağrılmasında da başkanın güvenlikle ilgili karar verici konumu yine dikkati çekmektedir.

ABD dışında başkanlık sisteminin uygulandığı Güney Kore, Brezilya, Meksika, Arjantin ve Şili'de, başkanın güvenlik politikalarındaki rolünü görmek, başkanlık sistemini anlamada yardımcı olacaktır.

Güney Kore üniter bir devlettir ve başkanlık sistemi uygulanmaktadır(Miş vd, 2015:94). Güney Kore'de devlet başkanının güvenlik politikaları ile ilgili önemli yetkileri bulunmaktadır. Bunlar arasında; savaş ilan etmek, barış imzalamak, ulusal savunma ve sıkıyönetim ilan etmek yetkileri sayılabilir. Ayrıca başkan, toplumsal kargaşa çıkması, yakın ve açık dış tehdit oluşması, ekonomik kriz baş göstermesi gibi olağanüstü hallerde, Meclis kapalı ise ya da toplanması için yeterli vakit yoksa, ulusal güvenliğin sağlanması ve toplumda güven ve barış ortamının oluşması için gerekli acil önlemleri alma yetkisi de bulunmaktadır(Miş vd., 2015:46-47). Askeri bir zorunlulukla baş etmek ya da askeri güçlerin savaş, silahlı çatışma ya da benzeri bir ulusal acil durum zamanında seferber ederek kamu güvenliği ve düzenini korumak için Başkan, Kanun'un öngördüğü şartlar altında sıkıyönetim ilan edebilir(Güney Kore Anayasası, m.77/1). Cumhurbaşkanı sıkıyönetim ilan ettiğinde, derhal gecikmeksizin Millet Meclisine haber verir(Güney Kore Anayasası, m.77/4). Millet Meclisi, sıkıyönetim yasasının kaldırılmasını Millet Meclisi'ndeki toplam üyelerin çoğunluğunun oylarıyla talep ettiğinde Başkan kabul eder(Güney Kore Anayasası, m.77/5). Güney Kore'de başkan anayasada belirtilen durumlarda suçların affedilmesi, hafifletilmesi ya da kaybedilmiş hakların iade edilmesini sağlayabilir. Ancak başkan tek başına genel af çıkaramaz. Başkanın genel af çıkarabilmesi için Meclisin onayı gereklidir(Miş vd., 2015:46-47).

Brezilya'da başkanın; devletin askeri savunmasını gerçekleştirmek, orduya saldırı emri vermek, gerektiğinde af yetkisini kullanmak yetkileri vardır(Miş vd., 2015:44). Brezilya'da başkan başkomutanlık yetkisine sahiptir. Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri komutanları başkan tarafından atanır. Ayrıca general rütbesine terfi işlemleri ve ilgili görevlere atama işlemi de başkan tarafından yapılır(Brezilya Anayasası, m.84/13). Başkan, Milli Savunma Konseyi'ni toplantıya çağırma ve Konseye başkanlık etme yetkilerine sahiptir(Brezilya Anayasası, m.84/18). Başkanın Ulusal Kongre tarafından yetkilendirilmesi durumunda; yabancı saldırganlık durumunda savaş ilan etmek(Brezilya Anayasası, m.84/19) ya da tam veya kısmi seferberlik ilan etmek(Brezilya Anayasası, m.84/19) ve barış ilan etmek(Brezilya Anayasası, m.84/20) yetkileri bulunmaktadır. Kanunla belirtilen durumlarda yabancı güçlerin Brezilya topraklarından geçmesine veya geçici süre kalmasına izin vermek Başkanın yetkilerindendir(Brezilya Anayasası, m.84/22).

Meksika'da başkan; ordunun üst düzey komutanlarını senato onayı ile atamak, diğer ordu komutanlarını tek başına atamak, orduya başkomutanlık etmek, Kongre onayı ile savaş ilan etmek, minimum seviyede güç kullanımına karar vermek ve Kongre'nin onayı ile olağanüstü hal ilan etmek yetkilerine sahiptir(Miş vd., 2015:44-45). Arjantin'de; Senato'nun onayı ile ordu mensuplarını atama, Kongre onayı ile savaş ilan etme, gerektiğinde af yetkisini kullanma yetkilerini haizdir(Miş vd., 2015:45). Şili'de devlet başkanı; olağanüstü hal ilan etmek, ordu mensuplarına komuta etmek, başkomutanlık yetkilerini kullanmak, Ulusal Güvenlik Konseyi'nin onayı ile savaş ilan etmek ve af yetkileri bulunmaktadır(Miş vd., 2015:46).

Farklı ülkelerdeki başkanlık sistemlerinde devlet başkanlarının güvenlik politikalarındaki yeri karşılaştırıldığında, devlet başkanlarının güvenlik politikalarının belirlenmesinde baş aktör olduğu görülmektedir. Savaş ilan etme yetkisi bu ülkeler içerisinde uyumlu olarak yasamanın onayına tabi kılınmıştır. Bu yol ile başkan ile yasama arasında denge sağlanmak istenmiş olabilir. Bunun dışında güvenlik ile ilgili konularda devlet başkanlarının temel belirleyici aktör olduğu görülmektedir.

YARI BAŞKANLIK SİSTEMİ

Yarı başkanlık sistemi başkanlık sistemi ile parlamenter sistemin birtakım özelliklerini bünyesinde barındırmaktadır. Ancak parlamenter sistemin "yürütmede istikrarsızlık" başkanlık sisteminin "yasama-yürütme kilitlenmesi" sorunlarına çözüm üreten bir yönetim biçimidir(Demir, 2013:831). Yarı başkanlık sistemi başkanlık sistemi ile parlamentarizmin karışımından oluşan bir model izlenimini vermektedir. Güçlü bir cumhurbaşkanının bulunması, cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi parlamentarizmden ayrılan yönler olarak öne çıkarken; yürütmenin çift başlı olması, yasama ve yürütmenin tamamen ayrılmaması başkanlık sisteminden ayrılan hususlar olarak öne çıkmaktadır. Günümüzde yarı başkanlık sisteminin klasik örneği olarak Fransa gösterilmektedir.

Yarı başkanlık sisteminde parlamentarizmde olduğu gibi hem başbakan hem de cumhurbaşkanı vardır. Bu sebeple yürütme organında çift başlılık vardır. Ayrıca cumhurbaşkanı halk tarafından seçilmektedir ve klasik parlamentarizme nazaran çok daha güçlüdür. Bunun sonucu olarak cumhurbaşkanı ve meclis içerisinden çıkan kabine arasında uyuşmazlık olması durumunda çözüm bulmak daha zor olabilir. Zira hem cumhurbaşkanı hem de kabinenin içerisinden çıktığı meclis, halk tarafından seçilmekte olup demokratik meşruiyete sahiptir. Bu sebeple cumhurbaşkanı ve kabinenin uyumlu çalışması, yarı başkanlık sisteminin kritik noktalarından birisidir.

Yarı başkanlık sisteminde başbakan ve kabinenin parlamentoya karşı sorumluluğu devam etmektedir. Cumhurbaşkanı, halk tarafından seçilmesinin yanı sıra hükümet yetkilerine ortak olmakta ve güçlü yetkilerle donatılmış bulunmaktadır. Ancak bununla beraber cumhurbaşkanı meclise karşı herhangi bir sorumluluk üstlenmemektedir. Buna mukabil anayasal sınırlar çerçevesinde cumhurbaşkanının meclisi feshetme ve meclis seçimlerinin yeniden yapılmasını sağlama yetkisi bulunmaktadır(Demir, 2013:832). Bütün bu yetkilerle donatılmış cumhurbaşkanının sorumluluğu, kendisini seçen halka karşıdır.

1982 Anayasası ile Türkiye'de yarı başkanlık sistemine yöneliş olduğu vurgulanmaktadır(Fendoğlu, 2012:45). 2007 Anayasa değişikliği ile birlikte Cumhurbaşkanı'nı halkın seçmesinin kabulünden sonra Türkiye'de yarı başkanlık sistemine geçildiği öne sürülmektedir. Hatta Türkiye'de Cumhurbaşkanı'na verilen yetkilerin yarı başkanlık sitemini bile aştığı belirtilmektedir (Fendoğlu, 2012:45).

YARI BAŞKANLIK SİSTEMİNDE DEVLET BAŞKANI'NIN GÜVENLİK POLİTİKALARINDAKİ ROLÜ

Yarı başkanlık sisteminin tipik örneği olarak gösterilen Fransa'da, Cumhurbaşkanı'nın güvenlik konularında önemli anayasal yetkilere sahip olduğu müşahede edilmektedir.

Fransa Cumhurbaşkanı Anayasaya saygı duyulmasını gözetir. Hakemlik yetkisine dayanarak, kamu güçlerinin düzenli çalışmasını sağladığı gibi devletin devamlılığını temin eder. Ulusal bağımsızlığın, ülkenin bütünlüğünün ve antlaşmalara saygının garantörüdür(Fransa Anayasası, m.5). Maddede Fransa Cumhurbaşkanı Anayasaya saygı duyulmasını gözeten bir makam olarak ifade edilmiştir. Burada sadece yürütme organı açısından gözetim yetkisi sınırlandırılmamıştır. Dolayısıyla Cumhurbaşkanı yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin Anayasaya uygun davranmasını gözetecektir. Yasama; yürütme ve yargı kuvvetleri arasında hakemlik yetkisi olduğu belirtilerek Cumhurbaşkanının devlet başkanı statüsünde olduğu belirlenmiştir. Ayrıca maddede, ulusal bağımsızlık ve ülke bütünlüğünün korunmasında garantörlük rolü verilerek güvenlik kapsamında en önemli yetkilendirmeler yapılmıştır.

Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kuruluna başkanlık etmesi(Fransa Anayasası, m.9), güvenlik politikalarının belirlenmesinde Bakanlar Kurulu ile birlikte başkan statüsünde oldukça etkin olduğunu göstermektedir.

Cumhurbaşkanı, devletin sivil ve askeri görevlilerinin atamasını yapar(Fransa Anayasası, m.13). Bu maddeyle özellikle askeri görevlilerin atamasının Cumhurbaşkanı tarafından yapılacağının belirtilmesi, Cumhurbaşkanının atamalar aracılığıyla silahlı kuvvetler üzerinde etkinlik kazanacağını işaret etmektedir. Ancak Cumhurbaşkanı, atamaya ilişkin yetkilerini hem bakanlar kurulu hem de parlamento ile paylaşmaktadır(Şencan, 2014:51).

Danıştay üyeleri, Legion d'Honneur Büyük Şansölyesi, Büyükelçiler ve fevkalade elçiler, Sayıştay Üyeleri, Valiler, Hükümetin 74'üncü maddede düzenlenen denizaşırı ülkelerdeki ve Yeni Kaledonya'daki temsilcileri, yüksek rütbeli subaylar, akademi rektörleri, merkezi idarelerin yöneticilerinin atanması Bakanlar Kurulunca yapılır(Fransa Anayasası, m.13). Yüksek rütbeli subaylar ve merkezi idare yöneticilerinin atanması konusunda Bakanlar Kuruluna yetki verilmiştir. Bu yetki ile Cumhurbaşkanı ile Bakanlar Kurulu arasında güvenlik alanında bazı atamalarda bir paylaşım göze çarpmaktadır. Bu durum Cumhurbaşkanının güvenlik alanında tek yetkili olmadığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Fransa'da ikinci dereceden askeri yetkililerin atamasını, Cumhurbaşkanı tek başına yapmaktadır. Üst düzey askeri yetkililerin ataması ise Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından birlikte yapılmaktadır(Şencan, 2014:50-51).

Fransa Anayasası'nın 15. maddesiyle Cumhurbaşkanı'na güvenlik konusunda bir başka önemli yetki verilmiştir. Buna göre, Cumhurbaşkanı,

silahlı kuvvetlerin başıdır. Milli Savunma Yüksek Kurul ve Komitelerine başkanlık eder(Fransa Anayasası, m.15). Bu madde ile Fransa'da Cumhurbaşkanı silahlı kuvvetlerin başkomutanı olarak yetkilendirilmiştir. Cumhurbaşkanı başkomutan olarak nükleer silah kullanımına karar verir(Şencan, 2014:51).

Fransa Anayasası'nın 16. Maddesinde Cumhurbaşkanına olağanüstü durumlarda gerekli önlemleri alabilme yetkisi verilmiştir. Cumhuriyetin kurumları, milletin bağımsızlığı, ülkesinin bütünlüğü veya uluslararası taahhütlerin yerine getirilmesi ciddi ve ani biçimde tehdit edildiği ve anayasal kamu güçlerinin düzenli işleyişi bozulduğu zaman Cumhurbaşkanı, Başbakanın, Meclis başkanlarının ve Anayasa Konseyinin resmi görüşlerini aldıktan sonra bu şartların gerektirdiği önlemleri alır(Fransız Anayasası, m.16/1). Cumhurbaşkanı danıştığı kişilerin görüşlerine riayet etmek zorunda değildir. Cumhurbaşkanı Anayasa Konseyi ile görüştükten sonra bu görüşmenin detayları kamuoyuna açıklanmalıdır. Olağanüstü dönem boyunca Cumhurbaşkanı, meclisi feshedemez. Cumhurbaşkanının olağanüstü durumlarda kullandığı yetkiler parlamento denetimine tabi değildir. Olağanüstü dönemin uzatılmasına ve olağanüstü halin devam edip etmediğine ilişkin Anayasa Konseyi denetim yapabilir(Şencan, 2014:47). Olağanüstü hallerde meclisin toplanmadığı zamanlarda, meclisi toplantıya çağırmak Cumhurbaşkanı'nın görevidir. Cumhurbaşkanı çağrı yetkisini başbakan veya meclis üyelerinin talebi üzerine yapar. Ancak bu talepler ile bağlı değildir(Şencan, 2014:51).

Fransa'da Cumhurbaşkanı'nın bireysel af yetkisinin bulunduğunu da belirtmek gerekir(Fransa Anayasası, m.17). Cumhurbaşkanı kanunda öngörülen kişileri kanundaki koşullar gerçekleştiğinde af yetkisine sahiptir. Cumhurbaşkanı bu yetkisini Yüksek Yargı konseyinin görüşünü alarak ve başbakan ve adalet bakanının kararnameyi imzalaması ile kullanabilir(Şencan, 2014:52).

Hükümet, milli politikayı belirler ve yürütür. İdareden ve silahlı kuvvetlerden yararlanır(Fransa Anayasası, m.20). Hükümete milli politikayı belirleme yetkisi verilmiştir. Güvenlik alanındaki milli politikalar da burada belirlenecektir. Ancak burada bakanlar kuruluna başkanlık eden cumhurbaşkanının da özellikle güvenlik politikalarının belirlenmesinde etkili olacağını belirtmekte yarar vardır.

Başbakan, Hükümetin faaliyetlerini yönetir. Ulusal savunmadan sorumludur(Fransa Anayasası, m.21). Başbakan ulusal savunmadan sorumlu tutulmuş böylece başbakana da güvenlik alanında bir diğer aktör olarak rol verilmiştir. Bu durum güvenlik politikalarının belirlenmesinde cumhurbaşkanı-başbakan çatışmasını yola açma potansiyeli taşıyan bir düzenleme olarak değerlendirilebilir.

Savaş ilânına parlamento izin verir(Fransa Anayasası, m.35). Savaş ilanı konusunda başkanlık sistemlerinde olduğu gibi Fransa'da da parlamento yetkilendirilmiştir.

Hükümet, silahlı kuvvetlerin yurtdışına yapacakları müdahale hakkında, söz konusu müdahalenin başlangıcından en geç üç gün sonra Parlamentoya bu kararını bildirir. Hükümet, bilgilendirmesinde söz konusu müdahalenin hedeflerini ayrıntılarıyla açıklar. Bu bilgilendirmeyi müzakereler takip eder. Müzakereler sonrasında oylama yapılmaz. Söz konusu müdahalenin süresi dört ayı aşarsa Hükümet, yetkinin uzatımı için Parlamentoya müracaat eder. Millet Meclisinin konu hakkında son kararı vermesini talep edebilir. Parlamento dört aylık sürenin sonunda oturumda değil ise, kararını bir sonraki oturumda açıklar(Fransa Anayasası, m.35). Bu maddede hükümete Fransa dışına yapılacak silahlı kuvvet müdahalesi hakkında yetki verilmiştir. Bu yetki, hükümetin parlamentoyu bilgilendirmesi şeklinde olmaktadır. Bilgilendirme sonucunda oylama yapılmamaktadır. Burada da bakanlar kuruluna başkanlık eden cumhurbaşkanının kararın alınmasında etkili olacağını ifade etmek gerekecektir.

Sıkıyönetime Bakanlar Kurulu karar verir. Sıkıyönetimin 12 günü aşması ancak Parlamentonun iznine bağlıdır(Fransa Anayasası, m.36). Sıkıyönetim konusunda da cumhurbaşkanı değil, bakanlar kurulu yetkilendirilmiştir. Ancak burada da bakanlar kurulu başkanı sıfatıyla cumhurbaşkanı karar üzerinde etkili olabilir.

Bir diğer yarı başkanlık sisteminin görüldüğü Polonya'da güvenlik alanında Cumhurbaşkanı önemli yetkilere haizdir. İlk olarak 1997 yılına ait Polonya Anayasası'nın 126. Maddesinde; "Cumhurbaşkanı, Anayasanın gözetilmesini garanti eder, Devletin egemenlik ve güvenliğinin yanı sıra topraklarının dokunulmazlığını ve bütünlüğünü korur" denilerek soyut ifadelerle ülkenin genel güvenliği konusunda Cumhurbaşkanı'na geniş yetkiler verilmiştir. Ayrıca göreve başlamadan evvel ettiği yeminde anayasal olarak "Devletin bağımsızlığını ve güvenliğini sıkı sıkıya koruyacağıma … yemin ederim" (Polonya Anayasası, m.130) ifadelerini kullanmak zorunda olması, Cumhurbaşkanı'nın Devlet'in genel güvenliği konusundaki sorumluluğunu bir kez daha vurgulamaktadır.

Polonya Anayasası'nın 134. maddesinde Cumhurbaşkanı'nın başkomutan olduğu vurgulanmıştır. Buradaki başkomutanlık yetkisi içi boş sembolik bir yetki değildir. Başkomutanlık ile alakalı birçok yetki bulunmaktadır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür (President of the Republic of Poland, 2016):

- Başbakanın başvurusu üzerine ulusal güvenlik stratejisini onaylamak,
- Başbakanın başvurusu üzerine, politik ve stratejik savunma talimatını ve ulusal güvenlik stratejisi için diğer uygulayıcı belgeleri yayınlamak,
- Bakanlar Kurulu'nun başvurusu üzerine ülkenin savunma sistemiyle alakalı eğitimleri planlamak ve bu eğitimlerden sorumlu olmak,
- Başbakanın başvurusu üzerine ülkenin savunma sistemleriyle alakalı yeniliklere veya değişikliklere karar vermek,
- Toplum içerisinde vatansever ve savunmaya yönelik faaliyetlere yönelik girişimlere destek vermek ve bu tür girişimleri başlatmak.

Cumhurbaşkanı'nın başkomutanlık ile alakalı yetkilerini daha da genişletmek mümkündür. Ancak bu kadar misal vermek bu yetkinin sembolik bir yetki olmadığını ispata kâfidir.

Polonya Cumhurbaşkanı başkomutan sıfatına sahiptir ama barış zamanında silahlı kuvvetlerin komutasını Milli Savunma Bakanı üzerinden gerçekleştirir(Polonya Anayasası, m.134). Cumhurbaşkanı belirli bir süre için, Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanlarını atar. Cumhurbaşkanı, Başbakanın talebi üzerine, bir savaş dönemi için, Silahlı Kuvvetler Başkomutanını tayin eder. Silahlı Kuvvetler Başkomutanını aynı usule uygun olarak görevden alabilir. Cumhurbaşkanı, Milli Savunma Bakanının talebi üzerine, kanunda belirtildiği gibi askeri rütbeleri verir(Polonya Anayasası, m.134).

Polonya Anayasası'nda Devletin iç ve dış güvenliğiyle ilgili olarak Cumhurbaşkanının danışma organı Milli Güvenlik Kurulu düzenlenmiştir(Polonya Anayasası, m.135). Polonya Milli Güvenlik Kurulunun gündemi cumhurbaşkanı tarafından belirlenir(National Security Council, 2016). Türkiye'de de benzeri bulunan bu Kurul'un, Cumhurbaşkanı'nın danışma organı olduğunun belirtilmesi, Cumhurbaşkanı'nın Devletin iç ve dış güvenliğiyle ilgili yetkilerini anlamak için önemli bir ipucudur. Milli Güvenlik Kurulu üyelerini atama ve görevden alma yetkisi de Cumhurbaşkanı'nın tek başına yapabileceği işlemler arasında düzenlenmiştir(Polonya Anayasası, m.144/26).

Polonya Anayasasına göre Cumhurbaşkanı, Devlete dışarıdan doğrudan bir tehdit durumunda, Başbakan'ın talebi üzerine, Polonya Cumhuriyeti'nin savunması için Silahlı Kuvvetlere genel veya kısmi seferberlik ve tertiplenme emri verir(Polonya Anayasası, m.136).

Polonya Anayasası Cumhurbaşkanı'na olağanüstü haller ile ilgili önemli yetkiler vermiştir. İlgili hükümler gereği, Devlete dış tehditler, Polonya Cumhuriyeti topraklarına karşı silahlı saldırı eylemleri söz konusu olduğunda veya uluslararası anlaşma gereği saldırıya karşı ortak bir savunma yükümlülüğü doğduğunda Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu'nun talebi üzerine Devlet'in bir kısmında veya tamamında sıkıyönetim ilân edebilir(Polonya Anayasası, m.229). Sejm'in (Meclis) toplanamadığı durumlarda bakanlar kurulunun talebiyle belli sınırlar dahilinde kanun hükmünde kararname çıkarabilir(Candan, 2014:120). Devletin anayasal düzenine, vatandaşların güvenliği ve kamu düzenine tehditler söz konusu olduğunda, Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu'nun talebi üzerine, Devletin topraklarının bir bölümünde veya tamamında, 90 günden fazla olmayan belirli bir süre için olağanüstü hal ilân edebilir. Olağanüstü hal bir kereliğine ve 60 günden fazla olmamak üzere ve Sejm'in (Meclis) ön izni ile uzatılabilir(Polonya Anayasası, m.230).

Yarı başkanlık sisteminin uygulandığı bir diğer devlet olarak görülen Rusya Federasyonu'nda Cumhurbaşkanı yürütmenin bir unsuru olarak görülmemekte yalnızca devlet başkanı olarak kabul edilmektedir. Devlet başkanı kuvvetler üstü bir konumdadır(Erdem, 2014:183). Ancak böyle

kabul edilse bile, yetkilerine bakıldığı zaman yürütme ile ilgili önemli yetkilere sahip olduğu müşahede edilmektedir. Nitekim anayasal olarak güvenlik ile ilgili konularda önemli yetkilere sahiptir.

1993 yılında kabul edilen Rusya Federasyonu Anayasası devlet başkanına yasama, yürütme, yargı, ulusal güvenlik, savunma ve dış politika konuları ile ilgili oldukça geniş yetkiler vermektedir(Erdem, 2014:183).

Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı, Anayasanın belirlediği şekilde Rusya Federasyonu egemenliğinin, bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün korunması için önlemler alır, devlet organlarının uyumlu işleyişini ve karşılıklı işbirliğini sağlar(Rusya Federasyonu Anayasası, m.80). Cumhurbaşkanı egemenlik, bağımsızlık ve toprak bütünlüğü konusunda doğrudan anayasa ile yetkilendirilmiş. Anayasa bu düzenlemelerle Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanını güvenlik alanında en önemli aktör olarak belirlemektedir.

Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı, Rusya Federasyonu Anayasasına ve federal kanunlara uygun olarak devletin iç ve dış politikasının temel yönlerini belirler(Rusya Federasyonu Anayasası, m.80). Devletin iç ve dış politikasının temel yönlerinin belirlenmesi devlet başkanı olan cumhurbaşkanına verilmiştir. İç ve dış güvenlik politikalarının belirlenmesinde de cumhurbaşkanı anayasa ile doğrudan yetkilendirilmiş olmaktadır. Hatta anayasanın diğer maddeleri incelendiğinde, diğer alanlardaki politikalar göre güvenlik politikaları konusunda cumhurbaşkanına çok daha kapsamlı yetkiler verildiği ifade edilebilir.

Rusya Federasyonu Anayasası'nın 82. maddesindeki Cumhurbaşkanı'nın görevine başlamadan evvel edeceği yemin metnine bakıldığında, Rusya Devlet Başkanı'nın ülkenin güvenliği ile ilgili sorumluluğuna yapılan vurgu dikkat çekmektedir. Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı görevine başlarken halk karşısında aşağıdaki şekilde yemin eder(Rusya Federasyonu Anayasası, 2016): "Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı yetkilerini kullanırken ... devletin egemenliği ve bağımsızlığını, güvenliğini ve bütünlüğünü savunacağıma ... yemin ederim."

Anayasanın 83. maddesinde Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı, statüsü federal kanunla belirtilen, Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyini kuracağı ve yöneteceği düzenlenmiştir. Rusya Federasyonunun güvenlik politikalarının belirlenmesinde etkili bir kuruluş olan Güvenlik Konseyi, neredeyse tamamen cumhurbaşkanının kontrolüne bırakılmıştır.

Cumhurbaşkanının güvenlikle ilgili yetkileri bunlarla sınırlı değildir. Cumhurbaşkanı Rusya Federasyonunun askeri stratejisini onaylamak, Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetlerinin yüksek komuta heyetini göreve atamak yetkileriyle de donatılmıştır. Bu yetkilerle cumhurbaşkanının güvenlik politikalarının oluşturulmasında ve güvenlik bürokrasisinin atanmasında oldukça geniş yetkilere sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca cumhurbaşkanının Federal Meclis kamaralarının ilgili komite ve komisyonlarına danışarak, Rusya Federasyonunun yabancı devletler ve uluslararası kuruluşlardaki temsilcilerini göreve atama ve geri çağırma

yetkisi güvenlik politikalarının uluslararası düzeyde etkili olması bakımından önemli yetkilerdir. Bu yetkilerle cumhurbaşkanı politikalarını uluslararası düzeyde uygulama olanağına sahip olmaktadır.

Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı, Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetlerinin Yüksek Başkomutanı olarak yetkilendirilmiştir(Rusya Federasyonu Anayasası, m.87). Güvenlik alanında cumhurbaşkanına verilen yetkilerle birlikte başkomutanlık sıfatının da verilmesi, Rusya'da güvenlik alanının bütünüyle cumhurbaşkanı kontrolüne verildiğini göstermektedir.

Anayasanın 87 ve 88. maddeleriyle sıkıyönetim ve olağanüstü hal uygulaması konusunda cumhurbaşkanı yetkilendirilmiştir. Bu maddelere göre; Rusya Federasyonuna saldırı ve yakın saldırı tehdidi durumlarında, Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı; Rusya Federasyonu genelinde veya ayrı ayrı bölgelerinde, Federasyon Konseyi ve Devlet Dumasına bu konuda derhal bilgi sunarak sıkıyönetim uygular. Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı; federal anayasal kanunlarda öngörülen durumlarda ve şekilde, Rusya Federasyonu genelinde veya onun ayrı ayrı bölgelerinde Federasyon Konseyi ve Devlet Dumasına bu konuda derhal bilgi sunarak olağanüstü hal uygular. Bu hükümler gereği olağanüstü hal ve sıkıyönetim uygulama yetkisi doğrudan Devlet Başkanı'na verilmiştir. Ayrıca inceleme konusu yapılan diğer devletlerde olduğu gibi verilen başkomutanlık yetkisi içi boş sembolik bir yetki değildir. Bilakis ülkenin askeri ve güvenlik ile alakalı konularında önemli yetkileri bünyesinde barındırmaktadır.

Cumhurbaşkanının yüksek askeri rütbeleri verme yetkisi bulunmaktadır. Bununla birlikte suçluları affetme yetkisi de cumhurbaşkanına tanınan yetkilerdendir(Rusya Federasyonu Anayasası, m.89).

Cumhurbaşkanına Rusya Federasyonu vatandaşlığı verme ve siyasi sığınma talepleri hakkında karar verme yetkileri de verilmiştir(Rusya Federasyonu Anayasası, m.89). Bu yetkiler de güvenlik boyutu olan yetkilerdir.

Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı, Rusya Federasyonu dış politikasını yönetmekle de görevlendirilmiştir(Rusya Federasyonu Anayasası, m.86). Dış politika alanında güvenlik politikaları önemli bir yer tutmaktadır. Dış politika alanında güvenlik politikalarının da yönetimi görevi cumhurbaşkanına verilmiştir.

SONUÇ

Başkanlık sisteminde güvenlikle ilgili konularda ve karar verme sürecinde baş aktörün başkan olduğu görülmektedir. Başkanlık sisteminde yürütme içerisinde başkan-başbakan şeklinde iki başlılık olmaması, güvenlik konularında karar verme sürecindeki olası başkan-başbakan çatışmalarını engellemekte ve karar verme sürecindeki gecikmeleri önlemektedir. Güvenlikle ilgili konuların önemi ve hızlı karar verme gereği açısından bu düzenleme isabetli olarak değerlendirilebilir.

Başkanlık sistemi ile yarı başkanlık sistemi karşılaştırıldığında, başkanlık sisteminin günümüz güvenlik problemlerine karşı hızlı ve etkili kararlar alabilmek bakımından daha etkili olduğu görülmektedir. Yarı başkanlık

sisteminde cumhurbaşkanı-başbakan-bakanlar kurulu-parlamento ilişkiler ağı içerisinde kararların gelişmesi zaman kaybettiren bir unsur olarak ortaya çıkabilir. Ayrıca taraflar uyumlu çalışma yerine kendi fikirlerini kabul ettirme çabası içerisine girerlerse sistemin ciddi zaafiyetler doğurma olasılığı bulunmaktadır. Ancak başkanlık sistemini de her derde deva bir sistem olarak görmekte yanlış olur. Başkanlık sistemi, günümüz güvenlik problemlerinin giderek artması, sertleşmesi ve çeşitlenmesi karşısında yürütme organı içerisindeki olası çatışmalara ve görüş ayrılıklarına yol açmaması, daha etkili bir güvenlik politikası benimsenmesi ve özellikle uygulanması bakımından oldukça yararlı sonuçlar doğurabilme potansiyeline sahiptir. Bu olumlu sonuçların gerçekleşmesi için doğru güvenlik politikalarının belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Doğru güvenlik politikaları geliştirilebilmesi için de ABD'de olduğu gibi düşünce kuruluşları ve bilimsel çalışmalar oldukça önemlidir. Bilimsel çalışmalardan yararlanılarak oluşturulan güvenlik politikalarının başarıya ulaşmasında uygulamadaki performansta büyük önem taşımaktadır. Uygulamadaki performans özellikle yürütme organında güçlü bir lidere ihtiyaç göstermektedir. Başkanlık sisteminde güçlü bir başkanın liderliği altında politikalar gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. O halde başkanlık sisteminin başarılı olmasında en önemli unsur doğru politikalar belirlenmesi olmaktadır.

Yarı başkanlık sisteminde güvenlik politikaları konusunda cumhurbaşkanı, başbakan ve parlamento arasında yetkilerin paylaştırıldığı görülmektedir. Parlamentoya verilen yetkiler açısından bakıldığında bu yetkilerin ülkenin bütününü ilgilendiren konularda verilecek kararların genel olarak parlamentoya bırakıldığı görülmektedir. Bu durum milletin geneline ulaşmak ve karara uygun hareket edilmesini sağlamak açısından yararlı bir düzenleme olarak değerlendirilmektedir. Ancak güvenlikle ilgili konularda cumhurbaşkanı ile başbakan/bakanlar kurulu arasındaki yetki paylaşımına bakıldığında bir iç içe geçme durumu olduğu dikkati çekmektedir. Cumhurbaşkanı ile başbakan/bakanlar kurulu genel olarak güvenlik politikalarının belirlenmesinde ve güvenlikle ilgili kararların alınmasında birlikte karar almak durumunda bırakılmıştır. Bu durumda cumhurbaşkanı-başbakan arasındaki uyum düzeyi güvenlikle ilgili kararların alınmasında son derece önemli görünmektedir. Cumhurbaşkanı-başbakan arasında uyum düzeyi ne kadar yüksekse güvenlik politikaları ve kararları konusunda problem oluşma düzeyi o kadar düşük olacaktır. Ancak cumhurbaşkanı-başbakan arasındaki uyum düzeyi düşükse bu durum pek çok karar verme, politika belirleme/uygulama ve güvenlik problemini ortaya çıkarabilme potansiyeli taşımaktadır.

Yarı başkanlık sisteminde, başkanlık sisteminde olduğu gibi, güvenlik ile ilgili konularda devlet başkanına önemli yetkiler verildiği müşahede edilmektedir. Ancak başkanlık sisteminde yürütmenin başında tek başına devlet başkanı bulunduğu için yarı başkanlık sistemindeki devlet başkanının daha az yetkilere sahip olduğu sonucuna varılabilir. Özellikle uygulamada, ülkenin güvenlik siyasetinin fiilen belirlenmesinde, başkanlık sistemindeki devlet başkanının yarı başkanlık sistemindeki devlet başkanından daha etkin

olduğu sonucuna varılmaktadır. Bütün bunlara rağmen yarı başkanlık sistemindeki devlet başkanının güvenlik politikalarında ülke içerisinde en temel siyaset belirleyici organ olduğunun belirtilmesi gerekir. Başbakan ve bakanlar kurulunun bulunması, devlet başkanının daha etkin olmasına engel olmamaktadır.

Çalışmada yarı başkanlık sistemi uygulanan üç önemli ülke incelenmiştir. Fransa, Polonya ve Rusya. Fransa ve Polonya, klasik yarı başkanlık sistemi özellikleri göstermektedir. Fransa ve Polonya'da cumhurbaşkanının yetkilerinin parlamento ve başbakan/bakanlar kurulu tarafından paylaşıldığı görülmektedir. Bu ülkelerde cumhurbaşkanı her ne kadar parlamenter sisteme göre oldukça güçlü olsa da başkanlık sistemine göre oldukça zayıf görünmektedir. Yürütmenin çift başlı olması, cumhurbaşkanının karar verme mekanizmasındaki hızını ve etkisini önemli ölçüde azaltmaktadır. Cumhurbaşkanı ve başbakanın tam bir uyumla çalıştığı düşünülse bile başkanlık sistemine göre yarı başkanlık sistemi içerisinde karar verme mekanizması açısından önemli zafiyetler ihtiva etmektedir. Başkanlık sistemindeki başkanın gücü ve etkinliğini, yarı başkanlık sisteminde görememekteyiz. Bu durum ise, yürütme organında kendisini gösteren devlet gücünü zayıflatıcı, giderek sertleşen devletlerarası rekabette zafiyet ortaya çıkaran bir potansiyele sahiptir.

Yarı başkanlık sistemleri arasında incelediğimiz Rusya Federasyonunu diğer yarı başkanlık sistemlerine göre ayırmak durumundayız. Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı, yürütmenin başı olarak düzenlenmemiş, devlet başkanı olarak düzenlenmiştir. Bu bağlamda, devlet başkanına yasama, yürütme ve yargıyı da belli ölçüde etkileyebilecek yetkiler verilmiştir. Özellikle güvenlik alanında benimsediği politikalar konusunda devlet başkanı sıfatıyla devlet kuvvetlerini aynı amaçlar doğrultusunda birleştirebilecek bir potansiyele sahip olduğu söylenebilir. Yürütme organı kapsamında Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanının çok daha güçlü olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Her ne kadar yarı başkanlık sistemi uygulanıyor olsa da Rusya'da uygulanan yarı başkanlık sistemi, başkanlık sistemine oldukça yakın hatta bazı özellikleri itibariyle başkandan daha güçlü olarak değerlendirilebilecek boyutlar taşımaktadır. Özellikle devlet başkanı sıfatı, Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanını bütün devlet kuvvetlerinin üzerinde konumlandırmaktadır. Devlet kuvvetlerinin üzerinde konumlanması, özellikle yasama ve yargı devlet kuvvetleri üzerinde bazı etkiler oluşturabilmesi gücünü de vermektedir.

Rusya'nın devlet başkanına çok geniş yetkiler veren 1993 Anayasasından sonraki dönemde, iflas etmiş Sovyetler Birliği mirasına rağmen, özellikle 2000 yılından itibaren ekonomik, siyasi ve askeri alanda kendini hızla toparlaması ve dünyada çok etkili bir güç haline gelmesinde güçlü devlet başkanlığı makamının etkisi büyüktür. Günümüz problemleri karşısında başarılı olabilmek için pek çok devletin uzun zamandan beri yürütme organını güçlendirdiği bilinen bir gerçektir.

KAYNAKÇA

ABD Anayasası. (2016). Erişim adresi: http://docplayer.biz.tr/367179-Amerika-amerika-birlesik-devletleri-anayasasi-aciklamali.html, Erişim tarihi: 05.07.2016.

Aslan, A. (2015). Türkiye İçin Başkanlık Sistemi: Demokratikleşme, İstikrar, Kurumsallaşma. Ankara: SETA.

Brezilya Anayasası. (2016). Erişim adresi: file:///C:/Users/pc/Desktop/ constituicao_ ingles_4ed%20(2).pdf, Erişim tarihi: 05.07.2016.

Candan, K. (2014). 1989 Yuvarlak Masa Görüşmelerinden Günümüze Çeyrek Asır: Polonya Cumhuriyetinde Yarı Başkanlık Sistemi, Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri Yarı Başkanlık Sistemi: Fransa, Polonya ve Rusya Örnekleri içinde, Ankara: TBMM Araştırma Merkezi Yayınları (ss.99-172).

Demir, F. (2013). Yarı Başkanlık Hükümet Sistemi ve Türkiye. Journal of Yaşar University, ss.831-876.

Erdem, K. (2014). Yarı Başkanlık Ya Da Süper Başkanlık: Rusya Federasyonu Örneği. Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri Yarı Başkanlık Sistemi: Fransa, Polonya ve Rusya Örnekleri içinde, Ankara: TBMM Araştırma Merkezi Yayınları (ss. 173-229).

Fendoğlu, H. T. (2012). Başkanlık Sistemi. İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, ss.39-60.

Fransa Anayasası. (2016). Erişim adresi: http://www.adaletbiz.com/mevzuat/ fransa-anayasasi-tam-metni-h9144.html, Erişim tarihi: 09.07.2016.

Güney Kore Anayasası. (2016). Erişim adresi: http://korea.assembly.go.kr /res/low_01_read.jsp?boardid=1000000035, Erişim tarihi: 07.07.2016.

Miş, N., Aslan, A., Ayvaz, M. E., Duran, H. (2015). Başkanlık Sistemi Uygulamaları: ABD, Brezilya, Arjantin, Meksika, Güney Kore, Şili. Ankara: SETA.

National Security Act of 1947. (2016). Erişim adresi: <http://legisworks.org/ congress/80/ publaw-253.pdf>, Erişim tarihi: 21.09.2016.

National Security Council. (2016). Erişim Adresi: http://en.bbn.gov.pl/en/president-of-poland/national-security-coun/about-the-national-sec/99,The-National-Security-Council.html, Erişim tarihi: 11.07.2016.

Polonya Anayasası. (2016). Erişim adresi: http://www.adalet.gov.tr/duyurular/ 2011/eylul/anayasalar/ulkeana /pdf/12-POLONYA%20385-438.pdf, Erişim tarihi: 09.07.2016.

President of the Republic of Poland. (2016). ThePresident of the Republic of Poland as the Commander in Chief of the Armed Forces of the Republic of Poland. Erişim adresi: http://www.president.pl/en/president /competences/commander-in-chief-of-the-armed-forces-/, Erişim tarihi: 05.07.2016.

Rusya Anayasası (2016). Erişim adresi: http://www.anayasa.gen.tr /rusya.htm, Erişim tarihi: 11.07.2016.

Sezen, S. (2000). Milli Güvenlik Kurulu Üzerine. Amme İdaresi Dergisi, ss.63-83.

Şencan, H. (2014). Çatışmacı Parlamentarizmden Melez Bir Çözüme: Fransa'da Yarı Başkanlık Sistemi. Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri Yarı Başkanlık Sistemi: Fransa, Polonya ve Rusya Örnekleri içinde, Ankara: TBMM Araştırma Merkezi Yayınları (s. 27-99).

White House. (2016). National Security Council. Erişim adresi: https://www. whitehouse.gov/administration/eop/nsc/, Erişim tarihi: 01.07.2016.

Whittaker, A., Smith, F., Mckune, A. E. (2008). The National Security Policy Process: The National Security Council and Interagency System. Washington D.C.: Industrial College of the Armed Forces, National Defense University, U.S.

BELEDİYELERDE İŞBİRLİĞİ VE KATILIM BOYUTUNDAN STRATEJİK YÖNETİM

Fatih KIRIŞIK, Aykut ACAR, Saniye SEYMEN

ÖZET

Stratejik yönetim, kamu yönetiminin işleyişinde oldukça faydalı sonuçlar üretebilen bir yönetim anlayışıdır. Belediyelerde stratejik yönetimin uygulanması durumunda işbirliği ve katılım konusunda yaşanan problemlerin önemli ölçüde giderilebileceği değerlendirilmektedir. Belediye organları ve personeli arasında yaşanan işbirliği problemleri belediyelerin yürütmekte olduğu kamu hizmetlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Yine akademik yazında oldukça önem verilen katılım konusunun da gelişmesinde stratejik yönetimin olumlu etkilerinin olacağı değerlendirilmektedir. Bu bağlamda belediyelerin misyon, vizyon, amaç, hedef ve stratejik planının stratejik yönetimle belirlenmesi gerektiğinden belediye faaliyetlerinde bir belirlilik ortaya çıkacaktır. Bu belirliliğin işbirliği ve katılım sürecinin önünü açacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Stratejik Yönetim, Belediye, Belediye Organları, Katılım, İşbirliği.

FOR COOPERATION AND PARTICIPATION IN MUNICIPALITIES STRATEGIC MANAGEMENT

ABSTRACT

Strategic management is a management approach that can produce very beneficial results in the operation of public administration. It is evaluated that if the municipalities implement strategic management, problems experienced in cooperation and participation can be eliminated to a considerable extent. Problems of co-operation between municipal bodies and staff are affecting public services negatively in the municipalities. It is also evaluated that the positive effect of strategic management will be developed in the development of participation which is very important in academic summer. In this context, there will be a certainty in municipal activities as the mission, vision, purpose, target and strategic plan of the municipalities should be determined by strategic management. This determination is expected to open up the process of cooperation and participation.

Keywords: Strategic Management, Municipalities, Municipal Bodies, Participation, Cooperation.

GİRİŞ

STRATEJİ KAVRAMI ve STRATEJİK YÖNETİM

Dünyada özellikle 1970'lerin sonlarından itibaren etkisini göstermeye başlayan ve 1980'ler, 1990'lar ve özellikle de 2000'li yıllarla birlikte gittikçe

ivme kazanan ekonomik, toplumsal, siyasal ve teknolojik gelişmeler yönetim alanını ve süreçlerini de etkilemiş, gerek özel sektör gerekse kamu yönetiminde geçerli olan yönetim usulleri, yönetim modelleri ve yönetim algısı çok önemli değişimlere uğramıştır. Klâsik kamu yönetimi anlayışının ve bu anlayışta önemli yeri olan yönetim modellerinin sorgulanmaya başlamasıyla birlikte gündeme gelen ve giderek yaygınlık kazanmaya başlayan yeni yönetim modellerinden biri de "Stratejik Yönetim"dir.

Strateji esasen askeri bir terimdir ve generallerin askeri eylemlerde uyguladıkları sanatı, bir bakıma savaş sanatını ifade eden "strategos" sözcüğü ile özdeştir(Güven, 2014:64). "Stratejik yönetim" ve "stratejik planlama" kavramları içerisinde yer alan "strateji" sözcüğünün etimolojik köken bakımından Latince yol, çizgi veya yatak anlamına gelen "stratum" kavramı ile eski Yunanlı General Strategos'un adıyla ilgili olduğu da söylenmektedir(Becerikli, 2000:98). "Sevketme, yöneltme, gönderme, götürme, gütme" anlamına da gelen sözcük görüldüğü üzere yüzyıllarca askeri bir kavram olarak kullanılmıştır(Güçlü, 2003:66). Webster's New International Dictionary'e göre strateji, "bir savaşta sonuca gitmek için tarafların askeri gücünü şartlara uygun, elverişli olarak yerleştirmesi bilim ve sanatı"dır(Çoğurcu, 2010:9). Yine askeri içerikli bir tanımlama yapan Clausewitz'e göre strateji, "Taktik, muharebede birlikler kullanma sanatıdır; strateji savaşı kazanmak için muharebeleri kullanma sanatıdır"(Barca ve Balcı, 2006:39). Strateji konusunda araştırma yapan Ansoff ise saf ve genel strateji olmak üzere iki tanımlama yapmaktadır. Saf strateji, işletmenin bir hareketi veya belirli hareketler dizisi iken genel strateji ise, işletmenin belirli bir durumda hangi tür saf stratejiyi seçeceğini gösteren istatistiki bir karar kuralıdır (Özer, 2015:74). Bu son tanımlamada stratejinin kavram olarak işletme yönetimi alanında da yerini bulduğu görülmektedir. Köken olarak askeri kavram olan stratejiden türetilen stratejik yönetim ve stratejik planlama 20. yüzyılın ikinci çeyreğinde uluslararası politikada da yaygın olarak kullanılmaya başlanmış olmakla birlikte, 1960'lardan sonra bir yönetim biçimi olarak ele alınmış ve sonraki yıllarda kamu kesiminde de gündeme gelmiştir(Bircan, 2002:13).

Özel sektör açısından strateji, şirketin misyon ve vizyonuna nasıl ulaşacağını ifade eden kapsamlı bir plandır. Kamu yönetimi bakımından strateji ise örgütün kapasitesine ve dış çevresi hakkındaki tahminlere dayalı bir şekilde, örgütün hedeflerini ve önceliklerini belirlemeyi, hedefleri başarmak için çalışma planlarının tasarlanmasını ve bunların uygulanmasını içerir(Sobacı, 2008:104-105).

Stratejik yönetim, strateji olgusu bağlamında örgütlerin ya da kurumların işleyişlerinin, amaçlarının, hedeflerinin planlandığı, mevcut durumlardan hareketle gelecekte ortaya çıkabilecek koşulların kestirilmeye çalışıldığı bir yönetim süreci olarak tanımlanabilir. Geleceği yönetmeyi amaçlayan stratejik yönetim kamu kurumlarında stratejik planlama, bütçeleme, personel ve performans ölçümü konularını da içine alan bir nitelik taşımaktadır(Güven, 2014:68).

Stratejik yönetim süreci, stratejik planlama, stratejilerin uygulanması, stratejik denetim olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır(Söyler, 2007:105). Stratejik yönetimin bir aşaması olan stratejik planlama, örgütün ne olduğu, ne yaptığı ve neyi neden yaptığına şekil veren ve yol gösteren temel kararları, eylemleri üretmek için disipline edilmiş bir çabadır. Stratejik planlama örgütün günlük faaliyetlerine yön veren bir araç olup kendine özgü bir metodolojisi olan ve belirli süreçlerin birbirini takip ettiği sistematik bir yapıya sahiptir(Gürer, 2006:91). Stratejik planlama; dış çevre (fırsatlar ve tehditler) ile iç çevreye (güçlü ve zayıf yönler) yönelik durum analizi, iyimser, kötümser ve normal senaryoların geliştirilmesi, alternatif eylem setlerinin oluşturulması ve planlamayı içeren bir dizi süreçten oluşmaktadır(Barca, 2009:38).

Stratejik yönetim ve stratejik planlama kavramları çoğu zaman birbirinin yerine kullanılmakla birlikte eş anlamlı değildir ve tam olarak birbirini karşılamamaktadır. Stratejik yönetim, stratejilerin planlanması için gerekli araştırma, inceleme, değerlendirme ve seçim çabalarını planlanan stratejilerin uygulanabilmesi için örgüt içi her türlü yapısal ve motivasyona dayalı tedbirlerin alınarak yürürlüğe konulmasını, sonra uygulama aşamasına geçilmeden amaçlara uygunluğu açısından bir defa daha kontrol edilmesini kapsayan süreçlerin toplamı(Durna ve Eren, 2002:64; Eren, 1990:15) olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla stratejik planlama temel bir unsur olmakla birlikte stratejik yönetimin esasını oluşturmamaktadır(Durna ve Eren, 2002:65). Stratejik planlama kuruluşun geleceğine yön veren ve gelecekteki yerini belirleyen bir etmen olup "Şu anda neredeyiz?", "Nerede olmayı istiyoruz?", "Olmak istediğimiz yere nasıl ulaşabiliriz?" ve "Gelişmemize yönelik yol haritamızı nasıl belirleyebiliriz?" sorularına cevap arar(Küçüksüleymanoğlu, 2008:403-404).

KAMU YÖNETİMİ AÇISINDAN STRATEJİK YÖNETİM, TÜRKİYE ve BELEDİYELER

Kamu yönetiminde hedeflerin başarılabilmesi, siyasal kararların kamu yöneticileri tarafından vatandaşlara mal ya da hizmet sunumunda uygulanabilmesine bağlıdır. Kamu yöneticilerinin etkinliği, kaynaklarla çıktıların, örgütün hedeflerinin, siyasal kararlarda ifade edildiği şekilde toplumun ihtiyaçlarıyla birleştirilebilmesine olanak tanıyan stratejiler geliştirilebilmesinden geçmektedir(Ateş ve Es, 2012:552). Görüldüğü üzere stratejik yönetim, sadece özel sektör örgütleri için değil, kamu yönetimi örgütleri için de önemli bir model halini almıştır. Özellikle küreselleşme ve demokratikleşme gibi süreçlerin de etkisiyle kamu yönetiminin dış ve iç çevresi sürekli bir değişim ve dönüşüm içerisindedir. Dolayısıyla stratejik yönetim ve stratejik planlama ilkelerinin bir gereği olarak; vizyon sahibi, uzak görüşlü, gelecek tasarımlı, sağlam bir analize dayalı olarak fırsatları ve tehditleri; güçlü yanları ve zayıflıkları büyük ölçüde ortaya koyabilecek özellikte bir stratejik yönetime, sunduğu kamusal mal ve hizmetleri daha etkin ve verimli hale getirebilmesi için kamu yönetiminin de ihtiyacı vardır. Kamu yönetiminin, onu özel sektör örgütlerinden ve yönetiminden ayıran kendine has özelliklere ve yine kendine has ilkelere sahip olması sebebiyle

stratejik yönetim uygulamalarının anlam kazanabilmesi için, kamu yönetiminin örgüt yapısında, bürokratik kültüründe, bu yapının sunduğu mal ve hizmetlere bakış açısında önemli bir zihniyet değişiminin gerçekleşmesi kaçınılmaz gözükmektedir. Kamu yönetimini böyle bir değişime zorlayan sebepler arasında kamuda mali disiplinin sağlanması gerekliliği, bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan değişime ayak uydurabilmek, vatandaşların artan ve çeşitlenen taleplerine karşı kamu hizmetlerinin kalite ve etkinliğini yükseltebilmek ihtiyacı sayılabilir(Ateş ve Es, 2012:552).

Türkiye'de Yeni Kamu Yönetimi anlayışı çerçevesinde modernleşme sürecinin önemli bir unsuru ve destekleyicisi olarak kabul gören stratejik yönetim, kamu yönetiminde etkili bir yönetim tekniği olarak giderek daha yaygın bir uygulama alanı bulmaya başlamıştır(Zeren ve Bayraktar, 2012:249). Stratejik yönetim, esasen onun önemli bir ayağı olan stratejik planlama ile birlikte Türkiye'de 2000'li yılların ortalarından itibaren daha belirgin bir şekilde uygulanmaya başlanmıştır. Bu amaçla 2003 yılında çıkarılan 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun stratejik planlama hükümleri 2005 yılında yürürlüğe girmiştir(Coşkun, 2011:44). İlgili kanunda Kamu idarelerinin; geleceğe ilişkin misyon ve vizyonlarını oluşturmak, stratejik amaçlar ve ölçülebilir hedefler saptamak, performanslarını önceden belirlenmiş olan göstergeler doğrultusunda ölçmek ve bu sürecin izleme ve değerlendirmesini yapmak amacıyla katılımcı yöntemlerle stratejik plan hazırlayacakları hükmü yer almaktadır(md.9).

5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile büyükşehirler ve 5393 Sayılı Belediye Kanunu ile 50 binden fazla nüfusa sahip belediyeler; 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu ile de il özel idarelerinin stratejik plan hazırlamaları hüküm altına alınmıştır. Yerel yönetimler alanındaki bu gelişmeler de gösteriyor ki Türkiye'de stratejik yönetim uygulamaları ağırlıklı olarak stratejik planlama ile sınırlı kalmıştır. Stratejik yönetimin önemli bir aşaması olan denetim fonksiyonunun yeterince yerine getirilip getirilemediği de net olarak bilinememektedir. Buna karşın Türkiye'de kamu örgütlerinin stratejik planlama çalışmalarıyla en azından misyon, vizyon, amaç ve hedeflerinin belirlenmesi ile stratejik yönetimin önemli bir boyutunun gerçekleştirilmiş olduğunu söylemek mümkündür.

Stratejik yönetimin yerel yönetimler, özde de belediyeler açısından önemi ve gerekliliği, esasen 1930'da yürürlüğe giren eski Belediye Kanunu'nda düzenlenen planlama çalışmalarının başarısızlığından yola çıkılarak anlaşılabilir. Örgütlenme ve personel yetersizliği, kanunun ayrıntılı şekilde planlanmaması, bütün illeri kapsayacak modelin geliştirilememesi, kaynak yetersizliği, belediye karar ve icra organlarının katılımının sağlanamaması ve ilgili tüm tarafların görüşünün alınamaması söz konusu planlama çalışmalarının başarısızlığının önde gelen sebepleri olarak gösterilmiştir(Ateş ve Es, 2012: 553). Burada özellikle son iki konu "katılım" ve "işbirliği"nin ne denli önemli birer unsur olduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Stratejik yönetim, bu noktada en üst yöneticiden en alt çalışana kadar örgütün bütün beşeri kaynağının, bunun dışında da ürettiği kamusal

hizmetlerden doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenen bütün tarafların birer paydaş olarak sürece katılmasını mümkün kıldığı; üstelik bütün bunları dürüstlük, şeffaflık, hesap verebilirlik, etkinlik, verimlilik, performans esaslı ve gerçekçi bütçeleme gibi ilkelerle bezeli olarak sunabildiği için çağın gereklerine uygun yükselen bir model olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kamu yönetiminin önemli bir parçası olan belediyelerde stratejik yönetim yaklaşımının geliştirilmesiyle birlikte bu birimlerde temel amaç ve hedeflerin gerçekleştirilmesi daha da anlam kazanacaktır. Örneğin; stratejik planlama yaklaşımı belediyenin görev anlayışı ve hedefleri ile kaynakları arasında sağlıklı bir ilişki kurulmasını, bunun yanında değişen ihtiyaçlar, hizmetler ve kaynakların ışığında temel stratejilerin bir kez daha gözden geçirilmesini mümkün kılacaktır. Bu, şehrin sağlıklı ve düzenli gelişmesini, yerel halkın ihtiyaç, beklenti ve taleplerinin doğru algılanması ve değerlendirilmesini, dolayısıyla yerel düzeydeki hizmetlerin daha sağlıklı, daha isabetli, daha düzenli ve kaliteli sunulmasını da sağlayacaktır.

BELEDİYELERDE İŞBİRLİĞİ VE KATILIM PROBLEMLERİ

Belediye tüzel kişiliğinin belediye meclisi, belediye encümeni ve belediye başkanı olmak üzere üç organı bulunmaktadır. Belediye organlarından belediye başkanı, belediyenin başı ve belediye tüzel kişiliğinin temsilcisidir. Belediyenin en üst amiri olan belediye başkanı belediyenin yürütme organı olarak görev yapmaktadır. Belediye meclisi ise belediyenin genel karar organı niteliğindedir. Belediye meclis üyeleri ve belediye başkanı doğrudan halk tarafından seçilir. Diğer bir belediye organı olan belediye encümeni ise karma bir yapıdadır. Belediye encümeni üyelerinin yarısını, meclis üyeleri içinden gizli oyla seçilen üyeler, diğer yarısını ise belediye bürokratları oluşturmaktadır. Encümenin görev ve yetkilerine bakıldığında bir danışma ve yürütme kurulu niteliğinde olduğu söylenilebilir(Arıkboğa, 2008:170-171).

Türkiye'de belediye organlarında görevlerin kimler tarafından ve ne şekilde yerine getirileceği konusunda yerleşmiş alışkanlıklar ve anlık yönlendirmeler dışında kurumsallaşmış süreçler oluşturulamamıştır. Gerek belediyenin birimleri gerekse belediyenin organları arasında eşgüdüm ortamı yeterince geliştirilememiş, iletişim açısından yetersizlikler bulunmaktadır(Yaşamış, 1996:44). Yine belediyelerin karar organları arasında sağlıklı bir emir-komuta zinciri kurulamaması bir diğer problemdir(Karatepe, 2016).

Türkiye'de belediyelerde güçlü başkan modeli uygulanmaktadır(Arıkboğa, 2015:1384; Azaklı ve Özgür, 2005:298; Toprak, 2011:306). Bu modele göre belediye başkanının önemli karar yetkileri bulunmakta ve yönetimin tüm sorumluluğu belediye başkanına ait olmaktadır. Bunun dışında belediye başkanının geniş bir atama yetkisi bulunmaktadır(Azaklı ve Özgür, 2005:303; Toprak, 2011:306). Belediye başkanı, belediye meclisi ve belediye encümeninin de başkanıdır(Azaklı ve Özgür, 2005:300). Fakat yasalara göre karar veren makam belediye başkanı olmayıp, belediye meclisi ve belediye encümenidir. Teoride sadece uygulayıcı olan belediye başkanı fiiliyatta sorunların çözüm kaynağı ve sorumlusudur(Azaklı ve

Özgür, 2005:303). Yine belediye başkanının belediye encümeninin gündemini belirleme yetkisi bulunmakta, belediye başkanı tarafından havale edilmeyen konular belediye encümeninde görüşülmemektedir. Ancak encümen üyeleri, belediye başkanının uygun görüşü ile gündem maddesi teklif edebilmektedir. Belediye başkanı, encümenin gündeminin belirlenmesinde neredeyse tek etkili aktör konumundadır. Belediye başkanının bu güçlü konumunun karar verme sürecinde etkisini gösterebileceği, kimi karar ve uygulamalarda belediye encümeni ile işbirliğinin göz ardı edilebileceği söylenilebilir.

Belediye encümenini üyelerinin yarısını belediye meclisi kendi üyeleri arasından seçer. Diğer yarısı ise, belediyenin birim amirleri arasından belediye başkanı tarafından seçilir. Belediye encümeninin başkanı ise belediye başkanıdır. Belediye encümeni kararlarını salt çoğunlukla almaktadır. Türkiye'de belediye başkanı tarafından atanan belediye encümeninin, belediye başkanıyla görüş ayrılığına düşmesi veya belediye başkanının, belediye encümeni kararlarında aksine bir görüş bildirmesi oldukça düşük bir olasılıktır(Azaklı ve Özgür, 2002:149). Belediye başkanı ve belediye birim amirleri sayısı encümende salt çoğunluğu oluşturmaktadır. Dolayısıyla belediye başkanı, belediye encümeninde karar verme mekanizmasında üstünlüğe sahiptir.

Belediye meclislerine göre daha hızlı karar alan ve gündelik işlere çözüm üreten encümendeki tartışmalar genellikle karar arifesinde ve teknik konularda teknik bilgiler çerçevesinde gerçekleşmekte, belediye başkanının icraatları ve yapamadıkları hakkında tartışmalar yaşanmamaktadır(Azaklı ve Özgür, 2002:162). Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta belediye başkanını seçtiği üyeler dışında, encümenin meclis üyelerinden seçilen kısmıdır. Belediye başkanı tarafından atanan bir bürokrat karar alma sürecinde belediye başkanının fikirleri doğrultusunda hareket edecek iken, seçimle gelen encümen üyeleri ile başkan arasındaki ilişkilerde gerginlik yaşanabilecektir.

Belediye encümeni, belediye başkanının tek başına veremeyeceği veya vermesi uygun görülmeyen bir takım idari kararları alabilmektedir(Arıkboğa, 2008:171-172). Belediye encümeninin, belediye başkanı ve meclis karşısında elindeki en önemli gücün bu gibi durumlarda ortaya çıktığı söylenilebilir. Ancak belediye encümeninin bu karardaki gücü, belediye başkanının yönetimdeki etkin konumunu zedelememektedir.

Belediyelerde başkan ve meclis üyeleri, yürütme ve karar organı olmaları şeklindeki kimlikleri dışında esasen siyasal kimliğe de sahiptirler. Başkan ve meclis üyelerinin siyasal kimliğe sahip olmaları, meclis üyelerini, belediyede iktidardaki siyasal partiye mensup olanlar ve muhalefette olanlar şeklinde iki gruba ayırmaktadır. Bu bağlamda,meclis üyeleri arasındaki ilişki bir dayanışma veya çatışma ilişkisi olabilmektedir. Başkanla aynı siyasal partiye mensup olan meclis üyeleri arasında işbirliği açısından bir dayanışma ilişkisi oluşurken, muhalefetteki meclis üyeleri ile aralarında bir çatışma görülmektedir(Arıkboğa, 2008:190). Bu da belediye meclisini karar alma

noktasında iki parçaya ayırmaktadır. Belediye meclislerinin parçalı yapıda oluşu meclis üyeleri ile arasındaki işbirliğini zorlaştırmaktadır.

Türkiye'de özellikle büyükşehir belediyelerindeki meclis üyelerinin, ilçe belediye meclislerinden gelmeleri nedeniyle, karar verme sürecinde, ildeki sorunlardan haberdar olmaları gerekmektedir(Arıkboğa, 2015:1390-1391). Ancak belediye meclisleri yeterli bilgi alamadığından yakınmaktadırlar(Durna ve Eren, 2002:58). Belediye meclislerinde siyasetin etkisiyle birlikte belediye başkanı politikaları eleştirilmekte ve tartışmalar yaşanmaktadır(Azaklı ve Özgür, 2002:162). Bu durum, belediye yönetiminde karar almaya yetkili organ olan belediye meclislerinin genellikle detaylarla ve özel olaylarla ilgilendiğini ve belediye meclislerinde uzun süren tartışmaların çoğu zaman elle tutulur bir sonuç oluşturmadığını göstermektedir(Durna ve Eren, 2002:58).

Türkiye'de güçlü başkanlık modeli, zayıf meclis modeliyle birlikte uygulanmaktadır. Ayrıca yerel siyaset başkan merkezli bir kurguya, parti merkezli bir işleyişe sahiptir. Belediye meclisindeki siyasi partiler, meclis üyeleri üzerinde ciddi bir etkinliğe sahiptirler. Bu durum belediye meclislerinin işleyişinde siyasi partilerin önemli bir role sahip olduğunu göstermektedir(Arıkboğa 2015:1384-1385). Siyasi partilerin mecliste sahip olduğu üye sayısına göre, meclis içi ilişkiler oluşmaktadır. Bu ilişkilerin belediyenin misyon ve vizyonu çerçevesinde oluşturulmuş ortak hedeflere ulaşma amaçlı bir işbirliğini ortaya çıkarmadığı değerlendirilmektedir(Arıkboğa 2015:1389).

STRATEJİK YÖNETİM AÇISINDAN BELEDİYE ORGANLARI ARASINDA İŞBİRLİĞİ

Stratejik yönetimde misyon ve vizyon kavramları önemlidir. Belediyelerin stratejik yönetimi uygulayabilmeleri için misyon ve vizyonlarını belirlemeleri gerekmektedir. Misyon belediyelerin var olma nedenini açıklarken(Aktan, 2008:5; Dinçer ve Fidan, 1996:24), vizyon gelecekte gerçekleştirilebilir amaç ve hedefleri(Aktan, 2008:5; Özer, 2015:75) belirler. Bir başka ifadeyle vizyon, belediyenin gelecekte nerede olmak istediğini(Özer, 2015:75) ifade etmektedir. Vizyon bir kuruluşun farklı birimleri arasında birleştirici bir unsur işlevi görmektedir(DPT, 2003:21). Stratejik yönetimde vizyon belediye organlarını ortak amaç ve hedefler doğrultusunda birleştirir ve işbirliğini güçlendirir.

Bir örgütün ayrı birimlerinde belirlenen farklı amaç ve hedefler birbirinden kopuk olursa, örgüt içerisinde birbiriyle çatışan, birimler arasındaki işbirliği ve entegrasyona zarar veren ve örgüt içinde çatışma doğuran amaçlar yığını ortaya çıkar(Söyler, 2007:107; Özgür, 2004:235). Stratejik yönetim kapsamında belediyenin misyon ve vizyonu belirlenmediğinde belediye organları arasında uyumsuzluk veya çatışma ortamı oluşacaktır. Uyumsuzluk veya çatışma üreten örgüt kültürünün uyumlu çalışma ve işbirliği üreten örgüt kültürüne dönüştürülmesinde(Gürer, 2006:97) ve belediye organları ve personeli arasında işbirliği içerisinde ahenkli bir örgüt kültürü oluşumunda etkilidir(Bozeman ve Strausman, 1990).

Belediyenin misyon ve vizyonunun belirlenme sürecine tüm personel katkı sağlamalıdır(Demir ve Yılmaz, 2010:84-85). Belediye organları ve personelinin işbirliği ile misyon ve vizyonun belirlenmesi, stratejik yönetimin ortak hedeflerine ulaşmak için belediye içerisinde birlik ve uyum içerisinde çalışma sürecine destek olacaktır.

Belediye organları arasında işbirliğinin geliştirilmesinde, stratejik yönetimin en önemli unsuru olan stratejik plana belediye organlarının katkısı oldukça önemlidir. Stratejik plan yapım süreci bir komisyona havale edilerek belediye organları süreci dışarıdan izlememeli, sürece aktif destek vermelidir. Stratejik plan yapımı çalışmalarında en önemli sorun olarak bu durum belirtilmektedir(Nohutçu, 2008:116; Songür, 2008:82).

Stratejik yönetim ile belediye birimleri ve personeli arasında ortaya çıkacak iletişim ve işbirliği süreci, belediyenin hedeflerine ulaşmasını destekleyici bir rol oynar(David, 2011:16). Bu bağlamda, belediye organları arasında işbirliğini güçlendirici ve denetimi kolaylaştırıcı bir uygulama olarak stratejik plan ve faaliyet raporu stratejik yönetim kapsamında önemli düzenlemelerdir.

5393 sayılı Belediye Kanunu "Faaliyet Raporu" başlıklı 56. maddesi belediye başkanının stratejik plân ve performans programına göre yürütülen faaliyetleri, belirlenmiş performans ölçütlerine göre hedef ve gerçekleşme durumu ile meydana gelen sapmaların nedenlerini ve belediye borçlarının durumunu açıklayan faaliyet raporunu hazırlar, denilerek faaliyet raporunu stratejik plana bağlamıştır. Belediye başkanı, stratejik plana göre belirlenen faaliyetlerin hedef ve gerçekleşme durumunu ortaya koymak, hedeflerin gerçekleşme düzeyindeki sapmaların nedenlerini açıklamak zorundadır.

Stratejik plan ve faaliyet raporu ile belediyelerde belirlenen amaç ve hedeflerle belediye organlarının performanslarının değerlendirilmesinde halka ve denetçilere yardımcı olunacaktır. Amaç ve hedefler belirlenirken de belediye başkanının, belediye encümeninin, belediye meclisinin, belediye personelinin ve toplumun amaçları birbirleriyle uyumlu hale getirilecektir(Çetin, 2005:97-98).

Belediye organlarının stratejik yönetim kapsamında ortak amaç ve hedefleri belirlemesi, stratejik plan ile hedeflerin belirlenip ve faaliyet raporu ile hedeflere ulaşma düzeyinin açıklanması belediye meclisindeki parti temsilcilerinin belediye başkanını denetlemesinde sağlıklı bir zemin oluşturacaktır. Belediye yönetimini devralmak amacıyla yapılan siyasal mücadelenin yıkıcı muhalefet anlayışıyla kısır tartışmalarla yapılması yerine belediyenin amaç ve hedeflerine ulaşma açısından yapılmasında etkili olabilecektir. Bu durum belediyenin organları ve personeli arasında denetimi kolaylaştırıcı, hedeflere ulaşma konusunda işbirliğini artırıcı bir gelişme sağlayabilir.

STRATEJİK YÖNETİM AÇISINDAN BELEDİYE KARARLARINA KATILIM

Vatandaşlar hizmet aldıkları kurumların özelliklerini, geleceğe bakışlarını, iş planlarını yeterince bilmezler. Bu durum ise kamu hizmetlerinin

yürütülmesinde değişime direnç gibi önemli problemlere yol açar. Eğer stratejik yönetim, belediye politikalarının yapılması ve önceliklerin belirlenmesine vatandaşların katılımı ve belediyenin plan ve faaliyetlerinden vatandaşların haberdar edilmesi ile birlikte uygulanırsa, değişime direnç azaltılabilir(Özgür, 2004:236) hatta değişime pozitif destek alınabilir.

Katılımcı bir model olarak öne çıkan stratejik planlama sürecine, bu niteliğinin bir gereği olarak kuruluş içindeki en üst yöneticiden başlayarak her kademede çalışanların katılımı gerekmektedir(Demirdizen, 2012:6). Çünkü stratejik yönetimde, bir örgütün hedeflerine ulaşmada en etkili yolun ekip çalışmalarından geçtiğine daima vurgu vardır. Bu sayede stratejilerin tespiti geniş bir katılımla yürütülerek karar verme tekniklerinden örgüt için en uygun olanı seçilebilmektedir (Saraç, 2005:69).

Katılım konusu, stratejik plan ve stratejik yönetim açısından farklı düzeylerde öneme sahiptir. Stratejik plan, stratejik yönetimin bir aşamasını oluşturmaktadır. Stratejik yönetim, planlama, uygulama ve denetim aşamalarından oluşur. Stratejik planlama sürecinde de örgüt içi katılım önemli olmakla birlikte, stratejik yönetim daha geniş süreci ve bilhassa uygulama sürecini kapsadığından bu süreçte örgüt içi katılım daha büyük önem taşımaktadır(Sobacı, 2008:112; Taşkıran, 1999). Örgüt içi katılımın sağlanmasında uygulama aşamasında etkili olan orta ve alt kademe personelin belediye üst yönetiminin belirlediği yeni stratejiler ve bunun getirdiği değişiklikler konusunda bilgilendirilmesi ve eğitilmesi gereklidir(İşcan, 2000:234).

Stratejik yönetim sürecinde, paydaş analizinin yapılmasıyla birlikte belediyeler, bölgede yaşayan ve çalışan insanların talepleri ve öncelikleri hakkında bilgi sahibi olacaklardır(Azaklı, 2006). Belediyelerde stratejik yönetimin gerçekleştirilmesiyle kurum içi (çalışanlar) ve kurum dışı (vatandaşlar) memnuniyet esas alınacak ve yönetime katılım oluşacaktır(Dinçer ve Yılmaz, 2003:130). Kurum içi ve kurum dışı talep ve beklentilerin stratejik plan yapma sürecinde ve stratejik yönetim süreçlerinde sürekli olarak göz önünde bulundurulması gereklidir. Ayrıca talep ve beklentilerin stratejik plan yapma sürecine ve stratejik yönetim süreçlerine katılımının sağlanarak beklentiler ile gerçeklik arasında uyumun sağlanması da önem taşımaktadır. Belediye sadece talep ve beklentileri aldığında, bunların gerçekleştirilmemesi durumunda kurum içi ve kurum dışı çeşitli problemler ortaya çıkacaktır. Stratejik yönetim süreçlerine kurum içi ve kurum dışı katılımın sağlanması durumunda talep ve beklentilerin gerçeklikle ilişkisinin kurulduğu sağlıklı bir zemine kavuşması söz konusu olacaktır. Katılım ile birlikte belediyenin amaç ve hedeflerine ulaşmasında kurum içi ve kurum dışı destek artışı olumlu bir gelişme olarak ifade edilebilir.

SONUÇ: İŞBİRLİĞİ ve KATILIM MEKANİZMALARI İÇERİSİNDE STRATEJİK YÖNETİMİN YERİ ve ÖNEMİ

Bir kararın, o karardan doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenecek bütün aktörlerin değişik düzeylerde de olsa katılımıyla biçimlenmesi, söz konusu

kararı daha sağlıklı ve daha demokratik kılacaktır. Günümüz dünyasında yöneten-yönetilen ilişkileri düzleminde kararların bu niteliğe sahip olması neredeyse elzem hale gelmiştir. Kaldı ki yalnızca yöneten-yönetilen ilişkilerinde değil, bir kamu örgütünün kendi hiyerarşik yapısı içerisinde de aşağıdan yukarıya, yukarıdan aşağıya ve aynı kademedeki birimler arasında etkin bir işbirliği ve iletişim temeline dayalı karar verme modelinin benimsenmesi gerekmektedir. Karar verme süreçlerini etkileyen pek çok parametre bulunmakla birlikte ana çatı-ana model bütün bu nitelikleri taşıyan "katılımcı/katılımlı" karar verme modeli olmalıdır. Stratejik yönetim karar verme sürecinde hem örgüt içi ve örgüt dışı katılımı etkin kılarak hem de belediye organları arasındaki işbirliğini güçlendirerek demokratik, katılımcı ve etkin bir yönetim hedeflemektedir.

Belediye organları arasında işbirliği açısından yaşanan sorunlar, belediyelerin sorumlu oldukları kamu hizmetlerini etkili bir şekilde yerine getirmelerini güçleştirmektedir. Belediye başkanının, belediye encümeninin ve belediye meclisinin işbirliği içerisinde çalışması belediye hizmetlerinin başarısı için önemlidir. Bu işbirliğinin gerçekleştirilmesinde stratejik yönetimin etkili olacağı düşünülmektedir. Misyonu olmayan, vizyonu belirlenmemiş, stratejik planı yapılmamış bir belediyede organlar arasında işbirliğinden söz etmek oldukça güçtür. Stratejik yönetime geçişle birlikte, belediye bu tanımlamaları yapacak ve daha belirli hale gelecektir. Belediye organları stratejik yönetim ve stratejik planlama kapsamında neleri nasıl yapmaları gerektiği konusunda bilgi sahibi olacaklardır. Bu durum belediye organları arasında işbirliğini güçlendirecek bir nitelik taşımaktadır. Özellikle belediye meclislerinde belediye başkanının partisi temsilcileri ile muhalefet parti temsilcileri arasındaki ilişkilerin de stratejik yönetim perspektifinde sağlam ve sağlıklı bir zemine oturması mümkün olacaktır. Günümüzde muhalefet partileri belediye başkanlığını bir sonraki seçimlerde elde edebilmek için belediyenin bütün faaliyetlerini kontrolsüz ve plansız şekilde tenkit etmektedir. Bu durum muhalefetin ciddiye alınmaması sonucunu doğurmaktadır. Belediye başkanı da muhalefetin yıkıcı tenkitlerini dikkate almamaktadır. Stratejik yönetim muhalefet partilerinin destek olabileceği ve muhalefet yapacağı konuları da belirleyen bir rol taşımaktadır. Belediyeler stratejik yönetime geçtiğinde muhalefet partileri de stratejik yönetim ve stratejik plan kapsamında muhalefet görevlerini yapmalıdır. Bu durumda muhalefet partilerinin belediye başkanının çalışmalarını değerlendirebileceği, kamuoyuna açıklanmış plan ve hedefler olacaktır.

Stratejik yönetim diğer yönetim tekniklerine göre kamu yönetiminde uygulanması ve bütünselliği açısından daha kapsayıcı bir yönetim tekniğidir. Ayrıca stratejik yönetimin bir şablon olmadığı, farklı koşullara uyarlanabilecek gelişime ve değişime açık geniş bir perspektif sunduğu görülmektedir. Bu bağlamda her yönetsel örgütlenmenin kendini ve çevresini tanıması, misyon ve vizyonunu belirlemesi, çevresel değişimleri öngörebilmesi ve değişimlere uyum sağlayabilmesi açısından stratejik yönetim önemli fırsatlar sunmaktadır. Elbette özel yönetimlerde uygulanan yönetim tekniklerinin kamu yönetiminde uygulanması durumunda aynı sonuçların ortaya çıkması beklenemez. Özel yönetim ile kamu yönetiminin

aralarında bazı benzerlikler bulunmasına rağmen birbirinden önemli farklılıklar taşıdığını kabul etmek gereklidir. Bu farklılıklar bağlamında stratejik yönetimin de değerlendirilmesi gereklidir. Stratejik yönetimin esnek ve farklı koşullara uyarlanabilir yapısı, kamu yönetiminde uygulanabilirliği açısından önemli bir avantaj oluşturmaktadır. Stratejik yönetimin ortaya koyduğu bu avantajlı durum belediyelerde yaşanan işbirliği ve katılım sorunlarına çözüm oluşturacak bir mahiyet taşımaktadır. Ancak bu sorunların çözümü kolayca gerçekleşmez. Stratejik yönetim süreçlerinin emek verilerek, katılım sağlanarak, sorunların kaynağına inilerek, ortak aklın rehberliğinde katedilmesi gerekmektedir. Elbette başlangıçta stratejik yönetim birtakım zorluklar ihtiva etse de, gayret edilir ve vazgeçilmezse zamanla yönetim tarzının tanınması ile kurum kültürü haline geleceği ve başarılı sonuçlar alınacağını ifade etmek gerekecektir.

KAYNAKÇA

Aktan, C. C. (2008), "Stratejik Yönetim ve Stratejik Planlama", Çimento İşveren, Temmuz-Ağustos.

Arıkboğa, E. (2008), "Yerel Yönetimler ve Organları: Organlar Arası İlişkilerin Üç Boyutlu Analizi", Türkiye'de Yerel Yönetimler içinde, Ed. Recep Bozlağan-Yüksel Demirkaya, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, ss.157-203.

Arıkboğa, E. (2015), "Büyükşehir Belediye Meclisleri ve Yerel Siyaset", Kamu Yönetiminde Değişimin Yönü ve Etkileri 13. Kayfor Kamu Yönetimi Kongresi içinde, Ed. M. Akif Çukurçayır, Hacer Tuğba Eroğlu vd., Konya, ss. 1381-1395.

Ateş, H. ve ES, M. (2012), "Belediyelerde Stratejik Planlama ve Yönetim", Değişen Dünyada Yerel Yönetimlerin Modernizasyonu Sempozyumu Bildiriler Kitabı, İstanbul: Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayını, ss.549-555.

Azaklı, S. ve Özgür, H. (2002), "Belediyelerde Başkan, Meclis ve Encümen İlişkileri ile Güç Dağılımı", Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Türkiye'de Yerel Yönetimler içinde, Ed. Bekir Parlak-Hüseyin Özgür, İstanbul: Alfa Yayınevi, ss.285-330.

Azaklı, S. ve Özgür, H. (2005), "Belediye Organları ve Organlar Arası İlişkiler: Başkan, Meclis ve Encümen", Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar I: Reform içinde, Ed. Hüseyin Özgür-Muhammet Kösecik, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, ss.297-319.

Azaklı, S. (2006), "Belediyelerde Stratejik Planlama Sürecinde Paydaş Analizinin Önemi", E-akademi Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi, Sayı: 52, Erişim adresi: http://www.e-akademi.org, Erişim Tarihi:21.07.2015.

Barca, M. ve Balcı A. (2006), "Kamu Politikalarına Nasıl Stratejik Yaklaşılabilir?", Amme İdaresi Dergisi, Cilt: 39, Sayı: 2, ss.29-50.

Barca, M. (2009), "Stratejik Yönetim Düşüncesinin Gelişimi", Ankara Sanayi Odası, Ankara, ss.34-52.

Becerikli, S. Y. (2000), "Stratejik Yönetim Planlaması", Amme İdaresi Dergisi, cilt: 33, Sayı: 3, ss.97-109.

Bircan, İ. (2002), "Kamu Kesiminde Stratejik Yönetim ve Vizyon", Planlama Dergisi, http://ekutup.dpt.gov.tr/planlama/42nciyil/bircani.pdf., ss.11-19.

Bozeman, B. ve Straussman, J. D. (1990), Public Management Strategies: Guidelines for Managerial Effectiveness, San Francisco: Jossey-Bass.

Coşkun, S. (2011), "Stratejik Yönetim ve Toplam Kalite Yönetimi: Benzerlikler, Farklılıklar ve Kamu Yönetimi İçin Çıkarımlar", Amme İdaresi Dergisi, Cilt: 44, Sayı: 2, Ankara, ss.43-69.

Çetin, S. (2005), "Yerel Yönetimlerde Stratejik Yönetim", Türk İdare Dergisi, Sayı: 449, ss.93-100.

Çoğurcu, C., (2010), "Stratejik Planlama, Stratejik Yönetim ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğünde Sosyal Yardım Politikalarına Yönelik Gerçekleştirilen Projeler", Yardım ve Dayanışma Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, ss.7-32.

David, F. R. (2011), Strategic Management: Concepts and Cases, New Jersey: Prentice Hall.

Demir, C. ve Yılmaz, M. K. (2010), "Stratejik Planlama Süreci ve Örgütler Açısından Önemi", Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 25, Sayı: 1, ss.69-88.

Demirdizen, Ö. (2012), "Stratejik Planlama, Stratejik Planlama Süreci, Hukuki Altyapısı ve Kamuda Gelişimi", Akademik Bakış Dergisi, Sayı: 31, Kırgızistan, ss.1-23.

Dinçer, Ö. ve Fidan Y. (1996), İşletme Yönetimine Giriş, İstanbul: Beta Yayınları.

Dinçer, Ö. ve Yılmaz, C. (2003), Değişimin Yönetimi İçin Yönetimde Değişim, Ankara: TC Başbakanlık.

Dpt (2003), Kamu Kuruluşları İçin Stratejik Planlama Kılavuzu, Ankara: DPT Yayını.

Durna, U. ve Eren V. (2002), "Kamu Sektöründe Stratejik Yönetim", Amme İdaresi Dergisi, Cilt: 35, Sayı: 1, Ankara, ss.55-75.

Eren, E. (1990), İşletmelerde Stratejik Planlama ve Yönetim, İstanbul.

Güçlü, N. (2003), "Stratejik Yönetim", G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt:23, Sayı: 2, Ankara, ss.61-85.

Gürer, H. (2006), "Stratejik Planlamanın Temelleri ve Türk Kamu Yönetiminde Uygulanmasına Yönelik Öneriler", Sayıştay Dergisi, Sayı: 63, Ankara, ss.91-105.

Güven, A. (2014), "Kamu Yönetiminde Geleceğin İnşasında Stratejik Bakış", Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 2, İstanbul, ss.63-80.

İşcan, Ö. F. (2000), "Stratejik Yönetim ve İşgören Eğitimi", Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 1.

Karatepe, Ş. (2016), Belediyelerin Yönetim Sorunları, www.yerelyonetimler.com.tr/haber/239/belediyelerin-yonetim-sorunlari-doc-dr-sukru-karatepe.html,ErişimTarihi:5.5.2016.

Küçüksüleymanoğlu, R. (2008), "Stratejik Planlama Süreci", Kastamonu Eğitim Dergisi, Cilt: 16, Kastamonu, ss.403-412.

Nohutçu, A. (2008), "Yerel Yönetimlerde Stratejik Plan Uygulama Girişimleri: Kurumsal Çerçeve ve Kocaeli Büyükşehir Belediyesi 2007-2011 Dönemi Stratejik Planı Örneği", 1.Ulusal Yerel Yönetimler Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Sakarya, ss.105-121.

Özer, A. M. (2015), "İşletmelerde Stratejinin Önemi Üzerine Değerlendirmeler", International Journal of Economic and Administrative Studies, Yıl: 7, Sayı: 14, ss.69-84.

Özgür, H. (2004), Kamu Örgütlerinde Stratejik Yönetim, Çağdaş Kamu Yönetimi II, Ed.Muhittin Acar-Hüseyin Özgür, Ankara: Nobel Yayınları.

Saraç, O. (2005), "Benchmarking ve Stratejik Yönetim", Sayıştay Dergisi, Sayı: 56, Ankara, s. 53-77.

Sobacı, M. Z. (2008), "Stratejik Yönetim ve Türk Kamu Yönetiminde Uygulanabilirliği Üzerine Değerlendirmeler", Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 1, ss.103-119.

Songür, N. (2008), "Stratejik Plan Hazırlamakla Yükümlü Belediyelerin Deneyimleri Üzerine Bir Araştırma", 1.Ulusal Yerel Yönetimler Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Sakarya, ss.71-83.

Söyler, İ. (2007), "Kamu Sektöründe Stratejik Yönetim Uygulanabilir mi? (Engeller/Güçlükler)", Maliye Dergisi, Sayı: 152, Ankara, ss.103-115.

Taşkıran, N. (1999), İşletme Stratejileri ve Politikaları, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.

Toprak, Z. (2011), "Yerel Yönetimlerde Başkanın Politik Lider Rolü", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C.69, S.1-2, ss.299-316.

Yaşamış, F. D. (1996), Belediye Yönetimi, Ankara: Zirve Yayıncılık.

Zeren, E. H. ve Bayraktar Ö. (2012), "Yerel Yönetimlerde Modernizasyonun Bir Aracı Olarak Stratejik Yönetim Sürecinde Dış Kaynak Kullanımı", Değişen Dünyada Yerel Yönetimlerin Modernizasyonu Sempozyumu Bildiriler Kitabı, İstanbul: Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayını, ss.249-254.

INTERNATIONAL CONGRESS ON AFRO-EURASIAN RESEARCH I

"State, Society, Knowledge and Information Technology in Afro-Eurasian Countries"

PROGRAMME

ALMATY / KAZAKHSTAN

12 OCTOBER 2016, WEDNESDAY	
10.00-11.00	Introduction - Registration
11.00-12.15	Opening Ceremonies
	Protocol Speeches
	Keynote Speaker-Prof.Dr. Alaeddin Yalçınkaya"***Environmental Problems In Afro-Eurasia***"
12.15-12.30	Yesevi Art Community Concert

12.30-14.00	**BREAK**

Solo Exhibitions	
Foyer	***Migrant*** - Gökhan Akca ***Yörüklerin Günlük Yaşantılarının Sanat Eserlerine Yansıması***
	Bu Türkçe İle Nereye? - Resul Ay ***Türkçedeki Yabancılaşmanın Önlenebilmesini Amaçlayan Sosyal İçerikli Afiş Tasarımları***

FREE TIME

13 OCTOBER 2016, THURSDAY		
08.30-09.00	Introduction – Registration	
Chairs: Yusuf Gümüş		
09.00-10.00	Session 1	***Countries In Afro-Eurasian Regional Comparison Of Socio-Economic Development Levels:The G-20 Countries On An Study***/ Niyazi Kurnaz - **Ali Özbek** - Işık Altunal
		Relationship Between Corporate Governance And Financial Performance Of Banks In Turkey And Other Asian Regions / Ali Özbek - **Işık Altunal**
		The Effect Of National Culture On Acceptance Of International Financial Reporting Standarts: An Implementation In Afro-Eurasian Countries / Yusuf Gümüş – **Meryem Uslu** – Hasan Özyaşar
		Islamic Accounting And Specific Features Of Its Cultural Paradigm In Afro-Eurasian Countries/ Rıdvan Sezgin – **Hasan Özyaşar** – Ahmet Koç

Chairs: Zeki Yılmaz		
09.00-10.00	Session 2	***Financial Crises and Historical Development of Financial Crises (Until 20th Century)*** / **Özer Özçelik** - Süleyman Emre Özcan
		Equity-Based Islamic Structured Financial Product: Musharaka Sukuk / **Mehmet Murat AKTAŞ**
		The Effect Of External Debt And Interest Payments On Economıc Growth: The Case Of Turkey (2002-2015) / **Zeki Yılmaz**
		The Effects of 24 November 2015 Turkey-Russia Aircraft Crisis over Turkey Economy / Yavuz Odabaşı

Chairs: Hasan Basri Karadeniz		
10.00-11.00	Session 1	***Financial Philosophy Of Ottoman In Basic Cash Foundations:Example Of Bali Efendi /*** **Cantürk Kayahan** - İrfan Görkaş
		A Comparison Between Ottomon Period Of Money Trust And Participation Banking/ **Cantürk Kayahan** - İrfan Görkaş – Halime Önk
		Features Of Land Use And Prospects For The Sustainable Land Management Of Almaty Agglomeration / Aigul Tokbergenova - Shnar Kairova - Lazzat Kiyassova
		Sultaniye (Karapınar)'Ye İçme Suyu Getirilmesi, Suyollarının Tahribi Ve Tamiri (1568-1582) / **Hasan Basri karadeniz**

Chairs: Azhar Serikkaliyeva		
10.00-11.00	Session 2	***Chinese 'Soft Power' In Africa: Honoring Tradition And Expanding Engagement /*** *Tatyana Deych* **-Azhar Serikkaliyeva**
		Turkey Is Where The Turkestan?/ Merve Kıdıryüz
		Changing World and Influence of Confucianism in Contemporary Chinese Foreign Policy / **Sharifa Jabbarova**
		Cukurova Education Traded Issues Faced by Foreign Students at University / Hasan Surkhaylı

11.00-11.15	**Coffee Break**

13 OCTOBER 2016, THURSDAY (Cont…)		
Chairs: Mahmut Zortuk		
11.15-12.30	Session 1	***An Emperical Investigation Between Overconfidence And Leverage: The Case Of Bist Construction Industry*** / Mahmut Erdoğan – **Selçuk Yalçın**
		The Relationship Between Human Development And Insurance On Afro-Eurasian Transition Economies / **H.Feyyaz Ebeoğlugil** – Mahmut Zortuk
		A Spatial Econometric Analysis of Environmental Kuznets Curve in Europe / **Mahmut Erdoğan**
		Agricultural Development and Economic Growth Relationship from an Empirical Perspective: Transition Countries Example / **Mahmut Zortuk** - Semih Karacan

Chairs: Ahmet Oğuz		
11.15-12.30	Session 2	***Welfare State And Public Administration /*** Aykut Acar **– Eray Acar**
		Social Costs Of The Crisis In Afro-Eurasian Region After 2000: The Case Of Turkey / **Hayrettin Keskingöz** – Ahmet Oğuz
		Trade Effects of The Financial Development in Selected African-Eurasian Country / **Hayrettin Keskingöz** – Ahmet Oğuz
		Economic Globalization On The Role Of Political Stability:Afro-Eurasian Countries On An Assessment / Ahmet Oğuz - Z.Zafer Kanberoğlu
		Administration Pushing The Reasons To Change İn The World And Turkey / **Eray Acar**
		IFRS Implementation in the African Eurasian Country / Elmas Dönmez

12.30-13.45 BREAK

Chairs: Emre Sezici		
13.45-14.45	Session 1	***Income Distribution And Sustainable Growth For Afro-Eurasian Region: The Case Of Turkey/Z***.Zafer Kanberoğlu-**A.Oğuz**
		The Impact of Authentic Leadership on Sense of Community / **Mürsel Güler** – Dursun Boz
		Neuroticism And Personal Accomplishment: The Mediator Role Of Abusive Supervision / **Emre Sezici –** Bora Yıldız
		Entrepreneurial Attitude With Financial Literacy And Entrepreneurial Intention: The Mediator Role Of Perceived Social Support / **Emre Sezici** – Mediha Mine Çelikkol
		An Evaltuation On Takaful,The Islamic Insurance System / **H.Feyyaz Ebeoğlugil** – Nilüfer Dalkılıç

Chairs: Ali Rıza Gül		
13.45-14.45	Session 2	***İlahiyat Alanında Kırgızca Tercüme-Te'lif Eserler Projesi /*** **Ferhat Gökçe**
		A significant contribution to the mystical interpretation: Yasawi's wisdom-based Commentaries on the Quran / **Ali Rıza Gül**
		Absence Of Administration Or Crisis Of The State: A Reading Through Kutadgu Bilig / **Özgür Önder** – Erdal Güler
		Doğu/Batı İkiliği Ve Toplum/Zihin İnşası / **Feyzettin Aytepe**

Chairs: Ayhan Kahraman		
14.45-15.45	Session 1	***Geopolitical Struggle Between Kiev-Moscow On The European Union Project / Mehmet Arslan***
		Re-inventing the Wheel: Education Policy / **Ayhan Kahraman**
		The Analysis Of Primary School's Curriculum Programme Related To Turkish Worlds Subjects / Kamile Gülüm - U.Demirok

Chairs: Irina Chudoska Blazhevska		
14.45-15.45	Session 2	***Immigration Crisis In The Balkans And The Future Integration Of The Immigrants In The Republic Of Macedonia /*** **Irina Chudoska Blazhevska**
		Technological Development And Efficiency In Oil Refining Industry Of Azerbaijan / **Nəsimi Əhmədov**
		Position of Eurasia in the Current World Order: An Emerging Historical Bloc / **Hatice Hande Orhon Özdağ**
		Peace through Preponderance: Can Turkey Overcome the Middle-Income Trap? / **Volkan Kalender**

15.45-16.00 Coffee Break

Chairs: Gökhan Göktürk		
16.00-17.00	Session 1	***Possibility Of Turkish Union Within The Context Of European Union In The Eurasia In The 21st Century*** / **Aykut Kar**
		Yusuf Akçura Ve Ziya Gökalp'in Üçlü Türk Milliyetçiliği Tasnifleri: Üç Tarz-I Siyaset Ve Türkleşmek, İslamlaşmak, Muassirlaşmak / **Mevlüt Tikence**
		In Order To Merge The People in Afro-Eurasia Countries, The Importance Between Afro-Eurasia Countries In Creating A Socio-Cultural Integration Process / **Mehmet Levent Kocaalan**
		Historical Resources Of Modernization In Africa And Asia, Contemporary Influence: Distinctions / **Gökhan Göktürk**- Senem Çente
		Türkiye Ve Türki Cumhuriyetler'de Başkanlik Sisteminin Uygulanabilirliği Ve Hükümet Sistemi Sorunlari / **Ö. Cihat Kaya**

Chairs: Hasan Duran		
16.00-17.00	Session 2	***National Sovereignty And Territorial Integrity Of The State In The Conditions Of Globalization*** / Abbasbeyli Agalar Narimanogli
		The relationships in between Turkey and Kazakhstan Iron Silk Road / Gülpınar Akbulut
		Impact of Economic Development on Democracy: A Case Study of Kazakhstan and Uzbekistan from 1991-2016 / Erdi Topçuoğlu – Sezai Çağlayan
		The Central Asia Policy Of China In Line With Security, Energy And Market / **Hasan Duran**
		Afro Asya Stratejik İşbirliğinin Jeopolitik Parametreleri / Muhittin Demiray

Chairs: Yavuz Soykan		
17.00-18.00	Session 2	***Kent Dokusuna Uygun Alternatif Çevresel Ulaşimda Bisiklet Kullaniminin Sosyal Fayda Maliyet Analizi / Metin Çalık***
		Rating The Risk Of Vehicle Defects Causing Traffic Accidents By Failure Mode And Effect Analysis / **Yavuz Soykan**
		Developments Of Highway Motor Vehicles Compulsory Liability Insurance In Year 2016 And Social Sensitivity / **Y. Soykan**
		An Outlook On Determinants Of Physical Gold Demand In Emerging And Developed Countries, 2000-2010 / **M.Y. Şişman**
		The Rising Trend In The Globalizing World: Eurasian Economic Union / **Hulusi Ekber Kaya**
Chairs: Halil Adıyaman		
17.00-18.00	Session 1	***Art Understanding Of Şerif Benekçi And His Point Of Wiev About Artist***/ **Hakan Değirmenci**
		Heterotopic Places And Analysing Tanpinar's Stories From Heterotopic Aspects / **Evren Karataş**
		Muhtar Avezov'un Hikâyelerinde İnsan / Yerlan Zhiyenbayev
		Settin as Afro-Eurasian in Novels Based on Ahkmet Yassawi / Halil Adıyaman

14 OCTOBER 2016, FRIDAY		
08.30-09.00	Introduction - Registration	
Chairs: Celalettin Serinkan		
09.00-10.00	Session 1	***A Research on the Tax Consciousness of Faculty of Administrative Sciences and Management Students in the Kyrgyz Turkish Manas University*** / **Celalettin Serinkan**- Mahmut Erdoğan- Nurlan Mırzabek Uulu
		Factors influencing the Job Selection among students of Kyrgyz-Turkish Manas University / **Celaleddin Serinkan** - Askar Atamkulov - Süyörkul Beyşenbekov
		The Effects Of Public Borrowing On Public Expenditures: An Essay On Turkey And European Union / Özer Özçelik - **Süleyman Emre Özcan**
		A Strategic Sector For The Afro-Eurasian Countries: Tourism / Uğur Saylan – **Ahmet Koç**

Chairs: Olga Shemyakina		
09.00-10.00	Session 2	***The Location Of Organized Industrial Zones In Urban Planning In Turkey: Example Of Kütahya* / Murat Yaman**
		***The Psychological Effects Of Unmarried Women 'A Field Study On A Sample Of Unmarried Women In Algeria'* / Laid Fekih -** Mounis Bekhadra
		Land Reform in Central Asia: An Overview / **Olga Shemyakina**
		***Some Pages From Social Life Of Turkmen Emigrants In Afghanistan (History And A Current State)* / Muratgeldi Soyegov**

Chairs: Ercan Taşkın		
10.00-11.00	Session 1	***Effects Of Collectivist Culture, Green Attitude And Green Behavior On Willingness To Pay More For Green Products* /** Aysel ERCİŞ - ***Murat KURNUÇ* -** Bahar TÜRK
		Algısal Marka Değerlerinin Bireysel Farklılıklar Açısından Değerlendirmesi: Türkiye, Pasinler Örneği / Murat KURNUÇ - Ferhat BOZTOPRAK - Ali ADA
		The Total Effect Of Market Orientation, Entrepreneurial Orientation And Inter-Firm Collaboration At Enhancing Innovation In SMES* /** Ercan Taşkın – ***Hamit Kahraman
		***Effect Of Sport Sponsorshp Perception Of Consumers Onto The Brand Value* / Ercan Taşkin** – Ali Koşat

Chairs: Zhanar Baiteliyeva		
10.00-11.00	Session 2	***The new economic zone of the Silk Road and Turkic countries / Sherip M. Nadyrov***
		İpek Yolun'da Medenıyetin Gelişmi, Özelliği Ve Evrenselliği / Mohammad Ismail Qayumoghli
		***Belediyelerde İşbirliği Ve Katilim Boyutundan Stratejik Yönetim / Fatih Kırışık* -** Aykut Acar - Saniye Seymen
		***The Roles And Colloborations Of International Turkic Academy (Twesco) /* Mustafa Bıyıklı**

11.00-11.15	**Coffee Break**

Chairs: Elmira Adilbekova		
11.15-12.15	Session 1	***Assessment Of Life Quality Level Of Population Of The Republic Of Kazakhstan Based On Two-Dimensional Static-Dynamic Analysis Methodology* /** Gulnara Nyussupova-D. Tazhiyeva– L.B. Kenespaeva
		Kazakistan'da Destan Çalışmaları Üzerine Bazı Değerlendirmeler / **Elmira Adilbekova**
		Kazak Hanlığı Dönemine Ait Eserlerin İncelenmesi / **Ercan Ömirbayev**
		***Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sindeki Efsaneler* / Erdal Aday**

Chairs: *Süleyman Topal*		
11.15-12.15	Session 2	***Evaluation Of Curriculum By Graduates Of Universities For Self-Perceived Employability In Hospitality*** / **Yao-Hsu Tsai**
		***Matematik Dersinde Akilli Tahta Kullanimiyla İlgili Sinif Öğretmenlerinin Görüşleri* / Mustafa Ulu**
		***Okul Öncesi Öğretmenlerinin Sınıflarında Kullandıkları Çocuk Kitaplarını Tercih Etme Nedenlerinin Belirlenmesi/*M.Bartan**
		Biology Education in Turkey / Süleyman Topal

12.15-15.00	**BREAK**

Chairs: Feyzullah Ünal		
15.00-16.00	Session 1	***From A Constutional Law Perspective, Abuse Of The Authorization Of Personal Search: "Search By Touching"*** **/ Nizamettin Aydın**
		Audit Of Understanding And Transformation Of Public Administration And Ombudsman Institution **/ Feyzullah Ünal –** Selami Erdoğan
		The Importance Of Civil Constitution From Democratic Consolidation Perspective : Case Of Turkey **/ Selami Erdoğan**
		Role of Society in the Constitution Making **/ Suat Söylemez**
		Başkanlik Ve Yari Başkanlik Sistemlerinde Devlet Başkaninin Güvenlik Politikalarindaki Rolü **/** Muhammed Durdu – ***Fatih Kırışık***

Chairs: Yasemin Deniz Koç		
15.00-16.00	Session 2	***The Impact Of Exchange Traded Funds On Volatılıty Of Index Markets: An Emprıcal Analysıs On The Ise-30 Index*** **/** ***Ferit Karahan*** **-** M.Mesut Kayalı- Metin Baş
		The Measurement Of Financial Performance Of The Companies Which Are Placed In Corporate Govarnence Index (Xkry) By Using Data Envelopment Analysis **/ Yasemin Deniz Koç** -Esra Yildirim Söylemez- Meltem Dil Şahin
		Relationship Between Investor Sentiment And Sovereign Risk: Application Of Turkey / Yasemin Deniz Koç - Sibel Çelik -**Burcu Acar**
		Evaluation Of The Obstacles In Adopting The Sustainable Production And Consumption / Esra Yildirim Söylemez- Meltem Dil Şahin - **Yasemin Deniz Koç**

14 OCTOBER 2016, FRIDAY (Cont…)		
Chairs: Asil Şengün		
16.00-1700	Session 1	***Türk ve Kırgız Halk Edebiyatında Ağıtlar*** / **Asil Şengün**
		Mısır'ın Toplum Tarihinde Kıpçak ve Türkmen Lehçelerinin Yeri Ve Önemi **/ Yazmuhammet Tohtamyşow**
		Status and Future of Afro-Eurasian Languages Under the Danger of Extinction **/ Eren Akdağ Kurnaz**
		Current Status of Historical Turkology **/ Yerden Kazhybek**
		A Language Of The Multilingual Youth (Research In Sociolinguistic Aspect) **/ Zhanar Baiteliyeva**

Chairs: Özgür Önder		
16.00-17.00	Session 2	***An Epistemological Analysis Of The Bureaucratic Reform In Turkey*** / **Özgür Önder – Murat Yaman – Kutlu Önal**
		Discussions About "Internal Security Package"In Turkey Within The Context Of Security-Freedom Balance **/Eren Alper Yılmaz -** Hatice Can Öziç - Ahmet Akbulut
		Paris Club, International Debt Regime, and Pakistan **/ Mansoor Akbar Kundi**
		The Relationship Between National Culture And Capital Structure In Afro Eurasian Countries The Post-Crisis Period: A Comparative Perspective **/** *Niyazi Kurnaz – Ali Kestane*
		Asymmetric Return And Volatility Transmission In Conventional And Islamic Equities **/ Zaghum Umar**

17.00-17.15	**Coffee Break**

Chairs: Hakan Çelikkol		
17.15-18.15	Session 1	***Meiji Era In Japan And The Ideas Of Enlightenment In Cultural Heritage Of Kazakh Educators In The Late XIX-Early XX Centuries: Comparative Analysis /*** **Erkin Baydarov** - Assel Bekebassova
		Evaluation Of State University Performances In Turkey Using Data Envelopment Analysis / Gülnur Keçek – A. E. Arslan
		Satisfaction Analysis Of Students Studying at Dumlupinar University / **Hakan Çelikkol** - Ergin Uzgören - M. Mine Çelikkol - Halime Gürdal - Bahar Çelik
		The Examination Of Institutionalisation Process In Family Firms Within The Frame Of The Theory Of Planned Behavior / Meltem Dil Şahin – Esra Yıldırım Söylemez – Yasemin Deniz Koç

Chairs: Mehmet Arslan		
17.15-18.15	Session 2	***Türkiye'de Protestan Eğitim Dizgesi "Amerikan Kolejleri 1839" /*** **Baykal Biçer**
		Improving Scenario writing Skills of Prospective Teachers / **Aytunga Oğuz**
		Security and Balance Regime of Montreux and Turkey / **Hakan Aridemir**
		Social And Economic Structure Of An Ottoman Neighbourhood In Anatolia: Kütahya-Bölücek Sample (1834-1835) / **Nurgül Bozkurt**

18.15-19.00 Closing Session, Awards Ceremonies, Next ICAR for 2017

15 OCTOBER 2016, SATURDAY (Additional Session)		
Chairs: Victor Shaw		
09.00-9.45	Session 1	***Tourism as a Barometer of Unequal Exchanges among Afro-Eurasian Countries*** / **Victor Shaw**
		Termal Turizm Ve Türkiye'de Termal Turizm Potansiyelinin Türk Turizmi Açisindan Değerlendirilmesi / Yaşar Yilmaz - Özeryilmaz - ***Aktolkin Abubakirova***
		Employability of Vocational College Graduates as Perceived by Travel Agency Managers of Taiwan / Yao-Hsu Tsai - Chung-Tai Wu
		The Effect Of Customs Union Agreement Kazakhstan-Russia-Belarus On Foreign Trading Of Kazakhstan / Osman Barak - Murat Abutalipov

VIRTUAL SECTION		
09.00-9.45	Session 2	***Terror And Economic Growth In The Middle East: A Panel Causality Approach /*** **Tuğrul Çınar**
		The Impact Of Corporate Governance On Firms' Beta And Cost Of Equity: An Empirical Investigation On Bist-Listed Firms / Seyfettin Ünal - **Fatih Akbey**
		Özerklik Algısı Örgütsel Sinizmin Yordayıcısı Olabilir Mi? / **Önder Gürsel**
		The Relationship Among Minimum Wage, Inflation And Unemployment In Turkey / **Adil Akinci**- Erkan Bilge
		It Is A Comperative Examitional Which Is In Terms Of Shape, Content, Composition Of Similar Theme From Drawing Art Azerbaijain And Turkey: Azim Azimzade And Turgut Zaim / **Başak Lütfiye Seyhan**
		Smartphone Selection Using Multi-Criteria Decision Methods Dematel And Promethee / **Gülnur Keçek –** Rıdvan Yüksel
		2008 Georgian-Russian Conflict's Implications For Relations Georgia And West: NATO And EU Perspective / **Hakan Aridemir** - Birol Şal

we hope to see you again in Spain (Malaga)…

This Congress was supported by Dumlupınar University Scientific Research Projects Commission (No:2016-38).

First Published in Kütahya, Turkey by the Afro-Eurasian Research.

ISBN: 978-605-4931-49-1

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored, retrieved system, or transmitted, in any form or by any means, without the written permission of the publisher, nor be otherwise circulated in any form of binding or cover.

Evliya Çelebi Yerleşkesi Tavşanlı Yolu 10.km
Kütahya / Türkiye
afroeurasia.org

©Copyright 2016 by the Afro-Eurasian Research. The individual essays remain the intellectual properties of the contributors.